

T.C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI

SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ BİLİM DALI

5. SINIF SOSYAL BİLGİLER DERSİNDE UYGULANAN SORUMLULUK TEMELLİ

ETKİNLİKLERİN ÖĞRENCİLERE SORUMLULUK DEĞERİNİ

KAZANDIRMADAKİ ETKİSİ

DOKTORA TEZİ

Ali YALÇIN

BURSA

2021

T.C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI

SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ BİLİM DALI

5. SINIF SOSYAL BİLGİLER DERSİNDE UYGULANAN SORUMLULUK TEMELLİ

ETKİNLİKLERİN ÖĞRENCİLERE SORUMLULUK DEĞERİNİ

KAZANDIRMADAKİ ETKİSİ

DOKTORA TEZİ

Ali YALÇIN

Danışman: Doç. Dr. Selma GÜLEÇ

BURSA

2021

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim.

Ali YALÇIN

27.09.2021

YÖNERGEYE UYGUNLUK ONAYI

“5. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde Uygulanan Sorumluluk Temelli Etkinliklerin Öğrencilere Sorumluluk Değerini Kazandırmadaki Etkisi” adlı doktora tezi, Bursa Uludağ Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanmıştır.

Tezi Hazırlayan

Ali YALÇIN

Danışman

Doç. Dr. Selma GÜLEÇ

Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Ana Bilim Dalı Başkanı

Prof. Dr. Seçil ŞENYURT

EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS/DOKTORA İNTİHAL YAZILIM RAPORU

T.C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 06/09/2021

Tez Başlığı / Konusu: 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde Uygulanan Sorumluluk Temelli Etkinliklerin Öğrencilere Sorumluluk Değerini Kazandırmadaki Etkisi

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 233 sayfalık kısmına ilişkin 06/09/2021 tarihinde şahsım tarafından *Turnitin** adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 13 'dir.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kaynakça hariç
- 2- Alıntılar hariç/dahil
- 3- 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Uludağ Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu uygulama esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim. Gereğini saygılarımla arz ederim.

06/09/2021

Adı Soyadı:	Ali YALÇIN
Öğrenci No:	811771005
Anabilim Dalı:	Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Ana Bilim Dalı
Programı:	Sosyal Bilgiler Eğitimi
Statüsü:	☐ Y.Lisans ☒ Doktora

Danışman
Doç. Dr. Selma GÜLEÇ

* Turnitin programına Uludağ Üniversitesi Kütüphane web sayfasından ulaşılabilir.

T.C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bursa Uludağ Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı, Sosyal Bilgiler Eğitimi Bilim Dalı'nda 811771005 numaralı Ali YALÇIN'nın hazırladığı "5. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde Uygulanan Sorumluluk Temelli Etkinliklerin Öğrencilere Sorumluluk Değerini Kazandırmadaki Etkisi" konulu doktora tezi ile ilgili tez savunma sınavı, 27/09/2021 Pazartesi günü 14.00-16.00 saatleri arasında yapılmış, sorulara alınan cevaplar sonunda, adayın tezinin **başarılı** olduğuna **oybirliği** ile karar verilmiştir.

Üye

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Selma GÜLEÇ

Bursa Uludağ Üniversitesi

Üye

Sınav Komisyonu Başkanı

Prof. Dr. Asude BİLGİN

Bursa Uludağ Üniversitesi

Üye

Prof. Dr. İbrahim AYDIN

Balıkesir Üniversitesi

Üye

Doç. Dr. Nadire Emel AKHAN

Akdeniz Üniversitesi

Üye

Dr. Öğr. Üyesi Erkan ŞENŞEKERCİ

Bursa Uludağ Üniversitesi

27/09/2021

ÖNSÖZ

Bu araştırmada 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde Uygulanan Sorumluluk Temelli Etkinliklerin Öğrencilere Sorumluluk Değerini Kazandırmadaki Etkisi belirlemek amaçlanmıştır. Uygulama sürecinden elde edilen sonuçlardan da anlaşıldığı gibi sorumluluk değerinin etkinliklerle öğretilmesi, olumlu ve pozitif sonuçlar vermiştir. Bu araştırma sonuçları, Sosyal Bilgiler dersinde diğer değer veya beceriler ile ilgili yapılacak çalışmalara ipuçları sunabilir. Ayrıca öğretim niteliğinin ve etkililiğinin geliştirilmesine de katkı sağlayabilir. Böylece öğrencilerin öğrenme başarılarının artmasına destek olunabilir.

Akademik yaşam, zorlu ve yorucu olduğu için sabırlı olmayı gerektirir. İnsan bu zaman diliminde önemli deneyimler elde eder. Araştırmayı, okumayı, keşfetmeyi, eleştirel düşünmeyi, yaratıcı ve tasarım odaklı düşünmeyi seven biri olarak akademik yaşamımın bu uzun sürecinde, birçok yeni şeyler öğrendiğimi söyleyebilirim. Bu zorlu süreçte bilgisinden ve tecrübelerinden yararlandığım ve desteklerini esirgemeyen, değerli hocam ve tez danışmanım Doç. Dr. Selma GÜLEÇ'e teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca görüş ve önerileri ile teze önemli katkılar sağlayan tez izleme komitesi ve aynı zamanda jüri üyelerim olan Prof. Dr. Asude BİLGİN, Prof. Dr. İbrahim AYDIN, Doç. Dr. Emel AKHAN ve Dr. Öğr. Üyesi Erkan ŞENŞEKERCİ hocalarıma da teşekkürlerimi sunarım.

Tez konusunda fikirler sunan hocam Prof. Dr. Seçil ŞENYURT'a ve Doç. Dr. Emel AKHAN'a teşekkür ederim. Tezin ölçme araçları noktasında destek olan Öğr. Gör. Uğur AVCI 'ya teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca bu süreçte yardımlarını esirgemeyen arkadaşım, Elif ALKAR' a ve beni yalnız bırakmayan, desteklerini esirgemeyen ailem ve arkadaşlarıma teşekkür ederim.

Eğitim hayatım boyunca beni yetiştiren, bilgi ve deneyiminden faydalandığım ve örnek aldığım tüm hocalarıma teşekkür ederim.

ÖZET

Yazar	: Ali Yalçın
Üniversite	: Bursa Uludağ Üniversitesi
Ana Bilim Dalı	: Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi
Bilim Dalı	: Sosyal Bilgiler Eğitimi
Tezin Niteliği	: Doktora Tezi
Sayfa Sayısı	: xxii+246
Mezuniyet Tarihi	: 27.09.2021
Tez	: 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde Uygulanan Sorumluluk Temelli Etkinliklerin Öğrencilere Sorumluluk Değerini Kazandırmadaki Etkisi
Tez Danışmanı	: Doç. Dr. Selma GÜLEÇ

5. SINIF SOSYAL BİLGİLER DERSİNDE UYGULANAN SORUMLULUK TEMELLİ ETKİNLİKLERİN ÖĞRENCİLERE SORUMLULUK DEĞERİNİ KAZANDIRMADAKİ ETKİSİ

Küresel anlamda meydana gelen problemler ve bunlarla baş etmede gerçek manada nitelikli, bilinçli, duyarlı ve sorumluluk sahibi insanlara ihtiyaç duyulmaktadır. Bu nedenle günümüzde birçok ülke, bu hassasiyeti de göz önünde bulundurarak kendi vatandaşlarını, nitelikli ve sorumluluk sahibi bireyler olarak yetiştirmeyi hedeflemektedirler. Son dönemlerde toplumsal olarak birçok problemin ortaya çıktığı görülmektedir. Bunlar içerisinde: Ahlaki değerlerin çöküşü, aile bağlarının zayıflaması, aşırı tüketim hırısı, madde kullanımı, küresel Covid-19 pandemisi, sağlıksız ürünlerin üretim ve tüketimi gibi çok sayıda belirtebileceğimiz sorun meydana gelmiştir. Bu tarz problemlerle baş etmede değerlerin öğretilmesinin ve değer eğitiminin verilmesinin ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Bu nedenle öğrencilerin

sorumluluk sahibi bireyler olmasını sağlamak ve sorumluluk davranışlarının gelişimine destek olmak için etkinlik temelli değer eğitime önem verilmelidir. Bu çalışmanın amacı, 5. sınıf Sosyal Bilgiler dersinde uygulanan sorumluluk temelli etkinliklerin öğrencilere sorumluluk değerini kazandırmadaki etkisini belirlemektir.

Araştırmanın çalışma grubunu, 2019-2020 eğitim öğretim yılı döneminde, Yalova il merkezinde, Millî Eğitim Bakanlığına bağlı iki ortaokulda yer alan 5. sınıf öğrencilerinden oluşmaktadır. Bu araştırma, nicel ve nitel verilerden oluşan karma yöntem araştırmasına göre tasarlanmıştır. Karma yöntem araştırma türlerinden açıklayıcı-açıklayıcı sıralı desen kullanılmıştır. Bu bağlamda araştırmada kullanılan nicel veri araçları, bireysel ve sosyal sorumluluk ölçeği ve başarı testidir. Nitel veri araçları olarak yarı yapılandırılmış görüşme, zihin haritası, metafor, görsel çalışma yaprağı, veli görüşmesi ve gözlem yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın uygulama bölümünde, deneysel bir araştırma olduğu için ön test ve son test kontrol gruplu deneysel desene göre işlem süreci gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın nicel veri analizi, SPSS 22 programına göre yapılmıştır. Bunun içinde bağımlı, bağımsız gruplar için t-testleri, tek yönlü ve tekrarlı ölçümler için Anova, Split-Plot Anova ve parametrik olmayan testler için de Wilxocan İşaretli Sıralar testi, analiz için kullanılmıştır.

Nitel verilerin analizinde ise betimsel ve içerik analizi yöntemlerinden yararlanılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre deney ve kontrol grubu, son test başarı puanları arasında anlamlı bir farklılık çıkmıştır. Bu sonuçtan da anlaşıldığı gibi deney ve kontrol grupları açısından karşılaştırıldığında, deney grubunda işlem gören sorumluluk değerinin etkinlik temelli öğretim sürecinin olumlu bir etkisi olduğu söylenebilir. Deney ve kontrol grubu son test tutum puanları arasında da anlamlı bir farklılık çıkmıştır. Bu anlamlı farklılık, birbirinden bağımsız iki grup olarak karşılaştırıldığında, deney grubunda uygulanan sorumluluk değerinin etkinlik temelli öğretim süreci ile kontrol grubunda uygulanmayan bir

öğretim sürecinin farklılığından kaynaklanmış olabilir. Araştırmanın sonuçlarına göre sorumluluk değerinin etkinliklerle öğretilmesinin, hem öğrencilerin başarılarını arttırdığı hem de olumlu tutum ve davranışlar sergilemelerine destek olduğu belirlenmiştir. Sosyal Bilgiler dersinde, çeşitli öğretim yöntem ve tekniklere göre oluşturulan sorumluluk değeri etkinliklerinin; ilgi çekici, eğlenceli, zevkli ve pozitif bir öğrenme ortamı oluşmasına katkı sağladığı görülmüştür. Bu sonuçlar doğrultusunda bazı önerilere yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Bilgiler, Sorumluluk, Değer eğitimi, Etkinlik temelli öğretim, Etkinlik temelli değer eğitimi.

ABSTRACT

Author : Ali Yalçın
University : Bursa Uludag University
Field : Turkish and Social Studies Education
Branch : Social Studies Education
Degree Awarded : PhD Thesis
Page Number : xxii+246
Degree Date : 27.09.2021
Thesis : The Effect of Responsibility-Based Activities Applied in the 5th Grade
Social Studies Class on Attracting the Value of Responsibility to Students
Supervisor : Associate Professor. Selma GÜLEÇ

THE EFFECT OF RESPONSIBILITY-BASED ACTIVITIES APPLIED IN THE 5TH GRADE SOCIAL STUDIES CLASS ON ATTRACTING THE VALUE OF RESPONSIBILITY TO STUDENTS

There is a real need for qualified, conscious, sensitive and responsible people to deal with the problems that occur globally and to cope with them. For this reason, many countries today aim to raise their own citizens as qualified and responsible individuals, taking into account this sensitivity. It is seen that many social problems have emerged in recent years. Among them: The collapse of moral values, weakening of family ties, greed for excessive consumption, substance use, global Covid-19 pandemic, production and consumption of unhealthy products have occurred. It shows how important it is to teach values and to give value education in coping with such problems. For this reason, importance should be given to activity-based value education in order to ensure that students become responsible individuals

and to support the development of responsibility behaviors. The aim of this study is to determine the effect of responsibility-based activities applied in the 5th grade Social Studies course on gaining the value of responsibility to students.

The study group of the research consists of 5th grade students in two secondary schools affiliated to the Ministry of National Education in the city center of Yalova in the 2019-2020 academic year. This research was designed according to mixed method research consisting of quantitative and qualitative data. Explanatory-explanatory sequential design, one of the mixed method research types, was used. In this context, the quantitative data tools used in the research are the individual and social responsibility scale and the achievement test. Semi-structured interview, mind map, metaphor, visual worksheet, parent interview and observation method were used as qualitative data tools. In the application part of the study, the process was carried out according to the experimental design with pre-test and post-test control group, since it is an experimental research. Quantitative data analysis of the research was carried out according to the SPSS 22 program. In this, t-tests for dependent and independent groups, Anova, Split-Plot Anova for one-way and repeated measurements, and Wilcoxon Signed Ranks test for non-parametric tests were used for analysis.

In the analysis of qualitative data, descriptive and content analysis methods were used. According to the results of the research, there was a significant difference between the experimental and control group, post-test achievement scores. As can be understood from this result, it can be said that the value of responsibility treated in the experimental group has a positive effect on the activity-based teaching process when compared in terms of the experimental and control groups. There was also a significant difference between the posttest attitude scores of the experimental and control groups. This significant difference may be due to the difference between the activity-based teaching process of the responsibility value

applied in the experimental group and a teaching process that was not applied in the control group when compared as two independent groups.

According to the results of the research, it was determined that teaching the value of responsibility through activities both increased the success of the students and supported them to exhibit positive attitudes and behaviors. In the Social Studies course, the responsibility value activities created according to various teaching methods and techniques; It has been seen that it contributes to the creation of an interesting, fun, enjoyable and positive learning environment. In line with these results, some suggestions are given.

Key Words: Social Studies, Responsibility, Value education, Activity-based teaching, Activity-based value education

İçindekiler

ÖNSÖZ.....	v
ÖZET.....	vi
ABSTRACT.....	ix
İÇİNDEKİLER.....	xii
TABLolar LİSTESİ.....	xvi
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xx
GÖRSELLER LİSTESİ.....	xxi
KISALTMALAR.....	xxii
1. BÖLÜM: Giriş.....	1
1.1. Problem Durumu.....	5
1.2. Araştırma Soruları.....	16
1.3. Araştırmanın Amacı.....	18
1.4. Araştırmanın Önemi.....	18
1.5. Varsayımlar.....	20
1.6. Sınırlılıklar.....	20
1.7. Tanımlar.....	20
2. BÖLÜM: Kuramsal Çerçeve.....	23
2.1. Sosyal Bilgiler Kavramı.....	23
2.2. Sosyal Bilgiler ile Sosyal Bilimler Arasındaki İlişki.....	24
2.3. Sosyal Bilgiler Öğretim Programı	26
2.4. Özel Öğretim Yöntemleriyle Sosyal Bilgiler Öğretimi.....	30
2.5. Etkinlik Temelli Sosyal Bilgiler Öğretimi	33
2.6. Sosyal Bilgilerde Değerler Öğretimi	37

2.7. Değerler.....	38
2.7.1. Değerlerin özellikleri.....	42
2.7.2. Değerlerin sınıflandırılması.....	44
2.8. Değerler Eğitimi.....	46
2.9. Sorumluluk Değeri.....	49
2.9.1. Bireysel sorumluluk.....	54
2.9.2. Toplumsal sorumluluk.....	55
2.9.3. Ailede sorumluluk.....	57
2.9.4. Okulda sorumluluk.....	59
2.9.5. Çevrede sorumluluk.....	61
2.10. Etkinlik Temelli Değer Öğretimi	63
2.11. İlgili Araştırmalar.....	68
2.11.1. İlgili alanda yapılan yurt içi araştırmalar.....	68
2.11.2. İlgili alanda yapılan yurt dışı araştırmalar.....	75
3. BÖLÜM: Yöntem.....	81
3.1.Araştırmanın Modeli.....	81
3.2. Araştırmanın Çalışma Grubu.....	85
3.3. Veri Toplama Araçları.....	88
3.3.1. Nicel veri toplama araçları.....	88
3.3.2. Nitel veri toplama araçları.....	94
3.4. Verilerin Toplanması ve Çözümlemesi.....	96
4. BÖLÜM: Bulgular ve Yorum.....	107
4.1. Nicel Verilerin Analizi.....	107

4.1.1. 5. Sınıf Sosyal Bilgiler dersinde, sorumluluk değerinin deney ve kontrol grubu ön test ve son test başarı puanları arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığına yönelik bulgular ve yorumları.....	107
4.1.2. 5. Sınıf Sosyal Bilgiler dersinde, sorumluluk değerinin etkinlik temelli öğretiminin, deney ve kontrol grubuna göre ön test ve son test tutum puanları arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığına yönelik bulgular ve yorumları.....	127
4.2. Nitel Verilerin Analizi.....	143
4.2.1. 5. Sınıf Sosyal Bilgiler dersinde sorumluluk değerinin etkinlik temelli öğretiminin, öğrencilere sorumluluk değerini kazandırma durumuna yönelik görüşleri ile ilgili bulgular ve yorumları	143
4.2.2. 5. Sınıf öğrencilerinin Sosyal Bilgiler dersinde, sorumluluk kavramına yönelik oluşturdukları zihin haritaları ile ilgili bulgular ve yorumları.....	155
4.2.3. 5. Sınıf öğrencilerinin Sosyal Bilgiler dersinde sorumluluk kavramına yönelik metaforik algıları ve buna bağlı olarak oluşturdukları metafor kategorileri ile ilgili bulgular ve yorumları.....	171
4.2.4. 5. Sınıf öğrencilerine göre görsel çalışma yapraklarında sorumluluk değerine ilişkin bulgular ve yorumları.....	174
4.2.5. 5. Sınıf Sosyal Bilgiler dersinde, yapılan gözlemler ve sonuçlarına yönelik bulgular ve yorumları	181
4.2.6. 5. Sınıf öğrenci velilerinin sorumluluk değerine yönelik düşünceleri ile ilgili bulgular ve yorumları.....	185
5. BÖLÜM: Sonuç, Tartışma ve Öneriler.....	188
5.1. Sonuç ve Tartışma.....	188
5.2. Öneriler.....	203

6. BÖLÜM: Kaynakça.....	205
Ekler.....	220
Özgeçmiş.....	246

Tablolar Listesi

<i>Tablo</i>	<i>Sayfa</i>
1. Tablo Ön test-son test kontrol gruplu deneysel desen.....	83
2. Tablo Bu araştırmada uygulanan ön test-son test kontrol gruplu desen.....	83
3. Tablo Deney grubunda yer alan katılımcıların özellikleri.....	87
4. Başarı testine yönelik maddelerin konulara göre dağılımı (Bloom taksonomisine göre).....	92
5. Tablo Başarı testine yönelik madde analiz sonucu.....	93
6. Tablo Araştırmanın nitel güvenirlik sonucu.....	100
7. Sorumluluk değeri ile ilgili tanımlayıcı gözlem formu.....	102
8. Sorumluluk değerinin etkinlik temelli öğretimine yönelik uygulama takvimi.....	102
9. Tablo Deney grubu ön test ve son test başarı puanlarına yönelik betimsel istatistikler.....	107
10. Tablo Deney grubu ön test ve son test başarı puanlarına yönelik t-testi sonuçları....	108
11. Tablo Kontrol grubu ön test ve son test başarı puanlarına yönelik betimsel istatistikler.....	108
12. Tablo Kontrol grubu ön test ve son test başarı puanlarına yönelik t-testi sonuçları...	109
13. Tablo Deney ve kontrol grubu ön test ve son test başarı puanlarına yönelik t-testi sonuçları.....	109
14. Tablo Deney ve kontrol grubu cinsiyet değişkenine göre ön test ve son test başarılarına yönelik betimsel istatistikler.....	110
15. Tablo Deney ve kontrol grubu cinsiyet değişkenine göre ön test ve son test başarılarına ilişkin t-Testi sonuçları.....	111

16. Tablo Deney ve kontrol grubu cinsiyet değişkenine göre n test ve son test başarılarına yönelik Anova Sonuçları.....	111
17. Tablo Deney ve kontrol grubunda aile gelir düzeyi değişkenine göre n test ve son test başarılarına ilişkin betimsel istatistikler.....	114
18. Tablo Deney ve kontrol grubunda aile gelir düzeyi değişkenine göre n test ve son test başarılarına yönelik Anova sonuçları.....	115
19. Tablo Deney ve Kontrol grubu anne mesleği değişkenine göre n test ve son test başarılarına ilişkin betimsel istatistikler.....	117
20. Tablo Deney ve kontrol grubunda anne mesleği değişkenine göre n test ve son test başarılarına yönelik Anova sonuçları.....	118
21. Tablo Deney ve kontrol grubu baba mesleği değişkenine göre n test ve son test başarılarına ilişkin betimsel istatistikler.....	119
22. Tablo Deney ve kontrol grubu baba mesleği değişkenine göre n test ve son test başarılarına yönelik Anova sonuçları.....	120
23. Tablo Deney ve kontrol grubu baba eğitim düzeyine göre n test ve son test başarı puanlarına ilişkin betimsel istatistikler.....	121
24. Tablo Deney ve kontrol grubu baba eğitim düzeyine göre n test ve son test başarılarına yönelik Anova sonuçları.....	123
25. Tablo Deney ve kontrol grubu anne eğitim düzeyine göre n test ve son test başarılarına yönelik betimsel istatistikler.....	124
26. Tablo Deney ve kontrol grubu anne eğitim düzeyine göre n test ve son test başarılarına yönelik Anova sonuçları	125
27. Tablo Deney grubuna göre n test ve son test tutum puanlarına yönelik betimsel istatistikler.....	127

28. Tablo Deney grubuna göre ön test ve son test tutum puanlarına yönelik t-Testi sonuçları.....	127
29. Tablo Kontrol grubuna göre ön test ve son test tutum puanlarına ilişkin betimsel istatistikler.....	128
30. Tablo Kontrol grubu tutum ön test ve son test puanlarına yönelik t-Testi sonuçları..	128
31. Tablo Deney ve kontrol grubuna göre ön test ve son test tutum puanlarına yönelik t-Testi sonuçları.....	128
32. Tablo Deney ve kontrol grubu cinsiyete göre ön test ve son test tutum puanlarına yönelik betimsel istatistikler.....	129
33. Tablo Deney ve kontrol grubu cinsiyete göre ön test ve son test tutum puanlarına yönelik Anova sonuçları.....	130
34. Tablo Deney ve kontrol grubu aile gelir düzeyi değişkenine göre ön test ve son test tutum puanlarına ilişkin betimsel istatistikler.....	133
35. Tablo Deney ve kontrol grubu aile gelir düzeyine göre ön test ve son test tutum puanlarına ilişkin Wilcoxon işaretli sıralar testi sonuçları.....	134
36. Tablo Deney ve kontrol grubu anne meslek değişkenine göre ön test ve son test tutum puanlarına ilişkin betimsel istatistikler.....	135
37. Tablo Deney ve kontrol grubu anne mesleği değişkenine göre ön test ve son test tutum puanlarına ilişkin Wilcoxon işaretli sıralar testi sonuçları.....	136
38. Tablo Deney ve kontrol grubu baba mesleği değişkenine göre ön test ve son test tutum puanlarına yönelik betimsel istatistikler.....	137
39. Tablo Deney ve kontrol grubu baba mesleği değişkenine göre ön test ve son test tutum puanlarına ilişkin Wilcoxon işaretli sıralar testi sonuçları.....	138

40. Tablo Deney ve kontrol grubu aile (baba) eğitim düzeyi değişkenine göre ön test ve son test tutum puanlarına yönelik betimsel istatistikler.....	139
41. Tablo Deney ve kontrol grubu aile (baba) eğitim düzeyine göre ön test ve son test tutum puanlarına ilişkin Wilcoxon işaretli sıralar testi sonuçları.....	140
42. Tablo Deney ve kontrol grubu aile (anne) eğitim düzeyi değişkenine göre ön test ve son test tutum puanlarına yönelik betimsel istatistikler.....	141
43. Tablo Deney ve kontrol grubu aile (anne) eğitim düzeyi değişkenine göre ön test ve son test tutum puanlarına ilişkin Wilcoxon işaretli sıralar testi sonuçları.....	142
44. Tablo Sorumluluk.....	143
45. Tablo Bireysel sorumluluklar.....	144
46. Tablo Toplumsal sorumluluklar.....	146
47. Tablo Okula yönelik sorumluluklar.....	147
48. Tablo Ailede sorumluluklar.....	148
49. Tablo Çevrede sorumluluklar.....	149
50. Tablo Sosyal Bilgiler dersinde etkinlik temelli öğretim.....	150
51. Tablo Sosyal Bilgiler dersinde etkinlik temelli öğretimin yararları.....	151
52. Tablo Sorumluluk değerinin öğretimi.....	152
53. Tablo Kamu veya sivil toplum kuruluşunun etkinliklerine katılım.....	154
54. Tablo Öğrencilerin zihin haritalarında sorumluluk ile ilgili kavramların dağılımları.....	166
55. Tablo 5. Sınıf öğrencilerinin sorumluluk kavramını açıklamak için kullandıkları metaforlar.....	171
56. Tablo Yaşam olarak sorumluluk kategorisine yönelik metaforlar.....	172
57. Tablo Başarı olarak sorumluluk kategorisine yönelik metaforlar.....	173

58. Tablo Görev olarak sorumluluk kategorisine yönelik metaforlar.....	173
59. Tablo Öğrencilerin görsel çalışma yapraklarında sorumluluk değeri.....	174
60. Tablo Sorumluluk değerine yönelik tanımlayıcı gözlem sonuçları.....	181
61. Tablo Sorumluluk değerine yönelik tanımlayıcı gözlem sonuçları.....	182
62. Tablo Sorumluluk değerine yönelik tanımlayıcı gözlem sonuçları.....	183
63. Tablo Sorumluluk değerine yönelik tanımlayıcı gözlem sonuçları.....	184
64. Tablo Sorumluluk değerine yönelik veli görüşmesi sonuçları.....	185

Şekiller Listesi

1. Şekil 2018 Sosyal Bilgiler dersi öğretim programı şeması.....	29
2. Şekil Etkinlik temelli dersin içerikleri.....	35
3. Şekil Bir insanda olması gereken kök değerler.....	41
4. Şekil Sorumluluk.....	51
5. Şekil 5 Sorumluluk aşamaları.....	51
6. Şekil Sorumluluk alanları.....	54
7. Şekil Karma yöntem araştırma türlerinden açımlayıcı-açıklayıcı sıralı desenin gösterimi	81
8. Şekil Araştırmada kullanılan yöntemlerin genel görünümü.....	85
9. Şekil Görüşme soru kategorisi.....	94
10. Şekil Nitel veri analizinin işlem süreci.....	98
11. Şekil Sorumluluk değerinin etkinlik temelli öğretimle yapıldığı sınıf düzeni.....	106
12. Şekil Deney grubu cinsiyet değişkenine göre ön test ve son test başarı puanlarının ortalaması.....	113
13. Şekil Kontrol grubu cinsiyet değişkenine göre ön test ve son test başarı puanlarının ortalama grafiği.....	113

14. Şekil Deney grubu cinsiyet değişkenine göre ön test ve son test tutum puanlarına yönelik ortalaması.....	131
15. Şekil Kontrol grubu cinsiyet değişkenine göre ön test ve son test tutum puanlarına yönelik ortalaması.....	132
16. Şekil Sorumluluk kavram haritası.....	165
17. Şekil Sorumluluklar ile ilgili kavram haritası.....	169
18. Şekil Sosyal Bilgiler dersinde etkinlik temelli öğretim süreci.....	187

Görseller Listesi

1. Görsel K1 Öğrencinin sorumluluk kavramı ile ilgili zihin haritası.....	156
2. Görsel K2 Öğrencinin sorumluluk kavramı ile ilgili zihin haritası.....	157
3. Görsel K3 Öğrencinin sorumluluk kavramı ile ilgili zihin haritası.....	158
4. Görsel K5 Öğrencinin sorumluluk kavramı ile ilgili zihin haritası.....	159
5. Görsel K7 Öğrencinin sorumluluk kavramı ile ilgili zihin haritası.....	160
6. Görsel K10 Öğrencinin sorumluluk kavramı ile ilgili zihin haritası.....	161
7. Görsel K12 Öğrencinin sorumluluk kavramı ile ilgili zihin haritası.....	162
8. Görsel K13 Öğrencinin sorumluluk kavramı ile ilgili zihin haritası.....	163
9. Görsel Sorumluluk ağacı etkinliği.....	164
10. Görsel K5 Sorumluluk değerine yönelik görsel çalışma yaprağı.....	176
11. Görsel K11 Sorumluluk değerine yönelik görsel çalışma yaprağı	177
12. Görsel K12 Sorumluluk değerine yönelik görsel çalışma yaprağı	178
13. Görsel K4 Sorumluluk değerine yönelik görsel çalışma yaprağı	179
14. Görsel K6 Sorumluluk değerine yönelik görsel çalışma yaprağı.....	180

Kısaltmalar

MEB: Milli Eğitim Bakanlığı

YÖK: Yükseköğretim Kurumu

TÜİK: Türkiye İstatistik Kurumu

NCSS: National Council For The Social Studies

1.Bölüm

Giriş

Eğitim, insan hayatının önemli bir parçasıdır. Çünkü insan bu süreçte öğrenmiş olduğu temel bilgi, beceri ve değerleri yaşam boyu kullanmaktadır. Bu sayede insan, yaşam boyu yeni sorumluluklar edinir. Bireyler, gerek okul gerekse aile ve çevresinde görev ve sorumluluklarını iyi öğrenip bunları davranışlarına yansıttığında, yaşamı daha anlamlı ve pozitif hale getirebilir. İnsanoğlunun nüfusun az olduğu dönemlerde kendisine, ailesine ve doğaya yönelik sorumlulukları daha azdı. Çünkü belli bir alanda yaşamını sürdüren insanların, genelde geçimini sağlamak için yiyecek toplama, barınma ve korunma gibi temel görev ve sorumlulukları vardı. Fakat zamanla nüfusun artması ve üretim faktörlerinin çeşitlenmesi, insanlar arasında anlaşmazlıkların büyümesi, farklı iş ve meslek alanlarında ortaya çıkan gelişmeler ve bunun sonucunda ortaya çıkan problemler gibi birçok konu, insanlar arasında temel değerlerin zayıflamasına ve yok olmasına neden olmaya başlamıştır. Bunun sonucunda ise günümüzde birçok devlet, kendi eğitim ve öğretim programlarında değerlerin öğretilmesinin önemine vurgu yapmıştır.

Küresel anlamda meydana gelen problemler ve bunlarla baş etmede gerçek manada nitelikli, bilinçli, duyarlı ve sorumluluk sahibi insanlara ihtiyaç duyulmaktadır. Bu nedenle günümüzde birçok ülke, bu hassasiyeti de göz önünde bulundurarak kendi vatandaşlarını, nitelikli ve sorumluluk sahibi bireyler olarak yetiştirmeyi hedeflemektedirler. Bu nedenle, bütçelerinin önemli bir kısmını eğitim harcamalarına ayırmaktadırlar.

Son dönemlerde toplumsal olarak birçok problemin ortaya çıktığı görülmektedir. Bunlar içerisinde: Ahlaki değerlerin çöküşü, aile bağlarının zayıflaması, aşırı tüketim hırsı, madde kullanımı, sağlıksız ürünlerin üretim ve tüketimi gibi çok sayıda belirtebileceğimiz

sorun meydana gelmiştir. Bu tarz problemlerle baş etmek için değerlerin öğretilmesi ve değer eğitiminin verilmesinin ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Ülkemizde de Millî Eğitim Bakanlığı, birçok öğretim programlarının içerisinde değerlerin öğretilmesinin gelecek kuşaklar için haklarını ve sorumluluklarını bilen, duyarlı, bilinçli, yaratıcı, eleştirel, sorunlara çözüm üreten, kültürünü koruyan ve sahiplenilen, toplumsal değerlerin taşıyıcı rolünü üstlenen bireyler yetiştirmeyi hedeflemektedir.

Okul, formal eğitimin önemli bir basamağıdır. Nitekim bireyler, okul aracılığıyla gerekli olan bilgi, beceri, değer ve tutumları öğrenirler. Bunun neticesinde ise öğrenilenlerin davranışlarına yansıtılması beklenilir. Bu temel bileşenlerin kazandırılmasında öğretmenin tecrübesi, niteliği, öğretim, yöntem ve tekniklerini uygulama becerisi etkin rol oynamaktadır. Bu bağlamda öğretmene, öğretim noktasında önemli görev ve sorumluluklar yüklenmektedir. Bakıldığında okullarda resmi program çerçevesinde, birçok ders öğretilmektedir. Söz konusu bu derslerden biri olan Sosyal Bilgiler sayesinde öğrenciler, etkin ve üretken vatandaş olma, haklarını ve sorumluluklarını bilen, problemlere çözüm üreten, eleştirel ve yaratıcı düşünebilmeyi amaçlamaktadır (Millî Eğitim Bakanlığı, [MEB], 2005).

Değer eğitiminde, öğretilmek istenen birçok değer yer almaktadır. Söz konusu bu değerlere bakıldığında, bireysellik, özgürlük, diğergamlık, sevgi, saygı, hoşgörü, iyilik gibi birçok toplumda farklı değerlerin yer aldığı söylenebilir (Elwood, 1959). Bunların içerisinde yer alan değerlerden biri de sorumluluktur. Nitekim öğrencilere değerleri öğretmek bir sorumluluksa bu değerleri öğrenip bir yaşam tarzı haline getirmek ve bunları davranışlarına yansıtmakta bir sorumluluk olarak görülebilir. Söz konusu günümüz dünyasında yaşanan problemlerin temelde, sorumluluk davranışlarına sahip olunmamasından kaynaklandığı söylenebilir. Çünkü sorumluluk, kişinin yaptığı davranışların sonuçlarını üstlenmesi ve buna yönelik davranmasıdır. Bakıldığında sorumluluk sahibi bireyler, dünya görüşleri olumlu,

kararlı, yardımsever, geniş görüşlü, farklılıkları olduğu gibi kabul eden, problemleri fark eden, sorunlara çözüm üreten, birey, toplum ve çevre ekseninde olumlu davranan, çevreyi kirletmeyen, toplumun temel değerlerine saygılı, kültürünü koruyan ve kültürel mirasa sahip çıkan bireylerin, sorumluluk sahibi bireyler oldukları söylenebilir. Fakat sorumluluk sahibi olmayan ve buna ilişkin davranışlar sergilemeyen kişilerin, bireysel ve toplumsal sorunlara duyarsız, sorun çıkartma eğiliminde olan, çevreye ve doğaya zarar verenlere tepki göstermeyen, temel ahlaki değerlerin bozulmasına karşı mücadele etmeyen ve duyarsız bir kişilik yapısına sahip oldukları söylenebilir. Bu nedenle toplum olarak geleceğimizin teminatı olan çocuklarımızın, sorumluluk sahibi bireyler olarak yetişmeleri için okul ve aileye büyük görev ve sorumluluklar düşmektedir.

Sosyal Bilgilerde kazandırılması hedeflenen değerlerden biri de sorumluluk değeridir. Son güncellenen Millî Eğitim Bakanlığı (2018) Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında yer alan değerlerden biri de sorumluluk değeridir. Diğer derslerde olduğu gibi Sosyal Bilgiler eğitiminde, bireylerin olumlu davranışlarda bulunmaları için değerlerin öğretilmesi hedeflenmektedir. Bu bağlamda değer ve tutum, Sosyal Bilgiler dersinin önemli bileşenlerinden birisidir. “Nitekim birçok programda üzerinde önemle durulması gereken konulardan biri olduğu belirtilmektedir. Özellikle iyi ve sağlıklı bir toplum oluşturmak, bireysel sorumlulukları geliştirmek, toplum içindeki farklılıklara saygı göstermek ve bunları öğrencilere öğretmek, önemli sorumluluklarımız arasında kabul edilmektedir” (National Council For The Social Studies, [NCSS], 1994, s. 29).

Günümüzde bilgi ve teknolojinin hızla gelişmesi, eğitim alanını doğrudan etkilemektedir. Öğrencilerin, derslerde aktif olmaları için birçok seçenek bulunmaktadır. Derslerin sürekli öğretmen merkezli olması, anlatım yönteminin sıklıkla kullanılması, öğrencilerin pasif dinleyici olması, dersin sadece ders kitaplarıyla işlenmesi gibi dersin

işlenişine yönelik sürecin sıkıcı olması, öğrencilerin hem başarısını düşürmekte hem de derse yönelik olumsuz tutum ve düşüncelere sahip olmasına sebep olmaktadır. Söz konusu dersin en önemli hedeflerinden biri olan etkin ve üretken vatandaş yetiştirmek için öğrencinin derslerde aktif olması, etkinliklere katılması, soru sorması, problemlere çözüm üretmesi, sorumluluklarını yerine getirmesi, iş birliği yapması, grup çalışmalarına katılmak gibi farklı özelliklere sahip nitelikli bireyler hedeflenmektedir. Bu amaçla Sosyal Bilgiler dersi öğretmeni, öğrencilere önemli tutum ve değerler konusunda, kazanımlar elde etmeyi amaçlamaktadır. Bu nedenle bunu bir sorumluluk olarak görür ve yerine getirmeye çalışır. Çünkü öğrenciler, etkinliklerle yapılan dersi, eğlenceli, ilginç, güzel, iyi, etkileyici, grup bilinci, takım çalışması ve etkin katılımın olduğu bir ders ortamında daha iyi öğrenebilirler. Nitekim bireyler için değerlerin somutlaştırılması önemlidir. Özellikle değerler, bilgi ve becerilerle desteklenerek çeşitli öğretim, yöntem ve tekniklerinin bir arada olduğu etkinlikler sayesinde, daha etkili bir şekilde kazandırılabilir. Etkinlik temelli yapılan öğretimin, öğrencilerin ders başarısını arttırdığı gibi olumlu tutum ve davranışlar göstermelerine de destek sağlamaktadır. Bu bağlamda sorumluluk değerinin önemi göz önünde bulundurulduğunda, etkinliklerle yapılan bir öğretimin, öğrencilerin sorumluluk bilinci, sorumluluk davranışı ve sorumluluk farkındalığını arttıracak beklenilmektedir. Bu açıklamalardan da anlaşıldığı gibi Sosyal Bilgiler dersinde öğretilen değerlerden biri olan sorumluluk değeri sayesinde olumlu tutum ve davranışlar oluşur. Öğrencilerden beklenen de sorumluluklarını iyi öğrenip davranışlarına yansıtmaları ve bunu bir yaşam tarzı haline getirmeleridir. Bu bağlamda Sosyal Bilgiler dersi aracılığıyla sorumluluk değerinin, etkinlik temelli öğretimle etkili bir şekilde kazandırılacağı düşünülmektedir.

1.1. Problem Durumu

Bilgi ve teknoloji, alanlarında yaşanan olağanüstü gelişmeler eğitim, ekonomi, sağlık, ticaret gibi birçok sektörü, inanılmaz derecede etkilemektedir. Bunun sonucunda bu gelişmeler, eski sistemi ya değiştirmekte ya da önemli çözüm yolları sunarak iyileştirmektedir (MEB, 2005). Nitekim eğitim ve öğretim alanına bakıldığında, dünyada yaşanan son gelişmeler, öğretim programlarını ve ders kitaplarının içeriklerini etkilemektedir. Çünkü dünyada birçok ülke, kendi eğitim sisteminin kalitesini arttırmak için nitelikli insanlara ihtiyaç duymaktadırlar. Bunun için de gerekli olan araştırma ve geliştirme faaliyetlerine ağırlık vermektedirler. Bu bağlamda son dönemlerde bu gelişmelere etki eden nedenlere bakıldığında, aile bağlarının zayıflaması, teknolojinin olumsuz etkileri, uyuşturucu madde kullanımı, çevre ve doğa felaketleri, hava kirliliği, su sorunu, açlık, göç, dijital hırsızlık, vergi kaçakçılığı, sağlıksız ürünlerin piyasaya sürülmesi, aşırı tüketim, bulaşıcı hastalıklar, cinsiyet eşitsizliği, kimlik sorunu ve benzeri küresel kaynaklı problemlerden dolayı eğitilmiş, nitelikli, duyarlı, bilinçli, girişimci ve sorumluluk sahibi bireylere ihtiyaç giderek artmaktadır. Bu sebeplerden dolayı, okulda öğretilen bilgi, beceri, değer ve tutumların ne kadar önemli olduğunu ortaya çıkartmıştır. Bu nedenle “günümüzde artan sorunlara çözüm bulmak için Sosyal Bilgiler dersinde, değer eğitimine önem verilmesi gerektiği vurgulanmaktadır” (Doğanay, 2015, s. 227).

Bu bağlamda, “eğitim sisteminde yer alan temel insani değerlerle toplumdaki temel insani değerlerin birbirine paralel ve uyumlu olması gerekir. Böyle olduğu zaman temel insani değerlerin kişi ve toplum hayatındaki olumlu etkilerinin görülmesi de mümkündür” (Aktepe, 2010, s. 2). Bu sayede birçok toplum, kültürel öğelerini, geçmişten günümüze yansıtabilir. Çünkü toplumların kültürel gelenek ve görenekleri, onların ilerlemesine katkı sağlarken olumsuz birtakım öğelerin varlığı, toplumların zaman içinde yok olmasına sebep olmaktadır.

“Bu noktada eğitim, toplumların değer öğelerinin sürdürülebilirliğini sağlayan en önemli araç olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle karakter ve değer eğitiminin, eğitim ortamında sunulması, iyi ve kötü karşılaştırmalarının sağlıklı bir şekilde yapılandırılması ile toplumun ilerlemesinde, sosyal bir etki sağladığı belirtilmektedir” (Şimşek & Alkan, 2019, s. 1).

21. yüzyıl dünyasında, toplumsal anlamda, sürekli yaşanan ekonomik, kültürel, sosyal gelişmeler, değişimler, sosyal sorunları meydana getirmektedir. Toplumsal sorunlar, sosyal yapının devamlılığını ve bütünlüğünü tehdit eden önemli durumları meydana getirmektedir. Bu sorunlar üzerinde durulup çözümler üretildiğinde, toplumlar, varlıklarını günün şartlarına uygun şekilde devam ettirebilirler (Sönmez & Recepoğlu, 2019). Nitekim özellikle günümüzde, küresel eğitimle amaçlanan bahsi geçen konuların çözümüne yönelik bireyleri bilgi, beceri ve tutumlarla donatmaktır. Küresel eğitimle yetişen bir gençliğin, yerel boyutta da sorumluluk üstlenmesi beklenir. Bu doğrultuda öğrenmeyi bilmek, öğrenmeyi öğrenmek, bireysel öğrenme, birlikte yaşamayı öğrenme ilkeleri çerçevesinden hareketle bireylerin çok yönlü, bireysel sorumluluklarının farkında olması ve özerkliklerinin güçlendirilmesi gerekmektedir (Genç & Kınasakal, 2019). Bu açıklamalardan yola çıkılarak değer eğitiminin gerekliliği ortaya çıkmakla beraber bunun nasıl daha etkili öğretilmesi gerektiği de üzerinde tartışılan konular arasındadır.

Doğan (2008) göre, beceri ve değerler, etkinlik temelli öğretimle daha iyi öğretilir. Böylece öğrenci, toplumda temel hak ve sorumluluklarını öğrenebilir ve buna göre davranabilir. Ayrıca demokratik bir toplum yapısının oluşmasına imkan sağlar. İlkokul öğrencilerine yönelik değerleri geliştirmek için çeşitli tekniklerle öğretimin son derece etkili olduğu ve öğrenciler üzerinde toplumsal etkilerin önemli olduğu, bunun neticesinde, sorumluluğun gelişiminde, evrensel prensipler, birey, toplum ve çevrenin etkili olduğunun ortaya çıkması (Ünlü, 2019), değerler eğitiminin gerekliliğini göstermektedir. Yapılan

çalışmalarda değerlere yönelik farklı sınıflandırmalar yapılmıştır. Değerlerin, amaç, hedef, içerik, özellik, eğilim, boyut, nitelik gibi farklı özellikler temel alınarak sınıflandırılmaya çalışıldığı söylenebilir (Rokeach, 1974; Schwartz, 2012; MEB, 2005; Ulusoy & Arslan, 2019; Tezcan, 2018). Değerler üzerinde çalışan araştırmacılar ve resmi kurumların verileri ışığında, değerler eğitimi üzerinde gerçek manada tek bir boyut veya tek bir sınıflandırma yapmak mümkün değildir. Çünkü değerler, toplum, kültür ve bulunulan yere göre değişmektedir. Bu nedenle değer eğitiminde, özellikle yerel kültürel özellikler temel alınarak evrensel değerlere doğru bir öğretimin olması önemlidir. Değer, duyuşsal alanla ilişkili olduğu için öğrenilen değer, öğrencilerin davranışlarına yansıyor yansımadığının gözlemlenmesi ve öğrencide o değer, gerçek manada kişiliğinde yer edinmesinin önemli olduğu düşünülmektedir.

Dünyanın birçok ülkesinde, iyi vatandaş yetiştirmek için karakter eğitimi içerisinde birçok değer öğretilmektedir. Öte yandan değer eğitimi sayesinde ahlaklı ve karakterli bireylerin yetişmesi sağlanmaktadır. Çünkü karakter eğitiminin temel amacı, çocukların ahlaki değerlerini geliştiren, doğru davranışlar sergilemek için en iyisini yapmaya çalışan, üretken ve çalışkan bireyler yetiştirmektir (Ekinci, 2018). Yapılan araştırmalarda değer eğitimi sayesinde toplumsal problemlerde azalmaların sağlanacağı, sağlıklı, huzurlu, girişimci, nitelikli, güvenli bireylerin yetişmelerine önemli katkılar sağlayacağı beklenilmektedir. Bu açıklamalardan da anlaşıldığı gibi önemli bir değer olan sorumluluğun eğitimi ve davranış haline gelmesi için farklı strateji, yöntem ve tekniklerle daha iyi ve etkili sonuçlar alınabildiği belirtilmektedir. Çünkü çocukların sorumluluklarının gelişiminde birçok bireysel ve toplumsal faktör, etkili olmaktadır. Bu sebeple çocuklara verilecek bazı görevler sayesinde, çocukların bireysel ve toplumsal sorumlulukları geliştirilebilir. (Ünlü, 2019). Bu açıklamalardan anlaşılıyor ki bireysel, toplumsal, çevresel faktörlerden dolayı sorumluluk değerinin etkinlik temelli bir şekilde bilgi ve davranış olarak kazandırılmasını zorunlu

kılmaktadır. Etkinlikler, Sosyal Bilgiler dersi öğretim programından etkin bir şekilde faydalanmak için önemli öğretim araçlarıdır. Çünkü bu öğrenci merkezli etkinlikler sayesinde, öğrenme ortamı eğlenceli bir hal alır. Bu sayede birçok öğretim yöntem ve teknikle zenginleştirilmiş etkinlikler sayesinde, öğrencilerin sınıf içi ve sınıf dışı motivasyonları arttırılabilir (Ata, 2013). Böylelikle öğrenciler, etkinlik temelli öğretim ile sorumluluk değerini, hem bilgi hem de duyuşsal özellikleriyle beraber kazanabilir.

İlgili literatür incelendiğinde, etkinlik temelli öğretimin, aktif temelli, etkin temelli öğretim, yapılandırmacı öğretim, tasarım odaklı öğretim, eylem araştırması gibi farklı isimlerle ilişkilendirildiği görülmektedir (Margaryan, Collis & Cooke, 2004; Kelly, 2010; Silberman; 2016; Borich, 2017). Ancak burada dikkat çeken nokta, etkinlik temelli öğretimin sadece eğitimde değil farklı iş alanlarında da uygulandığıdır. Bu nedenle farklı öğretim yöntem ve tekniklerle değer öğretimi, birçok farklı alanda uygulandığı söylenebilir. Bu yöntemlere göre bazı değerler, hem telkin ve öğüt bazıları da hem akıl yürütme, sorgulama, yansıtıcı düşünme ve karar verme becerilerine yöneliktir (Doğanay, 2015). “Akıl yürütme ve mantıklılığı teşvik etme, empati geliştirme, özsaygı geliştirme ve iş birliği geliştirme gibi süreçler, değer eğitimi açısından önemlidir” (Bailey, 2000; akt. Doğanay, 2015, s. 234). Bu bağlamda Sosyal Bilgiler dersinde sorumluluk gibi değerlerin öğretiminde, farklı öğretim yaklaşımlarını uygulamak öğrencilerin öğrenmesine olumlu katkılar sağlamaktadır. Son yıllarda Sosyal Bilgiler alanında yapılan çalışmalar sonucunda dersin çok daha eğlenceli ve eğitici bir şekle dönüştüğü söylenebilir. Nitekim anı, oyun, oyunla eğitim, haritalarla öğretim, ezgi-türkü-şarkı, argümantasyon, arttırılmış gerçeklik, hikâye, kültür, şiir, resim ve fotoğraflar, sınıf dışı öğretim, dini ve ahlaki değerlerle öğretim, sahne sanatlarıyla öğretim gibi farklı alternatif öğretim yaklaşımları (Sever, 2020) sayesinde, sorumluluk değerinin bu

gibi öğretim yöntemleri aracılığıyla öğretilmesinin değerlerin kazandırılmasına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Aktepe (2010) “İlköğretim 4. sınıf Sosyal Bilgiler dersinde, yardımseverlik değerinin etkinlik temelli öğretimi ve öğrencilerin tutumlarına etkisi” isimli çalışmasında, yardımseverlik değeri, etkinlik temelli öğretilmeye çalışılmış ve bunun sonucunda öğrencilerin genel tutumlarını olumlu yönde etkilediğini belirlemiştir. Bir başka araştırmada ise

Öğrencilerin sorumluluğu çoğunlukla bilişsel düzeyde ödevini yapan çocuklar ve verilen yerine getiren kişiler olarak tanımladığı ve öğrenciler sorumluluklarını yerine getirdiklerinde, yaşadıkları duyguları mutlu olmak, güvenilir olmak, gurur duyma ve takdir edilme olarak belirtmişlerdir. Öğrenciler, sorumlu oldukları davranışları yerine getirmediklerinde ise üzüntü, gözden düşme korkusu, huzursuzluk, mutsuzluk, kaygı ve başarısızlık duygusu yaşadıklarını açıklamışlardır (Karakuş, Kartal & Çağlayan, 2016, s. 16).

Bu çalışmalardan anlaşıldığı gibi sorumluluk değerinin etkinlik temelli öğretimle daha etkili öğretilbileceğini göstermektedir. Söz konusu etkinlik temelli öğretim süreci de öğrenciye yaparak ve yaşayarak aktif bir öğrenme süreci sunmaktadır. Böylece öğrencilerin başarıları arttığı ve dersin daha eğlenceli ve ilgi çekici hale geldiği söylenebilir (Camci, 2012). Ayrıca bu öğrenme sürecinde, öğrencilerin sorumluluk davranışlarını kazanmalarında, Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin sorumluluk rol modeli olarak uygun davranışlar göstermelerinin de etkili olduğu belirtilmiştir (Tepecik, 2008).

Yontar’a (2013) göre sorumluluk değerini kazanan bireylerde, empati kurma becerisinin de iyi olduğunu ve öğrencilerin duyuşsal özelliklerini kazanmalarında etkinliklerin etkili olduğunu belirtmesi, değerlerin etkinlik temelli olarak öğretilmesinin gerekliliğini bize

göstermektedir. Yapılan bir başka araştırmada, etkinlik temelli öğretimin, öğrencilerin kültürel mirasa yönelik duyarlılıklarını ve bilgi becerilerini arttırdığını açıklamıştır (Sağ, 2018). Bir başka araştırmada da kullanılan öğretim yönteminin öğrencilerin sorumluluk, yardımseverlik, hak ve özgürlükler, saygı değerlerinin kazanımında etkili olduğu sonucuna ulaşılması, etkinliklerle öğretim yapmada yöntem ve tekniklerin de ne kadar önemli olduğunu göstermektedir (Turgut, 2018).

Durmaz (2019, s. 3-4) “Sosyal Bilgiler dersinde, bilimsellik değerine yönelik etkinliklerin öğrencilerin başarı ve inançlarına etkisi” ile ilgili araştırmasının sonucunda, Sosyal Bilgiler dersinde, yapılandırmacı yaklaşım çerçevesinde hazırlanan etkinliklerin, öğrencilerin bilimsellik değerine yönelik akademik başarıları üzerinde etkili olduğunu belirtmiştir. Bir diğer araştırmada ise okul sorumluluğu, bilinç düzeyinde iyileşme, istekli olarak sorumluluk alma ve yerine getirme düzeyinde artma sağlandığı açıklanmıştır. Buna göre öğrenciler, sorumluluk sahibi olduklarında, geleceklerinin olumlu ve güzel yönde etkileneceğini ifade ettikleri; ayrıca öğrenciler, sorumluluk sahibi olduklarında kendilerini çok iyi, keyifli ve heyecanlı hissettiklerini (Aydın, 2019) belirtmeleri, sorumluluk değerini etkinliklerle kazandırmanın etkililiğini göstermektedir. Başka bir araştırmacıya göre, çevrede sorumluluklarını yerine getirmek için hazırlanan etkinliklerin, öğrencilerin başarılarına olumlu yönde bir katkı sağladığı ifade edilmiştir (Çiftçi, 2019). Bu araştırmalardan da açıklandığı gibi etkinlik temelli öğretimle yapılan çalışmalarda, öğrencilerin başarılarının arttığı ve sorumluluk davranışları kazanmalarına olumlu katkılar sağladığı görülmektedir.

Sorumluluklarını yerine getiren bireyler, başka insanların haklarına saygı göstermektedir. Ayrıca davranışlarının sonuçlarını da bilen ve kendi üzerine düşen görevleri yapmaya çalışır. Bunları zamanında yerine getirmek için de küçük yaştan itibaren çocuklara sorumluluk verilmelidir. Çünkü sorumluluk, çocukların yaşına ve becerisine uygun küçük

yaştan itibaren verildiğinde, daha anlamlı olur. Böylece çocuğun hayatında başarılı ve mutlu olmasına ve (Ekinci, 2018) bu değerin içselleştirilerek bir yaşam tarzı haline dönüşmesine destek olunabilir. Bu açıklamalar ışığında sorumluluk değeri ve etkinlik temelli değer öğretimi ile ilgili çalışmalar değerlendirilecektir. Çünkü araştırmmanın problem durumunun temellendirilmesi açısından önemli olduğu düşünülmektedir. Bazı araştırmalarda sorumluluk bir değer mi yoksa bir kural mı veya bir yasa mı üzerinde tartışılmaktadır. Fakat yapılan tartışmalardan ziyade sorumluluğun bir davranış ve tutum ile ilgili olduğunu (Wright, 1973), özellikle okul çağından itibaren verilmesinin, bireyin sonraki yaşamında toplumda saygın, nitelikli, olumlu tutum ve davranışlara sahip bir birey olmasında önemli olduğu düşünülmektedir. Okulda kültürel değerlerin öğretimi bir sorumluluk olarak kabul edilirse bunu güçlendirmek için bilgi, beceri, tutum ve değerlerle entegre edilerek (Francis, 1980), sorumluluğun geliştirilmesi ve güçlendirilmesine katkı sağlayabilir. Sorumluluğu geliştirmek için etkinlik temelli öğretime yönelik faaliyetlerin işe koşulmasıyla daha iyi sonuçlar alınabileceği düşünülmektedir.

Okullarda bireysel değerler ve değer yapıları ile eşit eğitim fırsatları hakkında bireylerin algıları arasında ilişki olduğunu belirtmesi (Ray, 1992) okullarda değer eğitiminin kişilik gelişiminde ve bireyin sorumluluk almasında ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Çünkü değerler, bireylerin yaşantısını, tutum ve davranışlarını etkilemektedir. Ayrıca öğrencilerin eleştirel, yaratıcı düşünme ve problem çözme becerilerinin gelişimini de desteklemektedir (Bullock, 1988). Sorumluluğun, bilişsel olarak öğretimi belli aşamalarda gerçekleşmekte ve sorumluluk kavramı, kapsamlı ve birleştirici bir özelliğe sahiptir (Vincent, 2011), Bu sayede bireyler, hem sorumluluk kavramını ve gelişimini öğrenebilir hem de sorumluluk sahibi davranışlara sahip olabilirler. Sorumluluk ile ilgili çalışmalar genelde değerler eğitimi, karakter ve ahlak gelişimi içerisinde yoğunluk kazanmıştır. Bazılarının da

sosyal ve kurumsal sorumluluk, bilim ve teknolojik sorumluluk, bireysel sorumluluk olarak inceledikleri söylenebilir. Ancak bir değer olarak ve etkinlik temelli olarak sorumluluğun öğretimi, daha çok uygulamalı yani deneysel ve eylem araştırmalarının olduğu çalışmalarda daha etkili sonuçlar verdiğini kanıtlamaktadır. Bununla ilgili çalışma konularına bakıldığında, aileler, okullar ve değerler (Lang, 2005), okullarda değer ve etik (Lovat, 2005), eğitimde tutumlar, inançlar ve değerler (Aspin, 2005), değerler eğitimi (Taylor, 2005), okul planlamasında değerler (Caple, 2005), temel değerler teorisi (Schwartz, 2012), sorumluluk eğitimi stratejileri (Yeşil, 2014), adli değerle ilgili çalışmaların daha çok değer, değer eğitimi ve okul boyutunda olduğu söylenebilir. Bu araştırmalardan anlaşıldığı gibi iyi, huzurlu ve sağlıklı bir toplum için değerler eğitiminin verilmesi, önemli bir sorumluluk olarak yorumlanabilir. Çünkü sorumluluk değeri sayesinde öğrenciler, okulda, ailede ve toplum içerisinde yardımsever, saygılı, yapıcı ve olumlu tutum ve davranışlarda bulunur. Nitekim bu davranışlarının sonuçlarını bilen ve farkında olan bireyler, karakter, ahlak ve kişilik gelişimleri de olumlu, tutarlı, güvenli, başarılı, verimli, çalışkan ve esnek bir yaşam tarzına sahip olur. Bu açıklamalar doğrultusunda, ortaokul öğrencilerinin sorumluluk değeri algılarına göre aile, akademik, sağlık, kişiler arası, çevre, dini, kamusal sorumluluk ile birlikte yedi sorumluluk alanını (Sezer & Çoban, 2016, s. 33) belirlemiş ve sorumluluğun birden çok sınıflandırılmasının yapılması bu değer, kişilik, ahlak ve karakter gelişimi için önemli olduğunu göstermektedir.

Okul, değerler eğitiminde önemli bir misyona sahiptir. Çünkü okullar, kültürel ve toplumsal değerleri korur ve geleceğe aktarır. Özellikle okulda öğretmenlerin öğrencilerine örnek rol ve model olması ve buna yönelik davranışlar sergilemesi, öğrencilerde sorumluluğun gelişmesi açısından önemlidir (Çelikkaya & Kürümlüoğlu, 2017). Bu açıdan bakıldığında sorumluluk değeri, Sosyal Bilgiler dersinde önemli bir değer olarak görülebilir.

Bilindiği gibi bilgi, beceri ve değerler, etkinliklerle öğretildiği zaman dikkat çekici, eğlenceli, ilgi uyandıran, güdüleyici etkinlikler sayesinde, öğrenmenin daha etkili bir şekilde gerçekleştirildiği söylenebilir.

“Öğrencilerin sorumluluğu kavramdan öte, bir yaşam biçimi haline getirebilmeleri için küçük yaşlardan başlayarak yaşına, cinsiyetine uygun, bazı konularda sorumluluk alması ve aldığı sorumluluğun sonucuna katlanması öğretilmelidir. Dolayısıyla ders etkinliklerini sorumluluk ile zenginleştirmesi ve velinin de işe katılması gereklidir” (Karakuş, Kartal & Çağlayan, 2016, s. 17). Bu bağlamda verilecek değerler eğitimi sayesinde, öğrencilerin değer düzeylerini arttırmak için etkinlik temelli öğretim ve örnek etkinliklerle sürecin yürütülmesi önemlidir (Şahin, 2019).

Sorumluluk değeri, bireylerin kendi işlerini yapabilmesi ve buna uygun davranışlar gösterebilmesi için gerekli olduğu söylenebilir (Çelikkaya & Kürümlüoğlu, 2017). Nitekim öğrencilerin sorumluluklarını yerine getirmesi açısından ortaokul önemli bir dönemdir. Bakıldığında Sosyal Bilgiler dersinde, sorumluluk değerinin kazandırılmasında, sosyal çevre ve aile ile ilgili yapılan etkinlikler, etkili olabilir (Sezer & Çoban, 2016). Çünkü toplum hayatının sistemli ve düzenli devam etmesi için öğrencilerin sorumluluklarını yerine getirmesi gerekmektedir. Aksi takdirde toplumsal sorunlar oluşabilir. Bu nedenle sorumluluk değeri, toplum için önemli ve temel değerlerden biri olarak kabul edilmektedir. Çünkü sorumluluğun diğer değerlerden farkı, çocukların sorumluluğu, daha erken yaşlarda kazanabilmesidir (Çalışkan, Yıldırım & Kılınç, 2019). Bu açıklamalardan da anlaşıldığı gibi sorumluluk değeri, öğrencilere kazandırıldığında, toplumsal problemlerin azalacağı ve olumlu tutum ve davranışlarda bulunan bireylerin yetişmesine katkı sağlayacağı beklenilmektedir.

Etkinlik temelli değer eğitiminde öğrenme ortamına bakıldığında, “öğrencilerin kendi öğrenmelerini kurgulayıp, yönlendirdikleri ve böylece yaratıcılıklarını geliştirebildikleri,

karşılaştıkları sorunları işbirliği içinde çözmeye çalıştıkları, başarıları konusunda karar verici oldukları, yaşamın sınıfa taşındığı, ailenin öğrenme sürecine katıldığı, teknolojinin öğrenme sürecinde kullanıldığı, bireyin sorumluluk ve bağımsızlık bilincini kazandığı bir öğrenme ortamıdır” (Aktepe, 2010, s. 16). Bu nedenle sorumluluk değerinin etkinlik temelli öğretimi, öğrencilerin bilişsel, psikomotor ve duyuşsal alanla ilgili nitelikleri kazanmalarını sağlayabilir. Özellikle farklı öğretim, yöntem ve tekniklerle zenginleştirilmiş etkinlikler sayesinde, öğrencilerin öğrenme düzeyi artabilir. Nitekim bununla ilgili olarak Howard Gardner’a göre öğrencilerin bağımsız düşünmeleri ve öğrendikleri yöntem ve stratejileri farklı durumlarda kullanabilmeleri gerekir. Bu konuda bireylerin yeni fikirlere açık olmaları ve yüksek başarı standardını yakalamak için çaba göstermeleri önemli rol oynar. Bireyler, temel evrensel değerleri kazanmış olmaları, bu değerleri kendi ve başkalarının mutluluğu için etkili bir şekilde kullanabilmesi için hem özgür hem de sorumluluk duygusuna sahip yurttaşlar olması gerekmektedir. Böylece sorumlu vatandaşlar, politik, ekonomik ve kültürel yaşama etkin bir şekilde katılabilir ve var olan problemleri değerlendirmek için üst düzey bilgilerini, bilimsel ve teknolojik meseleler için kullanabilir (Yel, Taşdemir & Yıldırım, 2015).

Sosyal Bilgiler dersinde, etkinlik temelli öğretim sayesinde öğrencilerin öğrenme düzeylerinin arttığı söylenebilir. Bazı araştırmaların sonuçları gösterdi ki etkinlik temelli öğretimin uygulandığı bir sınıfta öğrencilerin tarihsel düşünme becerilerine yönelik konuları daha etkili kullandıkları ortaya çıkmıştır (Işık, 2011). Bir başka çalışmada ise öğrencilerin sorumluluk algıları ele alınmış ve öğrenciler etkinliklerle özellikle görseller aracılığıyla sorumluluğu betimlemiş bunun sonucunda ise çocukların “sorumluluk” değerine yönelik görsel çizimleri ve açıklamaları, olumlu özelliklere sahip olduğu belirtilmiştir (Sapsağlam, 2017). Bu araştırmalardan da anlaşıldığı gibi etkinlik temelli öğretimle sorumluluk değerinin öğretilmesinin olumlu yönde olduğu bu nedenle etkinlik temelli öğretimle dersin

zenginleştirilmesi yani çeşitli etkinliklerin bir arada kullanılması bireylerin, bilgi, beceri ve değerleri daha iyi öğrenmelerine katkı sağlayabilir.

Sosyal Bilgiler öğretim programında, belirlenmiş kazanımlar, beceriler ve değerlerin öğrenci tarafından yapılandırılması, sınıf içinde ve sınıf dışında, uygulanacak etkinliklere bağlı olduğu için programın odak noktasının etkinlikler üzerine yoğunlaştığı söylenebilir. Çünkü program hedeflerine göre öğrenci merkezli etkinlikler sayesinde, bilgi, beceri ve değerler, daha etkili bir şekilde kazandırılabilir. Bu sebeple etkinlikler, programın en önemli öğelerinden biri olduğu söylenebilir. Ayrıca bu etkinlikler sayesinde, öğrencilerin Sosyal Bilgiler dersine yönelik tutumları ve ilgileri olumlu yönde olduğu belirlenmiştir (Yazıcı & Koca, 2015). Söz konusu etkinlik temelli öğretim, yapılandırmacı eğitimin niteliklerini yansıtmaktadır. Bu bağlamda uygulanan etkinlikler, öğrencilerin kazanımları elde etmesi için gereken aktif öğrenmeyi sağlayan her türlü faaliyeti kapsamaktadır (Yanpar, 2013). Bununla ilgili yapılan bir araştırmada, Sosyal Bilgiler dersi açısından değerlendirildiğinde, tarih etkinliklerine ilişkin çalışmalar sayesinde öğrenci, ait olduğu topluluğa daha fazla bağlanmakta ve mensubiyet duygusu gelişmektedir. Bir başka ifadeyle bilinçli bir birey olarak mensup olduğu toplumla arasındaki bağları güçlendirmek suretiyle bir takım psiko-sosyal ve toplumsal hastalıklara karşı dirençli hale gelmektedir (Aydın, Dündar & Kaya, 2020). Bu araştırma sonuçlarından hareketle sorumluluk temelli etkinliklerin öğrencilerin sorumluluk değerini daha iyi öğrenip içselleştirecekleri düşünülmektedir. Şöyle ki öğrencilerin sorumluluk değerini daha iyi ve etkin bir şekilde öğrenmeleri için sorumluluk temelli hazırlanan etkinlikler sayesinde, sorumluluğu kendi yaşantılarına yansıtma ve olumlu tutum ve davranışlarını bir yaşam tarzı haline dönüştürmeleri desteklenebilir. Bu açıklamalar ışığında, genel olarak yerli ve yabancı araştırmacıların çalışmalarından faydalanılarak problem durumu temellendirilmeye çalışılmıştır. Özellikle değer eğitimi, sorumluluk değeri,

etkinlik temelli öğretim ve sorumluluğun Sosyal Bilgilerde etkinlik temelli öğretimi, başlıklarındaki çalışmalar genel olarak değerlendirilmeye çalışılmıştır. Bunun sonucunda Sosyal Bilgiler dersinde, sorumluluk değerinin etkinlik temelli öğretimiyle ilgili çalışmaların içeriğinden, kısaca bahsedilmiştir. Genel olarak değerlere yönelik çalışmalar, etkinlik temelli araştırma olmakla birlikte bu çalışmalarla ilgili literatüre destek olmak için uygulamalı çalışmalara ve deneysel çalışmalara ağırlık verilmesi gerektiği belirtilmiştir. Bu açıklamalar ışığında, günümüz dünya sorunlarını, özellikle küresel çapta meydana gelen sorunlar (terör, açlık, bulaşıcı hastalık, son zamanlarda Covid-19 virüsü, çevre kirliliği, aşırı tüketim toplumu) ve benzeri konularda oluşan problemlere karşı sorumluluk değerinin öğretilmesinin gerekliliğini ortaya koymuştur. Sorumluluk sahibi bireyler, bu sorunları fark eden ve bunlara yönelik çözüm üreten bireylerdir. Bu da ancak sorumluluk eğitimi sayesinde gerçekleşebilir. Bu bağlamda, sorumluluk değerinin etkinlik temelli öğretimiyle öğrencilerin başarı seviyesi, tutum ve davranışlarının olumlu yönde gelişeceği düşünülmektedir.

Bu açıklamalar göz önünde bulundurularak bu çalışmanın odak problemi, 5. sınıf Sosyal Bilgiler dersinde uygulanan sorumluluk temelli etkinliklerin sorumluluk değerini kazandırmadaki etkisidir.

1.2. Araştırma Soruları

Bu araştırmanın genel problemi, “5. Sınıf Sosyal Bilgiler dersinde uygulanan sorumluluk temelli etkinliklerin, sorumluluk değerini kazandırmadaki etkisi nedir?” problemi doğrultusunda şu alt problemler belirlenmiş ve bunlara cevap aranmıştır.

1. 5. Sınıf Sosyal Bilgiler dersinde, sorumluluk değerinin etkinlik temelli öğretiminin öğrencilerin başarı puanları üzerinde etkisi nedir? Bu alt probleme ilişkin aşağıdaki alt sorulara cevap aranmıştır.

5. Sınıf Sosyal Bilgiler dersinde, sorumluluk değerinin etkinlik temelli öğretiminin deney ve kontrol grubu ön test ve son test başarı puanları arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?

5. Sınıf Sosyal Bilgiler dersinde, sorumluluk değerinin etkinlik temelli öğretiminin, deney ve kontrol grubunun ön test ve son test başarı puanları göre çeşitli değişkenler açısından (cinsiyet, aile gelir düzeyi, aile meslek düzeyi, aile eğitim düzeyi) anlamlı bir farklılık göstermekte midir?

2. 5. Sınıf Sosyal Bilgiler dersinde, sorumluluk değerinin etkinlik temelli öğretiminin öğrencilerin tutum puanları üzerinde etkisi nedir? Bu alt probleme ilişkin aşağıdaki alt sorulara cevap aranmıştır.

5. Sınıf Sosyal Bilgiler dersinde, sorumluluk değerinin etkinlik temelli öğretiminin, deney ve kontrol grubuna göre ön test ve son test tutum puanları arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?

5. Sınıf Sosyal Bilgiler dersinde, sorumluluk değerinin etkinlik temelli öğretiminin, deney ve kontrol grubunun ön test ve son test tutum puanları göre çeşitli değişkenler açısından (cinsiyet, aile gelir düzeyi, aile meslek düzeyi, aile eğitim düzeyi) anlamlı bir farklılık göstermekte midir?

3. 5. Sınıf Sosyal Bilgiler dersinde sorumluluk değerinin etkinlik temelli öğretimin, öğrencilere sorumluluk değerini kazandırma durumu ile ilgili görüşleri nelerdir?

4. 5. Sınıf öğrencilerinin Sosyal Bilgiler dersinde, sorumluluk kavramına yönelik oluşturdukları zihin haritaları nelerdir?

5. 5. Sınıf öğrencilerinin Sosyal Bilgiler dersinde sorumluluk kavramına yönelik metaforik algıları ve buna bağlı olarak oluşturdukları metafor kategorileri nelerdir?

6. 5. Sınıf öğrencilerinin görsel çalışma yapraklarında sorumluluk değerine ilişkin düşünceleri nelerdir?

7. 5. Sınıf öğrenci velilerinin sorumluluk değerine yönelik düşünceleri nelerdir?

8. 5. Sınıf Sosyal Bilgiler dersinde, yapılan gözlemlere göre sorumluluk değerinin etkinlik temelli öğretiminin öğrencilere sorumluluk değeri kazandırmadaki etkileri nelerdir?

1.3. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın temel amacı, 5. sınıf Sosyal Bilgiler dersinde uygulanan sorumluluk temelli etkinliklerin, öğrencilere sorumluluk değerini kazandırmadaki etkisini belirlemektir.

Bu bağlamda bu amaç doğrultusunda, bazı sorulara cevap aranmıştır. Bilindiği gibi araştırmanın amacı, çalışmanın temel bileşenidir. Bu nedenle araştırmanın soruları, araştırmanın modeli, bu amaç doğrultusunda oluşturulmuştur.

1.4. Araştırmanın Önemi

Geçmişteki olumlu ve olumsuz olaylardan ders alarak günümüz ve geleceğimizi mutlu, huzurlu, sağlıklı ve yaşanabilir kılmak için değerler eğitimi gereklidir.

Küreselleşmeyle birlikte dünyamızda sorunlar çoğalmış ve etki düzeyi de genişlemiştir. Bu sorunlara karşı yapıcı ve etkili çözümler bulmak için etkili ve uygulamalı değer eğitimi önemli katkılar sunabilir. Böylece hem sorumluluklarımızı yerine getirmiş oluruz hem de olumlu tutum ve davranışlarla örnek rol model olabiliriz.

Eğitim, bireye bilgi, beceri, tutum ve değerleri kazandırarak öğrencinin sorumluluk sahibi bir vatandaş olmasını hedeflemektedir. Çünkü Sosyal Bilgiler dersi, bireyin kendisine, çevreye ve topluma yönelik sorumluluklarının gelişmesine destek olmaktadır. Bu bağlamda Sosyal Bilgiler dersinde, sorumluluk sahibi bir vatandaştan beklenen davranışlar: Bilgi edinme, eleştirel düşünebilme, toplumsal ve politik konuları da göz önünde bulundurarak değerlendirme yapmaktır. Özellikle öğrencilerin bireysel ve sosyal sorumluluk bilincinin

geliştirilmesinde müze, hastane, bahçe, topluma hizmet veren kurumlara yönelik gönüllü çalışmalara katılma, iş birliği yapma, paylaşma gibi becerilerin kazandırılmasına katkı sağlayabilir (Barth & Demirtaş, 1997). Bu davranışların kazandırılmasında, öğretmenin derslerde uygulayacağı öğretim, yöntem ve tekniklerinin önemi büyüktür. Bu sebeple çeşitli öğretim yöntem ve teknikten oluşan etkinlikler ile çocukların Sosyal Bilgiler dersinde sorumluluklarının gelişimine katkı sağlanabilir.

Sosyal Bilgilerde, sorumluluk değerinin etkinlik temelli öğretimiyle öğrencilerin değerlere yönelik davranışlarının gelişimine katkı sağlaması beklenilmektedir. Bu yönüyle çalışma, Sosyal Bilgiler eğitimi alanında yapılan çalışmalara katkı sağlaması bakımından, sorumluluk eğitiminin verilmesinin öğrencilerin olumlu tutum ve davranışlarda bulunması ve toplumsal problemlerin azaltılması noktasında önem taşımaktadır. Etkinlik temelli öğretimle öğrencilerin sorumluluk değerini daha iyi öğrenmelerine destek olmayı hedeflemektedir. Böylece bu araştırmanın sonuçları ile beraber Sosyal Bilgilerde sorumluluk değeri ile ilgili çalışan araştırmacılara, fikir ve düşünceleriyle ufuk açması bakımından, etkinlik temelli öğretimin öğrencilerin motivasyonunu arttıracakı düşünülmektedir. Sosyal Bilgiler eğitiminde birçok farklı strateji, yöntem ve tekniğe dayalı etkinliklerin bir arada kullanılmasının öğrencilerin sorumluluk bilgisine ve davranışlarına olumlu yansıması söz konusu olacaktır. Toplumsal sorunların çözümünde sorumluluk sahibi bireylerin etkili olması açısından, ahlaklı, karakterli, sağlam kişilikli bireylerin yetişmesi açısından, Sosyal Bilgiler eğitiminde, etkinlik temelli öğretimle öğrencilerin sorumluluk davranışlarının olumlu yönde gelişmesi ve ilgili literatüre farklı bakış açıları getirmesi bakımından önemlidir.

1.5. Varsayımlar

Araştırmada,

- Çalışma grubunun veri toplama araçlarına verdikleri cevaplarda, doğru ve samimi oldukları,
- Kullanılan ölçme araçlarının araştırmanın amacına ve kapsamına uygun olduğu,
- Etkinlik temelli öğretim süreci için hazırlanan etkinliklerin öğrencilerin sınıf düzeyine ve araştırmanın amacına uygun olduğu varsayılmaktadır.

1.6. Sınırlılıklar

- Bu araştırma,
- Türkiye’de Marmara bölgesinde Yalova ilinde merkezde yer alan Millî Eğitim Bakanlığına bağlı iki ortaokulun 5. sınıf öğrencileri ile
- Sosyal Bilgiler programında üretim, dağıtım ve tüketim ile etkin vatandaşlık adlı öğrenme alanlarındaki konuları ile
- Uygulama takvimi, 2019-2020 eğitim-öğretim yılı güz dönemi ile
- Veri toplama sürecinde kullanılan bireysel ve sosyal sorumluluk ölçeği, başarı testi, görüşme, gözlem yöntemi ve bunlara bağlı oluşturulan veri toplama araçlarıyla sınırlıdır.

1.7. Tanımlar

Bu bölümde, araştırmanın temel yapısını oluşturan değer, değer eğitimi, sorumluluk, sorumluluk eğitimi, etkinlik temelli öğretim, Sosyal Bilgiler, eğitim programı ile ilgili tanımlara yer verilmiştir.

Değer: “İnsan davranışlarını ele alır ve yorumlar. Bir şeyin önemini belirlemeye yarayan soyut ölçü, bir şeyin değeri, kıymet, yüksek ve yararlı niteliktir. Kişinin, isteyen, gereksinim duyan bir varlık olarak nesne ile bağlantısında beliren şeydir” (Tezcan, 2018, s.

9). Değer, ahlak ve erdem kavramları, bireyin toplum ile olan ilişkisini kuvvetlendirme noktasında en önemli araçlardandır (Bozkurt, 2019).

Değer Eğitimi: “Tüm öğrencilere belirli değerlerle ilgili; bilgi, beceri, tutumları kazandırma ve bu değerleri davranışa dönüştürmek için sürekli gelişim fırsatı sağlama süreci olarak adlandırılabilir” (Ulusoy & Arslan, 2019). “Bireyin kazanması gereken değerleri belirlemek ve bu değerleri bireye kazandırmaktır” (Bozkurt, 2019, s. 20).

Sorumluluk: Bireyin hem kendisine hem de başkalarına karşı yerine getirmesi gereken yükümlülükler olduğu söylenebilir (Ekinci, 2018). Sorumluluk, sadece bilgi ve onunla ilişkili kavramlar değil aynı zamanda uygulama ve davranışlara yansımaya da ilgilidir. (Vincent, 2011). “Sorumluluk yaratmak anlamına gelir. Sorumluluğun farkında olmak, kişinin kendi özünün, kederinin, hayat durumunun, duygularının ve acı çekmesinin farkında olmasıdır. Sorumluluğu bu kapsamda değerlendirdiğimizde, erken çocukluk döneminden başlayarak, çocuğun yaşına, cinsiyetine ve gelişim düzeyine uygun olarak görevlerini yerine getirmesidir” (Özen, 2016, s. 8).

Sorumluluk Eğitimi: Gerçekçi psikolojinin ilkelerine dayanan bir problem çözme sürecidir (Özen, 2016). “Bir bakıma sorumluluk eğitimi, eğitim ve psikoloji ilkelerine dayalı bir sorun çözme sürecidir. Bu yönleriyle bakıldığında sorumluluk eğitimi, örgütlü bir süreç olduğu kadar; duygu, düşünce, eylem, fizyoloji arasında bir eşgüdüm ve disiplin sürecidir” (Babadoğan, 2003, s. 112).

Etkinlik Temelli Öğretim: Öğrenme sürecinin etkinliklerle zenginleştirilmesidir. Öğrencilerin pasif dinleyiciler olmaktan ziyade öğrenme yaşantılarına aktif katılmalarıdır. Özellikle derste, pozitif bir öğrenme ortamının amaçlanmasıdır (Anwer, 2019). Ayrıca etkinlik temelli öğretim ortamlarının birçok farklı alanda da etkin başarılar gösterdiği,

insanların bilgi ve becerilerini arttırdığı ve gerçek yaşam problemlerinin üstesinden gelmeyi de desteklemektedir (Margaryan ve diğerleri 2004).

Sosyal Bilgiler: “Kavrayış düzeyleri gözetilerek sosyal (beşeri) bilimlerin gerçek hayat ve yaşanan toplumla ilgili seçilmiş konularına yer veren derstir” (İnan, 2019, s. 2). Bir başka tanımda ise “Sosyal Bilgiler, antropoloji, arkeoloji, ekonomi, hukuk, coğrafya, tarih, felsefe, politika bilimi, psikoloji, din, sosyoloji, doğa bilimleri, matematik ve insan bilimlerinin içeriğinden faydalanarak, sistematik bir çalışma alanı olarak tanımlanmıştır” (NCSS, 1994, s. 14).

Eğitim Programı: Çocuğun, tüm öğrenim yaşantılarını kapsayan bir kavram olduğu söylenebilir. Bu yönüyle eğitim programları, eğitim sistemi içerisinde önemli bir işlev görmektedir (Gültekin, 2017).

2. Bölüm

Kuramsal Çerçeve

2.1. Sosyal Bilgiler Kavramı

Sosyal Bilgiler kavramı üzerine çok sayıda çalışma ortaya konulmuştur. Nitekim bu kavramın temel bileşenlerine bakıldığında, sosyal kavramının, toplum ile ilgili olduğu görülmektedir. Sosyal Bilgiler kavramı ise toplumla ilgili olan bilgileri kastetmektedir. Literatürde yer alan çalışmalara bakıldığında, Sosyal Bilgiler, eğitimin sözlüğü veya sosyal bilimler, tarih, öğretim ve temel çalışma alanı ile ilişkilendirilmektedir (Singer, 2003). Bu kavram üzerine önemli bir açıklama yapan Amerikan Ulusal Sosyal Bilgiler Konseyi'ne (National Council for the Social Studies) göre “Sosyal Bilgiler, antropoloji, arkeoloji, ekonomi, hukuk, coğrafya, tarih, felsefe, politika bilimi, psikoloji, din, sosyoloji ile birlikte doğa bilimleri, matematik ve insan bilimlerinin içeriğinden faydalanarak sistemli bir çalışma alanı olarak tanımlanmaktadır” (NCSS, 1994, s. 14). Bir başka tanımda ise, Sosyal Bilgiler, tarih konularıyla beraber ekonomi, yönetim, toplum ve kültür hakkında bilgileri içeren ve sadece geçmişi değil günümüz konularını da kapsayan bir çalışma alanı olarak yorumlanmıştır (Ogle, Klemp, McBride, 2007). Bu açıklamalardan da anlaşıldığı gibi Sosyal Bilgiler, değer, beceri ve bilgiyi kapsayan geçmiş, bugün ve gelecek konuları üzerinde duran bir derstir. Bu bağlamda bu kavramı daha iyi anlamak için literatürde yer alan tanımları belirtmek, okuyucuya farklı bir bakış açısı kazandıracaktır. Sosyal Bilgiler, etkili vatandaşlık becerilerini kapsamakla beraber temel değerleri de içeren özellikle bireysel, toplumsal ve çevresel problemlere duyarlı sorumluluk sahibi vatandaşları yetiştirmeyi de hedeflemektedir. Aslında Sosyal Bilgilerin, araştırmayı hedefleme ve deneyim yaşama ile ilgili öğrenme ve öğretme bileşenlerini de kapsadığı belirtilmektedir (Ross, 2006). Fakat Sosyal Bilgiler kavramı üzerine tartışmalara 21. yüzyılda da devam edildiği, özellikle okul programlarının

içeriği, eğitim alanındaki çalışmalar, amaç ve entelektüel becerilerin gelişimi ve tarih konularının etkisi gibi etkenler tartışmanın odak noktasıdır (Ross, 2006). Nitekim bu konuya açıklık getiren ve Sosyal Bilgilerin doğasına yönelik makaleler yazan Barr ve diğerleri'ne (2013) göre Sosyal Bilgiler, sosyal bilimler ve beşeri bilimlerin bir birleşimidir. Bu açıklamalara bağlı olarak;

Sosyal Bilgiler, bireyin toplumsal var oluşunu gerçekleştirebilmesine yardımcı olması amacıyla; sosyal bilimleri ve vatandaşlık bilgisi konularını yansıtan; öğrenme alanlarının bir ünite ya da tema altında birleştirilmesini içeren; insanın sosyal ve fizikî çevresiyle etkileşiminin geçmiş, bugün ve gelecek bağlamında incelendiği; toplu öğretim anlayışından hareketle oluşturulmuş bir ilköğretim dersi olduğu söylenebilir (MEB, 2005, s. 2).

Sonuç itibarıyla Sosyal Bilgiler kavramı, geçmiş, bugün ve gelecek bağlamında ve 21. yüzyıl becerilerini içeren, güncel olayları kapsayan, değerleri öğretmeyi hedefleyen ve sosyal bilimlerin konularından da yoğun şekilde faydalanan, iletişim araçları ve teknoloji ile ilgili gelişmeleri takip eden ve bunların birey, toplum ve çevreye etkisini göz önünde bulunduran bir ders olduğunu söylemek mümkündür.

2.2. Sosyal Bilgiler ile Sosyal Bilimler Arasındaki İlişki

Bilgi, kaynağını nereden ve hangi yerden aldığı, üzerinde tartışılan bir konudur. Özellikle birçok akademik disiplin, kendi içinde bilgilere sahip olduğu gibi disiplinler arasında da bazı konular etrafında kümelenmektedir. Nitekim eğitim ve öğretim programlarında bilgi, beceri ve değerler öğretildiğinde, birçok disiplinin içeriğinden aynı anda faydalanılmaktadır. Bunun nedeni ise günümüz dünyasında bilginin hızlanması ve bunun sonucunda doğru ile yanlış bilgiyi ayırt etmede güçlük yaşanması ve çeşitli toplumsal, ekonomik, siyasi ve kültürel alanlarda meydana gelen problemlerin günümüz bilgi

kaynaklarını, yani sosyal bilim disiplinlerini etkilemesidir. Bunun sonucunda temel bilgi kaynağını sosyal bilim disiplinlerinden alan Sosyal Bilgiler dersi de etkilenmektedir. Sosyal bilimler çeşitli akademik disiplinlerden (Tarih, coğrafya, antropoloji, sosyoloji, psikoloji, hukuk, iletişim, arkeoloji vb.) meydana gelen geniş bir çalışma alanına sahiptir. Bu disiplinlerin her birinin kendine ait çalışma alanı bulunmaktadır. Ancak Sosyal Bilgilerin çeşitli sosyal bilim disiplinlerin içeriğinden faydalananarak disiplinler arası bir alandan oluşan ders olduğu söylenebilir. (Halvorsen, 2006). Bu açıklamalardan da anlaşıldığı gibi Sosyal Bilgiler dersinin, temel bilgi kaynağını sosyal bilimlerin çeşitli disiplinlerinden aldığı söylenebilir (Lybarger, 1991; NCSS, 1994; Halvorsen, 2006; Ross, 2006; Mindes, 2006; Barr ve diğerleri 2013).

Sosyal Bilgiler ve sosyal bilimler kavramları ile ilgili tartışmaların eski de olduğu gibi (Halvorsen, 2006; Lybarger, 1991) günümüzde de yaşandığı söylenebilir. Nitekim sosyal bilimlerin içinde yer alan disiplinler karmaşık ve çok geniş bir alana sahiptir. Sosyal Bilgiler dersi ise eğitim alanında çocuklara öğretilmek istenen ve onların gelişimlerini göz önünde bulundurarak konuları basitleştirilmiş bir derstir. Bu nedenle Sosyal Bilgiler, bilgi, beceri ve değerleri öğretirken sosyal bilimlere ait disiplinlerin içeriklerinden ve yöntemlerinden yararlanmaktadır. Bu bağlamda ikisi arasında bilgi, bilginin çeşitleri ve kavramlar yönünden çok sıkı bir ilişki olduğu görülmektedir. Böylece Sosyal Bilgiler bu konu içeriklerinden yararlanarak kendi öğretim sistemini şekillendirmiştir. Fakat bazı araştırmacılar, daha sonra “vatandaşlık aktarımı Sosyal Bilgiler, sosyal bilimler olarak Sosyal Bilgiler, yansıtıcı araştırma olarak Sosyal Bilgiler” şeklinde temellendirmişlerdir (Barr, Barth & Shermis, 2013, s. 16). Bu ifadelerle göre Sosyal Bilgiler, bilgi kaynağını insan ve sosyal bilimlerden almaktadır (Doğanay, 2002).

Sosyal Bilgilerin amacı, etkin ve üretken vatandaşlar yetiştirmektir. Bu sebeple bu amacını gerçekleştirmeye çalışırken sosyal bilimlerden yararlanmaktadır. Çünkü sosyal bilimler insan ve toplum ilişkilerini ele alarak birey ve toplum kaynaklı problemlere çözüm üretmek amacı taşımaktadır. Bu bağlamda bu çözüm verileri neticesinde Sosyal Bilgiler bir toplumun kültürel mirasını ve değerlerini aktararak iyi bir vatandaş ve birey olmasını sağlamaktadır (Bilgili, 2006). Bu açıklamalara göre sosyal bilimler ile Sosyal Bilgiler arasında güçlü bir ilişki olduğunu göstermektedir. Yani sosyal bilimlerdeki her alan, belirli bilgi kazanma tekniklerini içerir. Bu teknikler, öğrencilerin hipotezlerinin doğruluğunu saptamalarına imkân verir. Öğrenciler, zaman içinde anlayış geliştirip konu alanı içindeki kavram ve genellemeleri kullandıkça, sosyal bilimler alanının düşünme yöntemlerini de benimserler. Ancak ikisi arasında bazı temel farklarda bulunmaktadır. Bunlara bakıldığında sosyal bilimler konu alanlarıdır ve bunlar çeşitli disiplinlerden oluşmaktadır. Sosyal bilimler, insan davranışlarını çeşitli yönlerden incelemeye çalışmaktadır. Bu nedenle sosyal bilimlere ait konuların oluşmasına birçok insan yaşantısının etkisi vardır. Sosyal Bilgiler ise temel bilgi, beceri ve değerleri çocuklara öğretmek onların etkin, üretken ve iyi bir vatandaş olmasına destek olmayı hedeflemektedir (Barth & Demirtaş, 1997).

2.3. Sosyal Bilgiler Öğretim Programı.

Eğitim programlarının temel amacı, öğrencilerin etkin ve üretken vatandaşlar olması için bu niteliklere sahip olması beklenen özelliklerdir (Barth & Demirtaş, 1997). Eğitim programları içerisinde Sosyal Bilgiler, geleceğin nitelikli ve donanımlı insanlarını yetiştirme de önemli bir derstir. Çünkü Sosyal Bilgiler, sorumluluk sahibi vatandaşlık kavramıyla bağlantılı olarak bilgi, tutum ve becerilerin edinilmesiyle ilişkilidir. Bu nedenle Türkiye’de Sosyal Bilgiler öğretim programının içeriğinin yansıttığı eğilim, etkin ve üretken vatandaşlık, toplumsallaşma, insan deneyimlerinin bütünlüğü, bilimsel düşünme yöntemi, zaman boyutu,

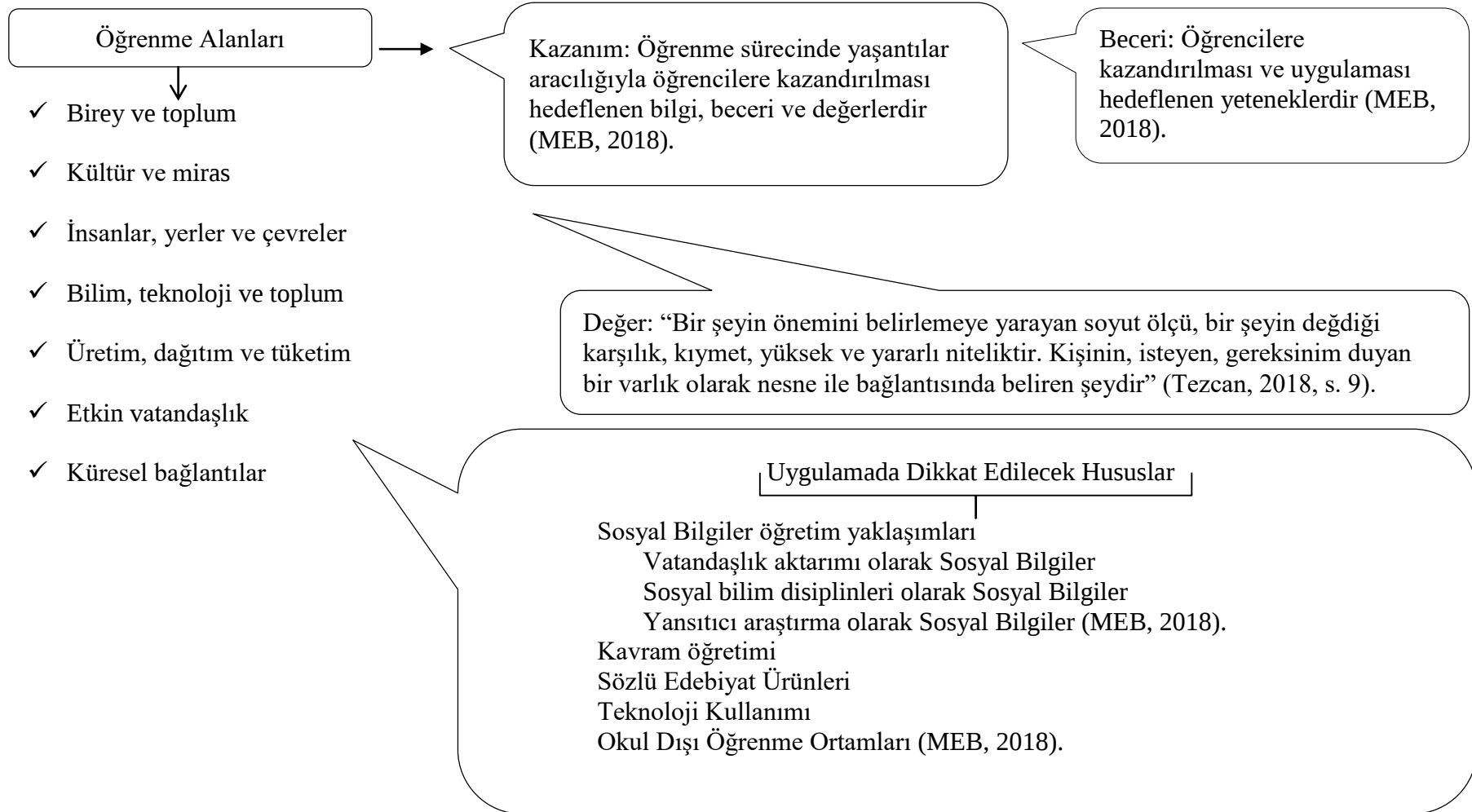
çocuğa görelilik ve bilgi temelli başlıklarından oluştuğu söylenebilir (Barth & Demirtaş, 1997; Doğanay, 2002; Tay, 2013). Bilindiği gibi Sosyal Bilgiler öğretim programı, 1997-1998 eğitim ve öğretim yılı içerisinde 4. 5. 6 ve 7. sınıfları kapsayacak şekilde yapılandırılmıştır (MEB, 2005). Öğretim programları, zamanla Milli Eğitim Bakanlığı tarafından dönemin gelişmeleri ve koşullarına göre güncelleştirilerek günümüze kadar gelmiştir. Millî Eğitim Bakanlığı (2018, s. 1) program güncelleştirme ve geliştirme gerekçesini şöyle açıklamıştır:

Bilim ve teknolojide yaşanan hızlı değişim, bireyin ve toplumun değişen ihtiyaçları, öğrenme-öğretme teori ve yaklaşımlarındaki yenilik ve gelişmeler bireylerden beklenen rolleri de doğrudan etkilemiştir. Bu değişim bilgiyi üreten, hayatta işlevsel olarak kullanabilen, problem çözebilen, eleştirel düşünen, girişimci, kararlı, iletişim becerilerine sahip, empati yapabilen, topluma ve kültüre katkı sağlayan bireyler yetiştirmenin ne kadar önemli olduğunu ortaya çıkartmıştır.

2005 Sosyal Bilgiler öğretim programında 17 genel amaç yer almaktaydı. Bu son geliştirilen 2018 programında ise 18 amaç yer almış ve genel amaç yerine özel amaç denilmiştir. Temel beceriler ve değerler yer almıştır. Kavramlar ile ilgili konuya programın uygulamasında dikkat edilecek hususlar bölümünde vurgu yapılmış ve kavram öğretiminin önemine yer verilmiştir. Bu programın yapısı, kazanım ve açıklamalarla bitirilmiştir (MEB, 2018). Bilindiği gibi Sosyal Bilgiler dersi, bireysel, toplumsal ve çevresel problemlere çözüm üreten sorumluluk sahibi bireyler yetiştirmeyi amaç edinmektedir. Bunun gerçekleşebilmesi için aktif bir öğretim ortamı gereklidir (Barth & Demirtaş, 1997; Tay, 2013).

2018 programında, öğretmenlerin derste çeşitli öğretim yöntem ve teknikleri kullanma, öğrenciyi derse katma, çeşitli etkinliklerle dersi daha zevkli ve eğlenceli hale getirme, teknolojiden yararlanma, sözlü edebiyat ürünlerini derste kullanma, ders dışı Sosyal Bilgiler öğretimine önem verme, güncel ve tartışmalı konuları sınıf ortamında etkin işleme

gibi konuların üzerinde önemle durulması gerektiği belirtilmiştir (MEB, 2018). Türkiye’de Sosyal Bilgiler öğretim programının temel yapısı NCSS’nin standartları örnek alınarak içeriği Türkiye’nin kültürel yapısı ve temel özellikleri göz önünde bulundurularak yapılmıştır. Hatta ülkemizin bölgelerinin coğrafi yapısı, kültürel özellikleri, ekonomik kalkınmışlık, demografik yapılarından kaynaklanan çeşitlilik hem programda hem de ders kitaplarına yansıtılmıştır. Söz konusu bu programda, daha önceki 2005 Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında, güç, yönetim ve toplum ile gruplar, kurumlar ve sosyal örgütler birleştirilerek etkin vatandaşlık adıyla yeni bir öğrenme alanı da oluşturulmuştur. Ayrıca 2018 programında değer ve beceriler kazanımlarla doğrudan ilişkilendirilmiştir.

Şekil 1 2018 Sosyal Bilgiler dersi öğretim programı şeması

2.4. Özel Öğretim Yöntemleriyle Sosyal Bilgiler Öğretimi.

Sosyal Bilgiler öğretim programı, kazanımlar, beceriler ve değerlere göre sınıf içinde ve sınıf dışında, uygulanacak etkinliklere göre şekillenmektedir (Yazıcı & Koca, 2015).

Nitekim bu etkinliklerin, etkin bir şekilde uygulanabilmesi için birçok öğretim yöntem ve tekniğin kullanılması öğrencilerin öğrenme başarılarına olumlu etkiler bıraktığı gibi dersin ilgili çekici ve eğlenceli olmasına da katkı sağlayabilir.

Öğretim materyalleri, öğretim, yöntem ve teknikleri, istendik davranışların oluşmasında ve verimliliğin artmasında önemlidir. Bu nedenle öğretmenin planlama bilgisi, kullandığı yöntem, teknik ve stratejiler sayesinde programı, gerçekleştirme düzeyi arttırılacaktır. Çünkü hedeflere ve kazanımlara uygun öğretim yöntem ve tekniklerin kullanılması, öğrencinin derse olan ilgisini, motivasyonunu ve etkin katılımını arttırır.

Öğretim strateji, yöntem ve tekniklere bakıldığında, sunuş yoluyla öğretim, buluş yoluyla öğretim, araştırma yoluyla öğretim, işbirlikli öğrenme, çoklu zekâ kuramı ve yapılandırmacı öğrenme kuramı gibi isimler kullanılmaktadır. “Öğrenci açısından öğretim stratejileri, dikkat stratejileri, kısa süreli bellekte depolama stratejileri, anlamlandırmayı güçlendirici stratejiler, geri getirme stratejileri, güdüleme stratejileri, yürütücü biliş stratejileridir” (Yel, Taşdemir & Yıldırım, 2015, s. 18). Sosyal Bilgiler öğretim süreci de bu yöntem, teknik ve stratejilerin sıklıkla kullanıldığı derslerden biridir.

Sosyal Bilgiler dersi öğretim programı, 2005-2006 eğitim ve öğretim yılından beri birçok yenilik getirdiği görülmektedir. Yapılandırmacı eğitim, öğrenenin etkin olduğu ve çeşitli etkinliklerle dersin yapılandırıldığı, alternatif ölçme ve değerlendirme faaliyetlerini içeren, ara disiplinlerle ilişkileri güçlendiren, bütüncül bir bakış açısını içermektedir. Sosyal Bilgiler, kendine özgü kazanım, bilgi, beceri ve değerleri barındıran ve buna yönelik etkinlikleri içeren bir programdır. Etkinlikler, öğrencilerin kazanımları gerçekleştirebilmesinde, aktif öğrenmeyi sağlayan faaliyetlerdir (Yanpar, 2013). Bu

açıklamalar doğrultusunda, Sosyal Bilgiler dersi öğretim sürecinin çeşitli yöntem ve tekniklerle zenginleşmesi, öğrenme sürecine olumlu katkılar sağlamaktadır. Bu süreçte etkinlik temelli bir öğretimle öğrenciler, derse daha aktif katılabilir ve öğrenebilirler.

Sosyal Bilgiler öğretimine yönelik geliştirilen yöntem ve tekniklerle bilgi, beceri ve değerler daha etkili öğretilir. Değerlerin nasıl öğretilmesi gerektiği ile ilgili sorunun tek bir cevabı yoktur. Bununla beraber farklı koşullar ve durumlara uygulanabilecek çeşitli yöntem ve tekniklerin (Doğanay, 2015) işe koşulması gerekmektedir. Öğretmenlerin sınıflarında değerlerin kazandırılmasında kullanabilecekleri stratejiler şunlardır (Doğanay, 2015, s. 24):

- 1-“Örnek rol ve model olarak öğretmen
- 2- Herkesin birbirine saygı duyduğu ve önemseydiği bir sınıf ortamı yaratmak
- 3-Ahlaki disiplini sağlamak
- 4-Demokratik bir sınıf ortamı yaratmak
- 5-Değerleri, eğitim programının bir parçası olarak öğretmek
- 6-İşbirlikli öğrenmeyi kullanmak
- 7-Vicdanları geliştirmek
- 8-Öğrencilerin ahlaki gelişim düzeylerini yükseltmek
- 9-Çatışma yönetimini öğretmek”.

Sosyal Bilgiler dersinde, birçok strateji, yöntem ve tekniği uygulamak mümkündür. Özellikle bilgi, beceri ve değerlerin öğretiminde bu farklı öğretim yaklaşımlarını uygulamak öğrencilerin öğrenmesine olumlu katkılar sağlamaktadır. Son yıllarda Sosyal Bilgiler alanında yapılan çalışmalar sonucunda dersin çok daha eğlenceli ve eğitici bir şekle dönüştüğü söylenebilir. Nitekim, anı, oyun, oyunla eğitim, haritalarla öğretim, ezgi-türkü-şarkı, argümantasyon, arttırılmış gerçeklik, hikâye, kültür, şiir, resim ve fotoğraflar, sınıf dışı öğretim, dini ve ahlaki değerlerle öğretim, sahne sanatlarıyla öğretim gibi farklı alternatif

öğretim yaklaşımları (Sever, 2020) sayesinde Sosyal Bilgiler dersinde bilgi, beceri ve değerler etkili bir şekilde öğretilir.

Sosyal Bilgiler öğretmenleri gerek mesleki gerekse alan yeterlilikleri bakımından birçok etkinliği bir arada yapma sorumluluğu yüklemektedir. Bu sorumlulukların, işleve takılmadan öğrencinin gelişim seviyesi dikkate alınarak yerine getirilmesi, öğrencinin derse karşı dikkat, başarı ve farkındalık düzeyini arttıracaktır. Bu düzeylerin artması için toplumsal değerlerden uzaklaşmadan, güncel konu bakış açılarına önem vererek, öğrencinin yaparak yaşayarak ve görerek öğrenmesine olanak sağlayan etkinliklere derslerde yer vermesi gerekir (Aydın, Dünder & Kaya, 2020). Bu bağlamda bilgi, beceri ve değerler öğretilirken etkinliklerle donatıldığı zaman öğrencilerin ilgi ve dikkatlerini çekebilir. Ayrıca öğrencilerin öğrenme düzeyleri de artabilir. Özellikle kişilik ve karakter oluşumunda önemli bir yere sahip olan değerler, huzurlu bir ortamın oluşması ve şahsiyetli bireylerin yetişmesi adına eğitim ve öğretim programlarında yer almaktadır. Öğrencinin yetiştiği, çevre, aile ve kültür dikkate alınarak esnek bir eğitim ya da öğretim programıyla bu konudaki kazanımlara yer verilmesi, öğrencinin dini ve ahlaki değer algılarının özgür bir ortamda şekillenmesinde etkili olabileceği söylenebilir (Koçoğlu & Erdoğan, 2020).

Öğrencilerin derse etkin bir şekilde katılmaları günümüz meselelerinden biri olmuştur. Çünkü öğrenciler derse aktif katılırlarsa hem sıkılmadan öğrenebilecekler hem de öğrenilenlerin kalıcılığı artırılabilir. Öğrencileri derste aktifleştirmek için bir öğretim, yöntem ve teknik bulunmakta, bunlar içinde de çeşitli etkinlikler yapılabilmekte ve sürekli geliştirilmektedir (Tokcan, 2019). Bu nedenle Sosyal Bilgiler dersinde uygulanabilecek farklı öğretim, yöntem ve teknikler bulunmaktadır. Bunlar: örnek olay, poster hazırlama, şiir ve şarkı hazırlama, slogan hazırlama, bulmaca hazırlama, kavram-ağ haritası oluşturma, tarih şeridi/takvimi oluşturma, grafik ve tablo oluşturma, harita kullanma, yer ve mekân bilgisi, münazara, tartışma, kart ve tahta oyunları, okul gazetesi hazırlama, eğitsel film gösterileri,

edebi ürünleri kullanma, maket yapma, oyuncak kullanımı, etkileşimli Sosyal Bilgiler defteri, gezi, gözlem düzenleme, müze eğitimi, ders dışı etkinliklerden olan doğa ve çevre eğitimi gibi farklı etkinlikler kullanılabilir.

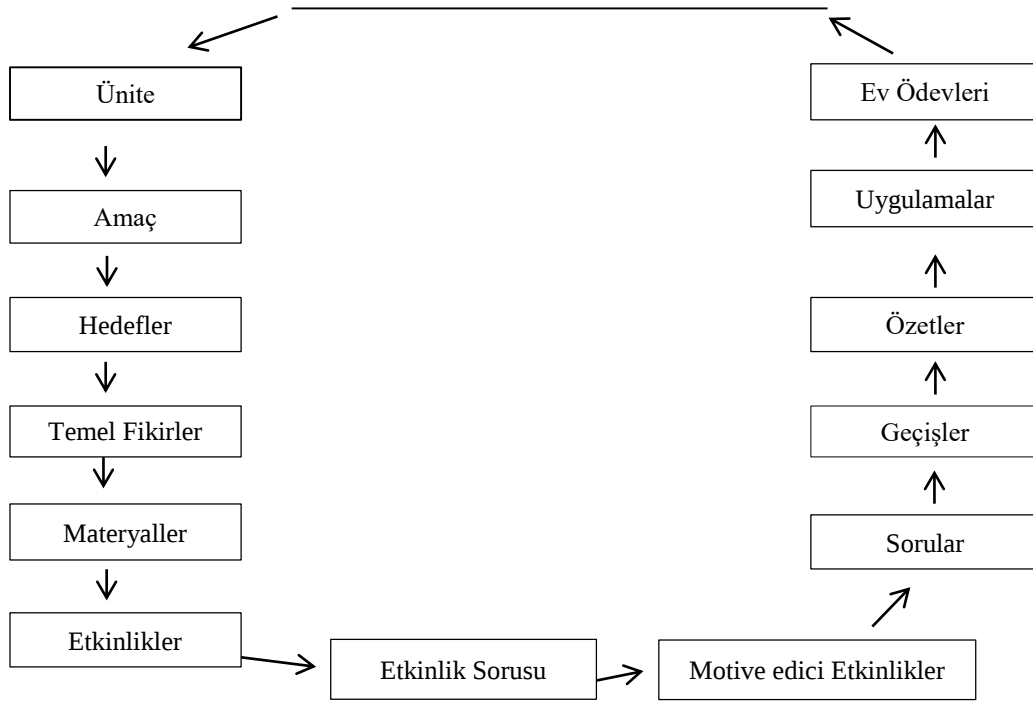
Sosyal Bilgiler dersinde bir öğretim aracı olarak dijital teknolojilerinin de etkin bir şekilde kullanılması gerekmektedir. Nitekim bulunduğumuz 21. yüzyıl bilgi, iletişim ve teknolojinin hızlıca geliştiği ve sürekli kendini yenilediği bir dönem olduğu için Sosyal Bilgiler dersi öğretim programı, bu değişim ve gelişmelere adapte olmak zorundadır. Böylece derste kullanılacak strateji, yöntem ve tekniklerin çeşitli olması öğrencilerin öğrenme düzeyleri üzerinde daha etkili olabilir. Bu sebeple dijital vatandaşlık teknolojilerini kullanan bireyler, eleştirebilen, çevrimiçi davranışların sorumluluğunu bilen, ahlaki bir biçimde çevrimiçi kararlar alabilen, teknolojiyi iyi kullanan, doğru davranışı teşvik eden (İbret & Yılmaz, 2019) bireyler olması hedeflenmektedir. Bunu gerçekleştirmek için Sosyal Bilgiler öğretim programında farklı strateji, yöntem ve teknikler kullanılarak öğrencilerin derste etkin ve katılımcı bireyler olması sağlanabilir. Böylece etkili bir öğretimin yapılması, öğrencilerin başarılarını arttırabilir ve olumlu, tutum ve davranışlarda bulunmasına katkılar sağlayabilir. Bu açıklamalardan da anlaşıldığı gibi özel öğretim yöntemleri sayesinde, öğrencilerin derse karşı motivasyonu ve ilgisi dikkat çekici hale gelebilir ve eğlenceli bir sınıf ortamı oluşabilir.

2.5. Etkinlik Temelli Sosyal Bilgiler Öğretimi.

Eğitim programları, derslerde öğrencilerin aktif olduğu, yaparak yaşayarak öğrendiği, çeşitli temel becerileri öğrenerek uygulamayı hedeflemektedir. Etkinlik temelli öğretim, yapılandırmacı eğitim aktivitelerinin bir ögesi olarak görülebilir. Çünkü uygulama sürecinde, öğrencinin yaparak ve yaşayarak öğrendiği ve etkinlik sürecinde ilgisini çektiği, zevk aldığı, beğendiği ve eğlendiği düşünülmektedir. Bu bağlamda Sosyal Bilgiler dersinde temel bilgi, kavram, beceri ve değerler öğretilirken, çeşitli öğretim yöntem ve teknikleriyle etkinlik temelli bir öğrenme ortamının temel alınacağı bir modelin uygulanması sayesinde,

öğrenmenin daha iyi gerçekleşeceği düşünülmektedir. Nitekim etkinlik temelli bir öğrenme modelinin uygulandığı derslerde, öğrencilerin problem çözme becerileri, yaratıcı düşünme becerileri, iletişim becerileri, takım çalışması, liderlik becerileri gibi birçok konuda gelişimlerine olumlu katkılar sağladığı gibi başarılarını da arttırdığı belirtilmiştir (Kelly, 2010). Çünkü öğrencilerin derse ilgi ve motivasyonlarının arttırılması için çeşitli strateji, yöntem ve tekniklerin işe koşulması gerekmektedir. Bu gerçekleştiğinde de öğrencinin hem performansına hem de öğrenme düzeyine önemli katkılar sağlayacaktır.

Sosyal Bilgiler dersinde, etkinlik temelli bir sınıf ikliminin oluşturulması için önce planlama yapılmalıdır. Bu plan çerçevesinde, zor kavramların somutlaştırılması, problem çözme yönteminin daha iyi öğrenilebilmesi için örnek olaylardan faydalanılması, öğrenilen değerlerin davranışa dönüştürülebilmesi için etkinliklerin yapılması ve bununla birlikte öğrencinin bu süreç içerisinde etkin katılımı üzerinde durulması gerekmektedir (Barth & Demirtaş, 1997). Bununla birlikte tasarlanan etkinliklerle Sosyal Bilgiler dersinin konuları, daha eğlenceli hale gelecek ve bu öğrendikleri bilgiler sayesinde bireysel, toplumsal ve çevrede meydana gelen problemlere yönelik etkili çözümler üretme ve sorumluluk alma gibi davranışların oluşmasına da katkılar sağlayacaktır. Bu açıklamalardan da anlaşıldığı gibi etkinlik temelli bir öğretimle yapılan dersin içeriği, planı ve sınıf ortamının, bu süreçte önemli olduğu söylenebilir. Çünkü iyi, planlı ve çeşitli yöntemlerin uygulanabilmesi için dersin içeriğinin buna müsait olması son derece önemlidir. Bunu gerçekleştirmek için de etkili bir plan yapılması gerekmektedir. Bu nedenle Singer'a (2003) göre Sosyal Bilgiler dersinde, etkinlik temelli bir dersin içerikleri şöyledir:

Şekil 2 Etkinlik temelli dersin içerikleri

Şekil 2’ de yer alan bileşenlerin, etkinlik temelli bir dersin içeriklerinin neler olacağına dair bir öneri olduğu söylenebilir. Bu sadece Sosyal Bilgiler dersi için değil farklı derslere de entegre edilebilecek bir içerik planıdır. Bunu uygularken öğrencinin ilgi ve yetenekleri, hazır bulunuşluğu, motivasyonu, ders araç gereçleri, sınıf iklimi gibi etkenlerinde göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Bunlar gerçekleştirildiğinde ise yapılacak etkinliklerle öğrencinin etkin katılımı sayesinde öğrenme düzeyi artacak, onların olumlu tutum ve davranışlarına da katkı sağlayacaktır. Bu nedenle Etkinlik Temelli Sosyal Bilgiler Öğretimi sayesinde, öğrencinin bilgi ve beceri düzeyinin artacağı umulmakta ve öğretmenin sergileyeceği örnek rol ve model davranışlarıyla da öğrencilerin birer sorumluluk sahibi vatandaşlar olmasına da destek olunacağı düşünülmektedir. Böylece etkinlik temelli bir ortamda, öğrencilerin dikkati derse çekebilir ve öğrenciler o derse karşı ilgisi ve motivasyonu olumlu yönde olabilir. Derse karşı ilgili olan öğrencinin ise o derste başarısı artabilir ve bu

durum öğrencilerde kalıcı öğrenmeler sağlayabilir. Bu yüzden, derslerde birçok etkinlik kullanılması, öğrencinin konuyu daha iyi öğrenmesine destek olabilir (Çiftçi, 2019).

Toplumdaki insanlar, nasıl farklı işlerde çalışıyorsa, farklı yetenek ve yaşamlara sahipse öğrenme biçimleri de farklı olmaktadır (Singer, 2003). Bu nedenle öğrenciler, Sosyal Bilgiler dersinde konuların öğretiminde, etkinlik temelli bir yaklaşımla bilgi, beceri ve değerleri de kendi anlayışları çerçevesinde öğrenebileceklerdir. Bu bağlamda öğretim etkinliklerini, öğrencilerin problem çözme becerilerini sağlayacak şekilde sunma, probleme ilişkin çözümlerini, öğrenci bakış açısı ve deneyiminden yola çıkarak geliştirme, öğretmenin öğrencileriyle etkili iletişim kurması ve bunun sonucunda öğrenmenin sosyal doğasına da önemli katkılar sağlayacaktır (Borich, 2017). Böylece Sosyal Bilgiler dersinde, etkinlik temelli bir ders planı tasarlanırken öğrencilere gerçek hayattaki örnek olaylardan materyaller sunma, beyin fırtınası, gösterip-yaptırma, problem çözme, kartopu, kartla öğretim, rol oynama ve drama gibi birçok farklı yöntem ve teknikle konuların etkin bir şekilde öğretilebileceği söylenebilir. Bu bağlamda konuların somutlaştırılması noktasında kavram haritalarından faydalanılabilir, çeşitli çizimlerle resimler ve karikatür çalışmalarıyla da sürece destek olunabilir. Bu kapsamda yapılacak grup çalışmaları, öğrencilerin sosyal becerilerinin gelişimine de destek olacaktır. Bazı konuların öğretiminde teknoloji araçlarının işe koşulması öğrencinin dikkatini derse çekme ve öğrenme ortamının materyallerle zenginleştirilmesi, konunun öğrenilmesi ve kalıcı olmasına katkı sağlayacağı söylenebilir. Özellikle etkinlikler yapıldıktan sonra, soru cevap şeklinde öğrencilerin süreç ile ilgili görüşleri alınabilir. Öğretmen tarafından, etkinlik değerlendirme ölçekleri oluşturularak süreç kapsamlı bir şekilde değerlendirilebilir.

2.6. Sosyal Bilgilerde Değerler Öğretimi

Değerler, öğretim programlarının temel bileşenlerinden birisidir. Gelenek ve göreneklerimiz kökleri çok eskilere dayandığı için kendi içinde farklı değerler, her zaman yer edinmiştir. Temel insani özelliklerimizi oluşturan bu değerlerimiz, hayatımızın rutin akışında ve karşılaştığımız sorunlarla başa çıkmada eyleme geçmemizi sağlayan kudretin ve gücün kaynağıdır. Bundan dolayı “eğitim sistemimize ait bireyler, uygun ahlaki kararlar alma ve bunları davranışlarına yansıtma yeterliliğini kazanmış olmaları önemlidir. Böylece eğitim sistemi, değerleri kazandırma amacı görevini, öğretim programlarını da kapsayan eğitim programı aracılığıyla yerine getirir” (MEB, 2018, s. 6). Bu bağlamda Sosyal Bilgiler dersi öğretim programı da öğrencilere birçok önemli değerlerimizi öğretti ve bunları kendi davranışlarına yansıtmayı hedefleyen bir derstir. Bu ders kapsamında öğretilmek istenen değerler şöyledir:

Sosyal bilgilerde yer alan değerler

Adalet	Estetik
Eşitlik	Özgürlük
Saygı	Sevgi
Sorumluluk	Tasarruf
Vatanseverlik	Yardımseverlik
Aile birliğine önem verme	Bağımsızlık
Barış	Bilimsellik
Çalışkanlık	Dayanışma
Duyarlılık	Dürüstlük

Yukarda yer alan değerlere bakıldığında, Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında toplam 18 değer yer almıştır. Bunlar öğrencilere öğretilmek istenen temel değerlerdir (MEB, 2018, s. 9).

Sosyal Bilgiler dersi öğretim programı, vatandaş yetiştirmek için temel bilgi, beceri ve değerleri de öğretmektedir (Hoge, 2002). Çünkü bağımsız bir dünyada, demokratik, kültürel çeşitlilik için iyi insanlar yetiştirmek ve onların becerilerini geliştirmek için onlara yardımcı olmak adına değerleri öğretmenin önemli olduğu belirtilmektedir (NCSS, 1994). Söz konusu insanın yaşamını devam ettirmesi temel gereksinimlere ihtiyacı vardır. Nasıl ki hava, su ve toprak yaşam için önemliyse bir bireyin, okulda, toplum içerisinde, çevreye uyumunu sağlayacak bazı değerleri bilmesi de o kadar önemlidir. İşte Sosyal Bilgiler dersi aracılığıyla öğrencilerin yaşamlarında öğreneceği değerler sayesinde toplumun temel değerlerine yönelik bağlılıkta artacaktır. Çünkü demokratik, hukuk ilkelerini benimsemiş bir devlet, yaşam için temel değerlerin öğretimini de desteklemektedir (NCSS, 1994). Bu nedenle Sosyal Bilgiler dersi, değerlerin öğretiminde ve öğrencilerin bunları davranış haline getirmesinde önemli katkılar sağlayan bir alan olduğu söylenebilir. Bu açıklamalar doğrultusunda Sosyal Bilgiler dersi, haklarını ve sorumluluklarını bilen, iyi ve örnek modeller sunan, insani değerlere vurgu yapan, doğru davranışlara yönlendiren ve yanlış yaptıklarında üzerinde durup düşünmelerine, geleceğin iyi insanı ve iyi vatandaş, olmalarına katkı sağlayabilir (Ay, 2015). Bu niteliklere sahip insanları yetiştirmek için de değerlerin iyi öğretilmesi gerekmektedir. Bu nedenle Sosyal Bilgiler dersinde değerler öğretilirken, telkin yöntemi, değer açıklama gibi öğretim yaklaşımları ile öğrencinin kendi değerlerini fark etmesi sağlanabilir. Ayrıca öğrencilerin, birtakım değerleri daha iyi anlaması için ahlaki muhakeme ve değer analizi yaklaşımları da kullanılabilir (Yel & Aladağ, 2012).

2.7. Değerler

Günümüz dünyasında, ekonomik, teknolojik, siyasal, toplumsal ve kültürel alandaki gelişmeler, insanları etkilemektedir. Bu gelişmelerin sonucunda oluşan bazı değerler, toplumun kendine has değerleriyle çatıştığında bazı olumsuz sonuçlarında doğmasına sebep olmaktadır. Çünkü toplum, kendisine ait gelenek ve görenekleri yaşatmak için gelecek

nesillere bu kültürel mirası aktarmakla sorumludur. Onun için toplumu ayakta tutan da kendine ait değerlere sahip çıkmasıdır. Çünkü değerlerini yitiren bir toplum, çağa ayak uydurmakta zorlanır, yozlaşma başlar ve sağlam karakterli nesiller yetiştiremez. Bunun olmaması içinde çocuklarını bulundukları döneme göre iyi, ahlaklı, sorumluluk sahibi, yardımsever, sevgi ve saygıyı bilen, dürüst kişiliğine sahip bireyler olarak yetiştirmelerine destek olmaktır. Bu da ancak okul, aile, çevre, toplum ve birey ekseninde elde edilen işbirliği sayesinde olabilir. Bu nedenle “öğrencilerin, değişimin getireceği bireysel ve toplumsal belirsizliklerle baş edebilmeleri için bazı değerlerle donatılmaları artık bir zorunluluk olarak kabul edilmektedir” (MEB, 2015, s. 19).

Değer, insanların ortak kabul ettiği duygu, düşünce ve davranışlardan meydana gelmektedir. “Değer, toplumun kendi varlık, birlik, işleyiş ve devamını sağlamak ve sürdürmek için bireylerinin çoğunluğu tarafından doğru ve gerekli oldukları kabul edilen inanç ve kültürden kaynaklanan ortak düşünce, amaç, temel ahlaki ilke olarak kabul edilmektedir” (Ekinci, 2018, s. 18). Değer, iyi ve kötü, ahlaki ilkelerle ilgili düşünce bilgisidir (Lang, 2005). “Bir toplumun uygar bir medeniyet seviyesini yakalayabilmesi; en başta üstün vasıflarla donanmış ahlâkî değerlere sahip gençler yetiştirmesiyle mümkündür. Bir ülkenin geleceğinin sağlam ve istenilen seviyede olabilmesinin temel şartı, milli değerlerle yetiştirilmiş bireylere bağlıdır” (Topal, 2019, s. 252).

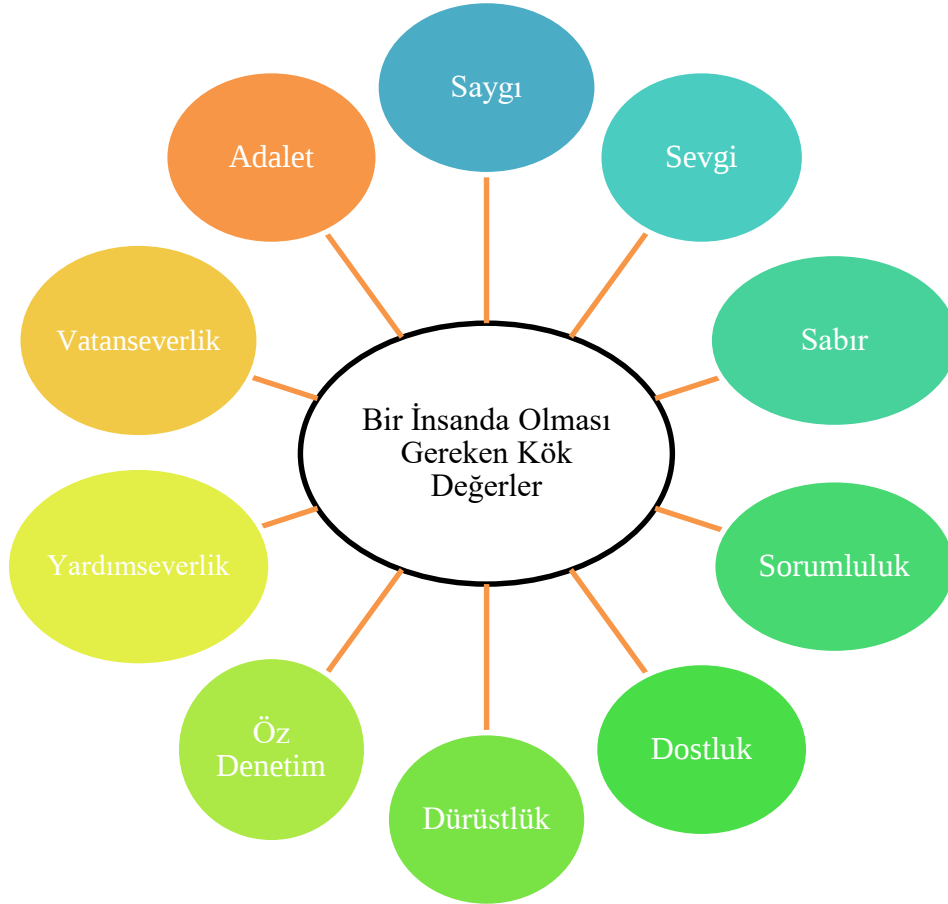
Dünyada, birçok toplum tarafından kabul edilen evrensel değerler vardır. Bu değerlere bakıldığında karşımıza, “*liderlik, doğruluk, ahlak, adalet, sorumluluk ve yardımseverlik* gibi bireyi ideal insan olma çizgisine yönlendiren değerler çıkmaktadır. Değerler, toplumu yapı taşı olan bireylere, nelerin önemli olduğunu, hangi durumlarda nasıl bir davranışın tercih edilmesi gerektiğini kavratmaya çalışan mana yüklü kavramlardır” (Topal, 2019, s. 246).

Değerlerin tarihçesine bakıldığında, aslında ilk insana kadar dayandırılabilir. Tarih boyunca birçok düşünür, bilim insanı, değerlerin ortak noktasını oluşturmuşlardır. Özellikle

erdem, insanın mutluluğu, haz, ahlak ve onun amacı, iyi insan gibi kavramlar üzerinde görüşler belirtmişlerdir. 1789 yılına gelindiğinde Fransız Devriminde sonra İnsan Hakları Bildirisinde, özgürlük, eşitlik ve kardeşlik gibi evrensel değerler, hak ettiği yeri almıştır. Daha sonra ise Birleşmiş Milletler tarafından “yaşayan değerler eğitim programı” yapılmış ve birçok ülkede uygulanmaya başlanılmıştır (Ekinci, 2018). Değerler üzerine, tarihi süreç içerisinde birçok tartışma yapıldığı söylenebilir. Bazı araştırmacılar değer kavramının hem tarihi süreci hem de eğitim, program ve değerlendirme süreci ile ilgili yöntemsel araştırmalar yapmışlardır (Gideonse, Koff & Schwab, 1980). 1990’lı yıllarda değerler ve ahlak eğitimi alanı ile ilgili eğitimsel tartışmalar popülerdi. Bazı araştırmacılar geleneksel aile değerlerini temele alan bir fikri savunuyorlardı. Öte yandan medya araçları da bu tartışmalara odaklanmıştı (Lang, 2005). Zamanla birçok ülkede değerlerin öğretilmesiyle ilgili önemli çalışmalar yapılmıştır. Bununla ilgili çeşitli kuruluşların çalışmaları sonucunda değerlerin öğretimiyle ilgili öneriler sunulmuş ve temel evrensel değerlerle birlikte ülkeler kendi kültürel geleneklerine göre değerleri de temel alarak eğitim programlarına yansıtmışlardır. Bu açıdan dünyanın birçok ülkesinde iyi vatandaş yetiştirmek için karakter eğitimi içerisinde de birçok değer öğretildiği söylenebilir. Nitekim “karakter eğitiminin amacı, çocukken anlayışlı, ilgili, ahlaki değerleri olan üretken, gençlik çağında kapasitelerini en iyisini yapmak için kullanan, doğru şeyler yapan ve hayatın amacını anlayarak yaşayan bireyler yetiştirmektir” (Ekinci, 2018, s. 78).

Ülkemizde, üzerinde önemle durulan bir konuda değerlerin nasıl öğretilceğidir. Çünkü değerler, etkin ve üretken vatandaş yetiştirmek için önemli bir araç olabilir (MEB, 2015). Bu sebeple eğitim sistemimiz, “Bireye uygun ahlaki kararlar alma ve bunları davranışlarında sergileme yeterliliğini kazandırma amacıyla hareket eder. Ayrıca temel değerleri benimsemiş bireyler yetiştirmek asli görevidir; yeni neslin değerlerini, alışkanlıklarını ve davranışlarını etkileyebilmelidir” (MEB, 2018, s. 4). Bu sebeple Millî

Eğitim Bakanlığı, değerler konusuna önem vermiş, bununla ilgili bir insanın sahip olması gereken temel kök değerler ile ilgili açıklamalar yapmıştır. Bu kök değerler (MEB, 2018, s. 4), şekil 2’ de belirtilmiştir.

Şekil 3 Bir insanda olması gereken kök değerler

Şekil 3’te belirtilen kök değerler, “öğrenme ve öğretme sürecinde, hem kendi başlarına ilişkili olduğu alt değerlerle ve hem de öteki kök değerlerle birlikte ele alınarak hayat bulacağı belirtilmiştir” (MEB, 2018, s. 4). Aslında bu kök değerler, “eğitim gören etkin bir vatandaşın, ilgi alanlarını ve gereksinimlerini belirleyebilen, kendi inanç ve değerlerini kullanarak kişisel ve sosyal sorunları, problem çözme yöntemiyle çözebilen kişi olduğu söylenebilir” (Barth & Demirtaş, 1997, s. 17). Bu açıklamalardan da anlaşıldığı gibi insanın neye ne kadar değer vermesi gerektiği, başka bir ifadeyle nasıl bir değer yüklenmesi gerektiği

konusunda, insanın kendi bireysel ve toplumsal yaşantısının da etkili olduğu görülmektedir (Ay, 2015).

2.7.1. Değerlerin özellikleri. Değerlerin bir toplumun yaşam tarzı, gelenek ve görenekleri, eğitimi hakkında da bilgi veren niteliklere sahip olduğu söylenebilir. Değerler, kültürden kültüre değişiklik gösterebildiği gibi mevcut kültürün içinde bile bölgeden bölgeye değişiklik gösterebilir. Hatta bazı değerlerin bazı bölgelerde ağırlığı daha fazla iken başka bir yerde bu değerler daha az görülebilir. Örneğin, aile değerleri ve çalışma ortamlarında baskın olan değerler, bulunulan yere göre değişebilmektedir (Rokeach, 1974). Bu nedenle değerler ile ilgili araştırmalar da araştırmacıların amacı ve bakış açılarına göre farklılaşmaktadır. Bu bağlamda değerler ile ilgilenen felsefi, sosyolojik ve psikolojik akımların, değerlere yönelik farklı bakış açılarına da sahip olduğu söylenebilir. Özellikle inanç sistemleri ve ideolojiler, eğitim programları, sosyal bilinç, davranışların ve değerlerin oluşumunda da etkilidir (Ray, 1992, Gutek, 2014).

Değerler üzerine yaptığı araştırmalarla bilinen Rokeach (1974) değerleri, dünya, toplum, birey ve insan ilişkileri olmak üzere dört ana kategori ile ilişkilendirmiştir. Ayrıca erkek ve kadınların sahip oldukları değerleri araştırmış ve daha sonra bunları karşılaştırmıştır (Rokeach, 1974). Söz konusu Rokeach (1973, akt. Çelik, 2010, s. 4.) değerlerin özelliklerini şöyle açıklamıştır:

- ✓ Sosyal konularda yol gösterir.
- ✓ Bireylere rehberlik eder.
- ✓ Kişileri politik ve dinsel bir tercihe hazırlar.
- ✓ Değerleri karşılaştırma için zemin oluşturur.
- ✓ Değerler, diğer insanları ikna etmek için kullanılan standartlardır.
- ✓ Değerler, özsaygıyı arttırmak ve sürdürmek için başvurulacak kaynaklardır

Değerler, toplumda huzur ve mutluluğun oluşmasına katkı sağlamaktadır. Değerler, kültürel mirasın taşıyıcılarıdır. Değerler, birçok olumlu davranışın yerleşmesini sağlamaktadır. Değerler, anlatılmaktan çok yaşayarak ve rol model olarak öğretilir. Çocuklara okullarda değerleri öğretmek için tarihi yerlere geziler düzenlenmeli, vatan, millet, bayrak, şehitlik, gazilik sevgisi verilmelidir. Değerlerin öğretildiği yer sadece aile ve okul değildir. Değerleri öğrenmek için iyi insanlarla birlikte olunmalı, ayrıca yaşam tarzı ve davranışları ile örnek olan insanlarla birlikte olmak çok şey kazandırır (Ekinci, 2018). Bu nedenle değerleri, yaşam tarzı haline getirmek önemlidir.

Değerler, özelliklerine göre de sıralanmıştır. MEB'e (2005, s. 38) göre "değerlerin özellikleri şöyle belirtilmiştir:

- ✓ Değerler, toplum ya da bireyler tarafından benimsenen birleştirici olgulardır.
- ✓ Toplumun sosyal ihtiyaçlarını karşıladığına ve bireylerin iyiliği için olduğuna inanılan ölçütlerdir.
- ✓ Sadece bilinç değil duygu ve heyecanları da ilgilendiren yargılardır.
- ✓ Değerler, bireyin bilincinde yer alan ve davranışı yönlendiren güdülerdir.
- ✓ Değerlerin normlardan farkı, normlardan daha genel ve soyut bir nitelik taşımasıdır.
- ✓ Değerler normları da içerir".

Çankırılı' ya (2015, s. 14) göre, "değerlerin ne olduğunu daha iyi anlayabilmek için özelliklerinin de iyi belirlenmesi gerekir. Bu nedenle değerlerin özelliklerini şöyle açıklamıştır:

- ✓ Değerler, inançlardır. Etkinlik kazandıklarında duygularla iç içe geçerler.
- ✓ Değerler, bireyin amaçlarıyla (eşitlik gibi) ve bu amaçlara ulaştırmada etkili olan davranış biçimleriyle etkilidir.
- ✓ Değerler, özgül, eylem ve durumların üzerindedirler.

- ✓ Değerler, davranışların, insanların ve olayların benimsenmesini, seçilmesini ya da değişimini yönlendiren standartlar olarak işlev görürler.
- ✓ Değerler, taşıdıkları öneme göre kendi aralarında sıralanırlar.
- ✓ Değerler değişime açık yapılardır.
- ✓ Değerler, bağlı oldukları kültürlerle göre değişir. Hatta ait oldukları kültürlerin içinde dahi farklılık gösterebilirler.”

Bu açıklamalardan da anlaşıldığı gibi değer kavramının ve değerler konusunun daha iyi öğrenilmesi ve anlaşılması için özelliklerinin de bilinmesi; öğrencilerin toplum, birey ve çevreye yönelik olumlu davranışlarda bulunulmasına destek olacaktır. Tezcan’a (2018, s. 25) göre “değerler, insanların kendi duygu, inanç ve değerlerinin farkına varmasını sağlamaktadır. Ona göre değerler, şu özelliklere sahiptir:

- ✓ Değerler, toplumda bütünlük ve huzurun sürmesini sağlar.
- ✓ Öğrencinin kişiliğini iyileştirir ve geliştirir.
- ✓ Toplumun, değerlerinin bilmesini sağlar.
- ✓ Toplumsallaşma ve toplumla entegre olmayı destekler.
- ✓ Kültürel, aidiyet duygusu kazandırır”.

2.7.2. Değerlerin sınıflandırılması. Değerler, bir milletin eğitim, davranış ve kültürel kimliği hakkında da bilgi verir. Özellikle bazı araştırmacılar yaptıkları çalışmalar sonucunda değerleri belli başlıklar etrafında sınıflandırmışlardır. Bu sınıflandırmalar, bulunan yerde hâkim olan tutum, davranış ve değerlere göre şekillenmiştir. Onun için birbirinden farklı değer sınıflandırmalarının olması, farklı kültürler hakkında da bize önemli bilgiler sunmaktadır. Rokeach (1974) değerler üzerine uzun yıllar araştırma yapmıştır. Özellikle 1968-1971 yıllarında belli dönemlerde değerler ile ilgili yaptığı araştırmaları sonucunda bunları daha sonra 36 ana başlık etrafında sıralamıştır. Bunları *amaç (gaye)* ve *vasıta (aracı)* ismiyle sınıflandırmıştır (Rokeach, 1974).

Değerler, dinden ekonomiye, psikolojiden sosyolojiye, tarihten felsefeye kadar geniş bir alana yayılmıştır. Bu nedenle değerler sınıflandırılırken çeşitli alanların özelliklerini de yansıttığı görülmektedir. Ulusoy ve Arslan, (2019, s. 12) değerlerin şu şekilde sınıflandırılabileceğini belirtmiştir:

- 1- “Milli değerler
- 2- Dini değerler
- 3- Evrensel değerler
- 4- İnsani değerler
- 5- Bireysel değerler
- 6- Toplumsal değerler
- 7- Ekonomik değerler
- 8- Siyasi değerler”

Aladağ ve Kuzgun (2015), değerleri, ortak özellikleri etrafında gruplandırarak yedi başlık altında sıralamışlardır. Bunlar:

- 1- Devamlılığın sağlanması açısından değer
- 2- İnsanların yaşamına etki eden bir unsur olarak değer
- 3- Kurallar bütünü olarak değer
- 4- Özgün bir unsur olarak değer
- 5- Değişim içinde olabilme olasılığı olarak değer
- 6- Kapsamlı bir olgu olarak değer
- 7- Önem arz eden bir unsur olarak değer.

Aslında değerler sayesinde, bireylerin karakterli bireyler olması hedeflenmektedir. Bu açıdan bakıldığında değerler eğitimi ve değer sınıflandırılmasında karakterli, kişiliği oturmuş, sorumluluk sahibi vatandaşlar yetiştirilmesi amaçlanmaktadır. Bu bağlamda karakter eğitimi ile amaçlananları şöyle sınıflandırabiliriz.

- 1- Kendine ve başkalarına saygı
- 2- Sorumlu vatandaşlığın özellikleri
- 3- Daha yüksek akademik başarı
- 4- Geliştirilmiş kişiler arası ilişkiler
- 5- Daha fazla öz disiplin
- 6- Daha az davranış bozuklukları
- 7- Güvenli okullara sürekli odaklanma
- 8- Olumlu bir okul kültürü
- 9- Geliştirilmiş işe alınma becerileri (Tezcan, 2018, s. 54) şeklinde ifade etmiştir.

2.8. Değerler Eğitimi

Değerler, toplumda meydana gelen maddi ve manevi farklılaşmaların olması ve bunun sonucunda sosyal, ekonomik, siyasi, kültürel ve tarihi değişimlerin yaşanmaya başlanması, değerler eğitimini zorunlu kılmaktadır. Nitekim insan davranışlarının değişiminin, değerlerin değişimine neden olduğu açıktır. Söz konusu konuk ağırlamaktan, küçük büyük ilişkilerine değin birçok şey farklılaşmakta ve değişmektedir. Bu bağlamda eski kuşaklar, yeni kuşağın davranışını hor görme, doğru bulmama tavrı içinde olabilirler, bu da bir değer çatışmasına sebep olur. Bu noktada da değerler eğitimine ihtiyaç duyulur. Çünkü değerler, bireylerin hedeflerini, tutum ve davranışlarını belirlemede kriter olarak kullanılmaktadır. Değerler, toplumdan topluma değişebildiği gibi kişi den kişiye de değişebilmektedir. Ancak birçok dini, milli ve ahlaki değerler, toplumun büyük bir çoğunluğu tarafından benimsenir. Bu değerler, toplumdaki bireylerin tutum ve davranışlarını etkilemektedir (Erden, 2011; Erkilic, 2019). Söz konusu toplumun sahip olduğu kültürel değerler, örf ve adetler, eğitim sisteminin ideolojik yapısı, çocuğun karakterinin şekillenmesinde rol oynamaktadır. Bu sebeple iyi ve düzgün karakterli insanlar yetiştirmek için de değerler eğitiminin uygulanması zorunludur.

Eğitim, belirlenen hedefler doğrultusunda bireyi yetiştirmek için olumlu yönde ilerleyen bir süreçtir. Bu süreçte edinilen değer ve beceriler sayesinde, bireylerin karakteri oluşmaya başlar. “Karakteri gelişen, bilgi ve beceriler ile donatılan birey ise toplumsal yapı üzerinde olumlu değişimler meydana getirir. Bu durum ise temel değerlerin, aileye ve çocuklara, bir başka yönüyle de öğrencilere kazandırılması ile mümkün olabilir” (Çankırılı, 2015, s. 189). Bu açıklamalarla ilişkili olarak “değerler eğitimi, ötekini anlama, tahammül etme, toplumsal duyarlılığı geliştirme ifadelerinin işaret ettiği davranışları gösteren insan yetiştirmek amacıyla uygulanan etkinliklerin tamamını ifade etmektedir” (Tezcan, 2018, s. 21). Kirschenbaum’a göre değerler eğitiminin doğasında diğerlerine yardımcı olma duygusu vardır. Aslında değerler eğitimi ile insan, kendisini tanır ve anlar. Ayrıca öğrencide akıl yürütme, empati kurma, benlik saygısı ve iş birliğini geliştirebilir. Değerler eğitimi, soyut kavramlardan oluşur. Bu nedenle soyut olan bu kavramları somutlaştırmak önemlidir. Bu bağlamda, öyküler, önemli kişilikler, örnek olaylar, geziler, filmler kullanılarak somutlaştırma gerçekleşir. Böylece çocuğun bu değerleri öğrenmesi kolaylaşır (Tezcan, 2018). Ülkemizde eğitim sistemi içinde değerlere ayrı bir önem verilmiş ve Millî Eğitim Bakanlığı tarafından en son güncellenen 2018 programında da değerlerimiz başlığında açıklanmıştır. Bu nedenle etkin ve üretken vatandaşlar yetiştirmek için değerler eğitimi verilmesi gerekmektedir. Çünkü birey, toplum ve çevre ekseninde meydana gelen problemlere çözüm üretmek için herkese değerler eğitimi verilmelidir. Bu eğitim sayesinde birey, sorumluluklarını bilir ve buna yönelik olumlu davranışlar sergileyebilir.

Değerler eğitimi, hemen hemen birçok ülkede, eğitim ve öğretim programlarında kendine yer edinen önemli bir konudur. Nitekim değerler eğitimi üzerine araştırmalar ve bunların eğitim ve öğretim programlarına etkisi ABD’de 1900’lü yılların başlarına denk gelmektedir. Daha sonraki yıllarda, ABD’de geleneksel aile değerlerinin toplumun içinde bulunduğu bunalımdan çıkmasında önemli bir rol oynayacağı için 1990’larda karakter eğitimi

kapsamında, öğrencilerin iyiyi bilmesi, iyiyi sevmesi, iyiyi ifade etmesi, öne çıkarılır. Değerlerin, Türk eğitim sisteminde 2005 yılında güncellenen programlarda sistemli bir şekilde öğretilmesi için önemli çalışmalar yapılmıştır. 2018 yılında ise oluşturulan kök değerler ile birlikte bireylerin olumlu tutum ve davranışlar sergilemeleri, iyi ve ahlaki değerleri benimsemiş bir nesil yetiştirilmek istenmektedir (MEB, 2018). Değerler eğitimi sayesinde bireyler, toplumun hem ahlaki değerlerini öğrenir hem de ahlak eğitimi aracılığıyla hangi davranışın iyi veya kötü olduğunu kavrar. Bu nedenle ahlaki davranışlar sergileme ve sorumluluk sahibi bireyler olmak için şu dört temel yaklaşım önemlidir:

1-Düşünce aşılama: değerleri öğretme ve istenilen davranışlar için tutarlı pekiştirme yapmak.

2-Açıklama: Öğrencilerin kendi değerlerinin farkında olmasını sağlamak

3-Ahlaki düşünce: Öğrencilerin davranışlarını/eylemlerini yürütmesi ve yönetmesidir.

4-Değerlerin çözümlenmesi: öğrencilerin değerlerle ilgili konuları incelemesi için dikkatli ve ayırıcı çözümleme geliştirmesine yardım etmedir (Tezcan, 2018).

Değerler, toplumun ulaşmak istediği hedefler, arzu ettiği güzel tutum ve davranışlardır. Öte yandan öğrenci değerler eğitimi ile beraber bilgiyi de öğrenir. Ayrıca sorumluluklarını yerine getiren iyi ve donanımlı bir vatandaş olabilir. Çünkü “Değer eğitimi sayesinde bireyler, içinde yaşadıkları topluma katılmayı, sosyalleşmeyi ve kültürel anlamda aidiyet duygusuna sahip olmayı öğrenirler. Bunun sonucunda değerlerin, içselleştirilerek yaşam biçimi haline gelmesi sağlanabilir. Çocuklar ve gençler tarafından değerlerin içselleştirilmesi, değerlerin yaşam boyu kalıcı olmasına destek olacaktır” (Ulusoy & Arslan, 2019, s. 42). Değerler eğitim süreci, dört düzeyde kabul edilmektedir. Bu düzeyler, kavramsal bilme düzeyi, kavramsal anlama düzeyi, duyuşsal düzey ve etkin olma/davranışta bulunma düzeyidir (İşcan, 2019). Bu süreçte, öğrencileri etkilemek önemlidir. Bu nedenle sınıf içi tartışmalardan, katılımcı davranışlara kadar değerleri içselleştirmek gerekmektedir.

Bireylerin, belirlenen değerleri kazanması ve bu değerlere uygun davranışlarda bulunması, toplumdaki insanların ilişkilerini de olumlu yönde geliştirecek ve toplumu, ileri bir seviyeye taşıyacaktır (İşcan, 2019). Bu açıklamalardan da anlaşıldığı gibi birey, değerler eğitimi sayesinde, tutum ve davranışlarına olumlu yansımaları olacak ve bireyin sorumluluk alma, yardımsever olma, sevgi ve saygıyı bilme, demokratik değerlere inanma, kendini gerçekleştirme gibi temel değerleri içselleştirerek topluma faydalı bireyler olacaktır.

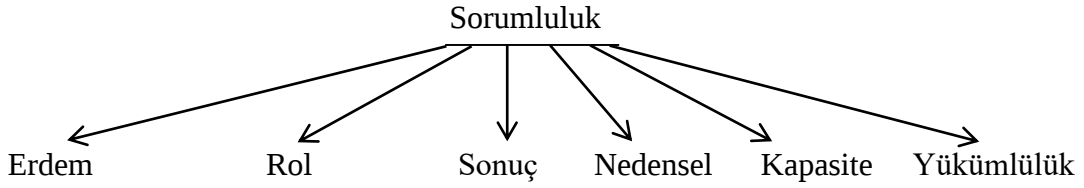
2.9. Sorumluluk Değeri.

Sorumluluk, insanın davranışlarının sonuçlarını üstlenmesidir. Sorumluluk kavramı, birçok disiplin ile bağlantılı olduğu için disiplinler arası bir özelliğe sahip olduğu da söylenebilir. İnsan, toplumsal bir varlık olduğundan dolayı, hayatına devam etmesi için temel yaşamsal ihtiyaçlarını karşılama gereksinimi duyar. Bu bağlamda bireysel ve toplumsal anlamda, bir takım görev ve sorumluluklarını yerine getirmesi gereğini ortaya çıkmaktadır. Nitekim birey, nasıl kendisine, topluma, çevreye, aileye ve okula yönelik sorumlulukları varsa toplumunda, çocuklarına eşit fırsatlar sunma ve eğitim ihtiyaçlarını karşılama sorumluluğu vardır (Dror, 2005). Bireyin tutum ve davranışları, bireye birtakım sorumluluklar yüklemektedir (Tomlinson, 2004). Çünkü bu tutum ve davranışlar sonucunda sorumluluk duygusu, kendiliğinden gelişmez ve çocukların bulunduğu fiziksel ve çevresel uyuma adapte olması için sorumlu yetişmeleri bir zorunluluktur. Bu bağlamda, sorumluluk, bir yandan güvenilir, emniyet edilir bir kavram olmakla birlikte aynı zamanda yasal ve ahlaki sorumluluğu da ifade etmektedir. Temel anlamıyla sorumluluk, erken çocukluk döneminden başlayarak, çocuğun yaşına, cinsiyetine ve gelişim düzeyine uygun olarak görevlerini yerine getirmesidir. Sorumluluğun ödev olarak da üzerine aldığı bir işi yerine getirmek ve bunun sonucunda hesap verme ile ilgili bir duygu olduğu da söylenebilir. “Bu duygu, bireyde toplumsal çevrenin gerçekleri ile ideal kurallar dediğimiz us (akıl) arasındaki karşılıklı

ilişkinin sonucunda oluşur. Bu sebeple insanın kendine karşı sorumluluğu ile diğer insanlara karşı olan sorumlulukları birbirinden soyutlanmayan olgulardır” (Özen, 2016, s. 22).

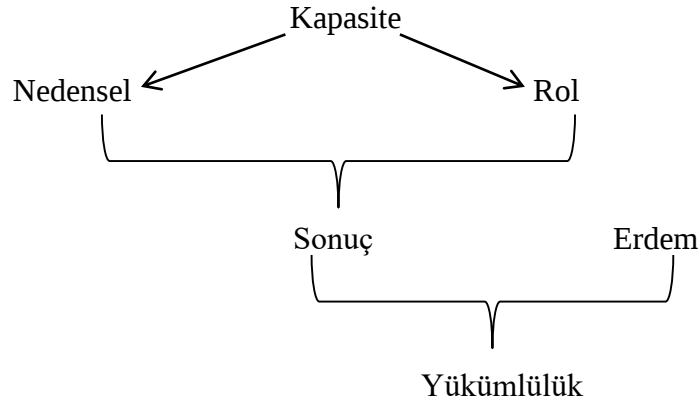
Sorumluluk kavramı, birçok araştırmacı ve yazar tarafından, bireyin yetki alanına giren olayların farkında olması ve davranışların sonuçlarını üstlenmesi olarak yorumlanmıştır. Lickona (1991, s. 16), “sorumluluğu, ahlakın aktif yanı olarak tanımlamıştır. Yani kişinin kendisine ve başkalarına özen ve bakım göstermesini, yükümlülüklerini yerine getirmesini, toplumsal sürece katılmasını, acılarını dindirmeye çalışmasını ve de daha iyi bir dünya için çaba harcamasını sorumluluk olarak belirtmiştir” (akt. Özen, 2016, s. 15). Sorumluluk, felsefi ve psikolojik kuramlarda da farklı bakış açılarına da sahiptir. Özellikle felsefi düşünce sisteminde sorumluluk, Aristo ve Platon’a kadar dayandırılmaktadır. Psikoloji’ de ise daha çok sosyal psikolojinin konusu olmakla birlikte danışma psikolojisinde de yer alır. Burada bireyin kendini tanıması ve toplum içinde görev ve sorumluluklarını yerine getirmesi için destekleyici aktiviteler yapılır. Eğitimciler ise çocuğun, iyi bir insan ve iyi bir vatandaş olması için sorumluluk eğitimi alması gerektiğini ve sorumluluğun bir değer olarak eğitim programlarında da yer alması ve öğretilmesi gerektiğini belirtmektedir. Bu nedenle çocuklarımızı en iyi şekilde eğitmek, sorumluluklarımızı yerine getirmek, mutlu insanlardan oluşan bir toplum meydana getirmek istiyorsak herkesin üzerine düşen sorumlulukları yerine getirmesinin önemli olduğu düşünülmektedir (Topaloğlu, 2016).

Vincent (2011), yaptığı araştırmalar sonucunda, daha önce 1968 yılında Hart tarafından yapılan çalışmada yer alan bir hikâyeden esinlenerek altı farklı aşamayı, kendi çalışmasına uyarladığı ve geliştirdiğini belirtmektedir. Sorumluluk kavramını, her birisinin birbiriyle ilişkisi ve diğerinden nasıl farklılaştığı ile ilgili altı farklı anlam üzerine inşa etmiştir ve bunu sorumluluk kavramının taksonomisi adıyla temellendirmeye çalışmıştır. Ona göre sorumluluk kavramı şu aşamalardan oluşmaktadır:

Şekil 4 Sorumluluk

Şekil 4’te sorumluluk ile ilgili bu kavramsal taksonomi, Vincent (2011) tarafından oluşturulmuş ve kavramın altı farklı boyutu olduğu, yani sorumluluk kavramının anlam olarak yüklediği sorumluluktan yükümlülük haline geldiği aşamayı belirtmiştir. Bu sorumluluk aşamalarının birbiriyle ilişkisini ise şu diyagramla belirtmiştir:

Şekil 5 Sorumluluk aşamaları, Vincent (2011) ’den uyarlanmıştır.

Bu açıklamalardan da anlaşıldığı gibi araştırmacılar, (Vincent, 2011; Arnaldi & Bianchi, 2016), kuramsal anlamda da sorumluluk kavramının gelişimi ve insana yüklediği nihai sonuç ile ilgili çalışmalar ile bizlere önemli bilgiler sunmaktadır. Nitekim sorumluluğun insanın tutum ve davranışlarının sonucunda da kendisine bir takım yeni sorumluluklar yüklediğini göstermektedir.

Sorumluluk, eğitim ve öğretim programlarında da sıklıkla vurgulanan önemli bir kavramdır. Özellikle erken çocukluk döneminden itibaren sorumluluk duygusunun ve sorumlu davranışın nasıl kazanabileceğini araştıran çalışmalar yapılmaktadır. Eğitimciler, sorumluluğun mümkün olduğunca küçük yaşlarda başlanması ve sistematik bir plan dâhilinde verilmesi gerektiği belirtilmiştir (Özen, 2016). Sorumluluğun bir değer olarak öğretilmesi,

çocukların, birçok problem karşısında kendilerine verilen görev ve sorumlulukları yerine getirmeleri açısından önemli olduğu söylenebilir. Birçok ülke, kendi eğitim programlarında sorumluluğu önemli bir değer olarak öğretmektedir. Ülkemizde de Millî Eğitim Bakanlığı tarafından güncellenen son eğitim programlarında sorumluluk bir değer olarak öğretilmektedir (MEB, 2018). Çünkü günümüz dünyasında, çeşitli bölgelerdeki siyasi ve askeri sorunlar, ekonomik krizler, küresel salgın hastalıklar, açlık, susuzluk, göç sorunu, çevresel kirlilik, doğal yaşamın zararlı gazlarla kirletilmesi, Covid-19 virüsü gibi olaylar sonucunda meydana gelen problemler, bütün insanlığı etkilemektedir. Bu sebeple insanların bu ve benzeri problemlere yönelik duyarlılıklarını ve farkındalıklarını arttırmak için sorumluluk eğitiminin verilmesi bir zorunluluk haline gelmiştir. Ayrıca toplumun ahlaki değerlerinin yozlaşmaya başlanması, kitle iletişim ve teknolojik araçlarının kullanılması sonucunda oluşan temel sorunlar yüzünden, bizlere düşen görev ve sorumluluklar artmıştır. Bu nedenle kültürel mirasımıza ait değerlerin korunması ve aktarımı gibi konularda oluşacak sorunları da göz önüne alındığında, sorumluluğun hem günümüz nesli hem de gelecek nesil için öğretilmesi önemlidir. Nitekim bireyler, sorumluluğun anlam ve önemini öğrenmeleri için okul çağında verilen temel eğitimle birlikte değerlerin de öğretilmesi, onlarda olumlu tutum ve davranışların oluşmasına katkı sağlayacaktır.

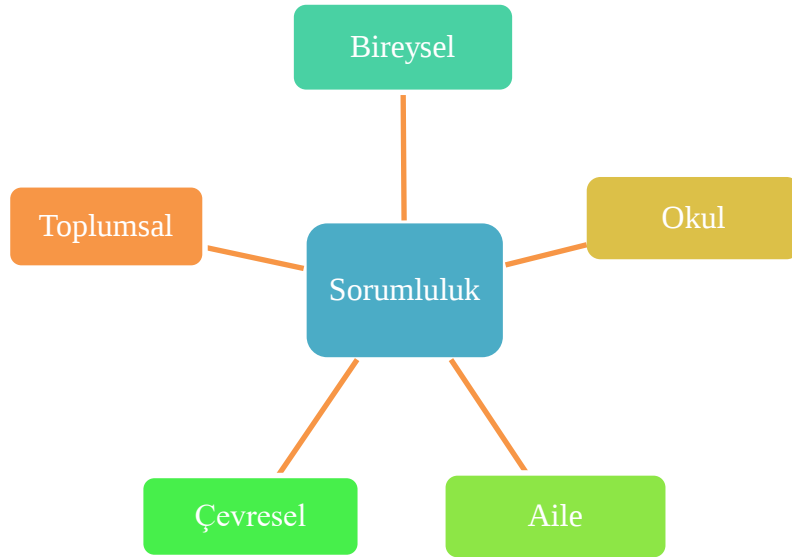
Bireylerin sorumluluk sahibi bir vatandaş olmalarında, okulda öğretilen bilgi, beceri, tutum ve değerlerin etkisi olduğu söylenebilir (Barth & Demirtaş, 1997). Özellikle Sosyal Bilgiler dersi öğrencilerin etkin, üretken, bilinçli, duyarlı, haklarını ve sorumluluklarını bilen vatandaşlar olarak yetiştirilmesinde etkin rol oynamaktadır. Öğrencilerin sorumluluk değerinin temel özelliklerini kazanmasında toplum, aile, okul ve çevre etkili olmaktadır. Hatta birçok ebeveyn, çocuklarının sorumluluğu daha fazla hissetmeleri için okul dönemlerinde kendilerine yardımcı olduklarını belirtmektedir (NCSS, 1994). Özellikle öğrencilerin, sorumluluk sahibi bireyler olmasında okulda ders aktivitelerinin etkisi büyüktür.

Bu bağlamda eğitim sistemi, ülkenin gelişmesi için görev ve sorumluluklarını yerine getiren bireyler yetiştirmek zorundadır. Bunu gerçekleştirmek içinde ders etkinliklerinin sorumluluk değeri temelli olması, güncel olaylardan sıklıkla faydalanılması, çeşitli öğretim, yöntem ve teknikleriyle dersin öğretiminin zenginleştirilmesi, bireyin olumlu tutum ve davranışlarda bulunmasına destek olacaktır. Ayrıca sorumluluk sahibi bir vatandaş, eleştirel düşünme, problem çözme, bilgi edinme, toplumsal ve politik konuları da göz önünde bulundurarak değerlendirme yapabilme becerisine de sahip olur (Barth & Demirtaş, 1997). Bu açıklamalar ışığında sorumluluğu, bazı ilkeler altında sıralamak mümkündür.

- 1- “Yaptığım her şeyden sorumluyum. Eğer iyi yaparsam itibar görürüm. Eğer yapmazsam, kendim yapamadığımı kabul eder suçu başkalarına atmam.
- 2- İyi bir iş ve hayat tarzı için eğitimimden ben sorumluyum, dolayısıyla benim yapmam gerekenleri kapasitem yeterli olduğu ölçüde kendim ve çevrem için ben yaparım.
- 3- Ailem ve çevremdeki diğer kişileri anlayış ve saygı çerçevesinde eğitmekten sorumluyum. Farklı olsak, farklı görünsek ve farklı düşünsek bile bu önemli olmamalı. Önemli olan her birimizin değerli bir insan olmasıdır.
- 4- Halkıma, uluslara ve dünyaya destek olmaktan sorumluyum. Bu her bireyi daha adil, daha misafirperver olmaya götürür.
- 5- Dünyayı sevgiyle umursamak ve daima korumaktan sorumluyum” (Özen, 2016, s. 51-52).

Bu ilkelerden de anlaşıldığı gibi sorumluluk sahibi çocuklar, “kendi kararlarını verebilen, verdiği kararı uygulayabilen, bağımsız davranabilen, başkalarının haklarını çiğnemediği kendi ihtiyaçlarını karşılayabilen, yaptığı işi sonuna kadar götürme sabrı gösteren, davranışlarının sonuçlarına katlanabilen çocukların, sorumluluk sahibi olduğu söylenebilir” (Çankırılı, 2015, s. 209). Çocuklarda sorumluluğun oluşması, yerleşmesi ve

kalıcı hale gelmesi için çeşitli oyun etkinlikleri, ders içinde konu etkinlikleri, drama ve rol oynama etkinlikleri, gösterip yaptırma etkinlikleri, ders dışı faaliyet etkinlikleri, örnek olay etkinlikleri, hikâye ve masal etkinlikleri gibi farklı yöntem ve tekniklerin de işe koşulmasıyla sorumluluğun hem öğrencide kalıcı hale gelmesini destekleyecek hem de hayatında nerde nasıl davranacağını bilen, haklarını ve sorumluluklarını gözetten biri olmasına da katkı sağlayacaktır. Bu açıklamalara ilişkin olarak sorumluluk değerinin farklı boyutları ortaya çıkmaktadır. Yani sorumluluğu, kendi içinde çeşitli ana başlıklar altında toplamak mümkündür. Nitekim Sezer ve Çoban'a (2016) göre sorumluluk, aile, akademik, sağlık, kişiler arası, çevresel, dini ve kamusal sorumluluk olmak üzere yedi farklı sorumluluk kategorisi olduğunu açıklamıştır. Genel olarak bu açıklamalardan da esinlenerek bu çalışmada sorumluluğu kendi için de beş ana başlık altında toplamak mümkündür. Bunlar:

Şekil 6 Sorumluluk alanları

2.9.1. Bireysel sorumluluk. Bireysel sorumluluk, bazı araştırmacılar tarafından kişisel sorumluluk olarak da belirtilmektedir (Schoeman, 1988). Bireysel sorumluluk, kişinin kendisine yönelik sorumluluğudur yani kişinin kendi benliğine ilişkin sorumluluğudur (Hamilton & Fenzel, 1988; akt. Özen, 2016). Bireysel sorumluluk, kişinin eylemlerini, tutum

ve davranışları da kapsamaktadır. Bu sorumluluk boyutunda birey, kendi üzerine düşen görevleri yapar. Özellikle çocuğun gelişim süreci de göz önüne alındığında, bireysel sorumluluklar, kendi beden temizliği, sağlığı, kendi problemlerine çözüm bulma, otokontrol sağlama, arkadaş ilişkilerinde haklarını gözetme gibi bireysel sorumluluklar arasında gösterilebilir.

“Çocukların bireysel sorumluluk duygularını arttırmak için küçük görevler verilmeli, örneğin, bir şeyler yedikten sonra kendi kirli tabaklarını kaldırmak, kendisiyle ilgili konularda seçme hakkı tanınması durumunda karar verebilmek, özgüvenlerini ve benlik saygılarını arttırmak, katılımcı olmak, davranışlarından sorumlu olduğunu bilmek” (Çankırılı, 2015, s. 209), bireyin kendi yaşamında etkin, üretken, haklarını bilen ve problemleri fark edip çözüm üreten bir kişilik yapısı oluşmasına da destek olacaktır.

Bireysel sorumluluklarını yerine getiren öğrenciler, olumlu tutum ve davranışlarda bulunurlar. Verilen görevleri zamanında yapar ve bunu da davranışlarına yansıtır. Bu bağlamda “öğrencilere, kendilerine göre sorumluluğun ifadesi sorulduğunda verilen görevi yerine getirmek, zamanında yapılan iş, aldığı görevin arkasında durmak, yardımlaşmak, verilen sözü tutmak, hayat damarı ve bir erdem olarak ifade etmişlerdir” (Karakuş ve diğerleri 2016, s. 16). Sorumluluk eğitimi, bireyin ahlaki gelişimini de geliştirdiği (Şahin, 2019) ve bireysel sorumluluk alma duyarlılığını da arttırdığı söylenebilir. Özellikle çocuğun bireysel sorumluluklarının farkında olması ve duyarlılığını arttırmak için uygun etkinliklerle gelişimi desteklenmeli ve öğrendiklerini bir yaşam biçimine dönüştürmelidir.

2.9.2. Toplumsal sorumluluk. Günümüz toplumlarda sorunların artmasının nedeni, insanların sorumluluklarını yerine getirmemesinden kaynaklandığı söylenebilir. “Bu durum, toplumsal huzursuzluğa yol açmaktadır. Sorumluluk, bireyin topluma karşı zorunlu olarak üstlendiği iş ve görevleri ifade etmektedir. Toplum hayatındaki çarkların düzenli işleyebilmesi

için bireylerin sorumluluklarını ciddi bir şekilde yerine getirmesi gerekir. Aksi takdirde toplumsal sorunlar meydana gelebilir” (Çalışkan ve diğerleri 2019, s. 355).

Bu sebeple “sosyal sorumluluk, kişinin başka insanlara karşı sorumluluğunu ifade etmek için kullanılmaktadır. Özellikle başka insanların refahı, iyiliği, ilgili olma, başkalarına yardım etme, görev duygusu, sivil katılım, sorumlu tutumlu davranışlar sergileme olarak yorumlanabilir” (Özen, 2016, s. 23). Aslında sosyal sorumluluk bir toplumsal sorumluluk olarak da adlandırılabilir (Schoeman, 1988). Bu sorumluluk boyutunda bireyin, topluma karşı görev ve yükümlülüklerinin neler olduğunu bilmesi ve ona göre davranışlar sergilemesi, toplumsal sorunlara duyarlı olması, saygı göstermesi, empati kurması, gelenek ve görenekleri yaşatması ve aktarma görevi, rehberlik yapması gibi ögeler, sosyal sorumluluk kapsamında değerlendirilebilir. Birey, toplumsal bir varlıktır. Bu nedenle insanı toplumdan ayrı düşünmek veya onu toplumdan soyutlamak düşünülemez. Toplumun bireye yüklemiş olduğu görev ve sorumluluklar, hemen hemen bütün toplumlarda yer almaktadır. Her toplum kendi örf ve adetleri çerçevesinde kendi üyelerine görev ve sorumluluk yüklemektedir. Bu nedenle Türkiye’nin toplum yapısı göz önüne alındığında farklı bölgelerde bulunan birçok gelenek ve görenekler, adetler, ahlaki yargılar, tutum ve davranışlar, çocuğun karakterinin şekillenmesinde etkin rol oynamaktadır. Bunun için de çocuğun, kendi toplumuna karşı sorumluluklarını yerine getirebilecek davranışlarda bulunması gerekir. Bunu gerçekleştirmek içinde, çocuğa uygun rol ve model olacak kişilerin varlığıdır. Çünkü çocuğun gelişim dönemlerine bakıldığında, bazı dönemlerde toplumdaki kişilerin davranışlarını gözleyerek hangi davranışın doğru veya yanlış olduğunu öğrenebilmesi uzun zaman almaktadır. Bu doğrultuda toplumda, çocuğa uygun rol model olacak kişilerin sergileyeceği olumlu tutum ve davranışlar, çocuğun sorumluluk sahibi bir kişilik kazanmasına da destek olabilir.

Toplum, çocuğa yüklediği görev sayesinde, onun toplumsal sorumluluklarının farkında olmasını sağlamaktadır. Bu noktada çocuklardaki sorumluluk değerine yönelik temel

motivasyonlardan birinin ise görev bilinci olduğu söylenebilir. Bu açıdan çocukların sorumluluk değerine yönelik tercihlerde bulunmaları üzerinde, toplumsal birtakım faktörlerinde etkili olabileceğini söylemek mümkündür (Ünlü, 2019). Çünkü “sorumluluk, kişinin kendine ve başkalarına karşı yerine getirmesi gereken yükümlülüklerini zamanında yerine getirmesidir. Sorumluluk sahibi insan, başkalarının haklarına saygı gösteren, kendi davranışlarının sonucunu kabullenen, kendi üzerine düşen görevleri zamanında en iyi şekilde yerine getirendir. Sorumluluk sahibi olmak, sağlam karakter sahibi insanların en önemli özelliklerindendir” (Ekinci, 2018, s. 38). Bireyin sağlam karakterli olmasında, toplumsal değerlerin etkisi büyüktür. Bu sebeple öğrenciler, bu toplumsal değerler sayesinde bu ihtiyacı giderebilirler (Yiğittir, 2012). Bunu gerçekleştirmek için de “sosyal çevrede öğretim programlarını destekleyecek etkinlikler yapılmalıdır” (Sezer & Çoban, 2016, s. 25). Özellikle öğrencilerin sosyal sorumluluklarını ve vatandaşlık yeterliliklerini geliştirmek için Sosyal Bilgiler dersinden etkin bir şekilde faydalanılmalıdır. Çünkü Sosyal Bilgiler dersi, topluma karşı sorumluluk duyan, yapıcı, yaratıcı, iyi insan ve iyi vatandaş, yetiştirme amacı taşımaktadır (Kasapoğlu, 2013).

2.9.3. Ailede sorumluluk. İnsanların yetişme tarzında toplumsal etkilerin rolü büyüktür. Aile, çevre ve bununla ilgili kurumlar aracılığıyla toplumun gelenek ve göreneklerini, genel eğilimlerini, kültür ve ahlak anlayışlarını sonraki kuşaklara aktarmakla görevlidir. “Toplumun yaşam biçimleri, ekonomik ilişkileri, tarihi ve coğrafyası, ailelerin çocuk yetiştirme anlayışını ve yöntemlerini belirleyen faktörlerdir. Bu sebeple anne, babalar ve eğitimciler, çocuklara sorumluluk öğretmenin yollarını aramaktadırlar” (Özen, 2016, s. 54). Ailede çocukların sorumluluk sahibi davranışlarda bulunmaya başlaması, “Anne ve babayı taklit etme ve model alma şeklinde oluşmaya başlar. İnsanların inançlarını, davranışlarını, değerlerini öğrendiği yer ailedir. Aile öncelikle nasıl bir çocuk yetiştirmek istediğine karar vermeli ve ona göre evde davranışlar, konuşmalar ve söylemler

geliştirmelidir” (Ekinci, 2018, s. 64). Sorumluluk bilinci, çocuğa ailede verilir. Özellikle bu konuda anneler, çocukların ihtiyaçlarını karşılamak, onların gelişimini takip etmek, bir şeyler öğretmek, birtakım olumsuz davranışlarda bulunmaktan kaçınmak, ailenin çocukla doğru ve sağlıklı bir iletişimde bulunması, anne ve babanın davranışlar yönünden iyi bir model olmasıdır. Çocuğa bazı sorumluluklar vermek ve ona karşı saygı ve sevgi temelli yaklaşım içerisinde bulunmak önemlidir (Ekinci, 2018).

“Aileye, çocuğun katılımı ile aile bağları, daha da güçlenmeye başlamaktadır. Ailedeki güçlü bağdan dolayı aile üyeleri, birbirine karşı olan sorumluluklarını yerine getirmeye çalışmaktadır (Er & Özen, 2019, s. 14). Böylece “ebeveyn, çocuğunu iyi bir şekilde yetiştirerek ve ona gerekli desteği sağlayarak çocuğuna olan görevlerini yerine getirmeye çalışmaktadır. Aynı zamanda ebeveyn kendi ihtiyaçlarını karşılamakta zorluk çektiğinde çocuğun ebeveynine olan sorumluluğu açığa çıkmaktadır. Çocuğun ebeveynine olan sorumluluğu evlat sorumluluğu olarak adlandırılmaktadır” (Er & Özen, 2019, s. 14). Bu bağlamda ailede çocukların, sorumluluk kazanması için bazı temel kuralları yerine getirmeleri gerekir. Bunlar şudur:

- 1- “Çocuğa yaşına ve gelişim düzeyine uygun görev ve sorumluluklar verin.
- 2- Çocuğun seçim yapmasına izin verin.
- 3- Bu konularda, çocuğun gösterdiği çabaya saygı duyun.
- 4- Onu görev ve sorumluluğuyla baş başa bırakın.
- 5- Onun adına düşünmek yerine, kendi başına düşünmesini sağlayın.
- 6- Çocuğunuza sevildiğini, istendiğini ve sizin için önemli olduğunu hissettiriniz.
- 7- Çocuğunuza iyi davranınız ve yumuşak bir sesle konuşunuz.
- 8- Çocuğunuza sorumluluklar yüklenmeye hazır ve istekli olduğu zamanları kollayınız” (Özen, 2016, s. 75-76).

Aile, çocuğun temel ihtiyaçlarını karşılamakla sorumluluğunu yerine getirmiş sayılmaz. Çocukların ailede sorumluluklarının kalıcı olması için örf ve adetler, dini ve ahlaki değerler kazandırmak her zaman önemlidir. Ayrıca ailede her birey, birbirine karşı sorumluluklarını bilmelidir. Ailede sorumluluklarını yerine getiren bireyler, toplumsal huzursuzlukların çıkmasını önler. Bu bağlamda çocuklarımızı en iyi şekilde eğitmek, sorumluluklarımızı yerine getirmek, ebeveynlerin görevleri arasında yer almaktadır (Topaloğlu, 2016, s. 39-40).

Çocukların aileleri tarafından verilen işleri gerektiği gibi yapma konusundaki çabası, sorumluluk duygusuna sahip olduğunu gösterir. Bunun sonucunda başarıları artar, hayatı düzenli olur, kendi bakımına dikkat eder, iş birliği yapar, ailenin sözünü dinler, verilen görevleri zamanında yapar (Catic & diğerleri 2019). Aile, çocuğunun karakterinin iyi ve sağlam olması için onlara sorumluluk vermek, onlarla etkin iletişim kurmak, okulla iş birliği yapmak, öğretmenleriyle sık sık görüşmek ve geri dönüt almak öğrencinin hem karakterini geliştirecek hem de sorumluluk sahibi bir insan olmasını sağlayacaktır (Pearson & Nicholson, 2000; akt., Ay, 2015). Ayrıca “evde, çocuğun yapabileceği odasını toplama, verilen harçlığın harcanması gibi sorumluluk içeren etkinliklerle çocuğun sorumlulukları geliştirilebilir” (Karakuş & diğerleri 2016, s. 355).

2.9.4. Okulda sorumluluk. Okul ortamı, öğrencilerin sorumluluk kazanmaları için önemli fırsatlar sunar. Özellikle öğrencinin sorumluluklarını yerine getirmesi için öğretmen ve okulun iyi bir model olması, okul-aile iş birliğinin olması gereklidir. Sorumluluğun her ne kadar ailede başladığı belirtilse de okul aracılığıyla gelişir ve anlam kazanır. “Akranlarıyla tanışan çocuğun, okul çağının başlamasıyla geniş bir çevreye sahip olması ve sorumluluk bilincinin aile, okul ve arkadaş üçlüsünün etkileşimiyle gelişerek devam etmesi söz konusudur. Öğrencilerin sorumluluğu ifade ederken okul, öğretmen, ders, kitap, kalem gibi kelimeler kullandığı görülmüştür” (Karakuş ve diğerleri 2016, s. 355). “Bu noktada okul ve okula ait

bileşenlerin öğrencinin yaşamında önemli yer kapladığı söylenebilir. Dolayısıyla sorumluluk kavramına ilişkin olarak öğretmenlerin çocukların sorumluluk almalarını sağlayacak ortamlar oluşturması, ders etkinliklerini sorumluluk ile zenginleştirilmesi, veli ile iletişime geçip veliyi bu konuda bilinçlendirmesi önemlidir” (Karakuş ve diğerleri 2016, s. 356-357). Okullar, kültürel ve toplumsal değerlerin, öğrencilere kazandırılmasında önemli rol oynar. “Özellikle öğretmenlerin, davranışları ile öğrencilerine model olmaları yanında farklı yöntem ve tekniklerle programlarda yer alan değerleri öğrencilerine kazandıracak olması da ayrıca önem arz etmektedir” (Çelikkaya & Kürümlüoğlu, 2017, s. 243-264).

Lickona (1991, s. 24-27),” Sorumluluk eğitimi, okullarda verilen eğitim içerisinde yer almaktadır. Çünkü değer eğitimi, bireylerin kişisel, sosyal ve çevresel gelişimine destek olmaktadır. Öğrencilerde başarılı bir kimlik oluşumu için okul programında, sorumluluk eğitiminin verilmesi gerektiği belirtilmektedir.” Nitekim okuldaki sorumluluk, sadece “ders çalışmak, okula gitmek, sınavlara hazırlanmak, verilen ödevleri yapmak ile sınırlı olmamalıdır. Çocuğu hayatta başarılı ve mutlu kılacak öz güvenini sağlayacak sorumluluklar da vermelidir. Ayrıca, öğrencilerin sorumluluklarının gelişimine destek olmak için onlarla tarihi yerlere geziler düzenlenmeli, vatan, millet, bayrak, şehitlik, gazilik sevgisi verilmelidir” (Ekinci, 2018, s. 47).

Okullar, öğrencileri bilgiyle donatmanın yanı sıra onları erdemli bir insan olarak yetiştirme ve kişilik gelişimlerini sağlama görevi olan örgütlerdir. Bu nedenle okullar, davranış kazandırma ya da davranışı istendik yönde değiştirme görevi yapar. Bunu yaparken bireylerin kişiliğini oluşturan değerleri de verebilmelidir. Ayrıca öğrencilerin değerleri soyut olmaktan çıkarıp somutlaştırmalarına yardımcı olmak adına hikâye anlatımı, gibi yöntemler kullanılabilir. İyi bir değer eğitimi ile okullar, sorumluluk, çok çalışma, dürüstlük, nezaket gibi erdemlerin yer aldığı bir topluluk olabilir (Kasapoğlu, 2013, s. 97).

Bu açıklamalar ışığında, okuldaki sorumluluklarımız arasında, ödevlerimizi yapmak, okul kurallarına uymak, öğretmenlerimizin sözünü dinlemek, haklarımızı bilmek ve kullanmak, sınıfımızı temiz tutmak, arkadaşlarımızın haklarını gözetmek, sınıf ile ilgili görevleri yerine getirmek gibi birçok sorumluluk yer almaktadır. Öğrencilerin bu sorumluluklarını yerine getirmesi için okulda kullanılan strateji, yöntem ve tekniklerin varlığı, okul yönetiminin tutum ve davranışları, öğretmenlerin iyi bir model olması, okul-aile iş birliğinin etkin olması ve öğrencilerin etkinliklerle yaparak yaşayarak öğrenmenin gerçekleştiği bir ortamın olması, sorumluluk bilincinin yerleşmesine katkı sağlayacağı söylenebilir. Özellikle öğrenci, bu öğrendiklerini tutum ve davranışlarına yansıtmalı ve bunları içselleştirerek hayatında sürekli uygulamalıdır.

2.9.5. Çevrede sorumluluk. Çevre, bir yaşam alanıdır. İnsanlar, bu alanda birçok kişiyle temas ettiği gibi çevre ve doğayla da doğrudan ilişki halindedir. Bu nedenle insanın yetiştiği çevre, onun karakterinin şekillenmesinde etkin rol oynamaktadır. İnsanın, nasıl bireysel, toplumsal, okul ve aile ile ilgili sorumlulukları olduğu gibi çevreye yönelik sorumlulukları da yer almaktadır. Nitekim çocukların sorumluluklarının gelişmesi için çevreye uyumunun sağlanması önemlidir. Bu gerçekleştiğinde de çocuklarda çevre ve doğa sevgisi oluşmasına destek olacaktır. Çocukların çevreye yönelik sorumlulukları arasında, doğaya zarar vermemek, onu korumak, temiz tutmak, zarar verici davranışlardan sakınmak, yerlere çöp atmamak, geri dönüşümü kullanmak gibi sıralanabilir. Bu bağlamda çocukların, çevre ve doğaya ilişkin sorumluluklarını arttırmak için şunlar yapılmalıdır:

- 1- Çocukların doğaya ve hayvanlara karşı duyarlı olmaları teşvik edilmeli, konuyla ilgili drama çalışmaları ve münazaralar yapılmalı.
- 2- Sınıfa çiçekler getirilip sorumluluğu öğrencilere verilmeli, onları düzenli olarak sulamaları istenmeli ve bu konuda sorumluluk verilmeli.

- 3- Doğayı ve çevreyi koruma ile ilgili resim, poster, duvar kâğıdı ve broşür hazırlanmalı.
- 4- Çocuklara doğa ve çevre ile ilgili hikâye ve masal kitapları okunmalı, konuyla ilgili kısa filmler ve çizgi filmler izletilmeli.
- 5- Yeşil doğal ortamlara girme, piknik yapma, hayvanat bahçesini ziyaret etme gibi aktiviteler yapılmalıdır.
- 6- Evde bitki yetiştirmeleri teşvik edilmeli, bakımını üstlenmeleri sağlanmalıdır (Çankırlı, 2015, s. 2012).

Bilindiği gibi öğrencilerin çevreye yönelik, sorumluluk tutum ve davranışlar kazanmaları için birçok sebep bulunmaktadır.

Bunlardan biri de çevre sağlığını etkileyen faktörlerin olmasıdır. Bu bağlamda içtiğimiz suyun insan sağlığı açısından risk oluşturmaması gerekir. Ayrıca gıda maddelerinin temiz olması ve güvenilirliğinin kontrol edilmesi, sağlığa zararlı olabilecek maddelere izin verilmemesi gibi birçok konu, çevreye yönelik sorumluluk bilincini arttırmayı zorunlu kılmaktadır. Bu nedenle öğrenciler, okul ve aile sayesinde çevre sorumluluklarını kazanacak ve toplumsal yaşamlarında çevre ile ilgili problemlere duyarlı, etkin ve üretken vatandaşlar olmaları sağlanacaktır (Ada, Baysal & Erkan, 2017, s. 25).

Bu açıklamalardan da anlaşıldığı gibi çocukların çevreye yönelik sorumluluklarını ve duyarlılıklarını arttırmak için gerçek yaşam problemleriyle bağ kurmaları ve bunun sonucunda nasıl davranmaları gerektiği öğretilmelidir. Nitekim bununla ilgili olarak Schwartz'ın değer sınıflandırmasında, öğrencilerin yöneldikleri değerler: *çevre, doğa ve insan* ilişkilerine destek olan değerler olması dikkat çekicidir (Yiğittir, 2012). Bu sebeple öğrencilere doğa ve çevreyi koruma, hayvan sevgisi aşılama, çevreyi temiz tutma gibi konularda sorumluluklar verilmelidir.

Günümüz dünyasında, çocuklarda çevre bilincini arttırmak zorunludur. Çünkü dünyada meydana gelen küresel çevre felaketleri, küresel ısınma, zararlı gazlar, asit yağmurları, açlık, susuzluk, küresel çapta oluşan hastalıklar, savaş, terör gibi problemlerin oluşması, öğrencilerin bu sorunlara yönelik duyarlılığı ve bilinci, sorumluluklarını arttırmayı zorunlu kılmaktadır. Çocukların çevre sorumluluklarını desteklemek için okulda özellikle Sosyal Bilgilerde çevre konularıyla ilgili etkinliklerin yapılması ve bunu ders dışı faaliyetlerle desteklemek, sorumluluk sahibi bireylerin yetişmesine katkı sağlayacaktır.

Çevre sorumluluğu ve çevre bilinci, çeşitli derslerde ilgili etkinliklerle kazandırılabilceği gibi çevre eğitimi sayesinde de bireylerin çevreye ilişkin değerleri, tutumları ve kavramları tanınması ve ayırt etmesini de sağlayacak; bu sebeple hava, su, gıda, enerji, atıklar ve benzeri konularda çevre bilinci ve sorumluluğunu arttırmak için öğrencilere çevre dengesi hakkında bilgi verme ve bu dengeyi korumak için bizlere düşen görev ve sorumlulukları yerine getirmemiz gerektiği aşılmalıdır (Ada, Baysal & Erkan, 2017, s. 25).

2.10. Etkinlik Temelli Değer Öğretimi

“İnsancıl değerlere sahip, evrensel ilkeleri benimsemiş, topluma yararlı olabilecek iyi insanları yetiştirebilmek için değer eğitime; gerekli önemin verilmesinin bir zorunluluk olduğu söylenebilir” (Kasapoğlu, 2013, s. 98). Etkinlik temelli öğretimde bilgi ve beceriler öğretildiği gibi değerler de ilginç, eğlenceli, dikkat çekici ve eğitici etkinliklerle etkin bir şekilde öğretilir. Değerler, öğrencinin kişiliğinin oluşmasında ve karakterinin iyi ve sağlam olması açısından üzerinde önemle durulması gereken bir konudur. Özellikle değerlerin nasıl ve ne şekilde öğretilceği ile ilgili tartışmalar hala devam etmektedir. Çünkü değerler, okul, aile, çevre ve toplum ekseninde şekillendiği için her bölgede yer alan değer yargıları farklılık göstermektedir. Burada önemli olan evrensel değerlerle birlikte o toplumun temel değerlerini nasıl öğreteceği sorusudur. Bu da okulda derslerde, çeşitli öğretim yöntem ve

tekniklerin uygulanmasıyla olabilir. Özellikle değerler, kazanımlarla ilişkilendirildiği (MEB, 2018) için bilgi ve becerilerle birlikte o konuya ilişkin etkinliklerle öğretilmesi, öğrencinin hayata bakış açısının olumlu olmasını sağlayacak ve değerler, eğlenceli, ilgi çekici etkinlikler sayesinde daha iyi öğretilbilecektir.

Eğitim ve öğretim sürecinde kullanılan strateji, yöntem ve teknikler, çocukların öğrenme sürecine etki etmektedir. Hatta okulun bulunduğu çevre, fiziki yapısı, materyal kullanımı, öğretmen ve yöneticilerin tutum ve davranışları, aile gibi birçok faktörün de bu süreçte yer aldığı söylenebilir. Çocukların, yaparak yaşayarak öğrenmesi, deneyim kazanması için gerçek yaşamla bağ kurmaları gerekir. Bunun sonucunda öğrenciler hem daha iyi öğrenirler hem de olumlu tutum ve davranışlarda bulunurlar. Özellikle öğretim sürecinde farklı öğretim yöntem ve tekniklerinin işe koşulması ve dersin etkinliklerle zenginleştirilmesi, çocukların daha iyi öğrenmelerini sağlayacaktır. Çocukların, derste katılımcı olmaları için teşvik edilmesi, ilgi ve motivasyonlarını arttırmak için farklı öğretim yöntem ve tekniklere bağlı içeriklerin aktif kullanılması ve dersin etkinlik temelli yapılması, öğrenme sürecine önemli katkılar sağlayacaktır. Yapılan bazı araştırmalar, etkinlik temelli öğretimin yapıldığı derslerde, öğrencilerin başarı ve motivasyonlarının daha iyi olduğunu ortaya çıkartmıştır (Anwer, 2019).

Etkinlik temelli öğretim, öğrenme sürecinin etkinliklerle zenginleştirilmesidir. Öğrencilerin pasif dinleyiciler olmaktan ziyade öğrenme yaşantılarına aktif katılmalarıdır. Bu öğretim yönteminin, geleneksel öğretim yöntemine göre bazı farklılıkları bulunmaktadır. Bunlar, derslerde öğrencilerin aktif katılımları ve rolünün olması, öğrenme çevrelerinde öğrenciler arasında iş birliğinin olmasıdır. Özellikle derste, pozitif bir öğrenme ortamının amaçlanmasıdır (Anwer, 2019). Bu açıklamadan da anlaşıldığı gibi etkinlik temelli öğretim yöntemi, öğrenciler için uygun öğrenme ortamı sunan ve öğrencilerin aktif katılımlarının olduğu bir ders modeli sunmaktadır. Bu öğrenme sürecinde öğrenciler, etkinlik temelli

öğretim sayesinde yaratıcı düşünme, eleştirel düşünme, iş birliği ve takım becerileri, liderlik becerileri, iletişim becerileri ve problem çözme becerilerini geliştirebilmektedir (Kelly, 2010).

Yapılan bazı araştırmalarda etkinlik temelli öğrenme ortamlarına bağlı oluşan bir ders modelinde, öğrencilerin başarılarının arttığı belirtilmiştir (Kelly, 2010). Ayrıca etkinlik temelli öğretim ortamlarının birçok farklı alanda da etkili olduğu, yapılan araştırmalarla ortaya konmuştur. Özellikle bazı çalışma alanlarında insanların bilgi ve becerilerini arttırdığı ve gerçek yaşam problemlerinin üstesinde gelmeyi desteklediği söylenebilir (Margaryan ve diğerleri 2004).

Etkinlik temelli öğretimin yapıldığı ortamlarda, öğrencilerin sorumlulukları da gelişmektedir. Bu süreçte grup çalışmalarına liderlik yapma, etkinliklerini öğretmenle birlikte değerlendirme, tutum ve davranışlarını sorgulama, fikir üretme gibi konularda da etkin olmasını sağlamaktadır. Bu açıklamalar ışığında etkinlik temelli öğretimin olduğu derslerde öğrenciler bilgi ve becerilerini geliştirmekle birlikte birçok değeri de öğrenebilirler. Nitekim Sosyal Bilgiler dersinde bilgi ve becerilerle beraber değerlerde öğretilmektedir. Özellikle öğrencilere değerleri öğretmek için onlara uygun ortamlar yaratmak gerekir. Etkinlik temelli öğrenme ortamı sayesinde, öğrenci bilgi, kavram, beceri ve değerleri daha iyi öğrenebilir.

Bu bağlamda “öğretmenler, ders esnasında konuyu işlerken farklı materyal, yöntem, teknik ve etkinlikler ile öğrencileri güdüleyerek derse katabilir ve öğrencilerin birden fazla duyusuna hitap ederek, onların etkin bir şekilde derse katılımını teşvik ederek konunun daha iyi anlaşılmasını sağlayabilirler” (Çiftçi, 2019, s. 9). Bu açıklamalardan da anlaşıldığı gibi öğretmenler, derslerde farklı öğretim yöntem ve teknikleri kullanması, öğrencilerin öğrenmelerine etki ettiğini göstermektedir. Yani onlar için hayati öneme sahip olduğunu söylemek mümkündür (Anwer, 2019).

Etkinlik temelli öğretimle dersler: Daha ilgi çekici, eğlenceli, pozitif enerjili, aktif katılımlı, eleştirel, yaratıcılık, görev ve sorumluluklarını bilen ve uygulayan bir ortam haline gelebilir.

Özellikle öğretmen, etkinlik temelli öğretimi uyguladığında, öğrenci seviyesi, konuya uygunluk ve okul imkânlarını da göz önünde bulundurmalıdır. Ayrıca derste farklı etkinliklerin bir arada kullanılması bu öğretim yönteminde başarıyı arttıracaktır.

Etkinlik temelli öğretimle işlenen bir dersin sonunda hem öğrenciler hem de öğretmenler, etkinlik temelli öğretimin yapıldığı derste, çoğu zaman anında dönüt almaları, onların derse karşı ilgisini canlı tutacaktır (Öcal, 2012, s. 9).

İdeal bir öğrencide bulunması gereken özellikler, şöyle sıralanabilir:

- 1- Öğrenme sürecinde aktif rol alır.
- 2- Öğrenme sürecinde sorumluluğun öncelikle kendisine ait olduğunun bilincindedir.
- 3- Öğrenme sürecinin ne derece etkili ve verimli olduğunu sürekli değerlendirir ve gerekli önlemleri alır.
- 4- Zamanını okul içi ve dışı etkinlikleri dikkate alacak bir biçimde planlar ve verimli bir biçimde kullanır.
- 5- Öğrenme ortamında katılımcı bir rol benimser (Yıldırım, Doğanay ve Türkoğlu, 2009).

Etkinlik temelli öğretim, öğrencilerin sosyal ve iletişim becerilerinin gelişmesine de destek olmaktadır. Özellikle grup ve ikili çalışmalarda, resim yapma, şarkı söyleme, araç-gereç yapma gibi alanlarda yapılacak etkinlik çalışmaları, öğrencilerin bilgi beceri ve değerleri daha iyi öğrenmesini sağlayacaktır (Silberman, 2016). Bu açıklamalardan da anlaşıldığı gibi etkinlik temelli öğretim, dersleri zevkli ve eğlenceli hale getirmektedir. Öğrencilerin kendilerini daha iyi hissetmeleri için çeşitli etkinliklerin bir arada kullanılması hem konunun daha iyi öğrenilmesini sağlayacak hem de öğrenciler, olumlu tutum ve

davranışlarda bulunabilir. Ayrıca farklı öğretim yöntem ve tekniklerden oluşan etkinliklerle ders ortamı, daha eğlenceli bir hale getirilebilir. Örneğin Sosyal Bilgiler dersinde, çeşitli teknolojik araçların kullanılması sayesinde öğrenciler, derslerde aktif olabilir (Tarman, 2011). Bu bağlamda etkinlik temelli öğretim sürecinde, çeşitli araç ve gereç kullanmak, öğrenme ve öğretme sürecine olumlu katkılar sağlayacaktır. Çünkü çeşitli araç ve gereçlerin kullanımı, öğrencilerin sorumluluk değerinin anlaşılmasına ve soyut olan bir kavramın somutlaşmasına destek olabilir.

Sosyal Bilgiler dersi, örf, adet, gelenek ve göreneklerin merkezinde yer alan bir derstir. Bu ders, kültürel mirasa ait zengin içeriklere sahiptir. Bu nedenle bu konuların “etkili bir şekilde öğretilmesi ne kadar önemli ise değerlerin öğretilmesi de o kadar önemlidir. Çünkü değerlerin öğrenilmesi ve öğretilmesi ailede başlayan, çevre ve okulla devam eden bir süreci içine almaktadır” (Ulusoy & Tay, 2011, s. 26). Bu bağlamda değerleri, öğrencilerin anlayabileceği şekilde somutlaştırmak için de okulda uygulanan öğretim yöntem ve tekniklerinin etkili olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü öğrenciler, anlatılan konuların içeriğini ve anlatılış şeklini zevkli, dikkat çekici buldukları zaman, öğrenme yaşantılarında daha aktif olurlar. Bu nedenle ders işleniş sırasında öğretim etkinliklerinin kullanılması öğrenme açısından önemlidir.

Yeni neslin eğitimi, bilgi ve değerler üzerinde inşa edilmelidir. Günümüz dünyasının getirdiği olumsuz durumlar karşısında okullar, öğrencilerinin iyi tercihler yapabilmesi için iyi yetişmiş, ahlaki karakteri düzgün öğrenciler yetiştirmelidir. Bunu gerçekleştirmek için de değer/karakter eğitimcisi etkinlikleri düzenlerken; anlatım, telkin ve öğüt vermenin ötesine taşımak gerektiğini bilmelidir ve uygun olan strateji-yöntem ve teknikleri kullanmalıdır. Değer/karakter eğitimcisi etkinlikleri düzenlerken; örnek model olma, örnek olay, hikâyeleştirme, empati, drama, karşılaştırma, sınıflama, yordama, görüşme, problem çözme, sinema-film-tiyatro seyretme, değer

açıklama, değer analizi ve ahlaki muhakeme gibi yöntem ve tekniklerden faydalanabilmelidir (Aktepe, 2010, s. 113).

Bununla birlikte etkinliklerle verilen değerlerin öğretmen ve yönetici davranışlarına, törenlere, disiplin anlayışına kısaca öğretim programının etkili olmasına destek olabilir (Akbaş, 2008).

Hikâyeler, masallar, örnek olaylar ile ilgili yapılan etkinlikler, değer öğretiminde sıklıkla kullanılmaktadır. Bu çeşitli etkinliklerle yapılan öğretim yaklaşımı, öğrencilerin hem kendileri ile hem de diğer insanlarla etkileşimlerini arttırıp, öğrencilere daha iyi bir insan olma sorumluluğunu taşıdığını hatırlatabilir ve öğrencilerin davranışlarına, bakış açılarına ışık tutarak, öğrenmelerine yardım edebilir ve böylece sorumluluk sahibi bir vatandaş olmasına katkı sağlayabilir (Kasapoğlu, 2013, s. 105).

2.11. İlgili Araştırmalar

Bu bölümde, Sosyal Bilgiler dersinde sorumluluk değerinin etkinlik temelli öğretimiyle ilgili yapılan yurt içi ve yurt dışı araştırmalar sunulmuştur. Bu bağlamda ilgili literatür taranmış ve bunun sonucunda yapılan araştırmalar ile ilgili genel bilgiler belirtilmiştir. Bu bağlamda araştırmayla ilgili olan çalışmaların özetleri aşağıda yer almaktadır.

2.11.1. İlgili alanda yapılan yurt içi araştırmalar.

Golzar (2006, s. 4), “İlköğretim 5. sınıf öğrencilerine yönelik sorumluluk ölçeğinin geliştirilmesi ve sorumluluk düzeylerinin cinsiyet, denetim odağı ve akademik başarıya göre incelenmesi adlı yüksek lisans tezinde, öğrencilerin sorumluluk düzeylerini araştırmıştır. Öğrencilerin sorumluluk düzeylerini çeşitli değişkenlere göre incelemiştir. Araştırmasının sonucuna göre kız öğrencilerin sorumluluk puanlarının erkeklere göre daha yüksek olduğunu

belirlemiştir. 5. sınıf öğrencilerinden akademik başarıları yüksek olanların akademik başarıları düşük olan öğrencilere göre sorumluluk puanlarının daha yüksek olduğu saptanmıştır.”

Tepecik, (2008, s. 31), “Sosyal Bilgiler dersinde sorumluluk değerinin kazandırılmasına ilişkin öğretmen görüşleri, isimli yüksek lisans çalışmasında, Sosyal Bilgiler dersinde sorumluluk değerinin kazandırılmasına ilişkin öğretmen görüşlerinin belirlenmesini amaçlamıştır. Araştırmada betimsel yöntem kullanılmıştır. Bunun sonucunda, öğretmenlerin hemen hepsi sorumluluk değerinin ilk önce ailede verilmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Toplumda karşılaşılan sorunlarının kaynağını, ailede verilmeyen ya da eksik verilen sorumluluk duygusu olarak değerlendirmişlerdir. Çalışmada, okulda verilen sorumluluk değeri eğitiminin öğretmenlerce önemli olduğunu ifade etmiştir.”

Aladağ (2009, s. 38), “İlköğretim Sosyal Bilgiler öğretiminde değer eğitimi yaklaşımlarının öğrencilerin sorumluluk değerini kazanma düzeyine etkisi adlı doktora tezi çalışmasında, ön test ve son test deneme modeli uygulamıştır. Nitel ve nicel verileri bir arada kullanmıştır. Yapılan analizler sonucunda, öğrencilerin deney grubu ve kontrol grubu öğrencilerin uygulama sonrası sorumluluk değerine göre, sorumluluk ölçeği bilişsel düzey ölçeği ve duyuşsal düzey ölçeğinden elde etmiş oldukları puanlar arasında deney grubu lehine anlamlı farklılıklar belirlenmiştir.”

Özen (2009, s. 1), “İlköğretim 8. Sınıf öğrencilerinin kişisel ve sosyal sorumluluk yordayıcılarının incelenmesi isimli doktora tezi araştırmasında, ilköğretim sekizinci sınıf öğrencilerinin sahip oldukları kişisel ve sosyal sorumluluk düzeylerini çeşitli değişkenler açısından incelemiştir. Araştırmanın sonuçlarına göre ilköğretim sekizinci sınıf öğrencilerinin cinsiyete ve gelir düzeyine göre kişisel ve sosyal sorumluluk puanları arasında anlamlı bir fark ortaya çıkmamıştır.”

Aktepe, (2010, s. 14), “İlköğretim 4. Sınıf Sosyal Bilgiler dersinde yardımseverlik değerinin etkinlik temelli eğitimi ve öğrencilerin tutumlarına etkisi, isimli doktora tez

çalışmasında, yardımseverlik değerinin etkinlik temelli öğretiminin öğrencilerin tutumlarına etkisini saptamıştır. Araştırmada, ön test-son test kontrol gruplu deneysel yöntemi kullanmıştır. Araştırmada nicel ve nitel veri toplama araçları kullanılmıştır. Bu araştırmanın sonucunda ise yardımseverlik değerinin etkinlik temelli öğretimin yapıldığı deney grubundaki öğrencilerin tutum puanlarının yükseldiğini açıklamıştır.”

Çelik (2010, s. 1-2), “5. sınıf Sosyal Bilgiler programında sorumluluk, estetik ve doğal çevreye duyarlılık değerlerinin kazandırılmasına ilişkin öğrenci ve öğretmen görüşleri adlı yüksek lisans araştırmasında, tarama modeliyle gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın sonucunda, öğrencilerin büyük bir çoğunluğunun öğretmenlerinin sorumluluk, estetik ve doğal çevreye duyarlılık değerlerine yönelik uygun davranışlarda bulundukları ve kendilerinin de bu değerlere sahip olduklarına inandıklarını ifade etmişlerdir.”

Camci (2012, s. 37), “Aktif öğrenmeye dayalı etkinlik temelli öğretimin öğrencilerin akademik becerilerine ve öğrenme sürecine etkisi adlı yüksek lisans çalışmasında, aktif öğrenmeye bağlı etkinlik temelli bir öğretimin öğrencilerin öğrenme süreçlerine etkilerini araştırmıştır. Araştırmasında kontrol-deney gruplu desen kullanmıştır. Etkinlik temelli öğretimin yapıldığı deney grubunda yer alan öğrencilerin kontrol grubunda geleneksel yöntemle eğitim alan öğrencilerden daha iyi bir öğrenme düzeyine ulaşımlardır.”

Öcal, (2012, s. 4), “Etkinlik temelli öğretimin uygulanmasına ilişkin öğretmen görüşleri, adlı yüksek lisans çalışmasında, etkinlik temelli öğretimin uygulayıcıları olan öğretmenlerin etkinlik temelli öğretime ilişkin görüşlerini belirlemeyi amaçlamıştır. Bu kapsamda öğretmenlerin görüşleri alınarak etkinlik temelli öğretimin uygulayıcıları açısından olumlu yönleri ortaya çıkarılmaya çalışılmış, olumsuz yönlerinin ise nasıl giderileceği üzerinde durmuştur. Araştırmasında, nitel araştırma desenlerinden durum çalışması desenini kullanmıştır. Araştırma sonucunda öğretmenlerin etkinlikleri tasarlarlarken en çok hazır

bulunuşluğa dikkat ettikleri ve en çok orta düzeydeki öğrencilere göre etkinlik tasarladıkları sonucuna ulaşılmıştır.”

Yontar, (2013, s. 5), “Sosyal Bilgiler programında kazandırılması hedeflenen sorumluluk değeri ve empati becerisi arasındaki ilişkinin incelenmesi, adlı doktora tez araştırmasında, genel olarak Sosyal Bilgiler Programında kazandırılması hedeflenen sorumluluk değeri ve empati becerisi arasındaki ilişkiyi incelemeyi amaçlamıştır. Araştırmada karma yöntem kullanmıştır. Çalışma, sonuçlarının olumlu olduğu söylenebilir.”

Gündüz (2014, s. 1), “İlköğretim 3. sınıf Hayat Bilgisi dersinde sorumluluk değerinin proje tabanlı öğrenme yaklaşımı ile öğretiminin akademik başarı ve tutumuna etkisi adlı doktora tez araştırmasında, proje tabanlı öğrenme modeliyle öğretiminin etkisini belirlemek istemiştir. Nitel ve nicel araştırma yöntemlerini kullanmıştır. Araştırma sonuçlarına göre proje tabanlı sorumluluk değer öğretiminin yapıldığı deney grubundaki öğrencilerin, hem başarılarının arttığı hem de öz bakım ve görev bilinci anlamında, tutum puanlarının yükseldiği belirlenmiştir.”

Yeşil (2014, s. 1-3), “İlköğretim okullarında görev yapan öğretmenlerin sorumluluk eğitimi stratejileri ile ilgili araştırmasında, ilköğretim kurumlarında görev yapan öğretmenlerin eğitim süreçlerinde uyguladıkları sorumluluk eğitimi stratejilerini belirlemeye çalışmıştır. Araştırma, nicel yöntemlere göre yapılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre uygulanan sorumluluk stratejinin farklılıklar yarattığı belirlenmiştir. Ayrıca sorumluluğun bilgi düzeyi ile uygulama düzeyi arasında farklılıklarını belirlemiştir.”

Sezer ve Çoban (2016, s. 1-2), “Ortaokul öğrencilerinin sorumluluk değeri algıları adlı araştırmasında, tarama modeli kullanılmıştır. Araştırmanın sonuçlarına göre, aile, akademik, sağlık, kişiler arası, çevre, dini, kamusal sorumluluk olmak üzere 7 farklı sorumluluk boyutu tespit edilmiştir.”

Çoban (2016, s. 1), “Sokratik sorgulama yöntemi ile sorumluluk değerinin öğretimi, isimli doktora tezi araştırmasında, sorumluluk değerinin altıncı sınıf öğrencileri tarafından nasıl algılandığı, öğrencilerde görülen sorumluluk türlerini belirlemek ve sorgulayarak bu değeri kalıcı hale getirmeyi amaçlamıştır. Araştırmada karma yöntem kullanılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre öğrenciler, sorumluluğu kendilerine başkaları tarafından (anne, baba, büyükler) verilen görevler olarak belirtmişlerdir. Yedi farklı sorumluluk çeşidi ortaya çıkmıştır.”

Filiz (2016, s. 1), “Bireysel ve sosyal sorumluluk modelinin sorumluluk davranışlarının kazandırılmasında kullanılması: TVF spor lisesi örneği, adlı doktora tez araştırmasında, öğrencilere fiziksel aktivite yoluyla sorumluluk davranışlarını kazandırmada BSSM’nin etkisini belirleyebilmek ve öğrencilerin sorumluluk davranışlarını spor salonu dışına aktararak aktarmadıklarını incelemiştir. Karma yöntem kullanılmıştır. Deney grubundaki öğrencilerin sorumluluk davranışlarını spor salonu dışına aktardıklarını açıklamıştır. Ayrıca, sorumluluk davranışlarının spor salonu dışına aktarımında ve teşvik edilmesinde veli işbirliğinin olumlu yönde katkıları olduğunu ifade etmiştir.”

Karakuş ve diğerleri (2016, s. 1-2), “İlkokul öğrencilerine göre sorumluluk ile ilgili çalışmalarında, ilkokul 4. sınıf öğrencilerinin davranış haline getirmesi gereken sorumluluğu nasıl tanımladıklarını ve sorumluluklarını yerine getirip getirmeme durumlarına ilişkin duygularını belirlemeyi amaçlanmıştır. Araştırma sonuçlarına göre; öğrencilerin sorumluluğu çoğunlukla bilişsel düzeyde ödevini yapan ve verilen görevleri yerine getiren çocuklar olarak tanımladığı tespit edilmiştir. Öğrenciler, sorumluluklarını yerine getirdiklerinde yaşadıkları duyguları mutlu olmak, güvenilir olmak, gurur duyma ve takdir edilme olarak belirtmişlerdir.”

Çınar, (2017, s. 5), “Etkinlik temelli alan gezilerinin öğrenci başarısı ve tarihsel beceriler üzerindeki etkisi, adlı yüksek lisans araştırmasında, nitel araştırma yöntemlerinden

eylem araştırması kullanılmıştır. Araştırmanın sonucuna göre etkinlik temelli tarihi mekân gezilerinin, tarih öğrenimi için oldukça anlamlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır.”

Sağ, (2018, s. 2), “İlkokul Sosyal Bilgiler dersinde somut olmayan kültürel miras eğitimine yönelik etkinlik temelli bir eylem araştırması, adli yüksek lisans araştırmasında, Sosyal Bilgiler dersinde somut olmayan kültürel miras eğitimine yönelik etkinlik temelli uygulamaların etkilerini incelemiştir. Araştırmada betimsel analiz kullanılmıştır. Etkinlik temelli öğretim sürecine göre 4. sınıf öğrencilerinde, somut olmayan kültürel mirasa ilişkin önemli bir farkındalık oluştuğu, öğrencilerin somut olmayan kültürel miras öğelerini tanıma, tanıma, tanımlama, örnekler vererek açıklama yönünde başarılı oldukları açıklanmıştır.”

Apaçık (2018, s. 1), “İlkokul 4. sınıflarda adil olma ve sorumluluk değerlerinin oyun ve fiziki etkinliklerle kazandırılması adli yüksek lisans tezinde, karma yöntem kullanmıştır. Araştırmanın sonuçlarına göre her iki değerinde deney grubu öğrencilerinin ölçek puanlarında artış gözlenmiştir. Ayrıca deney grubu öğrencilerinin adil olma ve sorumluluk ölçeklerinden aldıkları ön test-son test tutum puanları arasında anlamlı farklılık tespit edilirken, kontrol grubu öğrencilerinin her iki test puanları arasında anlamlı bir fark belirlenmemiştir. Oyun ve fiziki etkinliklerle değer öğretiminin daha etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.”

Turgut (2018, s. 1), “Sosyal Bilgiler dersinde sorumluluk, yardımseverlik, hak ve özgürlüklere saygı değerlerinin kazanımında işbirlikli öğrenme modelinin etkisi isimli doktora tezinde, işbirlikli öğrenme, grup araştırması ve okuma yazma uygulama yöntemleri kullanarak sorumluluk, yardımseverlik, hak ve özgürlükler değerlerinin kazandırılmasında etkisinin olup olmadığını araştırmıştır. Çalışmasında ön-test ve son-test deneysel desen kullanılmıştır. Araştırmanın sonuçlarına göre deney grupları ile kontrol grubu arasında sorumluluk, yardımseverlik, hak ve özgürlüklere saygı değer düzeyleri açısından ön-test puanları arasında fark olmadığını saptamıştır.”

Polat, Kaya ve Yalçınkaya (2019, s. 2), “Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin değerler eğitiminde karşılaştıkları sorunlar ve çözüm önerileri adlı araştırmasında, programda değerlerin yetersiz olduğunu açıklamış ve değerlerin hangi yöntem ve tekniklerle ve nasıl kazandırılacağına açık olarak belirtilmesinin gerekliliğini vurgulamışlardır. Öğretmenlerin dile getirdikleri sorunun değer eğitiminde değer açıklama, değer analizi ve ahlaki muhakeme gibi yaklaşımların yeterli olmadığı ve bu yaklaşımların bir takım yöntem ve tekniklerle desteklenmesi gerektiğini açıklamışlardır.”

Durmaz (2019, s. 3), “Sosyal Bilgiler dersinde bilimsellik değerine yönelik yapılandırmacı etkinliklerin, öğrencilerin akademik başarı ve bilimsel epistemolojik inançlarına etkisini ortaya koymaya çalışan bir doktora tez araştırmasıdır. Çalışma grubunda, deney ve kontrol grubu olmak üzere toplam 40 öğrenci yer almıştır.”

Çiftçi (2019, s. 2), “Sosyal Bilgiler dersinde etkinlik temelli öğretimin çevresel sorumlu vatandaşlık davranışlarına etkisinin incelenmesi, adli yüksek lisans araştırmasında, çevre okuryazarlığı becerisini geliştirici etkinliklerin öğrencilerin çevresel sorumlu vatandaşlık davranışlarına etkisini incelemiştir. Araştırmanın sonuçlarına göre deney grubu lehine anlamlı bir fark ortaya çıkmıştır. Araştırma kapsamında ulaşılan sonuçlardan hareketle öğretmenlerin Sosyal Bilgiler derslerinde etkinlik temelli öğretimden ve çeşitli materyallerden faydalanmaları gerektiği açıklanmıştır.”

Güneş, (2019, s. 5), “Sosyal Bilgiler dersinde yaratıcı drama yöntemiyle tarihsel empati becerisinin kazandırılmasına yönelik etkinlik temelli bir eylem araştırması, adli yüksek lisans çalışmasında, Sosyal Bilgiler dersinde, tarihi konuların öğrenimi açısından önemli olan tarihsel empati becerisinin yaratıcı drama yöntemi ile kazanımını incelemiştir. Araştırma sonucunda, 7. sınıf öğrencilerinin yaratıcı drama yöntemi ile tarihsel empati becerisinin geliştiği görülmüştür.”

Aydın (2019, s. 2), “İlkokul 4. sınıf öğrencilerinin okul sorumluluklarını geliştirmeye yönelik bir eylem araştırması adlı yüksek lisans tezinde, kademeli sorumluluk eğitimi modeli temel alınarak çeşitli etkinlikler yoluyla zenginleştirilmiş eylem planı yoluyla öğrencinin sorumluluk alma davranışını olumlu yönde değiştirmek, sorumluluk almayla ilgili istenmeyen davranışları en aza indirmek ve sorumluk sahibi olmanın nasıl hissettirdiğini ders süreci deneyimleriyle öğrencilere yaşatmak amacıyla gerçekleştirdiğini belirtmiştir. Araştırmanın sonucuna göre öğrencilerin sorumluluk bilincinde olumlu yönde değişiklik olduğu sonucuna ulaşılmıştır.”

Tekin (2019, s. 2), “İlkokul 4. sınıflarda etkinlik temelli değer eğitimi yoluyla sorumluluk değerinin kazandırılması isimli yüksek lisans araştırmasında, etkinliklerle değerlerin öğretimini amaçlamıştır. Bu araştırma sonucunda, etkinlik temelli değer öğretiminin yapıldığı deney grubunda, öğrencilerin sorumluluk ölçeği tutum puanlarının yükseldiği sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca etkinliklerle değer eğitimi, yaşayarak ve yaparak öğrenme sağladığından, öğrenciler üzerinde etkili olmuştur.”

2.11.2. İlgili alanda yapılan yurt dışı araştırmalar.

Wright (1973), “Erik Erikson’un düşüncesinde bir ahlaki norm olarak sorumluluk” adlı doktora tez araştırmasında, değerlerde sorumluluk, ahlak ve ahlak eğitimi konularını Erik Erikson’un teorisine göre temellendirmiştir. Özellikle değerler ve sorumluluk alanında çalışan araştırmacıların görüşlerine de yer vermiş ve karşılaştırmasını da yapmıştır. Sorumluluğun, bireysel, toplumsal ve tarihsel faktörlerin etkisi altında olduğunu belirtmiştir. Ayrıca sorumluluğun içeriği, kısıtlamaları, doğası ve karmaşık yapısı üzerinde de önemli açıklamalarda bulunmuştur.

Rokeach (1974), “Amerikan değer sisteminde kararlılık ve değişme” adlı araştırmasında, değerler ve değer anketleri ile 1968-1971 yıllarında yapmış olduğu çalışmanın devamı niteliğinde olduğu söylenebilir. Özellikle yaş, eğitim, gelir, ırk, cinsiyet gibi

konularda değişimi ve değerler sınıflandırmasındaki yerini incelemiştir. Ayrıca kendi içinde belli dönemsel aralıklarla bazı konularda karşılaştırmalara da yer vermiştir. Bunun sonucunda temel değerleri oluşturmuş ve değerleri sınıflandırmıştır.

Francis (1980), “Çokkültürlü eğitimde değerlerin rolü” adlı doktora tez araştırmasında, değer ve değerler eğitimi ile çokkültürlü eğitim arasında yer alan ilişkiyi sosyal, politik, ideolojik, felsefi konulara bağlı olarak incelemiştir. Okullarda çocuklara değer öğretimi, sosyal ve çevresel anlamda çeşitli stratejilerin geliştirilmesi gerektiği belirtilmiştir. Özellikle kimlik oluşumunda okulda değerler sayesinde birey, empati, olumlu tutum ve davranışlarda bulunma, saygınlık gibi öğeleri daha iyi ilişkilendirebileceğini söylemiştir. Ayrıca çokkültürlü eğitimin çeşitli bileşenlerini geliştirdikçe çocukların değer konularına yönelik tartışmaları da gelişecektir.

Suhonen (1985), “Değer araştırma yaklaşımları ve değer ölçümü” adlı çalışmasında, deneysel değerler ile ilgili yapılan araştırmalara odaklanmıştır. 1970’lerden beri yaygın olan insani değerlerinin değişimiyle de ilgilenmiştir. Çalışmasında Ronald Inglehart’ın deneysel değer modelini eleştirmiştir. Ayrıca Milton Rokeach’ın geliştirdiği değer modeliyle karşılaştırmış ve Finlandiya da insan değerlerinde Rokeach’ın değer modeline uygun içerikler olduğunu belirtmiştir.

Kar (1985), “Değer eğitimi, felsefi bir çalışma” isimli doktora tez çalışmasında, değerler ve değerler eğitiminin arkasında yer alan felsefi düşünceleri araştırmıştır. Değerlerin sınıflandırılması, değer bileşenleri, felsefi fikirlerin değerlere etkisi gibi konularda çeşitli açıklamalarda bulunmuştur. Eğitimde değerlerin öğretiminin öneminden bahsetmiş özellikle iyi bir yaşam ve sosyal sorumluluk alma açısından değerlerin eğitim programları içine entegre edilmesi gerektiği belirtilmiştir.

Bullock (1988), “Değerler eğitiminde insanların rolü ve eğitimde değerler öğretiminin incelenmesi” isimli yüksek lisans araştırmasında, eğitimde değerlerin rolü ve literatürde

değerler aracılığıyla araştırmayı hedeflemiştir. Araştırmasında bulgulara bağlı olarak değerleri kategorileştirmiş ve insanların eğitimi ile ilgili değerlerin öğretimi, sosyal ve bireysel, disiplinlere etkisini ortaya koymuştur.

Harris (1991), “Ortaokullarda değerler eğitimi yaklaşımlarını belirlemek” adlı doktora tez araştırmasında, iki ortaokulda değerler eğitimi stratejilerini tanımlama ve araştırmasını yapmıştır. Doküman, gözlem ve araştırmalardan elde ettiği bilgileri analiz etmiştir. Durum çalışmasını kullanmış ve grounded teoriye göre çalışmasını şekillendirmiştir. Değer eğitiminin boyutlarını kategorileştirmiştir. Araştırmanın modern değer eğitiminde, politik, felsefi, eğitim konularını da içine alan açıklayıcı bilgiler sağladığı söylenebilir.

Ray (1992), “Devlet okullarında eğitimin amaçları ve eşit eğitim fırsatları ile değerler arasındaki ilişkileri ve anlamlarını araştırmak” adlı doktora tez araştırmasında, genel devlet okulları, yönetici ve öğretmenlerini de içine alan bir araştırma yapmıştır. Bu araştırma, Amerikan devlet okullarındaki eğitim sisteminde istenilen sonuçların aşağısında olduğunu belirtmiştir. Araştırmasında temel amaçlarla birlikte, beceriler ve eşitliği tanımlayan kavramları keşfedici yöntem ile temellendirmiştir. Çalışma grubu birbirinden farklı düşük, orta ve yüksek üç devlet okulunda yer alan 78 lise öğretmeni, 49 lise öğrencisi, 45 lise yöneticisi olmak üzere toplam 248 kişi yer almıştır. Araştırma sonuçlarına göre değerlerin hem eşit fırsatlar hem de amaçlar arasında ilişkileri olduğunu saptamıştır.

Hoge (2002), “Karakter eğitimi, vatandaşlık eğitimi ve Sosyal Bilgiler” adlı araştırmasında, Sosyal Bilgiler dersinde karakter eğitimi ve bu kapsamda yer alan değerler, vatandaşlık eğitiminde değerlerin önemi gibi konularda literatür desteğiyle de açıklamalarda bulunmuştur. İyi insan ve iyi vatandaş oluşturmak adına Sosyal Bilgilerde karakter eğitimi bağlamında öğretilen değerler önemlidir. Özellikle çocuklarda karakter gelişiminde tarihsel figürlerin kullanılmasının öneminden bahsetmiştir.

Jung (2004), “Sorumluluk ve değer problemi” isimli doktora tez araştırmasında sorumluluk ve değerler ile ilgili karşılaştırmalı bir çalışma yapmıştır. Değerlerin doğası, ahlaki değerler ve sorumluluk bileşenlerini iki yazarın çalışmalarına bağlı olarak irdelemiştir.

Misco (2005), “İlkokul Sosyal Bilgiler yönteminde ahlakın doğası” adlı araştırmasında, ahlak, değer ve karakter eğitiminin, ilkokul seviyesinde yoğunlaştığını açıklamıştır. Bu sebeple ilkokul Sosyal Bilgiler derslerinde ahlak ve değerlerin ne olduğunu belirlemeye çalışmıştır. İlkokul Sosyal Bilgiler yönteminde, programlarında ve literatüründe ahlak eğitiminin nasıl olduğunu ve Sosyal Bilgilerde vatandaşlık amaçları, objektifler ve teknikleri aracılığıyla ahlak eğitimi tartışmıştır. Özellikle eşitlik, sosyal adalet, toplumda bireysel roller, ortak fayda, yansıtıcı düşünme, çoklu bakış açısına sahip olma gibi öğelerin, ahlak eğitiminde önemli olduğunu belirtmiştir.

Kelly (2010), “Üçüncü sınıf derslerinde etkinlik temelli bir öğretime bağlı anket araştırması” isimli araştırmasında, bir içerik modülü ile üçüncü sınıf derslerinde anket çalışması yapmıştır. Araştırmasında sadece öğrenciler değil aynı zamanda üniversite yöneticileri ve diğer koordinatörlerde yer almıştır. Bu modül sayesinde uyguladığı anket verilerine göre öğrencilerin becerilerinin yükseldiğini belirtmiştir.

Narasimhan, Bhaskar ve Prakhya (2010), “İnançların varlığı ve değerler” isimli çalışmalarında, değer ve değer sistemlerinde etkili olan sosyoloji, psikoloji, antropolojinin etkisiyle oluşan kavramlara yoğunlaşmıştır. Özellikle gerçeğin doğasıyla ilgili inançlarımız, değerlerimiz ve değer sistemlerinin nasıl oluştuğu ile ilgili bilgiler sunmuşlardır. İnanç sistemini geliştiren bir model fikri inşa etmeye çalışmışlardır. Çalışmalarında verileri anketle toplamışlar ve analiz etmişlerdir. Çalışmalarının sonucunda inanç ve değerlerle ilgili geliştirdikleri modeli destekleyici bilgiler elde etmişlerdir.

Cappelan, Sorensen ve Tungodden (2010), “Sorumluluk, bireysel sorumluluk ve adil olmak nedir” isimli araştırmalarında, bireysel sorumluluklarımızın ne olduğu eşitlik adalet,

iyilik gibi değerlerle tartışma yapmıştır. Çalışmalarında, bireylerin iş hayatlarına yönelik sorumlulukları bağlamında çalışma zamanı, üretkenlik ve ücret ile ilgili konulara yönelik açıklamalarda bulunmuşlardır. Araştırmanın sonucunda bireysel sorumluluklar kapsamında bazı tanımlayıcı istatistiksel bilgiler vermişlerdir.

Sihem (2013), “Eğitimcilerin sosyal sorumluluğu” adlı araştırmasında, öğretmen ve öğrencilerden oluşan keşfedici bir araştırma aracılığıyla sosyal sorumluluk eğitimi incelemiştir. Öğrencilerin olumlu tutum ve davranışlarda bulunmaları için öğretmenlerin değerleri öğretmesi gerektiğini belirtmiştir. Vatandaşlık becerilerini geliştirmek için öğretmen ve öğrencilerin sosyal sorumluluklarını da geliştirmek gereklidir. Doğru ve sorumluluk davranışlarında bulunmak için öğretmen ve öğrencilerin aktif, hareketli ve sosyal sorumluluklarının farkında olan bireyler olması gerektiğini belirtmiştir.

Bagozzi, Sekerka, Hill ve Squera (2013), “Ahlaki sorumluluk kararları almada ahlaki değerlerin rolü” adlı araştırmasında, ahlaki değerlerin sorumluluk almada etkilerinin ne derece olduğunu belirlemeye çalışmıştır. Ahlaki sorumluluk davranışını daha iyi anlamak için değerler gereklidir. Çalışmasını nitel ve nicel araştırma yöntemine göre oluşturmuştur. Araştırmada toplamda 289 katılımcı yer almıştır. Değerlerin bağlantıları ve değerlerin amaç ve davranışlar üzerindeki etkisini gösteren bilgilere yer vermiştir. Ahlaki değerlerin sorumluluk kararlarını almada etkili olduğunu belirtmiş ve ortaya çıkan değer sistemi ve değer bağlantılarının karar verme becerisini geliştirdiğini açıklamıştır. Ayrıca ahlaki sorumluluk davranışlarında bulunmayı destekleyebilecek ve karakterlerini de güçlendirebilecek bağlantılar saptamıştır.

Lintner (2013), “İlkokul Sosyal Bilgiler sınıflarında karakter eğitiminde çocuk edebiyatını geliştirmek için olağanüstülüğü kullanma” adlı araştırmasında, çeşitlilik için değer bulma, tolerans, saygı, anlama aracılığıyla çocukların karakterlerini geliştirmek için çocuk edebiyatını kullanmayı hedeflemiştir.

Gilfix (2019), “Hızlandırılmış programda dokuzuncu sınıf öğrencilerinin karakterlerini güçlendirme: Bir karma yöntem araştırması” adlı doktora tez araştırmasında, öğrencilerin hızlandırılmış bir program aracılığıyla karakterlerini güçlendirmeyi hedeflemiştir. Çalışma grubunda 253 katılımcı yer almıştır. Araştırmasını karma yönetime göre tasarlamıştır. Yani nicel ve nitel yöntemleri bir arada kullanmıştır. Verilerini kanıtlar, önem, başlangıç (orijinal) adlı üç başlık altında toplamıştır. Öğrencilerin karakterlerinin gelişimine katkı sağlayan zengin içerikler sağladığı söylenebilir.

Anwer (2019), “Etkinlik temelli öğretim, öğrenci motivasyonu ve akademik başarı” adlı araştırmasında, etkinlik temelli öğretimin öğrencilerin akademik başarısı ve tutumuna etkisini araştırmıştır. Çalışmasında ön test ve son test kontrol gruplu desen kullanmıştır. Araştırma sonuçlarına göre etkinlik temelli öğretimin yapıldığı deney grubundaki öğrencilerin daha başarılı oldukları belirlenmiştir. Etkinlik temelli öğretimde öğrencilerin, pozitif ve daha olumlu olduklarını belirtmiştir. Ayrıca öğrencilerin akademik başarıları ve motivasyon konusunda daha iyi olduklarını belirtmiştir.

3. Bölüm

Yöntem

3.1.Araştırmanın Modeli

Bu araştırmada, 5. Sınıf Sosyal Bilgiler dersinde uygulanan sorumluluk temelli etkinliklerin sorumluluk değerini kazandırmadaki etkisini belirlemektir. Bu araştırma, nicel ve nitel araştırma verilerinin bir arada olduğu karma (mix) yöntem araştırmasına göre yapılmıştır. Johnson ve diğerleri 'ne (2007) göre karma yöntem araştırması, araştırmacı ve araştırma ekibinin anlama ve doğrulamanın genişliği ve derinliği amacıyla nitel ve nicel araştırma yaklaşımlarının bakış açıları ile bunlara yönelik veri toplama, veri analizi ve çıkarım tekniklerinin birleştirdikleri bir araştırma türüdür. Bu araştırma yönteminin temel özelliği, nicel ve nitel verileri birlikte kullanarak araştırma problemini daha iyi anlaşılmasını sağlamaktır (Creswell & Plano Clark, 2020). Bu bağlamda bu araştırmada, karma yöntem araştırmasının türlerinden olan açıklayıcı-açıklayıcı sıralı desen kullanılmıştır. Bu yöntemin özelliği, ilk aşamada nicel verilerin toplanması ve analizi ile başlar. Daha sonra nitel verilerin toplanması ve analizi ile çözümlenir. Bu süreçte araştırmacı, nitel verileri, nicel verileri desteklemek amacıyla yorumlar (Creswell & Plano Clark, 2020; Creswell, 2021). Bu araştırma modelinin daha açıklayıcı olması için şekil 7'de (Creswell & Plano Clark, 2020; Creswell, 2021) özeti sunulmuştur.

Şekil 7. Karma yöntem araştırma türlerinden açıklayıcı-açıklayıcı sıralı desenin gösterimi

Araştırmanın deney grubu için Sosyal Bilgiler dersinde yer alan “*üretim, dağıtım ve tüketim*” ile “*etkin vatandaşlık*” öğrenme alanında yer alan konuların öğretimi, sorumluluk temelli etkinliklere göre tasarlanmış ve uygulanmıştır. Kontrol grubunda ise sorumluluk temelli etkinlikler uygulanmamış ve normal müfredata göre dersler yürütülmüştür. Bu

bağlamda deney grubu ile kontrol grubu arasındaki farkı ortaya koymak amacıyla ön test-son test kontrol gruplu deneysel model kullanılmıştır. Bu tür deneysel araştırmalarda deney ve kontrol grubu değişkenlerine göre bir karşılaştırma yapılır ve sonra uygulanan öğretim sürecinin etkililiği genel itibarıyla değerlendirilir (Ekiz, 2020). “Araştırmacı, bu araştırmalarda uygulamanın sürecine, neler olacağına, kime uygulanacağına, neyin kapsanacağına kendisi karar verir” (Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz & Demirel, 2014, s. 196).

“Ön test-son test kontrol gruplu deneysel modelinde, yansız atama ile oluşturulmuş iki grup bulunur. Bunlardan biri deney grubu diğeri de kontrol grubudur. Modelde ön testlerin bulunması, grupların deney öncesi benzerliklerinin bilinmesine ve son test sonuçlarının buna göre yorumlanmasına da yardımcı olur” (Karasar, 2018, s. 132).

Bu araştırmaların en önemli özelliği deney grubu bağımlı değişken üzerinde etkisi test edilecek olan işlemi (yeni bir ders materyali, farklı bir öğretim yöntemi ya da bir eğitim programı gibi bir uygulama) alırken kontrol grubu hiçbir işlem almaz ya da karşılaştırma grubu farklı bir uygulama alır. Kontrol grubu, araştırmacının uygulamasının daha etkili olup olmadığına ya da etkileri arasında fark olup olmadığına karar vermesini kolaylaştırması bakımından önemli bir yere sahiptir (Büyüköztürk & diğerleri 2014, s. 196).

Literatürdeki bilgiler doğrultusunda, bazı araştırmalarda uygulanan ön test-son test kontrol gruplu deneysel desenin gösterimi şöyledir (Büyüköztürk & diğerleri 2014, s. 196; Karasar, 2018).

Tablo 1

Ön test-son test kontrol gruplu deneysel desen

Grup		Ön test	İşlem	Son test
DG (Deney Grup)	MR	Ö1	X	Ö3
KG (Kontrol Grup)	MR	Ö2	-	Ö4

Tablo 1’de yer alan ön test-son test kontrol gruplu deneysel desendeki bilgilere bakıldığında, “DG”, deney grubudur. “MR” ise deneklerin seçkisiz (random) eşleştirilmiş desen olduğudur. Ö1 ve Ö3 kontrol grubunda ön test-son test işlemin yapıldığını göstermektedir. Ö2 ve Ö4 kontrol grubu ön test-son test işlemle ilgili ölçümleri, X bölümünde ise deney grubunda (bağımsız değişken) işlemin gerçekleştiği belirtilmektedir. Bu bağlamda bu araştırmada uygulanan deneysel modelin içeriği şöyle özetlenmiştir.

Tablo 2

Bu araştırmada uygulanan ön test-son test kontrol gruplu desen

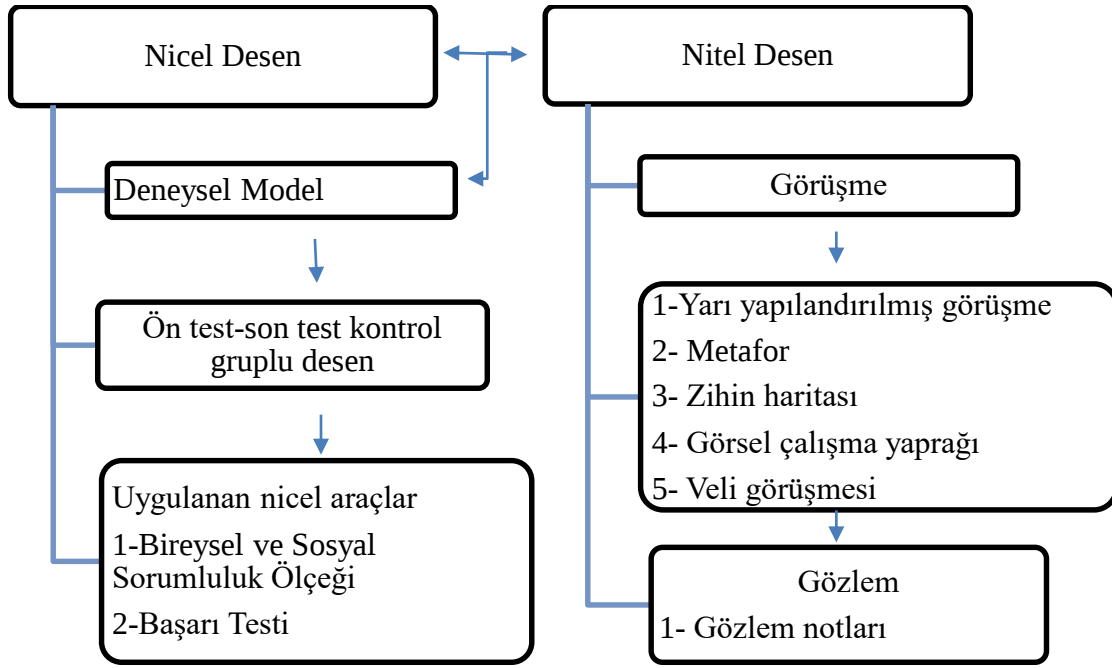
Grup	Ön test	İşlem	Son test
DG (Deney Grubu)	Bireysel ve Sosyal Sorumluluk Ölçeği	Sorumluluk değerinin etkinlik temelli öğretimi (SDETÖ)	Bireysel ve Sosyal Sorumluluk ölçeği
	Başarı Testi		Başarı Testi
KG (Kontrol Grubu)	Bireysel ve Sosyal Sorumluluk Ölçeği	MEB müfredatına göre dersin işlenmesi	Bireysel ve Sosyal Sorumluluk ölçeği
	Başarı Testi		Başarı Testi

Tablo 2’de bilgiler değerlendirildiğinde, deney ve kontrol gruplarında ön test bölümünde bireysel ve sosyal sorumluluk ölçeği ve başarı testi uygulanmıştır. Deney grubunda işlem sürecinde, sorumluluk temelli etkinliklerle öğretim gerçekleştirilmiştir. Kontrol grubunda MEB müfredatına göre dersler işlenmiştir. Deney ve kontrol grubunun son test kısmında ise bireysel ve sosyal sorumluluk ölçeği ve başarı testi uygulanmıştır. Bu

açıklamalardan da anlaşıldığı gibi nicel yönteme ilişkin ön test-son test kontrol gruplu desenin uygulandığı işlem süreci ile ilgili genel ifadeler yorumlanmıştır.

Bu araştırmada, nicel verilerinin bulgularını desteklemek ve geçerlik ve güvenirliği arttırmak için nitel araştırma yöntemleri de uygulanmıştır. Nitel araştırma, görüşme, gözlem ve doküman analizi gibi veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı (Yıldırım & Şimşek, 2016), insanların olaylar hakkında nasıl düşündüğü, olayları nasıl anlattıkları ve dünyayı nasıl gördükleri (gözlem) yer alır. Nitel araştırma, gerçek bir ortama gitmeyi ve bizzat burada çalışmayı gerektirir. Özellikle keşfedici bir araştırma şeklidir. Yani bu süreçte, katılımcılara sorular sorulur ve bu sorular ışığında veri elde edilir. Çünkü katılımcıların görüşleri ve bakış açıları bu süreçte önemlidir (Creswell, 2017). Bu nedenle nitel araştırmada en sık kullanılan yöntem görüşme yöntemidir (Yıldırım ve Şimşek, 2016). Çünkü insanların kavramlar, olaylar, olgular kısaca dünyayı nasıl algıladıkları ve dünyada ne gibi deneyimler yaşadıklarıyla ilgilidir. Araştırmacı, veri toplama ve veri analizinde aktif bir süreç yürütür (Merriam, 2013).

Nitel araştırmalarda kullanılan ikinci veri toplama yöntemi de gözlemdir. Özellikle sosyal olguların gözlenerek anlaşılabileceği varsayımına dayanmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2016). Bu açıklamalar ışığında nitel araştırmada görüşme, gözlem ve doküman yöntemlerinin önemli veri toplama araçları olduğu ve her birisinin kendisine ait farklı ve benzer özellikler içerdiği söylenebilir. Böylece bu araştırmada, nitel yöntemlerden görüşme ve gözlem kullanılmış ve bu yöntemlere göre öğrencilerin sorumluluk değeri ile ilgili görüş, düşünce ve davranışlarını tespit etmek ve geliştirmek amaçlanmıştır. Ayrıca bu araştırmada nitel yöntemler, nicel verileri desteklemek için belli bir plan dâhilinde uygulanmış ve buna ilişkin toplanan veriler, çalışmaya uygun olarak analiz edilmiş ve ayrı bir başlık altında sunulmuştur. Görüşme yöntemi içerisinde yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır.

Şekil 8 Araştırmada kullanılan yöntemlerin genel görünümü

3.2.Araştırmanın Çalışma Grubu

Her araştırmanın kendine özgü bir çalışma grubu bulunmaktadır. Bu araştırmanın çalışma grubu da araştırmanın amacı doğrultusunda şekillenmiştir. Araştırmanın örneklem büyüklüğünü, araştırmanın deseni, çalışmanın amacı, maliyet ve kontrol gücünün belirlediği söylenebilir (Büyüköztürk ve diğ. 2014; Karasar, 2018). Bu araştırmada deneysel desene uygun olarak seçkisiz (random) örneklem yöntemi seçilmiştir. Bu yöntemin en önemli özelliği örneklemede temel alınan birimlerin örneklem için seçilme olasılıklarının eşit olmasını tanımlar. Bu da evren değerlerinin daha güçlü tahminine yol açacaktır (Büyüköztürk ve diğerleri 2014). Ancak bu desende belirlenen gruplardan ikisi belli değişkenler üzerinde eşleştirilmeye çalışılsa da dâhil edilen grupların birbirine denk olduğu anlamına gelmemektedir (Büyüköztürk ve diğerleri, 2014). Bu bağlamda bu çalışmanın örneklemini, Marmara Bölgesinde Yalova il merkezinde, Millî Eğitim Bakanlığına bağlı iki ortaokulda yer alan 5. Sınıf öğrencilerinden oluşmaktadır. Bu çalışma grubu ile ilgili genel özelliklere bakıldığında, A ortaokulunda 5-A sınıfında, 15 kişilik öğrenci grubu, deneysel işlemin yapıldığı grup seçilmiştir. B ortaokulunda ise 5-B sınıfında 22 kişilik öğrenci grubundan

oluşan katılımcılar, kontrol grubu seçilmiştir. Söz konusu okulların ve katılımcıların belirlenmesinde bazı ön çalışmalar yapılmıştır. İlk önce okulun yöneticilerinden okulun öğrenci profili ve okulun fiziki koşulları hakkında bilgi alındı. Daha sonra okulun öğretmenlerinden 5. sınıf öğrencilerinin sınıflardaki başarı düzeyi, notları, öğrencilerin sosyo-ekonomik düzeyi ve aileler ile ilgili genel bilgiler alındı. Araştırma gönüllülük ilkesine dayandığı için bu okullarla konuşuldu ve kabul onayı alındıktan sonra gerekli yasal izinler alınmış ve uygulama gerçekleştirilmiştir. Bu nedenle bu seçilen iki ortaokuldan birinde öğrenci sayısının azlığından dolayı tek bir şube yer almaktaydı bunun için ona yakın başka bir ortokulda bir şube de kontrol grubu seçilmiştir. Seçilen bu ortaokullardaki öğrenciler sosyo-ekonomik düzey ve başarı durumları bakımından incelenmiş ve benzer özelliklere sahip olan 5A sınıfı ve 5B sınıfı şubeleri seçilmiştir. 5A sınıfı deney grubu ve 5B sınıfı da kontrol grubu seçilmiştir. Deney grubu olan 5A sınıfında 16 öğrenci vardır. Fakat 1 öğrenci devamsızlık yaptığı için çalışmaya dahil edilmemiş ve sadece 15 öğrenci ile çalışma tamamlanmıştır. Kontrol grubu olan 5B sınıfında ise 22 öğrenci yer almış ve buradaki ders işleniş normal MEB müfredatına göre yapılmış hiçbir müdahalede bulunulmamıştır. Araştırmaya toplam 37 öğrenci katılmıştır. Deney grubunda yer alan katılımcıların demografik özellikleri tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3

Deney grubunda yer alan katılımcıların özellikleri

Kod İsim	Cinsiyet	Anne Mesleği	Baba Mesleği	Ailenin Gelir Düzeyi	Kardeş Sayısı	Annenin Eğitim Durumu	Babanın Eğitim Durumu
K1	Kız	Ev hanımı	İşçi	2000-3000	3	İlkokul	İlkokul
K2	Kız	İşçi	İşçi	4000-5000	1	Ortaokul	Ortaokul
K3	Kız	Terzi	İşçi	3000-4000	2	İlkokul	Ortaokul
K4	Kız	Ev hanımı	İşçi	3000-4000	2	İlkokul	Ortaokul
K5	Kız	Ev hanımı	İşçi	3000-4000	3	Lise	Üniversite
K6	Kız	Ev hanımı	İşçi	4000-5000	2	Üniversite	Ortaokul
K7	Erkek	Ev hanımı	Esnaf	4000-5000	2	Lise	İlkokul
K8	Erkek	Ev hanımı	Memur	5000 ve üstü	4	İlkokul	Üniversite
K9	Erkek	Memur	Memur	5000 ve üstü	3	Üniversite	Üniversite
K10	Erkek	Ev hanımı	Esnaf	4000-5000	3	Lise	Ortaokul
K11	Erkek	Ev hanımı	Memur	5000 ve üstü	4	Ortaokul	Üniversite
K12	Kız	Ev hanımı	Emlakçı	3000-4000	3	Lise	Üniversite
K13	Erkek	Ev hanımı	İşçi	2000-3000	5	İlkokul	İlkokul
K14	Kız	Ev hanımı	Mühendis	4000-5000	3	İlkokul	Üniversite
K15	Kız	İşçi	İşçi	3000-4000	2	İlkokul	Ortaokul

Tablo 3’te bilgiler değerlendirildiğinde, deney grubunda 9 kız 6 erkek olmak üzere toplam 15 öğrenci yer almaktadır. Katılımcıların anne mesleği değerlendirildiğinde, 11 kişinin anne mesleğinin, ev hanımı olduğunu açıklamıştır. 2 kişinin anne mesleği işçi, 1 kişinin terzi, 1 kişinin de memur olduğu belirtilmiştir. Baba mesleği incelendiğinde ise 7 kişinin babasının mesleği işçi, 2 kişi esnaf, 1 tesisatçı, 1 şoför, 1 emlakçı, 1 mühendis, 2 kişi de memurdur. Ailelerin ortalama gelir düzeylerinin 2000 TL ve üstü olduğu söylenebilir. Katılımcılardan 6 kişinin 3 kardeşi olduğu, 1 kişinin 1 kardeşi, 5 kişinin 2 kardeşi, 2 kişinin ise 4 kardeşi olduğunu tespit edilmiştir. Katılımcıların anne ve baba eğitim düzeylerine bakıldığında, anne eğitim düzeyi ilkokul mezunu olanların 7 kişi, 2 kişinin ortaokul, 2 kişinin üniversite, 4 kişinin de lise mezunudur. Baba eğitim düzeylerine bakıldığında ise 3 kişi ilkokul, 6 kişi ortaokul, 6 kişi de üniversite mezunudur.

3.3. Veri Toplama Araçları

Bu araştırmanın modeline uygun olarak veri toplama araçları belirlenmiştir. Nicel ve nitel veri toplama araçları adı altında açıklanmaya çalışılmıştır.

3.3.1. Nicel veri toplama araçları

Bu araştırmanın amacı ve alt problemlere yanıt bulmak için çeşitli ölçme araçları kullanılmıştır. Nicel veri toplama araçları, sorumluluk tutum ölçeği ve akademik başarı testidir.

Bireysel ve sosyal sorumluluk ölçeği. Bu çalışmada kullanılan “bireysel ve sosyal sorumluluk ölçeği” Li ve diğerleri (2008) tarafından geliştirilen ve daha sonra Filiz & Demirhan (2015) tarafından Türkçe ’ye uyarlanarak ilk başta bir ortaokul daha sonra lise ’de okuyan öğrencilere uygulanmıştır. Bunun neticesinde gerekli olan geçerlik ve güvenirlik çalışması yapılmıştır. Bu ölçek 13 maddeden oluşan 6’lı likert tipi bir ölçektir. Ölçeğin puanlama sistemi, 1=Kesinlikle katılmıyorum, 2=Biraz Katılmıyorum, 3=Katılmıyorum, 4=Katılıyorum, 5=Biraz Katılıyorum, 6=Kesinlikle Katılıyorum şeklindedir. Ölçekte

alınabilecek en düşük puan 13, en yüksek puan 78'dir. Bütün maddeler tek boyutludur. Ters puanlanan madde bulunmamaktadır. Ölçek ile ilgili özelliklere bakıldığında, ölçeğin ilk başta dil eşdeğerliliği sağlanmış ve daha sonra faktör yapısı hedeflenmiştir. Oluşturulan taslak formun Türkçe çevirisinin dil bilimi açısından uygunluğunu değerlendirmede bir Türkçe dil uzmanından yararlanılmıştır. Uzmanların görüşleri doğrultusunda ölçek maddeleri tek tek değerlendirilerek gerekli değişiklikler yapılmıştır (Filiz & Demirhan, 2015).

Daha sonra ölçeğin anlaşılabilirliğini ve ölçeğin uygulanacağı öğrencilere uygunluğunu değerlendirmek için ortaokul yedinci ve sekizinci sınıfta öğrenim gören 10 öğrenciye uygulanmıştır. Öğrencilere her maddenin ne anlama geldiği sorularak madde eş değeriyle ilgili bilgiler toplanmıştır. Ölçeğin dil eşdeğerliliği ve tutarlılığı da sağlanmıştır. (Filiz & Demirhan, 2015). Açımlayıcı faktör analizi (AFA) sonucu, KMO değeri. 947 hesaplandığı tespit edilmiştir. Bu ölçek hem bireysel hem de öğrencilerin sosyal sorumluluklarını ölçtüğü saptanmıştır. Analiz sonucunda elde edilen bulgular incelendiğinde, ölçekte yer alan maddelerin faktör boyutunda özgün halinden farklı bir dağılım göstermesi, ortaokul öğrencilerinin okullarında almış oldukları eğitime ilişkin farklılıklara bağlı olarak ortaya çıkmış olabileceği söylenebilir (Filiz & Demirhan, 2015, s. 57-58).

Genel olarak bireysel ve sosyal sorumluluk ölçeği ile ilgili Türkçe formuna ait verilerin, ortaokulda öğrenim gören öğrencilerin sorumluluk davranışlarını belirlemeye yönelik olarak kullanılabilecek geçerli ve güvenilir bir araç olduğu görülmektedir (Filiz & Demirhan, 2015).

Bu açıklamalar ışığında bu ölçek maddeleri, ortaokul öğrencilere uygulandığında, öğrencilerin eğitim düzeyleri, sosyo-ekonomik düzeyi, anne ve baba meslekleri ve bulunulan bölgenin kültürel özelliklerinden dolayı ölçek puanlarında bazı farklılıklar olabilir (Filiz & Demirhan, 2015). Bu nedenle bu araştırmada da bireysel ve sosyal sorumluluk ölçeğinin güvenilirlik ve geçerlik çalışması yapılmıştır. Öncelikli olarak ölçeğin iç tutarlılık kat sayısını

belirlemek amacıyla Cronbach'ın Alpha korelasyon katsayısı hesaplanmıştır. Yapılan analiz sonucunda ölçeğin tek faktörlü yapısına ilişkin güvenilirlik katsayısı $\alpha = .883$ olarak bulunmuştur. Bu sonuç, ölçeğin güvenilir bir ölçme aracı olduğunu göstermektedir. Uygulama sonrasında ölçeğin geçerliliğini test etmek amacıyla Açıklayıcı Faktör Analizi sonuçları da değerlendirilmiştir. Bu nedenle Kaiser-Meyer-Olkin'inin (KMO) ölçümü yapılmıştır. Bu ölçüm sonuçlarına göre KMO değerinin .806 hesaplandığı, Bartlett's Sphericity testinin ve Ki-Kare değerinin anlamlı çıktığı ($p < .05$) bulunmuştur. Hesaplanan KMO değerinin 0.8'in üzerinde olması, Bartlett's Sphericity testinin ve Ki-Kare değerinin anlamlı çıkması nedeniyle örneklemden elde edilen veri matrisinin faktör analizi için uygun ve faktörleştirilebilir olduğu belirlenmiştir [$X^2 = 306.259$, $df = 78$ $p < .000$]. KMO değerinin 0.8 ile 0.9 arasında olması geçerlilik açısından çok iyi olduğunu göstermektedir (Büyüköztürk, 2014). Bu sonuçlardan da anlaşıldığı gibi bireysel ve sosyal sorumluluk ölçeğinin geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğu tespit edilmiştir.

Başarı testi: Bu araştırmada 5. sınıf Sosyal Bilgiler dersinde sorumluluk değerinin doğrudan öğretildiği konulara yönelik bir akademik başarı testi hazırlanmıştır. Bu başarı testi hazırlanmadan önce Sosyal Bilgiler dersinde sorumluluk temelli konuların yer aldığı *üretim, dağıtım ve tüketim* ile *etkin vatandaşlık* öğrenme alanında bulunan kazanımlar, göz önünde bulundurularak sorumluluk temelli başarı testi havuzu belirtke tablosuna göre oluşturulmuştur. İlk önce literatür taranmış ve konuyla ilgili olan testler hazırlanmıştır. İlk başta 50 tane soru oluşturulmuştur. Daha sonra hazırlanan bu başarı testi, dil, anlam, konu bütünlüğü, kazanım, sorumluluk değerine uygunluğu noktasında, farklı üniversitelerden 7 alan uzmanına danışılmış ve alan uzmanların görüş ve önerileri temel alınarak bazı sorular çıkartılmış ve toplamda 35 soruya indirilmiştir.

Bu akademik başarı testi, pilot uygulamaya hazır hale getirilmiş ve 5. sınıf öğrencilerine uygulanmıştır. Akademik başarı testinin analizi, test analiz programı olan TAP programına göre yapılmıştır. Daha sonra pilot uygulaması gerçekleştirilen bu başarı testinin madde ayırt edicilik ve madde güçlük indeksi sonuçları tablo 5'te sunulmuştur. Başarı testinin geçerlik ve güvenirlik analizini yapmak için araştırmanın inandırıcılık (iç geçerlik) sürecinde uzman incelemesi, aktarılabilirlik (dış geçerlik) sürecinde ayrıntılı betimleme ve kapsam geçerliliği elde etmek için de belirtke tablosundan yararlanılmıştır. Ayrıca başarı testinin güvenirliğinde *cronbach alpha* ve *KR-21* değerlerinden faydalanılmıştır. Bu sonuçlar tablo 5'te ayrıntılı bir şekilde verilmiştir.

Kapsam geçerliliği ve belirtke tablosu, araştırmanın çalışma takvimi göz önünde bulundurularak testin kapsam geçerliliğine yönelik belirtke tablosundan ve uzman görüşünden yararlanılmıştır. Bu nedenle 5. Sınıf Sosyal Bilgiler dersi, *üretim, dağıtım ve tüketim* ile *etkin vatandaşlık* öğrenme alanlarındaki konular ve buradaki kazanımlar göz önünde bulundurularak başarı testi hazırlanmıştır. Ayrıca bu öğrenme alanlarında doğrudan öğretilmesi hedeflenen değer, sorumluluk olduğu için başarı testi, kazanımlar ve sorumluluk değerine göre hazırlanmıştır. Ayrıca kazanımların değerlendirilmesinde ve sınıflandırılmasında revize edilmiş Bloom taksonomisinden yararlanılmıştır (Krathwohl, 2002). Belirtke tablosu 4'te belirtilmiştir.

Tablo 4

Başarı testine yönelik maddelerin konulara göre dağılımı (Bloom taksonomisine göre)

5. Sınıf Sosyal			Bloom'un yeni taksonomisine ait bilişsel boyutlar					
Bilgiler	Ünite/kazanım	Soru	1. Hatırlama	2. Anlama	3. Uygulama	4. Analiz	5. Değerlendirme	6. Yaratma
Öğrenme alanı		sayısı						
Üretim, Dağıtım ve Tüketim	Çevremizdeki Ekonomik Faaliyetler	4	xx	x x		x		
	Ekonomik Faaliyetler Meslekleri Etkiler	4	xx	xx				
	Ekonomik ve Sosyal Hayat	5	xx	xx		x		
	Üretim Dağıtım Tüketim Ağı	4	xx	xx				
	Yeni Fikirler Geliştirelim	2		xx				
	Bilinçli Tüketici	4	xx	xx				
Etkin Vatandaşlık	Halka Hizmet Veren Kurumlar	4	xxx	x				
	Yaşadığımız Yerin Yönetimi	3	xx	x				
	Temel Haklarımızı Öğrenelim	3	xx	x				
	Bayrağımız ve İstiklal Marşı	2	x	x				

Tablo 5

Başarı testine yönelik madde analiz sonucu

Madde (Item)	Madde ayırt ediciliği (Item discrimination)	Madde güçlük indeksi (Item difficulty)	Güvenirlik
1	0,52	0,71	<i>Cronbach alpha a=.865</i>
2	0,30	0,68	
3	0,56	0,57	
4	0,30	0,81	
5	0,38	0,63	
6	0,35	0,89	
7	0,56	0,76	
8	0,74	0,56	
9	0,35	0,79	
10	0,52	0,77	
11	0,61	0,71	<i>KR21 =.844</i>
12	0,74	0,63	
13	0,56	0,64	
14	0,47	0,53	
15	0,43	0,72	
16	0,38	0,48	<i>Spearman- Brown =.863</i>
17	0,30	0,73	
18	0,47	0,48	
19	0,65	0,61	
20	0,43	0,52	
21	0,69	0,59	
22	0,60	0,53	
23	0,65	0,63	
24	0,42	0,53	
25	0,33	0,40	
26	0,78	0,53	
27	0,42	0,28	
28	0,74	0,57	
29	0,42	0,53	
30	0,46	0,36	
31	0,78	0,55	
32	0,46	0,35	
33	0,46	0,35	
34	0,65	0,49	
35	0,30	0,72	

Tablo 5’te yer alan veriler genel olarak değerlendirildiğinde, 50 sorudan oluşan başarı testinin pilot uygulaması gerçekleştirilmiştir. Bunun sonucunda gerekli olan geçerli ve güvenilirlik hesaplaması yapılmıştır. Sorunlu olan 15 madde çıkartılarak geriye 35 madde kalmıştır. Böylece uygulamanın başarı testi, bu şekilde gerçekleştirilmiştir. Akademik başarı

testinin *cronbach alpha* güvenilirlik katsayısı $\alpha = .865$ 'dir. Bu sonuçlara göre güvenilir bir başarı testi olduğu anlaşılmaktadır.

3.3.2. Nitel veri toplama araçları

Sorumluluk değeri görüşme formu: Bu araştırmada nicel verilerden elde edilen sonuçları desteklemek ve karşılaştırma yapmak için nitel veri araçlardan faydalanılmıştır. Çünkü nitel veriler, nicel veri sonuçlarını daha iyi değerlendirmek ve derinlemesine bilgi edinmek için önemli katkılar sunmaktadır. Bu nedenle nitel verileri toplamak için görüşme yöntemi kullanılmıştır. Görüşme yöntemi içerisinde yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Sorumluluk değeri ile ilgili görüşme formu, deney grubu öğrencilerine uygulanmıştır. Ayrıca deney grubu öğrencilerinin velileri ile de görüşme gerçekleştirilmiştir. Bu görüşme süreci, 2019-2020 eğitim ve öğretim yılında deney grubunun bulunduğu okulda yapılmıştır. Sorumluluk değeri, görüşme soruları hazırlanırken ilk önce ilgili literatür taranmış ve daha sonra kazanım ve sorumluluk değeri temelli konulara göre bazı sorular oluşturularak 5 farklı alan uzmanının (4 kişi konu alanı uzmanı, 1 kişi de dil alan uzmanı) görüşüne sunulmuştur. Alan uzmanları tarafından, dil ve yazım, anlam, kazanım, konuya uygunluk açısından incelenmiş ve bazı sorular yeniden düzenlenerek son şekli verilmiştir. Oluşturulan görüşme formunda birbirinden farklı 3 soru grubu yer almıştır. Yani bu soru kategorileri, öğrencilere aynı anda verilmemiş ve her bir soru kategorisinden oluşan form farklı zamanda öğrencilere verilmiş ve görüşme yöntemi aracılığı ile ilgili veri elde etme süreci bu şekilde gerçekleştirilmiştir. Soru kategorisinin daha açıklayıcı olması için şekil 9'da görselleştirilmiştir.

Şekil 9 Görüşme soru kategorisi

Gözlem formu. Bu araştırmada kullanılan ölçme araçlarından birisi de gözlem formudur. Öğrencilerin olumlu tutum ve davranışları hakkında bilgi edinmek nicel ve nitel verilerle karşılaştırma yapmak amacıyla bu veri toplama yöntemine karar verilmiştir. Gözlem yöntemi içerisinde katılımcı gözlem çeşidi kullanılmıştır. Özellikle bu gözlem yöntemi, küçük gruplarda, etkinlik süreçlerinde, tekrarlanan etkinliklerde, aktif etkinliklerde ve zaman sınırlamasının olmadığı durumlarda kullanıldığında daha etkili ve faydalı olduğu belirtilmiştir (Büyüköztürk & diğ. 2014). Bu bağlamda gözlem süreci, ilk başta okulu, öğretmenleri ve çevreyi tanıma amaçlı, deney grubunun gerçekleşeceği okulda yapılmaya başlanmıştır. Daha sonra etkinliklerin uygulanacağı sınıfın nasıl gözleneceği ve hangi konularda gözlem yapılacağına karar verildi. Bunun için de etkinlikler uygulandığında, öğrencilerin sınıf içinde ve sınıf dışında (okulda, teneffüs aralarında) sorumluluk davranışlarına yönelik gözlemler yapıldı. Özellikle öğrencilerle yapılan etkinlikler sonucunda, öğrencilerin olumlu tutum ve davranışları sergileyip sergilemediğini saptamak amacıyla üç haftalık süreçte (4.5. ve 6. hafta) okulda gözlemler yapılmıştır. Toplam gözlem süresi 120 dakika sürmüştür.

Gözlem süreci, bizzat araştırmacı tarafından gerçekleştirilmiştir. Ayrıca gözlem yapıldığı süreçte kısa kısa notlar alınmıştır. Bu gözlem süreci, deney grubunda yer alan öğrencilerin tamamına yönelik yapılmıştır. Bu nedenle bu gözlem yöntemine yönelik bir gözlem formu hazırlanmış ve hangi konularda ne gözleneceği ile ilgili gerekli çalışmalar yapılmış ve 3 alan uzmanına danışılarak son şekli verilmiştir. Bu süreçte öğrenci gözlem formunda şu sorulara yanıt aranmıştır.

- 1- Okulda öğrencilerin bireysel, sosyal ve çevreye yönelik sorumluluklarını geliştirecek etkinliklerin varlığı hakkında gözlem yapmak
- 2- Sosyal Bilgiler dersinde öğrencilerin davranışlarını sorumluluk değeri bağlamında gözlemlemek

3- Öğrencilerin ders dışındaki, yani okul bahçesi ve teneffüslerde ki davranışlarını gözlemlemek

Bu sorular ışığında toplanan veriler, ayıklanmış ve düzenlenmiştir. Daha sonra Spradley, (1980) katılımlı gözlem üzerine geliştirdiği “*mekan, faaliyetler, hedefler, duygular*” adlı, tanımlayıcı gözlem boyutlarına (modeline) göre sınıflandırılmıştır. Bu aşamalar, gözlem verilerinin sistemli, düzenli, geçerli ve güvenilirliğini arttırmak amacıyla yapılmıştır.

3.4. Verilerin Toplanması ve Çözümlemesi

Bu araştırmada deney ve kontrol grubunda yer alan katılımcılara, ön test aşamasında nicel veri toplama araçlarından bireysel ve sosyal sorumluluk ölçeği ve başarı testi uygulanmıştır. Deney grubunda geniş bir uygulama planı yapılmış ve bu plana göre uygulamalar gerçekleştirilmiştir. İlk önce okulu ve öğrencileri tanımak amacıyla 2 haftalık bir gözlem süreci gerçekleştirilmiştir. Bu gözlem süreci, etkinlikler uygulandığı zaman da devam etmiştir. Daha sonra 12 haftalık uygulama planı hazırlanmış ve uygulanmaya başlanılmıştır. Bu süreçte sorumluluk temelli uygulanan etkinlikler, süreçten önce geliştirilerek ilgili alan uzmanlarının görüşleri doğrultusunda düzenlenmiş ve son şekli verilmiştir.

5. Sınıf Sosyal Bilgiler dersi, hafta da 3 saat olduğu için etkinlik temelli öğretim süreci de bu süreye göre gerçekleştirilmiştir. Bu nedenle 12 haftalık uygulama süreci, toplam 36 saat sürmüştür. Bu toplam sürenin içerisinde, etkinlik temelli öğretim süreci ve gözlem süreci yer almıştır. Bu süreçte Sosyal Bilgiler dersinde yer alan *üretim, dağıtım, tüketim ve etkin vatandaşlık* öğrenme alanındaki konular, sorumluluk değeri temelli etkinliklerle işlenmiştir. Kazanım, öğrenci seviyesi, konu içeriği, çeşitli öğretim yöntem, teknik ve araç gereçler göz önünde bulundurularak etkinlikler hazırlanmış ve uygulanmıştır. Deney grubunda haftalık ders planı yapılmış ve etkinlikler önceden hazırlanmış ve o hafta neler yapılacağına dair bir plan şeması oluşturulmuştur. Uygulanan etkinlikler, öğrencilerden toplanmış ve çözümleme için hazırlanmıştır. Kontrol grubunda ise normal MEB müfredatına uygun ders yapılmış ve

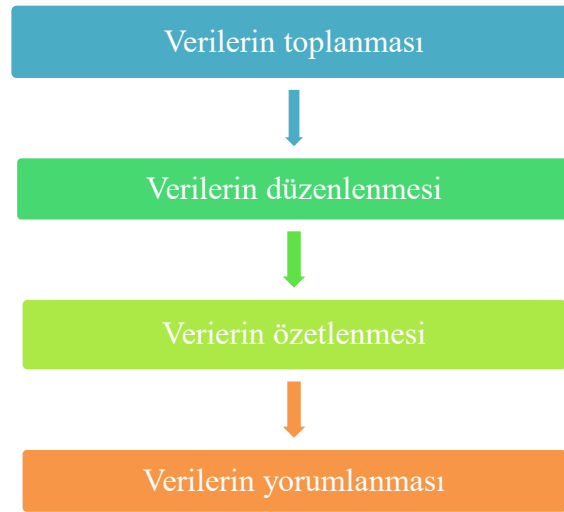
kesinlikle dersin işleniş sürecine yönelik herhangi bir işlem yapılmamıştır. Ayrıca dersin öğretimi, okulun kendi öğretmeni tarafından yapılmıştır.

Nicel veri analizi, SPSS 22 programında gerçekleştirilmiştir. Özellikle hem başarı testine ait veriler, hem de bireysel ve sosyal sorumluluk ölçeğine ait nicel verilerin normal dağılım gösterip göstermediği kontrol edilmiş ve bunun sonucunda akademik başarı testine yönelik verilerin normal dağılıma sahip olduğu ve varyansların homojenliği de (eşitliği) sağladığı anlaşılmıştır. Bunun sonucunda akademik başarıya ilişkin verilerin analizinde parametrik testler kullanılmıştır. Bireysel ve sosyal sorumluluk ölçeğinden elde edilen veriler, bazı değişkenlere göre normal dağılıma sahip olmadığı gibi varyansların homojenliği (eşitliği) de sağlanamadığı için bu alt sorulara yönelik parametrik olmayan testler kullanılmıştır. Bunun için literatür ışığında ve ilgili alan uzmanlarının önerileri doğrultusunda, ön-test ve son-test kontrol gruplu desen için önerilen analizler bağımlı ve bağımsız gruplar için t-testleri, tek yönlü *Anova* ve tekrarlı ölçümler için *Anova* ve *Split-Plot-Anova* şeklinde belirtilmiştir (Büyüköztürk, 2014). Bunun için bu araştırmada, parametrik verileri için t-testleri, tekrarlı ölçümler için *Anova* ve *Split-Plot Anova* kullanılmıştır. Parametrik olmayan veriler için de tekrarlı ölçümler (ön test ve son test) için önerilen *Wilcoxon İşaretli Sıralar* testi kullanılmıştır. Nicel verilerin analiz sonuçları, tablolastırılmış ve bulgular kısmında yorumlanmıştır.

Nicel veri analizinde güvenirlik ve geçerlik: Güvenirlik, testin ölçmek istediği nitelikleri ne derecede doğru ölçtüğü ile ilgili durumu ifade etmektedir. Geçerlik ise testin ölçmek istediği özellikleri başka her hangi bir özellik karıştırmadan ölçme durumudur (Büyüköztürk vd. 2014). Akademik başarı testi hazırlanırken konu ve kazanımlara uygun bir şekilde hazırlanmış ve testlerin kapsam geçerliliği sağlanmış ve uzman görüşlerine sunulmuştur. Bunun sonucunda pilot uygulama yapılmış ve gerekli güvenilir ve geçerli çalışmalar yapıldıktan sonra asıl uygulama için son şekli verilmiştir. Akademik başarı testine

yönelik analizler, *TAP (test analysis program)* programı aracılığıyla çözümlenmiştir. Bu başarı testinin *cronbach alpha* güvenirlik katsayısı $\alpha=.865$ çıkmıştır. Bu katsayının eğitim araştırmalarında kabul edilebilir bir güvenirlik katsayısı olduğu söylenebilir. Bireysel ve sosyal sorumluluk ölçeğinde ise testin iç tutarlılık güvenirlik katsayısı $\alpha=.883$ değeri ile ölçeğin güvenilir bir ölçme aracı olduğu belirlenmiştir. Bu sonuçlardan da anlaşıldığı gibi ortaokulda öğrenim gören öğrencilerin sorumluluk davranışlarını belirlemeye yönelik olarak kullanılabilecek geçerli ve güvenilir bir araç olduğu söylenebilir.

Nitel verilerin analizi. Bu araştırmada yer alan nitel veri toplama araçlarından olan görüşme yöntemi (yarı yapılandırılmış görüşme, zihin haritası, görsel çalışma yaprağı, metafor, veli görüşmesi), gözlem araçları kullanılmış ve bu yolla toplanan veriler analiz edilmiştir. Nitel veri analizinin işlem süreci, genel olarak şu başlıklarda sıralanabilir:

Şekil 10 Nitel veri analizinin işlem süreci

Bu bağlamda, bu araştırmada nitel sorular doğrultusunda analiz yapılmıştır. Analiz yapılmadan önce alan uzmanı, ölçme ve değerlendirme uzmanından destek alınmış ve onların geri dönütleri sonucunda, sorumluluk değerine yönelik 1. Nitel sorunun çözümünde betimsel analiz kullanılmıştır. 2. Nitel sorunun çözümünde, hem betimsel hem içerik analizi kullanılmıştır. 3. Nitel sorunun çözümünde, içerik analizi kullanılmıştır. 4. Nitel sorunun çözümünde içerik analizi kullanılmış ve sadece görseller yorumlanırken, betimsel analizden

faaydalanılmıştır. 5. Nitel sorunun çözümünde ise betimsel analiz kullanılmıştır. Böylece bu araştırmada, nitel verilerin özümlemlenmesinde, hem içerik analizi hem de betimsel analiz tekniği kullanılmıştır. Söz konusu içerik analizi, belirli kurallara dayalı kodlamalarla bir metnin bazı sözcüklerinin daha küçük içerik kategorileri ile özetlendiği sistematik, yenilenebilir bir teknik olarak tanımlanır. Ayrıca içerik analizi, metin veya metinlerden oluşan bir kümenin içindeki belli kelimelerin veya kavramların varlığını belirlemeye ilişkin yapıldığı söylenebilir (Büyüköztürk vd. 2014). Betimsel analiz tekniği, daha önceden belirlenen temalara göre özetlenir ve yorumlanır. Ayrıca betimsel analizde görüşülen ya da gözlenen bireylerin görüşlerini çarpıcı bir biçimde yansıtmak amacıyla doğrudan alıntılara sık sık yer verilir (Yıldırım ve şimşek, 2016).

Bu bağlamda araştırmada öncelikli olarak yazıya aktarılan verileri deşifre etmek için ve verileri anlamlandırmak için kodlamalar yapılmıştır. Çünkü kodlama, nitel metin verilerini, anlamlı bir şekilde bir araya getirmeden önce ne anlama geldiklerini görmek için ayırarak analiz etme sürecidir (Creswell, 2017). Bu nedenle kodlanan veriler, bir araya getirilmiş ve bazı kategoriler etrafında birleştirilmiştir. Daha sonra bu kategoriler tablo haline getirilmiştir. Çünkü verilerin dağınıklığını önlemek, özet ve genel bilgiler sunmak, açıklayıcı ifadelerle okuyucuyu tatmin etmek için verileri tablolarda sunmak ve doğrudan alıntılarla desteklemenin faydalı olacağı düşünölmektedir.

Tablolarda yer alan kategorilerdeki kodlar, frekans (*f*) ve yüzdelerik (%) değerlerle beraber sunulmuş ayrıca bazı öğrencilerin verilerinden doğrudan alıntılarla da desteklenerek geçerlik ve güvenirlik arttırılmaya çalışılmıştır. Sorumluluk değerine ilişkin zihin haritası, görsel çalışma yaprağı, metafor çalışması, veli görüşmesi de kodlarla işaretlenerek ve daha sonra her biri ayrı kategorilerle sunulmuştur.

Nitel verilerin geçerlik ve güvenirlik çalışması için ilgili araştırmacı tarafından, önce veriler düzenlenmiş, ayrıştırılmaya başlanılmış ve kodlarla işaretlenmiştir. Bu araştırmada,

birden fazla nitel veri toplama yöntemi olan veri çeşitlenmesinin (data triangulation) kullanılması, bulguların geçerlik ve güvenilirliğini artırma konusunda önemli katkılar sunduğu ifade edilmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2016). Böylece kodlar arasında uyumsuzluğu ve dağınıklığı önlemek için başka araştırmacılardan da destek alınmıştır. Bu süreçte uzlaşmanın olup olmadığını belirlemek için sistematik olmayan bir işlem kullanılabilir (Creswell, 2017). Bu nedenle kodlamalar arasında % 85 ile % 90 oranında bir uyum önerilmektedir. Sonuç itibarıyla kod ve kategoriler arasındaki ortalama uyuma yüzdesi (Miles & Huberman, 1994), % 92 olarak belirlenmiştir. Kısaca bu araştırmada nitel veri analizinin geçerlik ve güvenilirlik yöntemini arttırmak için veri üçlemesi, dış denetim odağı (alan uzmanı, araştırmacı), tema ve kategorilerin içindeki kodların uyumu, verilerden doğrudan bağlantılar sunmak, ayrıntılı betimleyici tanımlarla (Creswell, 2017) geçerlik ve güvenilirlik sağlanmaya çalışılmıştır.

Miles & Huberman (1994) göre güvenilirlik formülü: $\text{Güvenirlik} = [\text{Görüş Birliği} / (\text{Toplam Görüş Birliği} + \text{Görüş Ayrılığı})] \times 100$

Tablo 6

Araştırmanın nitel güvenilirlik sonucu

Nitel araştırma soruları	Kodlar		Uyuşma yüzdesi
	1. Araştırmacı	Diğer Araştırmacı	
1.Sorumluluk ile ilgili düşünceler	26	23	89%
2.Bireysel sorumluluklarımız	17	16	96%
3.Ailenize karşı sorumluluklarınız	18	15	85%
4.Okula yönelik sorumluluklarımız	28	27	96%
5.Toplumsal sorumluluklarımız	25	21	91%
6.Çevreye yönelik sorumluluklarımız	21	19	91%
7.Sosyal Bilgiler dersinde sorumluluk değerinin etkinlik temelli öğretimini	18	16	90%
8.Sosyal Bilgiler dersinde etkinlik temelli öğretimin faydası	11	10	91%
9.Sorumluluk değeri sizce nerede ve nasıl öğretilmeli	19	22	92%
10.Herhangi bir kamu veya sivil toplum kuruluşunun etkinlikleri	21	20	97%
11. Sorumluluk kavramına yönelik zihin haritaları	93	91	97%

12. Metafor	14	12	92%
13. Görsel çalışma yaprakları	28	26	93%
14. Velilerin görüşleri	34	35	97%
<i>Ortalama uyum yüzdesi</i>			93%

Gözlem sürecinde elde edilen verilerin analizi. 5. Sınıf Sosyal Bilgiler dersinde sorumluluk değerine yönelik yapılan etkinlik temelli öğretim sürecinin, öğrencilerin sınıf içi ve sınıf dışında (okulda, teneffüslerde), olumlu tutum ve davranışlara yönelik etkilerini görmek ve bunların hangi boyutlarda olduğunu belirlemek amacıyla gözlem süreci gerçekleştirilmiştir. Bu sebeple gözlem süreci, araştırmacı tarafından etkinlikler uygulandığı zaman gerçekleştirilmiştir.

Haftada bir kez sınıf içinde ve sınıf dışında (okulda, teneffüslerde) deney grubu öğrencilerine yönelik gözlem süreci yapılmıştır. Bu süreçte kısa notlar alınmış ve bu notlar daha sonra analiz için bir araya getirilerek düzenlenmiştir. Gözlem sürecinden önce ve gözlem sürecinden sonra bazı alan uzmanlarından analiz için destek alınmıştır. Bunun neticesinde gözlem verileri, betimsel analiz tekniğine göre çözümlenmiştir.

Gözlem verilerine yönelik kodlama süreci, sistemli, düzenli, amaca uygunluk, konu bütünlüğüne uygunluk olarak yapılmıştır. Bunun için gözlem verileri, Spradley, (1980) katılımlı gözlem üzerine geliştirdiği “*mekan, faaliyetler, hedefler, duygular*” adlı, tanımlayıcı gözlem boyutlarına (modeline) göre sınıflandırılmıştır. Bu işlemler, gözlem sürecinin sistemli, düzenli, geçerli ve güvenilirliğini arttırmak amacıyla yapılmıştır. Bu gözlem süreci, tablo 7’de belirtilen forma göre sınıflandırılmıştır.

Tablo 7

Sorumluluk değeri ile ilgili tanımlayıcı gözlem formu

Boyutlar	Tanımlayıcı gözlem	Sorumluluk değeri ile ilgili gözlenen özelliklerin varlığı	
		Evet	Hayır
Mekan			
Faaliyetler			
Hedefler			
Duygular			

Özellikle kodlardan elde edilen veriler, bu boyutlara (model) göre sınıflandırılmış ve sorumluluk değerine yönelik gerçekleştirilen etkinliklerin, öğrencilerin davranışlarına yansımaları ve gözlenen özelliklerin varlığı hakkında süreç gerçekleştirilmiştir. Bu adımlar, gözlem verilerinin geçerli ve güvenilirliği arttırmak için yapılan adımlardır. Bu kodlar, bu boyutlar (model) etrafında tablolarda sunulmuş ve yorumlanmıştır. Bu süreçte tanımlayıcı olarak kullanılan gözlem nitelikleri eğer gözlenmişse “evet” işaretlenmiş ve eğer gözlenmemişse “hayır” olarak işaretlenmiştir.

Tablo 8

Sorumluluk değerinin etkinlik temelli öğretimine yönelik uygulama takvimi

Öğrenme alanı	Hafta	Tarih	Konu	Etkinlik
Üretim, Dağıtım ve Tüketim	1.Hafta	3-7 Şubat 2020	Çevremizdeki Ekonomik Faaliyetler	1- Ekonomi 2- Fotoğrafları İnceliyorum 3- Zıt Fikirler
	2.Hafta	10-14 Şubat 2020	Ekonomik Faaliyetler Meslekleri Etkiler	1- Fotoğrafları yorumlama 2- Hangi meslek
	3.Hafta	17-21 Şubat 2020	Ekonomik ve Sosyal Hayat	1- Örnek olay hikâye 2- Video izleme 3- Örnek olay (gazete)
	4.Hafta	24-28 Şubat 2020	Üretim Dağıtım Tüketim Ağı	1- Görsel okuma 2- Güncel olay (gazete haberi)
	5.Hafta	2-6 Mart 2020	Yeni Fikirler Geliştirelim	1- Beyin fırtınası 2- Fikirler geliştirme 3- Proje üretme

Etkin vatandaşlık	6.Hafta	9-13 Mart 2020	Bilinçli Tüketici	1- Metin okuma 2- Eşleştirme 3- Karikatür
	7.Hafta	16-20 Mart 2020	Bilinçli Tüketici	1- Fotoğrafları İnceliyorum 2- Video izleme 3- Doğru mu, Yanlış mı? 4- Öz değerlendirme formu
	8.Hafta	23-27 Mart 2020	Halka Hizmet Veren Kurumlar	1- Fotoğrafları İnceliyorum 2- Metin okuma 3- Fotoğraf inceleme 4- Proje üretme
	9.Hafta	30 Mart, 3 Nisan 2020	Yaşadığım Yerin Yönetimi	1- Kavram Haritası 2- Fotoğrafların Anlattıkları 3- Metin okuma
	10.Hafta	6-10 Nisan 2020	Temel Haklarımız Öğrenelim	1- Kavram Haritası 2- Hikâye okuma 3- Gazete haberleri
	11.Hafta	13-17 Nisan 2020	Temel Haklarımız Öğrenelim	1- Kavramları Anlama 2- Zıt Fikirler 3- Eşleştirme
	12.Hafta	20-24 Mayıs 2020	Bayrağımız ve İstiklal Marşı	1- Fotoğraf inceleme 2- Şiir Okuma 3- Atatürk diyor ki 4- Doğru mu, Yanlış mı?

Tablo 8’de deney grubunda uygulama sürecine ilişkin aşamalar açıklanmıştır. Buna göre toplam 12 haftalık uygulama sürecini kapsayan eylem planlanmıştır. Bu süreçte Sosyal Bilgiler dersinde yer alan *üretim, dağıtım ve tüketim* ile *etkin vatandaşlık* öğrenme alanında belirtilen konular ve bu öğrenme alanlarında doğrudan öğretilen sorumluluk değeri, temel alınarak etkinlikler planlanmıştır. *Üretim, dağıtım ve tüketim* öğrenme alanında yer alan konular için 7 haftalık bir süreç gerçekleştirilmiştir. Etkin vatandaşlık öğrenme alanındaki konular için de 5 haftalık bir uygulama yapılmıştır. Haftalık olarak derste uygulanan etkinlikler belirtilmiş ve özellikle farklı öğretim, yöntem ve tekniğe uygun olarak ders süreci etkinliklerle tasarlanmış ve uygulanmıştır. Ayrıca her dersin sonunda öğrencilerle beraber etkinlik süreci değerlendirilmeye çalışılmıştır.

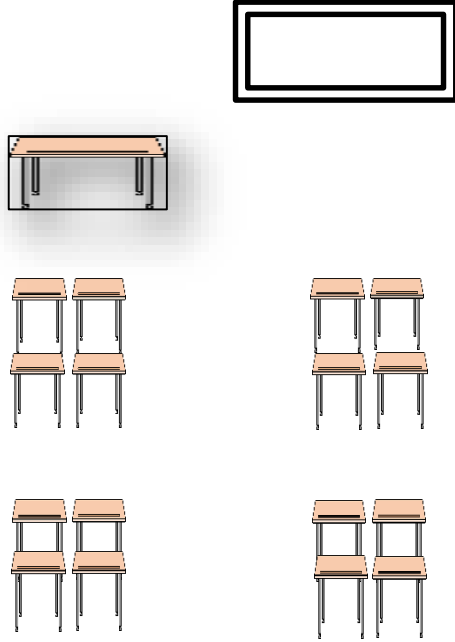
Uygulamada araştırmacının rolü. Sorumluluk değerinin etkinlik temelli öğretimle gerçekleştiği bu araştırmada uygulamayı, araştırmacı kendisi yapmıştır. Nitekim okulun 5. Sınıf Sosyal Bilgiler öğretmeni, aynı zamanda bu araştırmayı gerçekleştiren kişidir. Araştırmacı uygulamaya başlamadan önce, okulun fiziki yapılarını, çevresini, öğretmen ve

öğrenci profiline bakarak uygulama hazırlığı yapmıştır. Araştırmanın uygulama aşamasını kabul eden okullarda, ön çalışma, tamamlandıktan sonra 5. Sınıf Sosyal Bilgilerde, doğrudan öğretimi hedeflenen sorumluluk değeri ile ilgili çalışma takvimi oluşturuldu. Daha sonra 5. Sınıf sosyal bilgilerde, üretim, dağıtım ve tüketim ile etkin vatandaşlık öğrenme alanlarında bulunan ünite konular, kazanım ve sorumluluk değerine göre etkinliklerin çerçevesi hazırlanmaya başlandı. Okul 2019-2020 eğitim ve öğretim yılına başlandığında, öğrencilerin başarıları, bireysel farklılıkları, sosyo-ekonomik düzeyleri ve uygulama için sınıfın fiziki yapısı göz önünde bulundurularak, etkinliklerin içeriği oluşturuldu. Bu süreçte bazı alan uzmanları, ölçme ve değerlendirme uzmanlarından destek alındı. Her ne kadar uygulama sırasında bazı ufak aksaklıklar yaşansa da genel itibariyle eğlenceli, zevkli, eğitici, olumlu ve verimli bir uygulama süreci gerçekleştirildi.

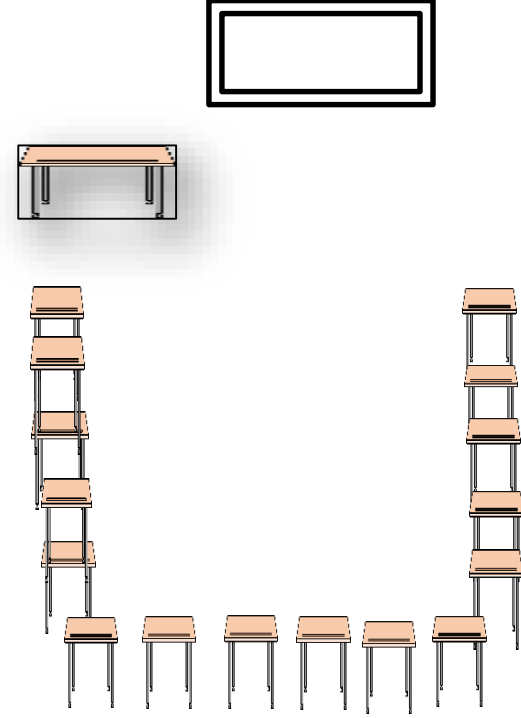
Sınıf ortamının düzeni. Sorumluluk değerinin etkinlik temelli öğretiminin gerçekleştiği sınıf ortamı, *küme sıralı düzeni ile U düzeni* şeklinde yapılandırılmıştır. Özellikle etkinlikler gerçekleştiği sırada öğrenciler, çalışmalarına odaklanmış ve işbirliği etkin bir şekilde gerçekleştiği söylenebilir. Öğrenciler, kendi malzemelerini hazırlama, sıra ve masayı düzenleme, temiz tutma, paylaşımlı olma gibi sorumluluk davranışlarını sergilediler. Dörtlü masa düzeninde grup çalışması olan etkinlikler olduğu zaman, hep beraber etkinliklerine yoğunlaştıkları ve bu şekilde etkinliklerle ders işlemekten keyif aldıklarını, hoşlandıklarını, ilgilerinin arttığını ve dersi daha çok sevdiklerini açıkladılar. *U düzeni* olduğu zaman da konuya yönelik açıklamalar yapma, orta alanda rol oynama, drama yapma ve birbirlerinin çalışmalarını daha iyi görmeleri sağlanmıştır. Ders başlamadan önce öğrenciler sınıf ortamını düzenlemiş ve üzerlerine düşen görev ve sorumlulukları yerine getirmeye çalışmıştır. Herkes öncelikle kendi masa ve sırasını düzenlemiş daha sonra arkadaşlarına yardım etmiştir. Ders araç gereçlerini hazırlayarak öğretmenin talimatına uygun davranarak derse odaklanmıştır. Etkinlikler yapılmaya başlandığında, anlamadığı noktalarda sorular

sormuş, malzemelerini unutanlar yanındaki arkadaşından ödünç almıştır. Etkinlikler bittikten sonra genel değerlendirme yapılmış bir sonraki ders için neler yapılması gerektiği ve evdeki sorumluluklarımız ile ilgili neler yapılması gerektiği hatırlatılmıştır. Ders bittikten sonra sıramasalar, eski sınıf düzenine geri döndürülmüştür.

Küme sıralı düzen

U düzeni

Şekil 11 Sorumluluk değerinin etkinlik temelli öğretimle yapıldığı sınıf düzeni

4. Bölüm

Bulgular

Bu bölümde, araştırma sorularına göre veriler, analiz edilmiş ve bunun sonucunda bulgular sıralanmıştır. Bu araştırmanın bulguları, nicel ve nitel analizler olmak üzere iki kısımda sunulmuştur. Nicel analizler, sorumluluk değerinin doğrudan öğretildiği Sosyal Bilgiler öğretim programında, *üretim, dağıtım ve tüketim* ile *etkin vatandaşlık* öğrenme alanlarına göre akademik başarı testi ve sorumluluk tutum ölçeği uygulanmış ve bunun neticesinde bulgular, istatistiksel olarak tablolarda belirtilerek yorumlanmıştır. Nitel bulgular kısmında ise araştırma sorularına göre elde edilen betimleyici bulgular tablolaştırılmış ve yorumlanmıştır. Ayrıca, öğrencilerin görüş ve düşüncelerinden doğrudan alıntılar yapılmış ve tablolardaki bulgular desteklenmeye çalışılmıştır.

4.1. Nicel Verilerin Analizi

4.1.1. 5. Sınıf Sosyal Bilgiler dersinde, sorumluluk değerinin deney ve kontrol grubu ön test ve son test başarı puanları arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığına yönelik bulgular ve yorumları

5. Sınıf Sosyal Bilgiler dersinde, sorumluluk değerinin deney ve kontrol grubu ön test ve son test başarı puanları arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığı sorusuna yanıt verilmiştir. Ayrıca çeşitli değişkenlere göre (cinsiyet, aile gelir düzeyi, aile meslek düzeyi, aile eğitim düzeyi) deney ve kontrol gruplarının ön test ve son test puanları arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığına da bakılmıştır.

Tablo 9

Deney grubu ön test ve son test başarı puanlarına yönelik betimsel istatistikler

Grup		n	x	ss	sd
Deney	Ön test	15	68,00	13,67	3,53
	Son test	15	74,00	11,00	2,84

Tablo 9’da deney grubunun ön test ve son test başarı puanlarına ait betimsel istatistikler belirtilmiştir. Bu sonuçlar değerlendirildiğinde, deney grubunun ön test puanlarının aritmetik ortalaması $X=68,00$ iken son test puan ortalaması $X=74,00$ ’ a yükselmiştir. Standart sapma ve standart hata değerlerinde fazla bir değişiklik görülmemektedir. Bu sonuçlara göre 5. Sınıf Sosyal Bilgiler dersinde sorumluluk değerinin etkinlik temelli öğretimin öğrencilerin akademik başarıları üzerinde olumlu bir etkisi olduğu söylenebilir.

Tablo 10

Deney grubu ön test ve son test başarı puanlarına yönelik t-testi sonuçları

Grup	İşlem	x	ss	sd	t	p
Deney	Ön test-Son test	-6,00	9,11	2,35	-2,548	,023

Tablo 10’da yer alan sonuçlara bakıldığında, deney grubunun ön test ve son test başarı puanlarına ilişkin t-testi sonuçları verilmiştir. Bu sonuçlara göre deney grubu ön test ve son test başarı puanları arasında anlamlı bir farklılık vardır [$t_2 = -2.548$ $p > .023$]. Ön test ve son test puanları arasında 6 puanlık bir farklılık görülmektedir. Bu sonuç deney grubunda uygulanan sorumluluk temelli etkinlik öğretiminin öğrencilerin başarılarına olumlu bir etkisi olduğu, şeklinde yorumlanabilir.

Tablo 11

Kontrol grubu ön test ve son test başarı puanlarına yönelik betimsel istatistikler

Grup	İşlem	n	x	xs	sd
Kontrol	Ön test	22	62,50	26,71	5,69
	Son test	22	53,45	21,95	4,68

Tablo 11’de kontrol grubunun ön test ve son test başarı puanlarına bakıldığında, ön test başarı puanı ortalaması, $X=62,50$ iken son test başarı puan ortalaması, $X=53,45$ ’tir. Bu sonuçlardan da anlaşıldığı gibi kontrol grubunda son test başarı puanında bir düşüş yaşanmıştır. Standart sapma değerlerinde ortalama -5 puanlık bir fark vardır.

Tablo 12

Kontrol grubu ön test ve son test başarı puanlarına yönelik t-testi sonuçları

Grup	İşlem	x	ss	sd	t	p
Kontrol	Ön test-Son test	9,04	29,39	6,26	1,44	.164

Tablo 12’de kontrol grubunun ön test ve son test başarı puanlarına ilişkin t-testi sonuçları verilmiştir. Bu sonuçlara göre kontrol grubu ön test ve son test başarı puanları arasında anlamlı bir farklılık yoktur [$t_6 = 1.44$ $p < .164$].

Tablo 13

Deney ve kontrol grubu ön test ve son test başarı puanlarına yönelik t-testi sonuçları

İşlem	x	df	sd	t	p
Ön test	5,50	32,944	6,70	,821	.418
Son test	20,54	32,675	5,47	3,752	.001

Tablo 13’te deney ve kontrol grubu ön test ve son test puanlarına yönelik bağımsız gruplar için t-testi sonuçları verilmiştir. Bu tabloya göre deney ve kontrol grubu ön test puanları arasında anlamlı bir farklılık çıkmamıştır [$t_6 = 821$ $p < .418$]. Yani başta birbirine benzer özelliklere sahip puanlar aldıkları söylenebilir. Fakat deney ve kontrol grubu son test başarı puanları arasında anlamlı bir farklılık çıkmıştır [$t_5 = 3.752$ $p > .001$]. Bu sonuçlardan da anlaşıldığı gibi deney ve kontrol grupları açısından karşılaştırıldığında, deney grubunda işlem gören sorumluluk değerinin etkinlik temelli öğretim sürecinin olumlu bir etkisi olduğu söylenebilir.

a-) 5. Sınıf Sosyal Bilgiler dersinde, sorumluluk değerinin etkinlik temelli öğretiminin, deney ve kontrol grubunun cinsiyet değişkenine göre ön test ve son test başarı puanları arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığı, sorusuna cevap aranmıştır.

Deney ve kontrol gruplarında cinsiyet değişkeni altında hem anne hem de baba meslekleri yer aldığı için analizler ayrı başlıklarda gerçekleştirilmiştir. Ayrıca analize başlamadan önce verilerin normal dağılımlarına bakılmıştır. Bunun sonucunda verilerin *Shapiro-Wilk* normallik testi sonuçlarına göre normal dağılıma sahip olduğu belirlenmiştir.

Bunun için parametrik olan testler kullanılmıştır. Bu nedenle bu alt problem sorusuna yanıt aramak için hem bağımlı gruplar için t-testi sonucunu hem de tekrarlı ölçümler için *Anova* sonuçları verilmiştir. Ayrıca eta kare etki büyüklüğünün sonuçları da belirtilmiştir.

Tablo 14

Deney ve kontrol grubu cinsiyet değişkenine göre ön test ve son test başarı puanlarına yönelik betimsel istatistikler

Grup	Cinsiyet		n	x	ss
Deney	Erkek	Ön Test	7	69,28	11,70
		Son Test	7	76,57	10,75
	Ortalama puanı			72,92	
	Kız	Ön Test	8	66,87	15,92
		Son Test	8	71,75	11,43
	Toplam		15	69,31	
Kontrol	Erkek	Ön Test	10	72,00	20,02
		Son Test	10	46,50	14,91
	Ortalama puanı			59,25	
	Kız	Ön Test	12	54,58	29,73
		Son Test	12	59,25	25,64
	Toplam		22	56,91	

Tablo 14’te deney ve kontrol grubunun cinsiyet değişkenine göre ön test ve son test puanlarına ilişkin betimsel istatistiklere yer verilmiştir. Bu sonuçlar değerlendirildiğinde, deney grubunda erkeklerin sayısı 7 kişidir. Bunların ön test aritmetik ortalaması $X=69,28$ ’dir. Son test ortalamaları ise $X=76,57$ olmuştur. Deney grubunda yer alan kızların sayısı ise 8 kişidir. Bu kızların ön test ortalaması $X=66,87$ ’dir. Son test ortalamaları ise $X=71,75$ ’tir. Bu puanlardan da anlaşıldığı gibi deney grubunda erkeklerin ve kızların ortalama puanlarının artmasında, sorumluluk değerinin etkinlik temelli öğretimiyle ilgili uygulamaların olumlu etkisi olduğu söylenebilir. Kontrol grubundaki erkeklerin ön test ortalama puanları $X=72,00$ ’dır. Son test puanları ise $X=46,50$ olmuştur. Burada erkeklerin ön test ve son test puanları arasında son test lehine bir azalma gerçekleşmiştir. Kontrol grubundaki kızların ön test puan ortalaması $X=54,58$ ’dir. Son test puan ortalamaları ise $X=59,25$ olmuştur. Yani

kontrol grubundaki kızların, ön test ve son test aritmetik puan ortalamalarında, son test lehine bir artış olduğu görülmektedir. Deney grubunda, erkek ve kızların ön test ve son test toplam puan ortalamaları, kontrol grubunda yer alan erkek ve kızların ön test ve son test toplam puan ortalamalarından daha yüksek olduğu ortaya çıkmıştır.

Tablo 15

Deney ve kontrol grubu cinsiyet değişkenine göre ön test ve son test başarı puanlarına ilişkin t-testi sonuçları

Grup	Cinsiyet	İşlem	x	ss	sd	t	df	p
Deney	Erkek	Ön test-Son test	-7,28	5,76	2,17	-3,344	6	.016
	Kız	Ön test-Son test	-4,87	11,60	4,10	-1,188	7	.274
Kontrol	Erkek	Ön test-Son test	25,50	27,83	8,80	2,897	9	.018
	Kız	Ön test-Son test	-4,66	23,74	6,85	-,681	11	.510

Tablo 15'te cinsiyet değişkenine ilişkin bağımlı gruplar t-testi sonuçları verilmiştir.

Bu sonuçlara bakıldığında deney grubunda, erkeklerin ön test ve son test başarı puanları arasında anlamlı bir farklılık çıkmıştır [$t_2 = -3.344$ $p > .016$]. Deney grubundaki kızların ön test ve son test başarı puanları arasında ise anlamlı bir farklılık çıkmamıştır [$t_4 = -1.188$ $p < .274$].

Kontrol grubundaki sonuçlara göre erkeklerin ön test ve son test başarı puanları arasında anlamlı bir farklılık çıkmıştır [$t_8 = 2.897$ $p > .018$]. Kontrol grubundaki kızların, ön test ve son test başarı puanı sonuçlarına bakıldığında, anlamlı bir farklılık olmadığı görülmektedir [$t_6 = -681$ $p < .510$].

Tablo 16

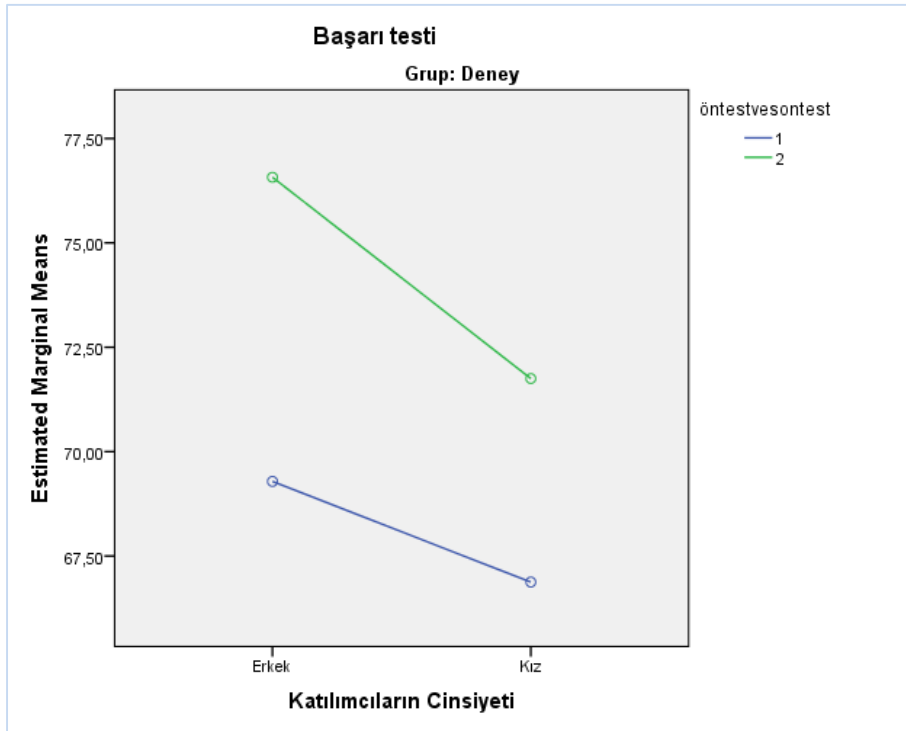
Deney ve kontrol grubu cinsiyet değişkenine göre ön test ve son test başarı puanlarına yönelik Anova sonuçları

Grup		(KT)	Df	(KO)	F	p	η^2
Deney	Cinsiyet	48,817	1	48,817	,349	.565	.026
		1817,183	13	139,783			

Kontrol	Cinsiyet	29,697	1	29,697	,074	.788	.004
		7990,542	20	399,527			

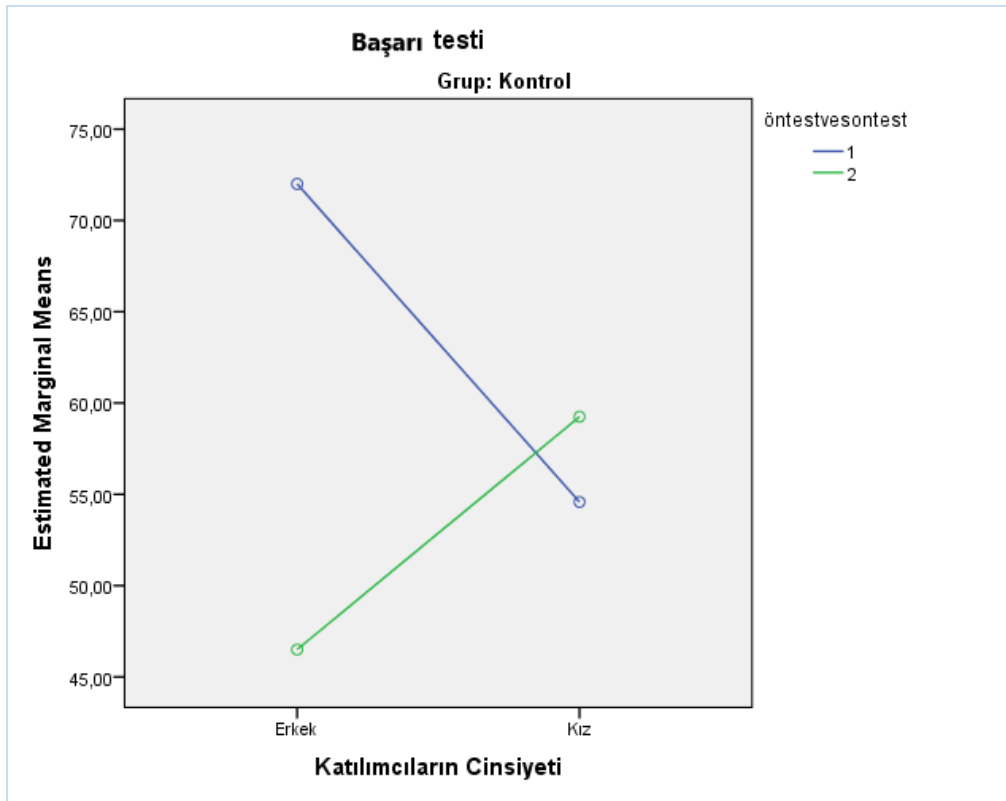
Cinsiyet değişkenine göre deney ve kontrol grubu ön test ve son test puanları arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığını belirlemek için tekrarlı ölçümler için *Anova (f)* sonuçlarına bakılmış ve burada kareler toplamı, kareler ortalamaları ve eta kare etki büyüklüğünün, sonuçları da belirtilmiştir. Tablo 16’da yer alan tekrarlı ölçümler için *Anova (F)* sonuçları değerlendirildiğinde, deney grubu ön test ve son test puanları, cinsiyet değişkenine göre [$F(1,1817)=,349$; $p<.565$] anlamlı bir farklılık oluşturmamıştır. Deney grubunda cinsiyet değişkeninin etki büyüklüğünün $\eta^2=.026$ küçük etkiye sahip olduğu söylenebilir. Kontrol grubunda ise ön test ve son test puanları, cinsiyet değişkenine göre [$F(1,7990)=,074$; $p<.788$] anlamlı bir farklılık oluşturmamıştır. Kontrol grubunda cinsiyet değişkeninin etki büyüklüğü, $\eta^2=.004$ küçük etkiye sahip olduğu söylenebilir.

Deney ve kontrol grubu, ön test ve son test puanlarının cinsiyete göre değişimini yansıtan şekillere de yer verilmiştir. Konunun daha iyi anlaşılması ve cinsiyet değişkenine göre puan ortalamalarındaki değişimin gösterilmesi açısından uygun olduğu söylenebilir.

Şekil 12 Deney grubu cinsiyet değişkenine göre ön test ve son test başarı puanlarının ortalaması

Şekil 12’de deney grubunun ön test ve son test başarı puanlarının cinsiyet ortalamalarına bakıldığında, erkeklerin ön test ve son test başarı puan ortalamaları arasında bir değişim olduğu görülmektedir. Erkeklerin son test başarı puanlarının arttığı buradan da anlaşılmaktadır. Kızların olduğu bölümde ise ön test ve son test puan ortalamalarında bir değişim görülmektedir. Kızların ön test ve son test puan ortalamalarının erkeklere göre daha düşük olduğu söylenebilir.

Şekil 13 Kontrol grubu cinsiyet değişkenine göre ön test ve son test başarı puanlarının ortalaması

Şekil 13’te kontrol grubuna ait ön test ve son test başarı puanlarının cinsiyet değişkenine göre ortalamalarına bakıldığında, erkeklerin ön test başarı puanlarının kızlardan daha yüksek olduğu görülmektedir. Ancak erkeklerin son test başarı puanlarında bir düşme

yaşanırken kızların da son test başarı puanlarında bir yükselme yaşandığı söylenebilir.

Kızların ön test ve son test başarı puan ortalamaları arasındaki farkın erkeklere göre daha az olduğu belirlenmiştir.

b-) 5. Sınıf Sosyal Bilgiler dersinde, sorumluluk değerinin etkinlik temelli öğretiminin, deney ve kontrol grubu aile gelir düzeyi değişkenine göre ön test ve son test başarı puanları arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığı, sorusuna cevap aranmıştır.

Deney ve kontrol gruplarında aile gelir düzeyi değişkeni altında hem anne hem de baba meslekleri yer aldığı için analizler ayrı başlıklarda gerçekleştirilmiştir. Ayrıca analize başlamadan önce verilerin normal dağılımlarına bakılmıştır. Bunun sonucunda verilerin *Shapiro-Wilk* normallik testi sonuçlarına göre normal dağılıma sahip olduğu belirlenmiştir. Bunun için parametrik olan testler kullanılmıştır.

Tablo 17

Deney ve kontrol grubunda aile gelir düzeyi değişkenine göre ön test ve son test başarı puanlarına ilişkin betimsel istatistikler

Grup			n	x	ss	sd
Deney	Ön test	Yüksek	6	65,83	17,88	7,30
		Orta	7	67,85	10,74	4,06
		Düşük	2	75,00	14,14	10,00
		Toplam	15	68,00	13,67	3,53
	Son test	Yüksek	6	75,83	13,57	5,54
		Orta	7	72,42	10,53	3,98
		Düşük	2	74,00	8,48	6,00
		Toplam	15	74,00	11,00	2,84
Kontrol	Ön test	Yüksek	2	32,50	17,67	12,50
		Orta	10	57,50	29,46	9,31
		Düşük	10	73,50	20,00	6,32
		Toplam	22	62,50	26,71	5,69
	Son test	Yüksek	2	50,00	35,35	25,00
		Orta	10	52,10	19,90	6,29
		Düşük	10	55,50	24,08	7,61
		Toplam	22	53,45	21,95	4,68

Tablo 17’de yer alan betimsel istatistikler değerlendirildiğinde, deney grubunda yüksek, orta ve düşük gelire sahip kişilerin ön test ve son test puanlarında, son test lehine bir artış yaşanmıştır. Yüksek gelir grubunun ön test ortalaması $X=65,83$ ’ten son test ortalaması ise $X=75,83$ olmuştur. Orta gelir grubunun ön test ortalaması $X=67,85$ ’ten son test ortalaması $X=72,42$ ’ye yükselmiştir. Düşük gelir grubunda olanların ön test ortalaması $X=75,00$ ’ten son test ortalaması $X=74,00$ ’dir. Ayrıca deney grubunda, yüksek gelire sahip 6 kişi, orta gelire sahip 7 kişi ve düşük gelire sahip 2 kişi bulunmaktadır. Kontrol grubuna bakıldığında, yüksek gelire sahip katılımcıların ön test ortalaması $X=32,50$ ’den son test ortalaması, $X=50,00$ ’ye yükselmiştir. Yani son test lehine bir artış söz konusudur. Kontrol grubunda orta gelir grubunun ön test ortalamaları $X=57,50$ ’den son test ortalaması $X=52,10$ ’a düşmüştür. Yine kontrol grubunda düşük gelir grubunun ön test ortalaması $X=73,50$ ’den son test ortalaması $X=55,50$ ’ye düşmüştür. Kontrol grubunda yüksek gelir grubuna sahip kişilerin ön test ve son test puan ortalamalarında son test lehine bir artış gerçekleşmiştir. Orta ve düşük gelir grubuna sahip katılımcıların ön test ve son test ortalamalarında, son test lehine bir düşüş yaşanmıştır. Kontrol grubunda, yüksek gelire sahip 2 kişi, orta gelire sahip 10 kişi ve düşük gelire sahip 10 kişi yer almıştır. Genel olarak deney grubunda uygulanan etkinliklerin ön test ve son test puanları üzerinde son test lehine olumlu bir etkiye sahip olduğu söylenebilir.

Tablo 18

Deney ve kontrol grubunda aile gelir düzeyi değişkenine göre ön test ve son test başarı puanlarına yönelik Anova sonuçları

Grup		İşlem	KT	Df	KO	f	p
Deney	Ön test	Gruplar arası	126,310	2	63,155	,304	.743
		Grup içi	2491,690	12	207,641		
		Toplam	2618,000	14			
	Son test	Gruplar arası	37,452	2	18,726	,135	.875
		Grup içi	1658,548	12	138,212		
		Toplam	1696,000	14			

Kontrol	Ön test	Gruplar arası	3260,000	2	1630,000	2,641	.097
		Grup içi	11727,500	20	617,237		
		Toplam	14987,500	22			
	Son test	Gruplar arası	84,055	2	42,027	,080	.924
		Grup içi	10039,400	20	528,389		
		Toplam	10123,455	22			

Tablo 18’de Deney ve kontrol grubunun ön test ve son test başarı puanlarının aile gelir düzeyine göre *Split-File Anova* sonuçlarına bakıldığında, deney grubunda aile gelir düzeyi değişkenine göre ön test başarıları arasında anlamlı bir farklılık çıkmamıştır [$F(2, 2491) = ,304$; $p < .743$]. Deney grubunun son test anlamlılık değeri şöyledir: [$F(2, 1658) = ,135$; $p < .875$]. Bu sonuçlara göre deney grubunda aile gelir düzeyine göre son test puanları arasında anlamlı bir farklılık yaratmamıştır. Kontrol grubunda ön test puanları, aile gelir düzeyine göre anlamlı bir farklılık oluşturmamıştır. Kontrol grubunun ön test anlamlılık değeri şöyledir: [$F(2, 3260) = 2.641$; $p < .097$]. Yine aynı kontrol grubunun son test puanları, aile gelir düzeyine göre anlamlı bir farklılık yaratmamıştır. Kontrol grubunun son test anlamlılık değeri şöyledir: [$F(2, 84) = .080$; $p < .924$].

c-) 5. Sınıf Sosyal Bilgiler dersinde, sorumluluk değerinin etkinlik temelli öğretiminin, deney ve kontrol grubu aile meslek düzeyi değişkenine göre ön test ve son test başarı puanları arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığı, sorusuna yanıt aranmıştır.

Deney ve kontrol gruplarında aile meslek düzeyi değişkeni altında hem anne hem de baba meslekleri yer aldığı için analizler ayrı başlıklarda gerçekleştirilmiştir. Ayrıca analize başlamadan önce verilerin normal dağılımlarına bakılmıştır. Bunun sonucunda verilerin *Shapiro-Wilk* normallik testi sonuçlarına göre normal dağılıma sahip olduğu belirlenmiştir. Bunun için parametrik olan testler kullanılmıştır.

Tablo 19

Deney ve kontrol grubu anne mesleği değişkenine göre ön test ve son test başarı puanlarına ilişkin betimsel istatistikler

Grup	Anne mesleği		n	x	ss	sd
Deney	Ev Hanımı	Ön-test	11	70,72	10,85	3,272
		Son-test	11	75,36	10,28	19,00
	İşçi	Ön-test	2	51,00	26,87	19,00
		Son-test	2	65,00	13,54	6,77
	Memur	Ön-test	1	75,00		
		Son-test	1	76,00		
	Terzi	Ön-test	1	65,00		
		Son-test	1	75,00		
Kontrol	Ev Hanımı	Ön-test	16	65,93	24,50	6,12
		Son-test	16	59,12	18,54	4,63
	İşçi	Ön-test	6	53,33	32,50	13,27
		Son-test	6	38,33	24,83	10,13

Tablo 19’da yer alan veriler değerlendirildiğinde, deney grubunda, annesinin mesleği ev hanımı olan katılımcıların ön test ortalama puanı $X=70,72$ ’dir. Son test ortalama puanı ise $X=75,36$ olmuştur. Yani puanlarında son test lehine bir artış gerçekleşmiştir. Annesinin mesleği, işçi olan katılımcıların ön test ortalama puanı $X=51,00$ iken son test puanı ise $X=65,00$ ’dır. Burada da son test puanları lehine bir artış gerçekleşmiştir. Deney grubunda anne mesleği memur olan katılımcılardan sadece bir kişi yer almaktadır. Ön test ortalama puanı, $X=75,00$ iken son test puanı ise $X=76,00$ ’dır. Kontrol grubunda annesi ev hanımı olan katılımcıların ön test puanı $X=65,93$ ’tür. Son test puanı ise $X=59,12$ ’dir. Kontrol grubunda annesi işçi olan katılımcıların ön test puanı $X=53,33$ ’tür. Son test puanı ise $X=38,33$ ’tür. Bu sonuçlardan anlaşıldığı gibi kontrol grubunda meslek değişkenine ait ön test ve son test puanlarında son test lehine bir düşüş yaşanmıştır. Deney grubu son test puanlarının

yükselmesinde, uygulanan sorumluluk temelli etkinliklerin, başarı puanları üzerinde olumlu bir etkisi olduğu söylenebilir.

Tablo 20

Deney ve kontrol grubunda anne mesleği değişkenine göre ön test ve son test başarı puanlarına yönelik Anova sonuçları

Grup			(KT)	Df	(KO)	f	p
Deney	Ön test	Gruplar arası	326,900	3	239,273	1,385	.299
		Grup içi	2291,100	12	172,744		
		Toplam	2618,000	15			
	Son test	Gruplar arası	87,600	3	62,485	,456	.719
		Grup içi	1608,400	12	137,140		
		Toplam	1696,000	15			
Kontrol	Ön test	Gruplar arası	693,229	1	693,229	,970	.336
		Grup içi	14294,271	21	714,714		
		Toplam	14987,500	22			
	Son test	Gruplar arası	1886,371	1	1886,371	4,580	.045
		Grup içi	8237,083	21	411,854		
		Toplam	10123,455	22			

Tablo 20’de Tekrarlı ölçümler için *Split-File Anova* sonuçları belirtilmiştir. Deney grubunda anne mesleği değişkenine göre katılımcıların ön test puanları arasında anlamlı bir farklılık çıkmamıştır. Deney grubu, ön test sonuçlarının anlamlılık değeri şöyledir: [$F(3. 2291)= 1.385$; $p<.299$]. Deney grubunun son test sonuçları da şöyledir: [$F(3. 1608)= .456$; $p<.719$]. Böylelikle deney grubunda anne mesleği değişkenine göre ön test ve son test puanları arasında anlamlı bir farklılık çıkmamıştır. Kontrol grubunun sonuçlarına bakıldığında, anne mesleği değişkenine göre ön test puanları arasında anlamlı bir farklılık ortaya çıkmamıştır. Kontrol grubu ön test anlamlılık değeri şöyledir: [$F(1. 693)= .970$; $p<.336$]. Kontrol grubu son test puanları arasında, anne mesleği değişkeninin anlamlılık değeri şöyledir: [$F(1. 1886)= 4.580$; $p>.045$]. Bu sonuçlardan da anlaşıldığı gibi kontrol grubunda, anne mesleği değişkenine göre kontrol grubu son test puanları arasında anlamlı bir farklılık olduğu görülmektedir.

Tablo 21

Deney ve kontrol grubu baba mesleği değişkenine göre ön test ve son test başarı puanlarına ilişkin betimsel istatistikler

Grup			n	x	ss	sd
Deney	İşçi	Ön test	8	66,87	11,63	4,11
		Son test	8	75,00	9,14	3,23
	Memur	Ön test	3	76,66	2,88	1,66
		Son test	3	80,00	8,66	5,00
	Esnaf	Ön test	2	52,50	28,99	20,50
		Son test	2	65,00	21,21	15,00
	Mühendis	Ön test	1	75,00		
		Son test	1	80,00		
Kontrol	İşçi	Ön test	12	63,75	27,80	8,02
		Son test	12	52,91	23,59	6,81
	Memur	Ön test	3	61,66	20,81	12,01
		Son test	3	51,66	22,54	13,01
	Diğer	Ön test	7	60,71	30,47	11,51
		Son test	7	55,14	22,17	8,38
	Meslekler	Ön test				
		Son test				

Tablo 21’de deney ve kontrol grubunda baba mesleği değişkenine ilişkin ön test ve son test başarı puanlarına yönelik betimsel istatistikler verilmiştir. Deney grubunda bulunan katılımcıların baba mesleklerine ilişkin verilere bakıldığında, babası işçi olanların ön test puan ortalaması, $\bar{X}=66,87$ ’dir. Son test puan ortalaması ise $X=75,00$ olmuştur. Burada puanlarında bir artma söz konusu olmuştur. Baba mesleği memur olan katılımcıların ön test ortalama puanı $\bar{X}=76,66$ ’dir. Son test ortalama puanı ise $X=80,00$ olmuştur. Yani memur mesleğinde de son test lehine bir artış söz konusudur. Deney grubunda mesleği esnaf olan katılımcıların ön test ortalaması $X=52,50$ ’dir. Son test ortalaması da $X=65,00$ olmuştur. Deney grubunda mesleği emlakçı olan katılımcıların ön test ortalaması $X=74,00$ ’dir. Son test ortalaması da $X=77,50$ olmuştur. Genel olarak deney grubunda baba mesleği değişkenine ilişkin ön test ve son test ortalama puanlarında son test lehine bir yükselme gerçekleşmiştir. Kontrol grubunda ise babası işçi olan katılımcıların ön test ortalama puanları $X=63,75$ ’tir. Son test ortalama puanı ise 52,91’e düşmüştür. Memur değişkenine yönelik ön test ortalama puanı $X=61,66$ ’dır.

Son test ortalama puanı ise $X=51,66$ 'ya düşmüştür. Kontrol grubunda, diğer meslekler değişkenine ait ön test ortalama puanlarında ise $X=60,71$ 'dir. Son test ortalama puanlarında ise $X=55,14$ 'e düşmüştür. Genel olarak kontrol grubunda baba mesleği değişkenine yönelik ön test ve son test puan ortalamalarında, son test lehine bir düşüş olmuştur.

Tablo 22

Deney ve kontrol grubu baba mesleği değişkenine göre ön test ve son test başarı puanlarına yönelik Anova sonuçları

Grup			KT	Sd	KO	f	p
Deney	Ön test	Gruplar arası	813,958	5	203,490	1,128	.397
		Grup içi	1804,042	10	180,404		
		Toplam	2618,000	15			
	Son test	Gruplar arası	510,000	5	127,500	1,075	.419
		Grup içi	1186,000	10	118,600		
		Toplam	1696,000	15			
Kontrol	Ön test	Gruplar arası	43,155	2	21,577	,027	.973
		Grup içi	14944,345	20	786,544		
		Toplam	14987,500	22			
	Son test	Gruplar arası	33,014	2	16,507	,031	.969
		Grup içi	10090,440	22	531,076		
		Toplam	10123,455	22			

Tablo 22'de *Split-File Anova* sonuçları belirtilmiştir. Deney grubunda baba mesleği değişkenine göre katılımcıların ön test başarıları arasında anlamlı bir farklılık çıkmamıştır [$F(2, 813) = 1.128$; $p < .397$]. Deney grubu baba mesleği değişkenine göre son test başarıları arasında da anlamlı bir farklılık çıkmamıştır [$F(2, 510) = 1.075$; $p < .419$]. Kontrol grubunun sonuçlarına bakıldığında, baba mesleği değişkenine göre ön test başarıları arasında anlamlı bir farklılık çıkmamıştır [$F(2, 43.155) = .027$; $p < .973$]. Kontrol grubunda baba mesleği değişkenine göre son test başarıları arasında da anlamlı bir farklılık çıkmamıştır [$F(2, 33.014) = .031$; $p < .969$].

ç-) 5. Sınıf Sosyal Bilgiler dersinde, sorumluluk değerinin etkinlik temelli öğretiminin, deney ve kontrol grubu aile eğitim düzeyi değişkenine göre ön test ve son test başarı puanları arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığı sorusuna cevap aranmıştır.

Bu araştırma sorusuna yönelik analizleri yapmadan önce verilerin normal dağılıma sahip olduğunu belirlemek için normallik testi yapılmıştır. Bunun sonucunda verilerin *Shapiro-Wilk* normallik testi sonuçlarına göre normal dağılıma sahip olduğu belirlenmiştir. Deney ve kontrol grubunda, aile eğitim düzeyi değişkenine göre ön test ve son test puanlarına ilişkin aritmetik ortalama ve standart sapmaya yönelik betimsel istatistiklere yer verilmiştir. Gruplar arası anlamlılık durumuna göre farklılıklara bakmak için *Anova (Split-File)* sonuçları yardımıyla analiz yapılmıştır.

Tablo 23

Deney ve kontrol grubu baba eğitim düzeyine göre ön test ve son test başarı puanlarına ilişkin betimsel istatistikler

Grup		Baba eğitim düzeyi	n	x	sd
Deney	Ön test	İlkokul	4	67,50	6,45
		Ortaokul	5	62,00	22,40
		Üniversite	6	73,33	5,16
		Toplam	15	68,00	13,67
	Son test	İlkokul	4	77,00	6,00
		Ortaokul	5	68,40	14,31
		Üniversite	6	76,66	10,32
		Toplam	15	74,00	11,00
Kontrol	Ön test	İlkokul	3	46,66	32,53
		Ortaokul	13	61,92	25,04
		Üniversite	5	83,00	7,58
		Lise	1	15,00	.
		Toplam	22	62,50	26,71
	Son test	İlkokul	3	68,33	16,07
		Ortaokul	13	49,30	22,18

Üniversite	5	63,00	14,83
Lise	1	15,00	.
Toplam	22	53,45	21,95

Tablo 23'te Deney ve kontrol grubunda yer alan katılımcıların baba eğitim düzeyi

değişkenine göre ön test ve son test puan sonuçları verilmiştir. Bunlar genel olarak değerlendirildiğinde deney grubunda, ilkokul mezunu olanların ön test aritmetik puan ortalaması, $X=67,50$ ' iken son test puan ortalaması, $X=77,00$ olmuştur. Son test lehine bir artış olmuştur. Ortaokul mezunu olanların ön test aritmetik puan ortalaması, $X=62,00$ ' iken son test puan ortalaması da $X=68,40$ olmuştur. Ortaokul mezunu olanların puanlarında da son test lehine bir artış gerçekleşmiştir. Deney grubunda, babası üniversite mezunu olanların başarı ön test aritmetik puan ortalaması $X=73,33$ ' iken son test aritmetik puan ortalaması $X=76,66$ olmuştur. Deney grubunda, babası üniversite mezunu olan katılımcıların puanlarında son test lehine bir yükselme gerçekleşmiştir. Kontrol grubu sonuçlarına bakıldığında, babası ilkokul mezunu olan katılımcıların başarı ön test aritmetik puan ortalaması, $X=46,66$ iken son test aritmetik puan ortalaması da $X=68,33$ olmuştur. Kontrol grubunda, ilkokul mezunu olanların aritmetik ortalamasında son test lehine bir artış söz konusudur. Kontrol grubunda, ortaokul mezunu olanların ön test aritmetik puan ortalaması da $X=61,92$ iken son test aritmetik puan ortalaması da $X=49,30$ 'a düşmüştür. Kontrol grubunda, babası üniversite mezunu olan katılımcıların ön test aritmetik puan ortalaması, $X=83,00$ iken son test aritmetik puan ortalaması da $X=63,00$ 'a düşmüştür.

Tablo 24

Deney ve kontrol grubu baba eğitim düzeyine göre ön test ve son test başarı puanlarına yönelik Anova sonuçları

Grup			KT	Df	KO	f	p
Deney	Ön test	Gruplar arası	351,667	2	175,83	,931	.421
		Grup içi	2266,333	13	188,861		
		Toplam	2618,000	15			
	Son test	Gruplar arası	235,467	2	59,600	,967	.408
		Grup içi	1460,533	13	121,711		
		Toplam	1696,000	15			
Kontrol	Ön test	Gruplar arası	5113,910	3	1704,637	3,108	.052
		Grup içi	9873,590	19	548,533		
		Toplam	14987,50	22			
	Son test	Gruplar arası	2822,019	3	940,673	2,319	.110
		Grup içi	7301,436	19	405,635		
		Toplam	10123,45	22			

Tablo 24’te sonuçlar değerlendirildiğinde, deney ve kontrol gruplarında yer alan katılımcıların baba eğitim düzeyi değişkenine yönelik ön test ve son test *Anova* sonuçları verilmiştir. Deney grubunda baba eğitim düzeyine göre ön test başarı puanları arasında anlamlı bir farklılık yoktur [$F(2, 351) = .931$; $p < .421$]. Deney grubunda da baba eğitim düzeyi değişkenine göre son test başarı puanları arasında anlamlı bir farklılık çıkmamıştır [$F(2, 235) = .967$; $p < .408$]. Kontrol grubunda ise baba eğitim düzeyi değişkenine göre ön test başarı puanları arasında anlamlı bir farklılık çıkmamıştır [$F(3, 5113) = 3.108$; $p < .052$]. Kontrol grubu baba eğitim düzeyi değişkenine göre son test başarı puanları arasında anlamlı bir farklılık yoktur [$F(3, 2822) = 2.319$; $p < .110$].

Tablo 25

Deney ve kontrol grubu anne eğitim düzeyine göre ön test ve son test başarı puanlarına yönelik betimsel istatistikler

Grup		Anne eğitim düzeyi	n	x	sd
Deney	Ön test	İlkokul	7	74,28	6,72
		Ortaokul	2	48,50	.
		Lise	4	63,75	7,18
		Üniversite	2	75,60	1,00
		Toplam	15	68,00	13,67
	Son test	İlkokul	7	80,85	5,17
		Ortaokul	2	59,00	9,00
		Lise	4	67,75	5,77
		Üniversite	2	77,50	2,50
		Toplam	15	74,00	11,00
Kontrol	Ön test	İlkokul	6	50,83	31,53
		Ortaokul	8	70,00	28,03
		Lise	6	68,33	23,16
		Üniversite	2	50,00	7,07
		Toplam	22	62,50	26,71
	Son test	İlkokul	6	45,00	21,90
		Ortaokul	8	55,00	24,64
		Lise	6	60,16	18,65
		Üniversite	2	52,50	31,81
		Toplam	22	53,45	21,95

Tablo 25’te deney ve kontrol grubunda yer alan katılımcıların anne eğitim düzeyi

değişkenine yönelik ön test ve son test başarı puan istatistikleri verilmiştir. Deney grubunda, annesi ilkokul mezunu olan katılımcıların ön test aritmetik puan ortalaması, $X=74,28$ iken son test puan ortalaması $X=80,85$ ’e yükselmiştir. Deney grubunda annesi ortaokul mezunu olan katılımcıların ön test aritmetik ortalaması $X=48,50$ iken son test puan ortalaması da $X=59,00$ ’a yükselmiştir. Deney grubunda annesi lise mezunu olan katılımcıların ön test puanlarının aritmetik ortalaması $X=63,75$ iken son test puan ortalamaları da $X=67,75$ ’e yükselmiştir. Deney grubunda annesi üniversite mezunu olan katılımcıların ön test aritmetik

ortalaması $X=75,60$ iken son test aritmetik puan ortalaması da $X=77,50$ olmuştur. Deney grubunda anne eğitim düzeylerine göre standart hata paylarında normal bir değişme yaşandığı söylenebilir. Genel olarak deney grubunda anne eğitim düzeyine göre katılımcıların ön test ve son test puanlarının ortalamasının son test lehine yükseldiği görülmektedir. Sonuç olarak derste uygulanan sorumluluk temelli öğretimin öğrencilerin başarı puanlarının yükselmesinde olumlu bir etkisi olduğu söylenebilir.

Kontrol grubunda annesi ilkokul mezunu olan katılımcıların ön test aritmetik puan ortalaması $X=50,83$ iken son test aritmetik puan ortalaması $X=45,00$ 'e düşmüştür. Kontrol grubunda annesi ortaokul mezunu olanların ön test aritmetik ortalaması $X=70,00$ iken son test puan ortalaması $X=55,00$ 'a düşmüştür. Kontrol grubunda annesi lise mezunu olanların ön test aritmetik puan ortalaması $X=68,33$ iken son test aritmetik puan ortalaması $X=60,16$ 'ya düşmüştür. Kontrol grubunda annesi üniversite mezunu olanların ön test aritmetik puan ortalaması $X=50,00$ iken son test aritmetik puan ortalaması $X=52,50$ 'ye yükselmiştir. Kontrol grubunda anne eğitim düzeylerine göre (ilkokul, ortaokul, lise) standart hata paylarında normal bir değişme yaşandığı söylenebilir. Kontrol grubunda, sadece üniversite mezunu olan kişilerin ön test ve son test başarı puanları arasındaki standart hata paylarında önemli bir farklılık oluşmuştur.

Tablo 26

Deney ve kontrol grubu anne eğitim düzeyine göre ön test ve son test başarı puanlarına yönelik Anova sonuçları

Grup	(I) Anne Eğitim Durumu	(J) Anne Eğitim Durumu	Fark Ortalamaları (I-J)	sd	p
Deney	İlkokul	Ortaokul	23,821*	7,863	,024
		Lise	11,821	4,815	,185
		Üniversite	1,821	4,540	,993
	Ortaokul	İlkokul	-23,821*	7,863	,024
		Lise	-12,000	8,025	,412

		Üniversite	-22,000*	7,863	,105
	Lise	İlkokul	-11,821	4,815	,185
		Ortaokul	12,000	8,025	,412
	Üniversite	Üniversite	-10,000	4,815	,557
		İlkokul	-1,821	4,540	,993
		Ortaokul	22,000*	7,863	,105
		Lise	10,000	4,815	,557
Kontrol	İlkokul	Ortaokul	-14,583	10,591	1,000
		Lise	-16,333	11,322	.998
		Üniversite	-3,333	16,012	1,000
	Ortaokul	İlkokul	14,583	10,591	1,000
		Lise	-1,750	10,591	1,000
		Üniversite	11,250	15,504	1,000
	Lise	İlkokul	16,333	11,322	.998
		Ortaokul	1,750	10,591	1,000
		Üniversite	13,000	16,012	1,000
	Üniversite	İlkokul	3,333	16,012	1,000
		Ortaokul	-11,250	15,504	1,000
		Lise	-13,000	16,012	1,000

Tablo 26’da deney ve kontrol gruplarında anne eğitim düzeyine göre ön test ve son test başarı puanları arasındaki farka bakmak için tekrarlı ölçümler için *Anova* kullanılmıştır. Burada, anne eğitim düzeylerinin alt grupları arasında nasıl bir farklılaşma olduğunu belirlemek için *Tukey* testinin sonucu kullanılmıştır. Tablo 26’da yer alan sonuçlara göre deney grubunda annesi ilkokul mezunu olan katılımcılar ile annesi ortaokul mezunu olan katılımcıların ön test ve son test akademik başarıları arasında anlamlı bir farklılık çıkmıştır [$p>.024$]. Deney grubunda annesi ortaokul mezunu olan katılımcılar ile annesi üniversite mezunu olan katılımcıların ön test ve son test akademik başarıları arasında anlamlı bir farklılık çıkmamıştır [$p>.105$]. Kontrol grubunda ise anne eğitim düzeyleri ön test ve son test akademik başarı puanları arasında anlamlı bir farklılık çıkmamıştır. Deney grubunda, anne eğitim düzeyleri içinde (ilkokul ve ortaokul) ön test ve son test akademik başarılarında anlamlı bir farklılık çıkmasının nedeni, uygulama sürecinde gerçekleşen etkinlik temelli öğretimin, olumlu bir etkisi olduğu söylenebilir.

4.1.2. 5. Sınıf Sosyal Bilgiler dersinde, sorumluluk değerinin etkinlik temelli öğretiminin, deney ve kontrol grubuna göre ön test ve son test tutum puanları arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığına ilişkin bulgular ve yorumları

5. Sınıf Sosyal Bilgiler dersinde, sorumluluk değerinin etkinlik temelli öğretiminin, deney ve kontrol grubuna göre ön test ve son test tutum puanları arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığı, sorusuna cevap aranmıştır. Ayrıca çeşitli değişkenlere göre (cinsiyet, aile gelir düzeyi, aile meslek düzeyi, aile eğitim düzeyi) deney ve kontrol gruplarının ön test ve son test puanları arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığına da bakılmıştır.

Tablo 27

Deney grubuna göre ön test ve son test tutum puanlarına yönelik betimsel istatistikler

Grup	İşlem	n	x	ss	sd
Deney	Ön test	15	64,86	7,51	1,93
	Son test	15	59,20	8,01	2,06

Tablo 27’de deney grubu ön test ve son test tutum puanlarına ilişkin betimsel

istatistiklere bakıldığında, tutum puanlarının ön test aritmetik puan ortalaması, $X=64,86$ iken tutum puanlarının son test aritmetik puan ortalaması $X=59,20$ ’ye düşmüştür. Bu sonuçlardan da anlaşıldığı gibi sorumluluk değerinin etkinlik temelli öğretim sürecinin gerçekleştiği deney grubunda, tutum ön test ve son test puan ortalamaları karşılaştırıldığında, son test lehine bir düşüş yaşanmıştır.

Tablo 28

Deney grubuna göre ön test ve son test tutum puanlarına yönelik t-testi sonuçları

Grup	İşlem	x	ss	Sd	t	df	p
Deney	Ön test-Son test	5,66	13,00	3,35	1,688	14	.114

Tablo 28’de deney grubunda uygulanan sorumluluk değeri ile ilgili ön test ve son test tutum puanları arasında anlamlı bir farklılık çıkmamıştır [$t_{3,35}= 1.688$ $p<.114$]. Deney grubunda uygulanan sorumluluk değerinin etkinlik temelli öğretimin öğrencilerin ön test ve

son test tutum puanları arasında anlamlı bir farklılık yaratmamıştır. Ortalama fark puanı, 5.6'dır.

Tablo 29

Kontrol grubuna göre ön test ve son test tutum puanlarına ilişkin betimsel istatistikler

Grup		n	x	ss	sd
Kontrol	Ön test	22	46,09	16,46	3,50
	Son test	22	47,22	6,60	1,40

Tablo 29'da ortaya çıkan sonuçlar değerlendirildiğinde, kontrol grubunda ön test tutum puan ortalaması $X=46,09$ iken tutum son test puan ortalaması $X=47,22$ 'dir. Ön test ve son test tutum puan ortalaması karşılaştırıldığında, son test lehine çok az bir yükselme gerçekleşmiştir.

Tablo 30

Kontrol grubuna göre ön test ve son test tutum puanlarına yönelik t-testi sonuçları

Grup	İşlem	x	ss	sd	t	df	p
Kontrol	Ön test-Son test	-1,13	17,42	3,71	-,306	21	.763

Tablo 30'da yer alan bilgilere bakıldığında, kontrol grubunda ön test ve son test tutum puanları arasında anlamlı bir farklılık yoktur [$t_{3,71} = -.306$ $p < .763$]. Kontrol grubunda Sosyal Bilgiler dersi öğretim süreci, MEB müfredatı doğrultusunda gerçekleşmiştir.

Tablo 31

Deney ve kontrol grubuna göre ön test ve son test tutum puanlarına yönelik t-testi sonuçları

İşlem	x	sd	t	df	p
Ön test	18,77	4,01	4,682	31,390	.000
Son test	11,97	2,41	4,966	35	.000

Tablo 31'de sonuçlar değerlendirildiğinde, deney ve kontrol grubu ön test tutum puanları arasında anlamlı bir farklılık vardır [$t_{31,39} = 4.682$ $p > .000$]. Deney ve kontrol grubu son test tutum puanları arasında da anlamlı bir farklılık çıkmıştır [$t_{35} = 4.966$ $p > .000$]. Bu anlamlı farklılık, birbirinden bağımsız iki grup olarak karşılaştırıldığında, deney grubunda uygulanan sorumluluk değerinin etkinlik temelli öğretim süreci ile kontrol grubunda uygulanmayan bir öğretim sürecinin farklılığından kaynaklanmış olabilir.

a-) 5. Sınıf Sosyal Bilgiler dersinde, sorumluluk değerinin etkinlik temelli öğretiminin, deney ve kontrol grubu, cinsiyet değişkenine göre ön test ve son test tutum puanları arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığı, sorusuna cevap aranmıştır.

Deney ve kontrol grubunda analize karar vermeden önce verilerin cinsiyet değişkenine göre hem normal dağılımını kontrol etmek hem de varyansların homojenliği sağlayıp sağlamadığına bakmak için testler yapılmıştır. Bunun sonucunda cinsiyet değişkenine göre verilerin normal dağılım gösterdiği ve varyansların homojen olduğu belirlenmiştir. Böylece veri analizi için parametrik testlerden biri olan tekrarlı ölçümler için *Anova (Split File+Anova)* kullanılmıştır.

Tablo 32

Deney ve kontrol grubu cinsiyet değişkenine göre ön test ve son test tutum puanlarına yönelik betimsel istatistikler

Grup	İşlem	Cinsiyet	n	x	ss	sd	min	max
Deney	Ön test	Erkek	7	64,28	6,29	2,37	58,00	74,00
		Kız	8	65,37	8,84	3,12	48,00	74,00
		Toplam	15	64,86	7,51	1,93	48,00	74,00
	Son test	Erkek	7	60,00	8,71	3,29	51,00	74,00
		Kız	8	58,50	7,87	2,78	50,00	72,00
		Toplam	15	59,20	8,01	2,06	50,00	74,00
Kontrol	Ön test	Erkek	10	38,10	19,28	6,10	13,00	59,00
		Kız	12	52,75	10,32	2,98	21,00	60,00
		Toplam	22	46,09	16,46	3,50	13,00	60,00
	Son test	Erkek	10	48,20	4,39	1,38	42,00	55,00
		Kız	12	46,41	8,11	2,34	37,00	64,00
		Toplam	22	47,22	6,60	1,40	37,00	64,00

Tablo 32’de cinsiyet değişkenine ilişkin sonuçlar değerlendirildiğinde, deney

grubunda erkeklerin tutum ön test puan ortalaması $X=64,28$ iken tutum son test puan ortalaması $X=60,00$ ’a düşmüştür. Deney grubunda yer alan kızların tutum ön test puan ortalaması $X=65,37$ iken tutum son test puan ortalaması $X=58,50$ ’ye düşmüştür. Deney grubunda erkek ve kızların tutum ön test puan ortalamasının toplamı $X=64,86$ iken tutum son

test puan ortalamasının toplamı $X=59,20$ 'ye düşmüştür. Deney grubu cinsiyet değişkenine yönelik tutum ön test ve son test puan ortalamasının son test lehine düştüğü söylenebilir.

Deney grubunda sorumluluk değerinin etkinlik temelli bir öğretim sürecinin cinsiyet değişkenine göre tutum son test puan ortalamalarının yükselmesinde bir etkisi olmamıştır.

Deney grubunda, cinsiyet değişkenine göre tutum ön test ve son test puanlarının standart sapma ve standart hata değerlerinde normal bir değişim olduğu söylenebilir. Kontrol grubu sonuçlarına bakıldığında, erkeklerin tutum ön test puan ortalaması $X=38,10$ iken tutum son test puan ortalaması $X=48,20$ 'ye yükselmiştir. Kontrol grubu kızların tutum ön test puan ortalaması $X=52,75$ iken tutum son test puan ortalaması $X=43,41$ 'e düşmüştür. Kontrol grubunda erkek ve kızların tutum ön test puan ortalamasının toplamı $X=46,09$ iken tutum son test puan ortalamasının toplamı $X=47,22$ 'ye yükselmiştir.

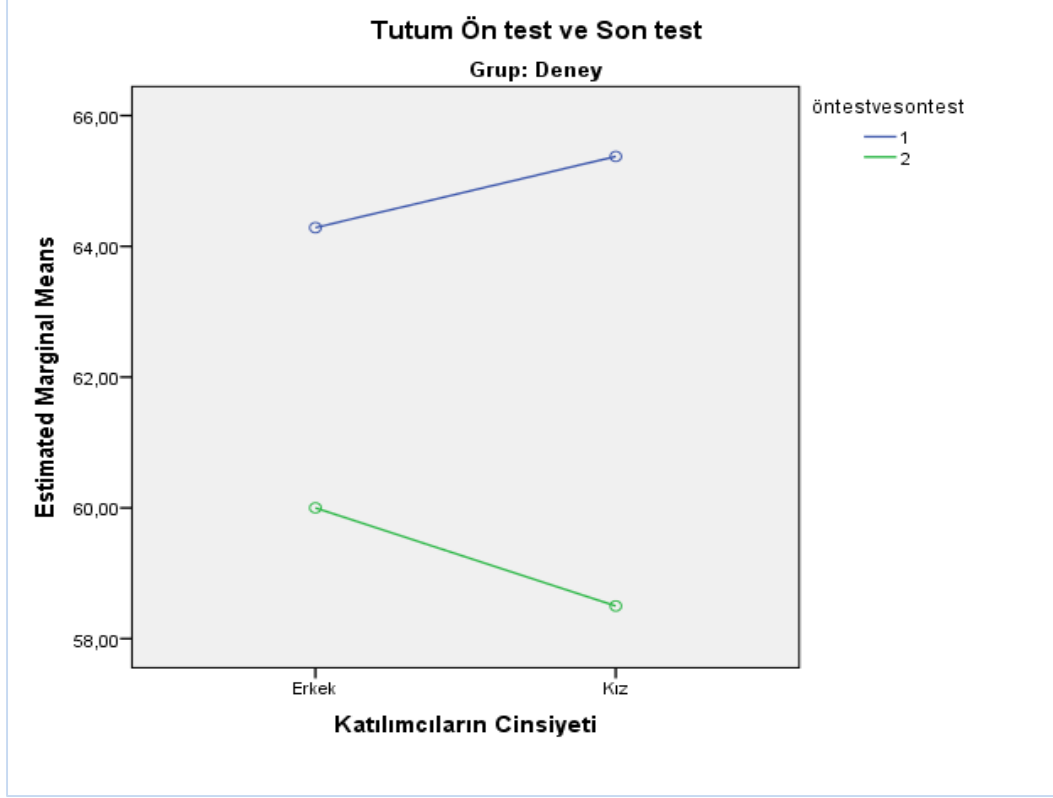
Tablo 33

Deney ve kontrol grubu cinsiyet değişkenine göre ön test ve son test tutum puanlarına yönelik Anova sonuçları

Grup		df	(KT)	(KO)	F	p	η^2
Deney	Gruplar arası	1	57478,157	57478,157	2964,250	.000	,996
	Grup içi Cinsiyet	1	,157	,157	,008	.930	,001
	Hata	13	252,076	19,390			
Kontrol	Gruplar arası	1	46906,206	46906,206	631,758	.000	,969
	Grup içi Cinsiyet	1	225,752	225,752	3,041	.097	,132
	Hata	20	1484,942	74,247			

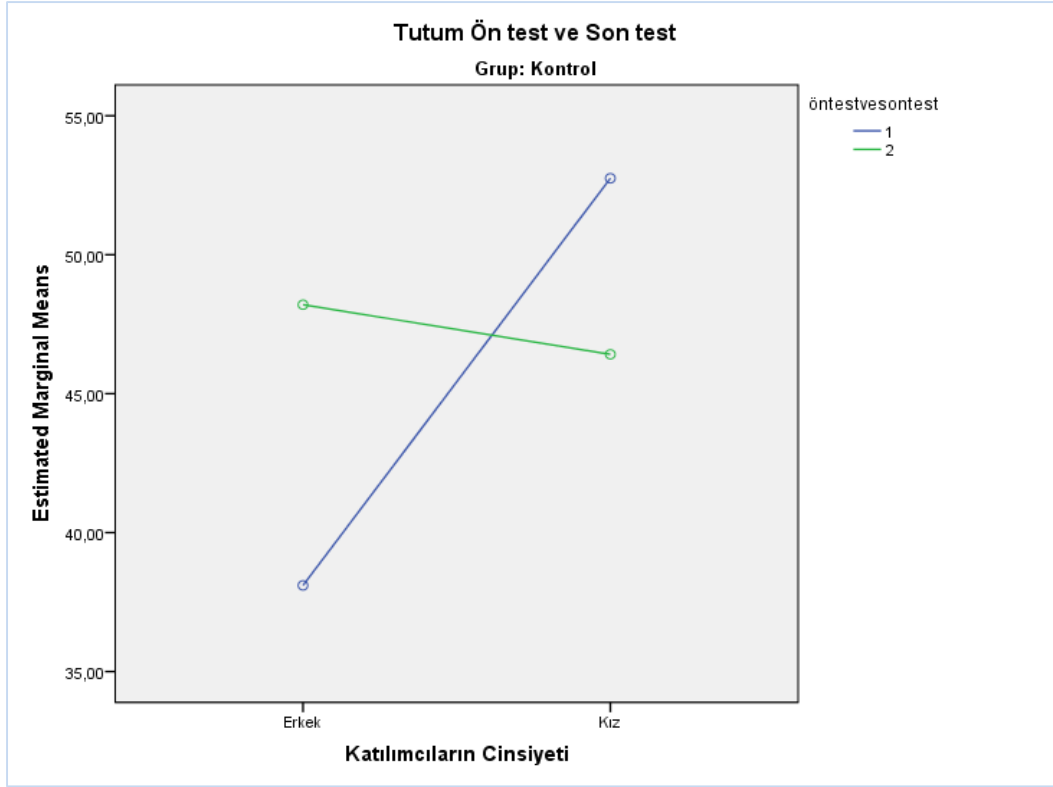
Tablo 33'te Deney ve kontrol grubu cinsiyet değişkenine göre ön test ve son test tutum puanlarına ilişkin *Anova* sonuçları verilmiştir. Deney grubunda cinsiyet değişkenine göre tutum ön test ve son test puanları arasında anlamlı bir farklılık yoktur [$F(1, 157)= .008$; $p<.930$]. Eta kare kısmi korelasyon değeri ($\eta^2 = .001$) düşük bir etkiye sahiptir. Kontrol grubunda cinsiyet değişkenine göre ön test ve son test tutum puanları arasında anlamlı bir

farklılık yoktur [$F(1, 225) = 3.041$; $p < .097$]. Eta kare kısmı korelasyon değeri sonucu ($\eta^2 = .132$) geniş etkiye sahiptir. Bu sonuçlardan da anlaşıldığı gibi sorumluluk değerinin etkinlik temelli öğretimin uygulandığı deney grubunda etkisi düşük çıkmıştır.

Şekil 14 Deney grubu cinsiyet değişkenine göre ön test ve son test tutum puanları ortalaması

Şekil 14’te deney grubunda cinsiyet değişkenine göre tutum ön test ve son test puan ortalamalarının gösterildiği grafik değerlendirildiğinde, erkeklerin ön test ve son test puan ortalamasının son test lehine düştüğü söylenebilir. Kızların da ön test ve son test puan ortalamasının son test lehine düştüğü şekil 14’te görülmektedir. Sorumluluk değerinin etkinlik temelli öğretim sürecinin uygulandığı deney grubunda, erkek ve kızların tutum ön test ve son test puanlarında benzer etkilere sahip olduğu söylenebilir.

Şekil 15 Kontrol grubu cinsiyet değişkenine göre ön test ve son test tutum puanları ortalaması

Şekil 15'te kontrol grubunda, cinsiyet değişkenine göre tutum ön test ve son test puan ortalamalarının gösterildiği grafiğe bakıldığında, erkeklerin ön test ve son test puan ortalamasının son test lehine yükseldiği söylenebilir. Kızların da ön test ve son test puan ortalamasının, son test lehine düştüğü görülmektedir. Sorumluluk değerinin etkinlik temelli öğretim sürecinin uygulanmadığı kontrol grubunda, erkek ve kızların tutum ön test ve son test puan ortalamalarında son test lehine farklılıklar yer aldığı söylenebilir.

b-) 5. Sınıf Sosyal Bilgiler dersinde, sorumluluk değerinin etkinlik temelli

öğretiminin, deney ve kontrol grubu, aile gelir düzeyi değişkenine göre ön test ve son test tutum puanları arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığı, sorusuna cevap aranmıştır.

Tablo 34

Deney ve kontrol grubu aile gelir düzeyi değişkenine göre ön test ve son test tutum puanlarına ilişkin betimsel istatistikler

Grup	İşlem		n	x	ss	sd	min	max
Deney	Ön test	Yüksek	6	65,83	17,88	7,30	32,00	80,00
		Orta	7	67,85	10,74	4,06	45,00	75,00
		Düşük	2	75,00	14,14	10,00	65,00	85,00
		Toplam	15	68,00	13,67	3,53	32,00	85,00
	Son test	Yüksek	6	75,83	16,97	12,00	50,00	90,00
		Orta	7	72,42	8,45	3,45	56,00	85,00
		Düşük	2	74,00	5,79	2,18	68,00	80,00
		Toplam	15	74,00	8,01	2,06	50,00	90,00
	Ön test	Yüksek	2	56,50	2,12	1,50	55,00	58,00
		Orta	10	48,00	16,61	5,25	13,00	59,00
		Düşük	10	42,10	17,60	5,56	14,00	60,00
		Toplam	22	46,09	16,46	3,50	13,00	60,00
	Son test	Yüksek	2	44,00	7,07	5,00	39,00	49,00
		Orta	10	47,10	6,99	2,21	37,00	57,00
		Düşük	10	48,00	6,64	2,10	42,00	64,00
		Toplam	22	47,22	6,60	1,40	37,00	64,00

Tablo 34’te deney grubunda aile gelir düzeyi, yüksek gelir grubunda olan kişilerin

tutum ön test puan ortalaması $X=65,83$ iken tutum son test puan ortalaması $X=75,83$

olmuştur. Deney grubunda aile gelir düzeyi, orta gelir grubunda olan katılımcıların tutum ön

test aritmetik ortalaması $X=67,85$ iken tutum son test puan ortalaması $X=72,42$ ’dir. Yine

deney grubunda aile gelir düzeyi, düşük gelir grubunda olan katılımcıların tutum ön test

aritmetik puan ortalaması $X=75,00$ iken tutum son test puan ortalaması $X=74,00$ ’a düşmüştür.

Deney grubu genel olarak değerlendirildiğinde, aile gelir düzeyi tutum ön test ve son test

aritmetik puan ortalaması son test lehine düştüğü söylenebilir. Sorumluluk değerinin etkinlik

temelli öğretimle yapıldığı deney grubunda aile gelir düzeyi değişkenine göre tutum ön test ve

son test puan ortalamasında son test puanlarının yükselmesinde etkisi olmadığı söylenebilir.

Kontrol grubunun sonuçlarına bakıldığında, aile gelir düzeyi, yüksek gelir grubunda olan

kişilerin tutum ön test puan ortalaması $X=56,50$ iken tutum son test puan ortalaması

$X=44,00$ 'a düşmüştür. Kontrol grubunda aile gelir düzeyi, orta gelir grubunda olan

katılımcıların tutum ön test aritmetik ortalaması $X=48,00$ iken tutum son test puan ortalaması

$X=47,10$ olmuştur. Kontrol grubunda aile gelir düzeyi, düşük gelir grubunda olan

katılımcıların tutum ön test puan ortalaması $X=42,10$ iken tutum son test puan ortalaması

$X=48,00$ yükselmiştir. Deney ve kontrol grubunda aile gelir düzeyi değişkenine göre tutum ön

test ve son test puanları içerisinde, katılımcıların aldığı en düşük puan 13 iken alınan en

yüksek puan 74 olmuştur.

Tablo 35

Deney ve kontrol grubu aile gelir düzeyine göre ön test ve son test tutum puanlarına ilişkin

Wilcoxon İşaretli Sıralar testi sonuçları

Grup		Aile gelir düzeyi	N	SO	ST	z	p
Deney	Pozitif sıra	Yüksek	2	2.25	4.50	-1.261 ^b	.207
	Pozitif sıra	Orta	6	3.33	10.00	-.679 ^b	.497
	Pozitif sıra	Düşük	7	1.00	1.00	.447 ^b	.655
Kontrol	Pozitif sıra	Yüksek	2	0.00	0.00	-1.342 ^b	.180
	Pozitif sıra	Orta	10	8.50	17.00	-.653 ^b	.514
	Negatif sıra	Düşük	10	4.17	25.00	-.255 ^c	.799
b. Pozitif sıralar temeline bağlı							
c. Negatif sıralar temeline bağlı							

Tablo 35'te *Wilcoxon İşaretli Sıralar* testi bulguları belirtilmiştir. Buna göre deney grubu aile gelir düzeyi değişkenine göre tutum ön test ve son test puanları arasında anlamlı bir farklılık yoktur (yüksek gelir: $z=-.207$; $p>.05$); orta gelir: ($z=-.497$; $p>.05$); düşük gelir: ($z=-.655$; $p>.05$). Kontrol grubunda ise ön test ve son test tutum puanları arasında anlamlı bir farklılık çıkmamıştır (yüksek gelir: ($z=-.1.342$; $p>.05$), orta gelir: ($z=-.653$; $p>.05$); düşük gelir: ($z=-.255$; $p>.05$). Bilindiği gibi deney grubunun uygulama sürecinde, sorumluluk değerinin etkinlik temelli öğretimine yönelik bir eylem gerçekleştirilmiştir. Bunun sonucunda deney

grubunda bulunan katılımcıların, aile gelir düzeylerine göre ön test ve son test tutum puanları arasında anlamlı bir farklılık çıkmamıştır.

c-). 5. Sınıf Sosyal Bilgiler dersinde, sorumluluk değerinin etkinlik temelli öğretiminin deney ve kontrol grubu, aile meslek düzeyi değişkenine göre ön test ve son test tutum puanları arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığı, sorusuna cevap aranmıştır.

Tablo 36

Deney ve kontrol grubu anne meslek değişkenine göre ön test ve son test tutum puanlarına ilişkin betimsel istatistikler

Grup			n	x	ss	sd	min.	max.
Deney	Ön test	Ev Hanımı	11	63,80	7,76	2,34	48,00	74,00
		İşçi	2	62,00	2,82	2,00	60,00	64,00
		Memur	1	74,00			73,00	73,00
		Terzi	1	73,00			74,00	74,00
		Toplam	15	64,86	7,51	1,93	48,00	74,00
	Son test	Ev Hanımı	11	59,63	7,61	2,29	50,00	74,00
		İşçi	2	65,50	9,19	6,50	59,00	72,00
		Memur	1	51,00			50,00	50,00
		Terzi	1	50,00			50,00	50,00
		Toplam	15	59,20	8,01	2,06	50,00	74,00
Kontrol	Ön test	Ev Hanımı	16	43,56	18,65	4,66	13,00	60,00
		İşçi	6	52,83	4,44	1,81	46,00	58,00
		Toplam	22	46,09	16,46	3,50	13,00	60,00
	Son test	Ev Hanımı	16	47,50	6,96	1,74	37,00	64,00
		İşçi	6	46,50	6,05	2,47	39,00	57,00
		Toplam	22	47,22	6,60	1,40	37,00	64,00

Tablo 36’da Deney ve kontrol grubunda anne mesleği ile ilgili betimsel sonuçlara yer verilmiştir. Bu sonuçlara göre deney grubunda, annesi ev hanımı olan katılımcıların tutum ön test puan ortalaması $X=63,80$ iken tutum son test puan ortalaması $X=59,63$ ’e düşmüştür. Deney grubunda annesi işçi olan katılımcıların tutum ön test puan ortalaması $X=62,00$ iken tutum son test puan ortalaması $X=65,50$ olmuştur. Annesi, memur kategorisinde bulunan katılımcıların tutum ön test ortalaması $X=74,00$ iken tutum son test puan ortalaması $X=51,00$

olmuştur. Sorumluluk değerinin etkinlik temelli bir öğretimle gerçekleştiği deney grubunda anne mesleği verilerine göre tutum ön test ve son test toplam puan ortalamalarında son test lehine bir düşüş yaşanmıştır. Kontrol grubunda anne mesleği ev hanımı olan katılımcıların tutum ön test puan ortalaması $X=43,56$ iken tutum son test puan ortalaması $X=58,20$ 'ye yükselmiştir. Kontrol grubunda annesi işçi olan katılımcıların tutum ön test puan ortalaması $X=52,83$ iken tutum son test puan ortalaması $X=47,50$ 'ye düşmüştür. Deney grubu anne mesleği değişkenine göre en düşük tutum ön test ve son test puanı 48 iken en yüksek alınan puan 74 olmuştur. Kontrol grubunda ise anne mesleği tutum ön test ve son test puanları içerisinde alınan en düşük puan 13 iken en yüksek puan ise 64 olmuştur. Bakıldığında deney grubu anne mesleği değişkenine göre en düşük ve en yüksek tutum ön test ve son test puanlarının, kontrol grubuna göre daha yüksek olduğu söylenebilir.

Tablo 37

Deney ve kontrol grubu anne mesleği değişkenine göre ön test ve son test tutum puanlarına ilişkin Wilcoxon İşaretli Sıralar testi sonuçları

Grup			N	SO	ST	z	p
Deney	Pozitif sıra	Ev hanımı	11	4.40	22.00	-.979 ^b	.328
	Negatif sıra	İşçi	2	1.00	1.00	-.447 ^c	.655
Kontrol	Negatif sıra	Ev hanımı	16	6.40	64.00	-.207 ^d	.836
	Pozitif sıra	İşçi	6	00.00	00.00	-2.023 ^b	.043

b. Pozitif sıralar temeline bağlı

c. Negatif sıralar temeline bağlı

Tablo 37'de Anne meslek değişkenine yönelik Wilcoxon İşaretli Sıralar testi sonuçları

belirtilmiştir. Bu sonuçlara göre deney grubu anne mesleği ön test ve son test tutum puanları arasında anlamlı bir farklılık yoktur (ev hanımı: $z=-.979$; $p>.05$, işçi: $z= -.447$; $p>.05$).

Kontrol grubunda ise anne mesleği ev hanımı olanların ön test ve son test tutum puanlarına ilişkin anlamlılık değeri, ($z= -.207$; $p>.05$)'dir. Kontrol grubunda anne mesleği işçi olan

katılımcıların ön test ve son test tutum puanları arasında anlamlı bir farklılık vardır ($z = -2.023$; $p < .05$).

Tablo 38

Deney ve kontrol grubu baba mesleği değişkenine göre ön test ve son test tutum puanlarına yönelik betimsel istatistikler

Grup			n	x	ss	min	max
Deney	İşçi	Ön test	8	65,25	9,83	48,00	74,00
		Son test	8	57,75	8,06	50,00	72,00
	Memur	Ön test	3	65,00	5,56	60,00	64,00
		Son test	3	66,66	6,65	61,00	74,00
	Esnaf	Ön test	2	64,50	6,36	58,00	71,00
		Son test	2	54,50	6,36	50,00	65,00
	Mühendis	Ön test	1	65,00		65,00	65,00
		Son test	1	52,00			
Kontrol	İşçi	Ön test	12	50,66	12,22	14,00	60,00
		Son test	12	50,41	6,27	42,00	64,00
	Memur	Ön test	3	53,66	2,30	51,00	55,00
		Son test	3	47,00	3,46	43,00	49,00
	Diğer meslekler	Ön test	7	35,00	21,41	13,00	58,00
		Son test	7	41,85	4,74	37,00	51,00

Tablo 38’de deney ve kontrol grubu baba mesleğine ilişkin betimsel sonuçlar

incelendiğinde, deney grubunda baba mesleği işçi olan katılımcıların tutum ön test puan ortalaması $X=65,25$ iken tutum son test puanı $X=57,75$ ’e düşmüştür. Babası memur olan katılımcıların tutum ön test puanı $X=65,00$ iken son test tutum puanı $X=66,66$ ’ya yükselmiştir. Baba mesleği esnaf olan kişilerin tutum ön test puanı $X=64,50$ iken tutum son test puanı $X=54,50$ olmuştur. Deney grubunda baba mesleğine ilişkin tutum ön test ve son test puanları içerisinde en düşük puan 48 iken en yüksek puan 74 olmuştur. Kontrol grubunda ise baba mesleği işçi olan katılımcıların tutum ön test puan ortalaması $X=50,66$ iken tutum son test puan ortalaması $X=50,41$ ’dir. Kontrol grubunda baba mesleği memur olan tutum ön test puan ortalaması $X=53,66$ iken tutum son test puan ortalaması $X=47,00$ ’a düşmüştür. Kontrol grubunda diğer meslekler kategorisinde olan tutum ön test puan ortalaması $X=35,00$ iken

tutum son test puan ortalaması $X=41,85$ olmuştur. Kontrol grubunda baba mesleği ön test ve son test puanları içerisinde en düşük puan 13 iken en yüksek puan ise 64’de yükselmiştir.

Tablo 39

Deney ve kontrol grubu baba mesleği değişkenine göre ön test ve son test tutum puanlarına ilişkin Wilcoxon İşaretli Sıralar testi sonuçları

Grup			N	SO	ST	z	p
Deney	Pozitif sıra	İşçi	8	3.00	9.00	-1.262 ^b	.207
	Negatif sıra	Memur	3	.000	.000	-,535 ^c	.593
	Pozitif sıra	Esnaf	2	.000	.000	-1.342 ^b	.180
Kontrol	Pozitif sıra	İşçi	12	8.00	16.00	-1.515 ^b	.130
	Pozitif sıra	Memur	3	00.00	00.00	-1.633 ^b	.102
	Negatif sıra	Diğer Meslekler	7	2.33	7.00	-1.192 ^c	.233

b. Pozitif sıralar temeline bağlı

c. Negatif sıralar temeline bağlı

Tablo 39’da Baba mesleği ile ilgili Wilcoxon İşaretli Sıralar testi sonuçlarına

bakıldığında, deney grubunda sorumluluk değeri ile ilgili etkinlik temelli bir öğretim süreci gerçekleştirilmiştir. Bunun sonucunda başlangıçta öğrencilere konu ile ilgili ön test yapılmış, uygulamadan sonra da son test yapılmıştır. Tablo 39’a bakıldığında, deney ve kontrol grubunda baba mesleği değişkenine göre tutum ön test ve son test puanları arasında anlamlı bir farklılık yoktur. Deney grubu ön test ve son test tutum puanları arasında anlamlı bir farklılık çıkmamıştır (işçi: $z=-1.262$; $p>.05$), memur: ($z=-.535$; $p>.05$), esnaf, ($z=-1.342$; $p>.05$). Kontrol grubu ön test ve son test tutum puanları arasında anlamlı bir farklılık yoktur (işçi: $z=-1.515$; $p>.05$) , memur: ($z=-1.633$; $p>.05$), diğer meslekler: ($z=-1.192$; $p>.05$).

ç-) 5. Sınıf Sosyal Bilgiler dersinde, sorumluluk değerinin etkinlik temelli öğretiminin deney ve kontrol grubu, aile eğitim düzeyi değişkenine göre ön test ve son test tutum puanları arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığı, sorusuna cevap aranmıştır.

Tablo 40

Deney ve kontrol grubu baba eğitim düzeyi değişkenine göre ön test ve son test tutum puanlarına yönelik betimsel istatistikler

Grup			n	x	ss	min	max
Deney	İlkokul	Ön test	4	62,75	10,81	48,00	74,00
		Son test	4	59,75	9,67	52,00	72,00
	Ortaokul	Ön test	5	66,60	7,16	58,00	73,00
		Son test	5	54,83	4,15	50,00	59,00
	Üniversite	Ön test	6	64,83	6,33	62,00	74,00
		Son test	6	63,50	7,47	51,00	74,00
Kontrol	İlkokul	Ön test	3	57,00	2,64	55,00	60,00
		Son test	3	55,00	7,93	49,00	64,00
	Ortaokul	Ön test	13	41,84	18,21	13,00	58,00
		Son test	13	44,76	5,13	37,00	55,00
	Lise	Ön test	1	57,00		57,00	57,00
		Son test	1	57,00		57,00	57,00
	Üniversite	Ön test	5	48,40	15,48	21,00	59,00
		Son test	5	47,00	5,43	42,00	55,00

Tablo 40'ta deney ve kontrol grubu baba eğitim düzeyine yönelik tutum puanlarının

betimsel sonuçları yer almaktadır. Bu sonuçlar değerlendirildiğinde, deney grubunda babası ilkokul mezunu olan katılımcıların, tutum ön test puan ortalaması $X=62,75$ iken tutum son test puan ortalaması $X=59,75$ olmuştur. Deney grubunda babası ortaokul mezunu olan kişilerin, tutum ön test puan ortalaması $X=66,60$ iken tutum son test puan ortalaması $X=53,60$ 'a düşmüştür. Babasının eğitim düzeyi lise mezunu olan kişilerin, son test puan ortalamaları yükselmiştir. Deney grubunda babası üniversite mezunu olan katılımcıların, tutum ön test puan ortalaması $X=64,83$ iken tutum son test puan ortalaması $X=63,50$ 'ye düşmüştür. Deney grubunda baba meslek değişkeni tutum ön test ve son test puan ortalaması içerisinde en düşük puan 48 iken alınan en yüksek puanın 74 olduğu görülmektedir. Kontrol grubunda babası ilkokul mezunu olan kişilerin tutum ön test puan ortalaması $X=57,00$ iken tutum son test puan ortalaması $X=55,00$ 'a düşmüştür. Kontrol grubunda babası ortaokul mezunu olan katılımcıların, tutum ön test puan ortalaması $X=41,84$ iken tutum son test puan ortalaması $X=44,76$ 'ya yükselmiştir. Kontrol grubunda babası lise mezunu olan katılımcıların,

tutum ön test puan ortalaması ve tutum son test puan ortalaması $X=57,00$ 'dır. Kontrol grubunda babası üniversite mezunu olan katılımcıların, tutum ön test puan ortalaması $X=48,40$ iken tutum son test puan ortalaması $X=47,00$ 'a düşmüştür. Kontrol grubunda baba eğitim düzeyi ön test ve son test puan ortalamaları içerisinde en düşük puan 13 iken alınan en yüksek puan 64 olduğu söylenebilir.

Tablo 41

Deney ve kontrol grubu baba eğitim düzeyine göre ön test ve son test tutum puanlarına ilişkin Wilcoxon İşaretli Sıralar testi sonuçları

Grup			N	SO	ST	z	p
Deney	Pozitif sıra	İlkokul	4	3.33	6.00	-.365 ^b	.715
		Ortaokul	5	3.00	15.00	-2.023 ^b	.043
		Üniversite	6	3.00	12.00	-.314 ^b	.753
Kontrol	Pozitif sıra	İlkokul	3	1.50	1.50	-.816 ^b	.414
		Ortaokul	13	11.25	45.00	-.035 ^b	.972
		Üniversite	5	5.00	5.00	-.674 ^b	.500

b. Pozitif sıralar temeline bağlı

Tablo 41'de *Wilcoxon İşaretli Sıralar* testi sonuçlarına göre baba eğitim düzeyi tutum ön test ve son test sonuçlarına bakıldığında, deney grubunda baba eğitim düzeyine göre katılımcıların ön test ve son test tutum puanları arasında anlamlı bir farklılık yoktur (ilkokul: $z = -.365$; $p > .05$), (üniversite: $z = -.314$; $p > .05$). Ancak deney grubunda baba eğitim düzeyi ortaokul mezunları olan katılımcıların ön test ve son test tutum puanları arasında anlamlı bir farklılık vardır (ortaokul: $z = -2.023$; $p < .05$), Deney grubunda sorumluluk değeri, etkinlik temelli bir öğretim anlayışı çerçevesinde gerçekleştirilmiştir. Bu sonuçlara göre deney grubunda baba eğitim düzeyleri göz önünde bulundurularak katılımcıların tutum ön test ve son test puanlarında son test lehine anlamlı bir farklılık çıkmamıştır. Kontrol grubunda baba eğitim düzeyine göre katılımcıların ön test ve son test tutum puanları arasında anlamlı bir farklılık çıkmamıştır (ilkokul: $z = -.816$; $p > .05$), (ortaokul: $z = -.035$; $p > .05$), (üniversite: $z = -.674$; $p > .05$).

Tablo 42

Deney ve kontrol grubu anne eğitim düzeyi değişkenine göre ön test ve son test tutum puanlarına yönelik betimsel istatistikler

Grup			n	x	ss	min	max
Deney	İlkokul	Ön test	7	66,71	6,62	58,00	74,00
		Son test	7	58,28	8,19	50,00	72,00
	Ortaokul	Ön test	2	54,00	8,48	48,00	60,00
		Son test	2	61,00	2,82	59,00	63,00
	Lise	Ön test	4	66,25	7,50	58,00	74,00
		Son test	4	58,50	7,50	52,00	65,00
	Üniversite	Ön test	2	66,50	3,53	64,00	69,00
		Son test	2	62,00	16,97	50,00	74,00
Kontrol	İlkokul	Ön test	6	47,33	17,06	14,00	60,00
		Son test	6	53,50	6,77	45,00	64,00
	Ortaokul	Ön test	8	45,37	16,56	16,00	58,00
		Son test	8	45,12	3,27	39,00	49,00
	Lise	Ön test	6	43,50	20,78	13,00	59,00
		Son test	6	44,16	7,25	37,00	55,00
	Üniversite	Ön test	2	53,00	2,82	51,00	55,00
		Son test	2	46,00	4,24	43,00	49,00

Tablo 42’de deney ve kontrol grubu anne eğitim düzeyine göre katılımcıların tutum ön test ve son test puan ortalamalarına ilişkin betimsel sonuçlara bakıldığında, deney grubunda annesi ilkokul mezunu olan katılımcıların tutum ön test puan ortalaması $X=66,71$ iken tutum son test puan ortalaması $X=58,28$ ’e düşmüştür. Deney grubunda annesi ortaokul mezunu olan katılımcıların tutum ön test puan ortalaması $X=54,00$ iken tutum son test puan ortalaması $X=61,00$ ’dır. Deney grubunda annesi lise mezunu olan katılımcıların tutum ön test puan ortalaması $X=66,25$ iken tutum son test puan ortalaması $X=58,50$ olmuştur. Deney grubunda annesi üniversite mezunu olan katılımcıların tutum ön test puan ortalaması $X=66,50$ iken tutum son test puan ortalaması $X=62,00$ ’a düşmüştür. Bakıldığında deney grubunda anne eğitim düzeyleri tutum ön test ve son test puanları arasında son test lehine en çok düşüş annesi ilkokul ve lise mezunu olan katılımcılarda görülmüştür. Kontrol grubunda annesi ilkokul mezunu olan katılımcıların, ön test ve son test puan ortalaması $X=47,33$ iken tutum son test puan ortalaması $X=53,50$ ’ye yükselmiştir. Kontrol grubunda annesi ortaokul mezunu olan

katılımcıların, tutum ön test puan ortalaması $X=45,37$ iken tutum son test puan ortalaması $X=45,12$ olmuştur. Kontrol grubunda annesi lise mezunu olan katılımcıların tutum ön test puan ortalaması $X=43,50$ iken tutum son test puan ortalaması $X=46,00$ 'dır. Annesi üniversite mezunu olan katılımcıların tutum ön test puan ortalaması $X=53,00$ iken tutum son test puan ortalaması $X=46,00$ olmuştur. Deney grubunda anne eğitim düzeyine göre katılımcıların tutum ön test ve son test puanları içerisinde alınan en düşük puan 48 iken alınan en yüksek puan 74 olmuştur. Kontrol grubunda anne eğitim düzeyine göre katılımcıların tutum ön test ve son test puanları arasında alınan en düşük puan 13 iken en yüksek puan ise 64 olmuştur.

Tablo 43

Deney ve kontrol grubu anne eğitim düzeyi değişkenine göre ön test ve son test tutum puanlarına ilişkin Wilcoxon İşaretli Sıralar testi sonuçları

Grup			N	SO	ST	z	p
Deney	Pozitif sıra	İlkokul	7	2.33	7.00	-1.355 ^b	.176
	Pozitif sıra	Ortaokul	2	1.00	1.00	-447 ^b	.655
	Pozitif sıra	Lise	4	1.00	1.00	-1.473 ^b	.141
	Pozitif sıra	Üniversite	2	1.50	3.00	-447 ^b	.655
Kontrol	Negatif sıra	İlkokul	6	2.17	6.50	-.271 ^c	.786
	Pozitif sıra	Ortaokul	8	7.50	15.00	-.421 ^b	.674
	Negatif sıra	Lise	6	2.50	10.00	-.105 ^c	.916
	Pozitif sıra	Üniversite	2	00.00	00.00	-1.342 ^b	.180

b. Pozitif sıralar temeline bağlı

c. Negatif sıralar temeline bağlı

Tablo 43'te yer alan veriler değerlendirildiğinde, deney grubunda anne eğitim düzeyi değişkenine göre katılımcıların ön test ve son test tutum puanları arasında anlamlı bir farklılık yoktur (ilkokul: $z = -1.355$; $p > .05$), (ortaokul: $z = -447$; $p > .05$), (lise: $z = -1.473$; $p > .05$), (üniversite: $z = -447$; $p > .05$). Kontrol grubunda anne eğitim düzeyi değişkenine göre katılımcıların, ön test ve son test tutum puanları arasında anlamlı bir farklılık yoktur (ilkokul: $z = -271$; $p > .05$), (ortaokul: $z = -421$; $p > .05$), (lise: $z = -105$; $p > .05$), (üniversite: $z = -1.342$; $p > .05$).

4.2. Nitel Verilerin Analizi

4.2.1. 5. Sınıf Sosyal Bilgiler dersinde sorumluluk değerinin etkinlik temelli öğretimin, öğrencilere sorumluluk değerini kazandırma durumuna yönelik görüşleri ile ilgili bulgular ve yorumları

5. Sınıf Sosyal Bilgiler dersinde sorumluluk değerinin etkinlik temelli öğretimin, öğrencilere sorumluluk değerini kazandırma durumuna yönelik görüşleri nelerdir? Sorusuna cevap verilmiştir. Bu genel görüşme sorusuna ilişkin şu alt sorulara cevap aranmıştır:

a-) Sorumluluk denildiğinde aklınıza ne gelmektedir? Sorusuna yanıt aranmıştır.

Tablo 44

Sorumluluk

Görüşler	frekans (<i>f</i>)	yüzde (%)
Ders çalışmak	16	61,54
Okula gitmek	3	11,54
Öğretmenimizi dinlemek	2	7,69
Denilen şeyi yapmak	2	7,69
Saygılı olmak	1	3,85
Kötü söz söylememek	1	3,85
Görevimizi yerine getirmek	1	3,85
İş yapmak	1	3,85
Okul eşyalarını getirmek	1	3,85
Görevleri yapmak	1	3,85
Yatak toplamak	1	3,85
Bakkala gitmek	1	3,85
<i>Toplam</i>	26	100%

Tablo 44'te sorumluluk kavramının frekans ve yüzdelik değerlerine ilişkin veriler

değerlendirildiğinde, sorumluluk ile ilgili toplam 12 kavram saptanmış ve frekans toplamı 26 olduğu belirlenmiştir. Bunun sonucunda öğrenciler, sorumluluk kavramını en çok ders çalışmak (% 61,54) ve okula gitmek (%11,54) olarak düşündüklerini belirtmişlerdir. Öğretmenimizi dinlemek (% 7,69), görevleri yapmak (% 3,85) şeklinde söylemişlerdir. Sorumluluk ile ilgili en az değinilen açıklamalar, saygılı olmak (% 3,85), kötü söz söylememek (% 3,85), görevlerimizi yerine getirmek (% 3,85), iş yapmak (% 3,85), okul

eşyalarını getirmek (% 3,85), görevleri yapmak (% 3,85), yatak toplamak (% 3,85), bakkala gitmek (% 3,85) olduğunu belirtmişlerdir. Tablo genel olarak değerlendirildiğinde, öğrencilerin sorumluluk kavramına yönelik cevapları olumlu olduğu görülmektedir. Bu bağlamda öğrencilerin sorumluluk kavramına ilişkin görüşlerinden bazıları doğrudan alıntılarla sunulmuştur. Bunlardan bazıları şunlardır:

K4. “Ders yapmak aklıma gelmektedir.”

K7. “Ödev yapmak, öğretmenimizi dinlemek, saygılı olmak, küfür etmemek geliyor.”

K9. “İş yapmak, ders çalışmaktır.”

K11. “Okulda sorumluluklarım var, mesela ders yapmak ve benzeri gibi şeyler aklıma geliyor.”

K13. “Yatak toplamak, ödev yapmak, okula gitmek, bakkala gitmek ve benzeri şeyler sorumluluklarımızdır.”

b-) Bireysel sorumluluklarımız ile ilgili düşünceleriniz nelerdir? Sorusuna cevap aranmıştır.

Tablo 45

Bireysel sorumluluklar

Görüşler	frekans (f)	yüzde (%)
Güzel bir şeyler yapmak	3	17,65
Ailemi sevmek	2	11,76
Davranışlarımızla örnek olmak	2	11,76
Evdeki sorumlulukları yerine getirmek	1	5,88
Herkesle saygılı konuşmak	1	5,88
Vatanımıza sahip çıkmak	1	5,88
İyi bir insan olmak	1	5,88
Kendimizi geliştirmek	1	5,88
Yardım etmek	1	5,88
Bazen çok yorucu oluyor	1	5,88
Kitap okumak	1	5,88
Banyo yapmak	1	5,88
Okula gitmek	1	5,88
<i>Toplam</i>	17	100%

Tablo 45’te öğrencilerin, bireysel sorumlulukları ile ilgili görüşlerine ilişkin frekans ve yüzdelik sonuçları belirtilmiştir. Bireysel sorumluluklarımızla ilgili frekans toplamı, 17

olduğu saptanmıştır. Genel olarak değerlendirildiğinde, öğrenciler bireysel sorumlulukları en çok güzel bir şeyler yapmak (% 17,65) olarak açıklamıştır. Daha sonra ailemi sevmek (% 11,76), davranışlarımızla örnek olmak (% 11,76) olarak sıralanabilir. Bireysel sorumluluk ile ilgili en az vurgulanan ifadeler, evdeki sorumlulukları yerine getirmek (% 5,88), herkesle saygılı konuşmak (% 5,88), vatanımıza sahip çıkmak (% 5,88), iyi bir insan olmak (% 5,88), yardım etmek (% 5,88), kitap okumak (% 5,88) banyo yapmak (% 5,88), okula gitmek (% 5,88) şeklinde ifade etmişlerdir. Genel olarak öğrencilerin bireysel sorumluluklarımız ile ilgili açıklamaları olumlu olduğu söylenebilir. Sadece bir öğrenci, bireysel sorumluluklarımızı yerine getirdiğimiz zaman, bazen çok yorucu olduğunu (% 5,88) belirtmiştir. Bu bulgular doğrultusunda, öğrencilerin bireysel sorumluluklarımız ile ilgili görüşlerinden bazıları şunlardır:

K6, “Bireysel Sorumluluklarımız çok önemlidir. Ve yapmalıyız eğer yapmazsak iyi bir insan olamayız.”

K7, “Sorumluluklarımızı seviyorum, çünkü kendimizi geliştirmeliyiz.”

K8, “Bireysel sorumluluk her bireyin kendine ait sorumluluklarıdır. Ve bizim sorumluluklarımız önemlidir.”

K9, “Okula gitmek, ödevlerimi yapmak bireysel sorumluluklarım arasında yer almaktadır.”

c-) Toplumsal sorumluluklarımız ile ilgili düşünceleriniz nelerdir? Sorusuna

cevap aranmıştır.

Tablo 46

Toplumsal sorumluluklar

Görüşler	frekans (f)	yüzde (%)
Kurallara uymak	4	16,67
Doğru yolu göstermek	3	12,50
Saygılı davranmak	2	8,33
Kavga etmemek	2	8,33
Birbirine yardım etmek	2	8,33
Toplum için bir şey üretmek	2	8,33
Kaba davranmamak	1	4,17
Uyumlu olmak	1	4,17
Örnek olmak	1	4,17
Başkalarının haklarına saygı göstermek	1	4,17
Sıraya girmek	1	4,17
Yaşlılara yer vermek	1	4,17
Çevreyi temiz tutmak	1	4,17
Okula gelmek	1	4,17
Ortama uygun davranmak	1	4,17
<i>Toplam</i>	24	100 %

Tablo 46'da toplumsal sorumluluklar ile ilgili frekans ve yüzdelik sonuçları

açıklanmıştır. Bu sonuçlara göre öğrenciler, toplumsal sorumlulukları, en çok kurallara uymak (% 16,67) olarak ifade etmişlerdir. Daha sonra doğru yolu göstermek (% 12,50), saygılı davranmak (% 8,33), kavga etmemek (% 8,33), birbirine yardım etmek (% 8,33), toplum için bir şeyler üretmek (% 8,33) olduğunu açıklamışlardır. Öğrencilerin toplumsal sorumluluklarına yönelik görüşleri içerisinde en az olanı: Kaba davranmamak (% 4,17), uyumlu olmak (% 4,17), örnek olmak (% 4,17), başkalarının haklarına saygı göstermek (% 4,17), sıraya girmek (% 4,17), bazı insanlar yerine getirmiyor (% 4,17), çevreyi temiz tutmak (% 4,17), okula gelmek (% 4,17), ortama uygun davranmak (% 4,17) şeklinde olduğunu belirtmişlerdir. Öğrencilerin toplumsal sorumluluklara yönelik yanıtlarının olumlu olduğu söylenebilir. Toplumsal sorumluluklarımız ile ilgili 15 kavram tespit edilmiştir. Frekans toplamı ise 24'tür. Bu sonuçlar doğrultusunda, öğrencilerin toplumsal sorumluluklarımız ile ilgili görüşlerinden bazıları şöyledir:

K4. “Saygılı olmalıyız, kavga etmemeliyiz, kaba davranmamalıyız”

K5. “Topluma uyum sağlamak ve onlar gibi olmak, yani örnek olmaktır.”

K6. “Bir şey satın aldığımız zaman kuyruk olduğu zaman başkasının sırasını çalmamalıyız.”

K8. “Toplumsal sorumluluklarımızdan biri herkesin ortak noktası, mesela çevreyi temiz tutmak”

K9. “Minibüste giderken yaşlı insanlara yer vermek”

K10. “Toplunun içine girdiğim zaman davranışlarımı ona göre değiştiriyorum. Yaşlı bir insanla konuşsam duymuyorsa sesli konuşurum ve benzeri konularda bu şekilde davranırım”

ç-) Okula yönelik sorumluluklarımız ile ilgili düşünceleriniz nelerdir? Sorusuna cevap aranmıştır.

Tablo 47

Okula yönelik sorumluluklar

Görüşler	frekans (f)	yüzde (%)
Ders çalışmak	11	39,29
Okula gitmek	5	17,86
Derse hazırlık yapmak	5	17,86
Kitap okumak	4	14,29
Okul kurallarına uymak	3	10,71
<i>Toplam</i>	28	100%

Tablo 47’de öğrencilerin okula yönelik sorumlulukları ile ilgili düşüncelerinin frekans ve yüzdelik dağılımları verilmiştir. Buna göre okula yönelik sorumlulukları, ders çalışmak (%39,29), okula gitmek (%17,86), derse hazırlık yapmak (%17,86), kitap okumak (%14,29), okul kurallarına uymak (%10,71) şeklinde açıklamışlardır. Okul sorumlulukları ile ilgili frekans toplamı 28 olarak saptanmıştır. Ayrıca 5 kavram tespit edilmiştir. Bu açıklamalar ışığında öğrencilerin okula yönelik sorumlulukları hakkında düşüncelerinin olumlu ve daha çok okuldaki derse yönelik bir sorumluluk algısına sahip oldukları görülmektedir.

d-) Ailenize karşı sorumluluklarımız ile ilgili düşünceleriniz nelerdir? Sorusuna

cevap aranmıştır.

Tablo 48

Ailede sorumluluklar

Görüşler	frekans (f)	yüzde (%)
Aileye karşı saygılı olmak	5	27,78
Her çocuğun ailesine karşı sorumluluğu vardır	4	22,22
Anneme yardım etmek	2	11,11
Odamızı toplamak	1	5,56
İyi olmak	1	5,56
İş konusunda yardım etmek	1	5,56
Saygısızlık yapmamak	1	5,56
Kötü söz söylememek	1	5,56
Aileyi sevmek	1	5,56
Sözlerinden çıkmamak	1	5,56
<i>Toplam</i>	18	100%

Tablo 48’de öğrencilerin aile sorumlulukları ile ilgili yanıtları incelendiğinde, frekans toplamı 18’dir. Öğrencilere göre aileye yönelik sorumluluklar içerisinde en çok aileye karşı saygılı olmak (% 27,78) olduğunu belirtmişlerdir. Daha sonra her çocuğun aileye karşı sorumluluğu vardır (% 22,22) ve anneme yardım etmek (% 11,11) şeklinde sıralanabilir. Aileye karşı sorumluluklarımız içerisinde en az değinilen kodlar: odamızı toplamak (% 5,56), iyi olmak (% 5,56), iş konusunda yardım etmek (% 5,56), saygısızlık yapmamak (% 5,56), kötü söz söylememek (% 5,56), aileyi sevmek (% 5,56), sözlerinden çıkmamak (% 5,56) olarak belirtmişlerdir. Genel olarak değerlendirildiğinde öğrencilerin aile ile ilgili sorumluluklara yönelik cevaplarının olumlu olduğu söylenebilir. Kodlardan da anlaşıldığı gibi öğrencilerin daha çok anne ve babaya saygılı olmak ve yardım etmek üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Bu sonuçlar doğrultusunda, öğrencilerin aile sorumlulukları ile ilgili görüşlerinden bazıları şunlardır:

K1, “Aileme karşı saygım çoktur.”

K4, “Aileme karşı saygısızlık yaparsam fazla sevilermeyebilirim”

K5, “Aileme bir iş konusunda yardım ederim”

K6, “Saygılı olmak, aileye karşı iyi olmaktır.”

K7, “Her çocuğun ailesine karşı sorumlulukları vardır.”

K8, “Aileme karşı sorumluluklarım var, onlara karşı gelmem, sözlerinden çıkmam”

e-) Çevreye yönelik sorumluluklarımız ile ilgili düşünceleriniz nelerdir?

Sorusuna cevap aranmıştır.

Tablo 49

Çevrede sorumluluklar

Görüşler	frekans (<i>f</i>)	yüzde (%)
Yere çöp atmamak	9	42,86
Çevrede uygun davranışlar sergilemek	4	19,05
Doğayı korumak	3	14,29
Çöp ataları uyarmak	2	9,52
Yerlere tükürmemek	1	4,76
Yerdeki çöpi kaldırmak	1	4,76
İnsanları bilgilendirmek	1	4,76
<i>Toplam</i>	21	100,00

Tablo 49’da öğrencilerin çevreye yönelik sorumluluklarının neler olduğunu belirten sonuçlar yer almıştır. Bu sonuçlar değerlendirildiğinde, çevreye yönelik sorumluluklarının, frekans toplamı 21 olduğu söylenebilir. Öğrencilere göre çevreye yönelik sorumluluklarımız içerisinde en çok yere çöp atmamak (% 42,86) olduğunu ifade etmişlerdir. Daha sonra çevrede uygun davranışlar sergilemek (% 19,05), doğayı korumak (% 14,29), çöp ataları uyarmak (% 9,52) olduğu söylenebilir. Çevreye yönelik sorumluluklarımız ile ilgili kodların içerisinde en az değere sahip olanlar, yerlere tükürmemek (% 4,76), yerdeki çöpi kaldırmak (% 4,76), insanları bilgilendirmek (% 4,76) şeklinde olduğu görülmektedir. Öğrencilerin çevreye yönelik sorumluluklara verdikleri cevapların, olumlu olduğu söylenebilir. Öğrencilerin genel olarak çevreye yönelik sorumlulukları: *Çevre, doğa, temiz alan* etrafında toplanabilir.

Bu sonuçlar ışığında, öğrencilerin çevreye yönelik sorumlulukları ile ilgili görüşlerinden bazıları şunlardır:

K4, “Çevreye karşı düzgün davranmak, yerlere tükürmemek”

K5, “Doğayı korumalıyız. Yerlere çöp atmamalıyız. Atanı uyarmalıyız.”

K6, “Yerlere çöp atmamak, doğaya karşı saygılı olmak”

K7, “Çevreye karşı sorumluluklarımız vardır. Mesela temiz tutmak, doğayı korumak, insanlara bu konuda bir şeyler anlatmaktır.”

K8, “Yerde çöp görürsem kaldırırım. Yere çöp atanı görürsem ona atmamasını söylerim”

f-) Sosyal Bilgiler dersinde uyguladığımız sorumluluk değerinin etkinlik temelli öğretimini nasıl buldunuz? Sorusuna cevap aranmıştır.

Tablo 50

Sosyal Bilgiler dersinde etkinlik temelli öğretim

Görüşler	frekans (<i>f</i>)	yüzde (%)
Çok yararlı buldum	6	33,33
Güzel ve eğlenceli oldu	6	33,33
Güvenimizin artmasını sağladı	2	11,11
Daha eğlenceli olması gerekli	1	5,56
Öğretmenimiz iyi	1	5,56
Dersimizde çalışma yapmak güzel	1	5,56
Dersimi çok sevdim	1	5,56
<i>Toplam</i>	18	100%

Öğrencilerin, tablo 50’de Sosyal Bilgiler dersinde sorumluluk değerinin etkinlik temelli öğretimini nasıl bulduğu ile ilgili sonuçları belirtilmiştir. Buna göre frekans toplamı 18’dir. Yüzdelik dilimlere bakıldığında, öğrenciler Sosyal Bilgiler dersinde etkinlik temelli öğretime yönelik olarak en fazla çok yararlı buldum (% 33,33), güzel ve eğlenceli (% 33,33) şeklinde yanıtlar vermişlerdir. Etkinlik temelli öğretime ilişkin yanıtları içerisinde en az olanı ise güvenimizin artmasını sağladı (% 11,11), daha eğlenceli olması gerekli (% 5,56), öğretmenimiz iyi (% 5,56), dersimizde çalışma yapmak güzel (% 5,56), dersimi çok sevdim (% 5,56) şeklinde açıklamalarda bulunmuşlardır. Genel olarak öğrenciler, Sosyal Bilgiler dersinde sorumluluk değerinin etkinlik temelli öğretim sürecini olumlu olarak değerlendirmişlerdir. Bu açıklamalara göre öğrencilerin Sosyal Bilgiler dersinde etkinliklerle öğretimi hem ilgi çekici, hoş hem de eğlenceli ve iyi olduğunu ifade etmişlerdir. Özellikle

Sosyal Bilgiler dersinde birçok öğretim yöntem ve tekniğe bağlı öğrenme sürecinin tasarlanması sonucunda, öğrencilerin öğrenme sürecine olan katılımlarının arttığı, hoşlarına gittiği, eğlendikleri, ilgi ve dikkatlerinin arttığı söylenebilir. Çünkü öğrencilerin ders sürecinde aktif olması, yaparak ve yaşayarak öğrenme sürecinde etkin olması, öğrenme düzeylerine olumlu katkılar sağlamıştır.

Bu açıklamalar doğrultusunda öğrencilerin sorumluluk değerinin etkinlik temelli öğretime ilişkin görüşlerinden bazıları şöyledir:

K1, “Çok faydalı buldum. Çünkü sorumluluk birisine güvenimizin olduğunu ifade eder”

K2, “Güzel buldum. Çok eğlenceliydi.”

K4, “Öğretmeni çok iyi buluyorum. Biz nasıl derse çalışıyorsak oda çalışıyor.”

g-) Sizce Sosyal Bilgiler dersinin etkinlik temelli işlenilmesi yararlı mıdır? Neden yararlıdır? Sorusuna cevap aranmıştır.

Tablo 51

Sosyal Bilgiler dersinde etkinlik temelli öğretimin yararları

Görüşler	frekans (f)	yüzde (%)
Evet	13	86,67
Hayır	1	6,67
Kararsız	1	6,67
<i>Toplam</i>	15	100%
<i>Neden faydalı?</i>		
Çok yararlı	3	27,27
Daha iyi öğrendik	2	18,18
Çok eğlenceli	2	18,18
Günümüzden bahsediyor	1	9,09
Çocukların çalışması ve başarılı olmasından bahsediliyor	1	9,09
Çok önemli	1	9,09
Bize güzel şeyler anlatıyor	1	9,09
<i>Toplam</i>	11	100%

Tablo 51’de yer alan veriler değerlendirildiğinde, Sosyal Bilgiler dersinde etkinlik temelli öğretimin faydalı olduğunu belirten öğrenci sayısı 13 (% 86,67) olduğu söylenebilir. Sadece 1 (% 6,67) öğrenci hayır, 1 (% 6,67) öğrenci de kararsız olduğunu açıklamıştır.

Öğrencilere Sosyal Bilgiler dersinde, etkinlik temelli öğretimin neden faydalı olduğu sorulmuş bunun sonucunda şu cevaplar verilmiştir: çok yararlı (% 27,27), daha iyi öğreniriz (% 18,18), çok eğlenceli (% 18,18) şeklinde en çok vurgulanan kavramlardır. Ayrıca günümüzden bahsediyor (% 9,09), küçük çocukların çalıştırılmamasından bahsediyor (% 9,09), çok önemli (% 9,09), bize güzel şeyler anlatıyor (% 9,09) şeklinde açıklamalarda bulunulmuştur. Genel olarak öğrencilerin görüşleri değerlendirildiğinde, etkinlik temelli öğretim sürecini olumlu bulmuşlardır. Özellikle eğlenceli, ilgili, güzel ve daha iyi öğrendiklerini ifade etmişlerdir. Bu açıklamalardan da anlaşıldığı gibi etkinlik temelli öğretimin, öğrencilerin öğrenmeye yönelik motivasyonlarını ve derse katılımlarını arttırdığı söylenebilir. Öğrencilerin çoğunluğu etkinlik temelli öğretim sürecinin faydalı olduğunu açıklamışlardır.

Bu açıklamalar ışığında öğrencilerin Sosyal Bilgiler dersinde, etkinlik temelli öğretimin yararlarına ilişkin görüşlerinden bazıları şunlardır:

K1, “Evet, çünkü şimdiki çağdan bahsediyor. Çocukların çalışması ve başarılı olmasından bahsediyor. Çok yararlıdır.

K3, “Çünkü çok eğlencelidir”

K4, “Çünkü Sosyal Bilgiler dersi çok önemli çok yararlı ve çok eğlenceli bir derstir.

K5, “Çünkü daha iyi öğreniriz, dergi ve benzeri şeyler”

h-) Sorumluluk değeri sizce nerede ve nasıl öğretilmelidir? Sorusuna cevap aranmıştır.

Tablo 52

Sorumluluk değerinin öğretimi

Görüşler	frekans (f)	yüzde (%)
Okulda öğretilmeli	9	36,00
Evde öğretilmeli	4	16,00
Düzgünce anlatılarak öğretilmeli	3	12,00
Her yerde öğretilmeli	1	4,00
Çocuklara örnek olarak öğretilmeli	1	4,00

Bilmiyorum	1	4,00
<i>Toplam</i>	19	100%

Tablo 52’de sorumluluk değeri ile ilgili sonuçlar değerlendirildiğinde, öğrencilere sorumluluk değerinin nerede öğretilmesi gerektiği sorulmuş onlara göre sorumluluk değeri, okulda öğretilmeli (% 36), evde öğretilmeli (% 16) olarak açıklamışlardır. En az vurgulananlar ise her yerde öğretilmeli (% 4), çocuklara örnek olarak (% 4) ifade edildiği görülmektedir. Sadece bir öğrenci bilmiyorum (% 4) şeklinde cevap vermiştir. Bu açıklamalardan da anlaşıldığı gibi öğrencilere göre sorumluluk değerinin okulda öğretilmesinin daha faydalı olacağını düşünmüşlerdir. Ayrıca sorumluluk değerinin doğru, güzel, etkili, düzgün ve saygılı bir şekilde öğretilmesi gerektiğini ifade etmişlerdir. Bu açıklamalar doğrultusunda öğrencilere sorumluluk değerinin nerede ve nasıl öğretilmesi gerektiği ile ilgili görüşlerinden bazıları şunlardır:

K1, “Sorumluluk nedir bize öğretiyorlar, çünkü ilerde bizimde sorumluluklarımız olacak”

K2, “Sorumluluk biz öğrencilere okulda öğretilmeli ve güzelce anlatılmalı”

K6, “Evde ve okulda çünkü çocuklara örnek olacak”

K7, “Okulda ve düzenli öğretilmeli”

K9, “Her yerde anlatılmalıdır ve düzgün anlatılmalıdır”

K10, “Bence daha çok okullarda öğretilmelidir. Çünkü zaten öğrenmek için bazı görevleri yerine getiriyoruz. Bu bir sorumluluk olduğu için bence okulda öğretilmelidir”

1-) Herhangi bir kamu veya sivil toplum kuruluşunun etkinliklerine katıldınız

mı? Biraz bahseder misin? Sorusuna cevap aranmıştır.

Tablo 53

Kamu veya sivil toplum kuruluşunun etkinliklerine katılım

Görüşler	frekans (f)	yüzde (%)
Hayır, katılmadım	10	47,62
Evet, katıldım	5	23,81
<i>Hangi etkinlikler</i>		
Cumhuriyet koşusu	1	4,76
Halk oyunları	1	4,76
Resim yarışması	1	4,76
Kompozisyon yarışması	1	4,76
Sıfır atık projesi	1	4,76
Geri dönüşüm projesi	1	4,76
<i>Toplam</i>	21	100%

Tablo 53'te yer alan bilgiler incelendiğinde, herhangi bir kamu veya sivil toplum

kuruluşu etkinliğine katılan öğrencilerin sayısı 5 olduğu belirlenmiştir. Öğrenciler, cumhuriyet koşusu (% 4,76), halk oyunları (% 4,76), resim yarışması (% 4,76), kompozisyon yarışması (% 4,76), sıfır atık projesi (% 4,76), geri dönüşüm projesi (% 4,76) adlı etkinliklere katıldıklarını ifade etmişlerdir. Öğrencilerden 10 tanesi (% 47,62) herhangi bir kamu veya sivil toplum kuruluşu etkinliğine katılmamışlardır. Genel olarak değerlendirildiğinde öğrencilerin, sorumluluk davranışlarının gelişimine katkı sağlayacak bazı kamu ve sivil toplum kuruluşu etkinliklerine katıldığı görülmektedir. Bu tarz etkinliklere katılmak, öğrencilerin *bireysel, toplumsal ve çevre sorumluluklarının* gelişimine olumlu katkılar sağlayacağı düşünülmektedir. Ayrıca eğitim ile ilgili kamu veya sivil toplum kuruluşu etkinliklerine katılmak öğrencilerde, *ait olma, karakter gelişimi, toplumsal bilinç, birlik ve beraberlik* duygusunun gelişimine destek olabilir.

Bu açıklamalardan yola çıkılarak öğrencilerin kamu ve sivil toplum kuruluşu etkinliklerine katılımı ile ilgili görüşlerinden bazıları şöyledir:

K1, “Evet katıldım. Sıfır atık projesinde geri dönüşümle ilgili birkaç şey anlatıp bizi bilgilendirdiler.”

K2, “Halk oyunu, resim yarışması, kompozisyon yarışmasına katıldım”

K3, “Cumhuriyet koşusuna katıldım”

4.2.2. 5. Sınıf öğrencilerinin Sosyal Bilgiler dersinde, sorumluluk kavramına yönelik oluşturdukları zihin haritaları ile ilgili bulgular ve yorumları

5. Sınıf öğrencilerinin Sosyal Bilgiler dersinde, sorumluluk kavramına yönelik oluşturdukları zihin haritaları nelerdir? Sorusuna cevap aranmıştır.

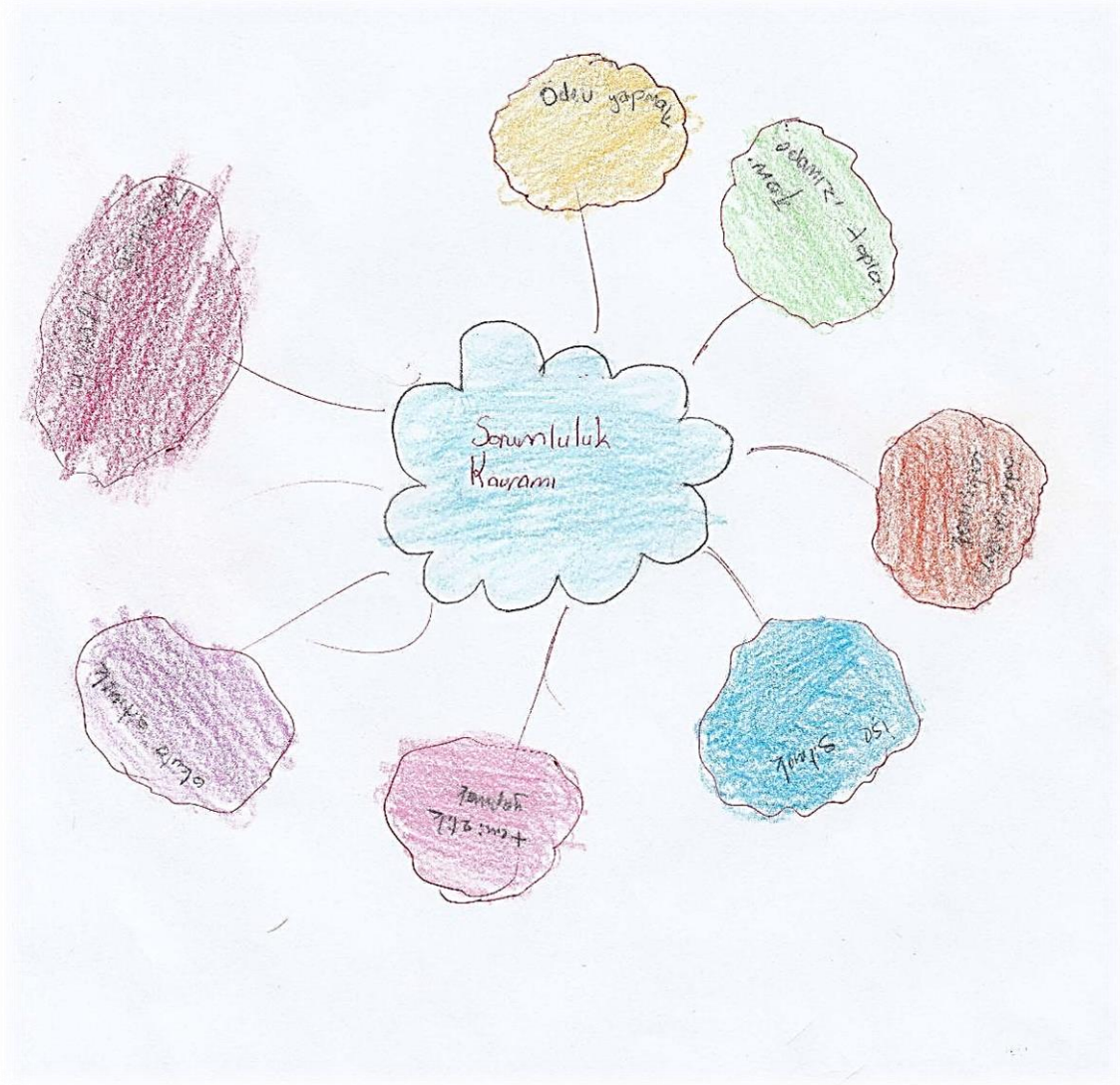
5. Sınıf Sosyal Bilgiler dersinde, sorumluluk değeri etkinlik temelli öğretim sürecine göre öğretilmek istemiştir. Bu süreçte çeşitli çalışma yaprakları, görsel etkinlikler, karikatür, zihin haritaları, kavram bulmacası gibi farklı öğretim araçları kullanılmış ve öğrenciler zevkli, eğlenceli ve etkin oldukları bir öğretim süreci yaşamışlardır. Özellikle öğrenciler farklı etkinliklerle sorumluluk kavramının farklı yönlerini de keşfetmeye çalışmışlardır. Örneğin sorumluluğun sadece bireysel ve aile ile ilgili olmadığı başka alanlarda da (çevre, toplum okul vb.) sorumluluklarımızın olduğunu anlamaya çalışmışlardır. Bunun için bu süreçte uygulanan etkinlikler sonucunda öğrenciler tarafından sorumluluk kavramına yönelik çeşitli zihin haritaları yapmışlardır.

Bu açıklamalar doğrultusunda öğrenciler tarafından meydana getirilen zihin haritaları değerlendirilmiş, ayıklanmış, bir araya getirilmiştir. Daha sonra bulgulardan elde edilen kavramlar: *bireysel, aile, okul, toplum ve çevreye* yönelik sorumluluklar altında bir araya getirilerek kavram haritası şeklinde sunulmuştur. Ayrıca öğrencilerin, sorumluluk ile ilgili geliştirdikleri kavramların frekans ve yüzdelik dağılımları da belirtilmiştir. Konunun genel perspektifinin sunulması ve etkinlik temelli öğretimin olumlu katkılarının belirtilmesi açısından önemli olduğu düşünülmektedir. Öğrencilerin yaptıkları zihin haritalarından bazıları şunlardır.

Görsel 2

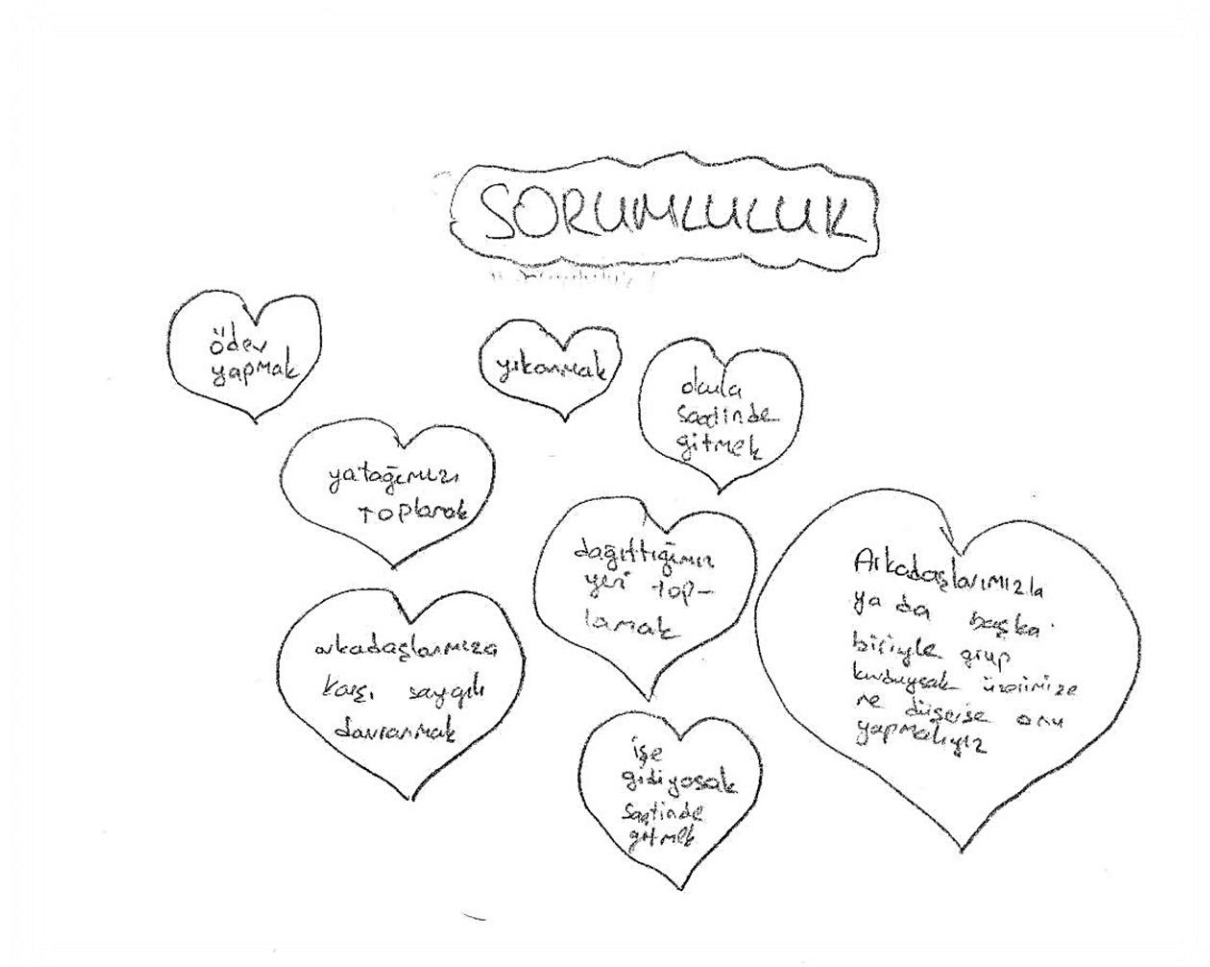
K2 Öğrencinin sorumluluk kavramı ile ilgili zihin haritası

Görsel 2’de K2 adlı öğrencinin çizmiş olduğu zihin haritasına göre sorumluluk, okula gitmek, ödev yapmak, temizlik yapmak, odamızı toplamak kavramları ile ilgili olduğunu açıklamıştır.

Görsel 3

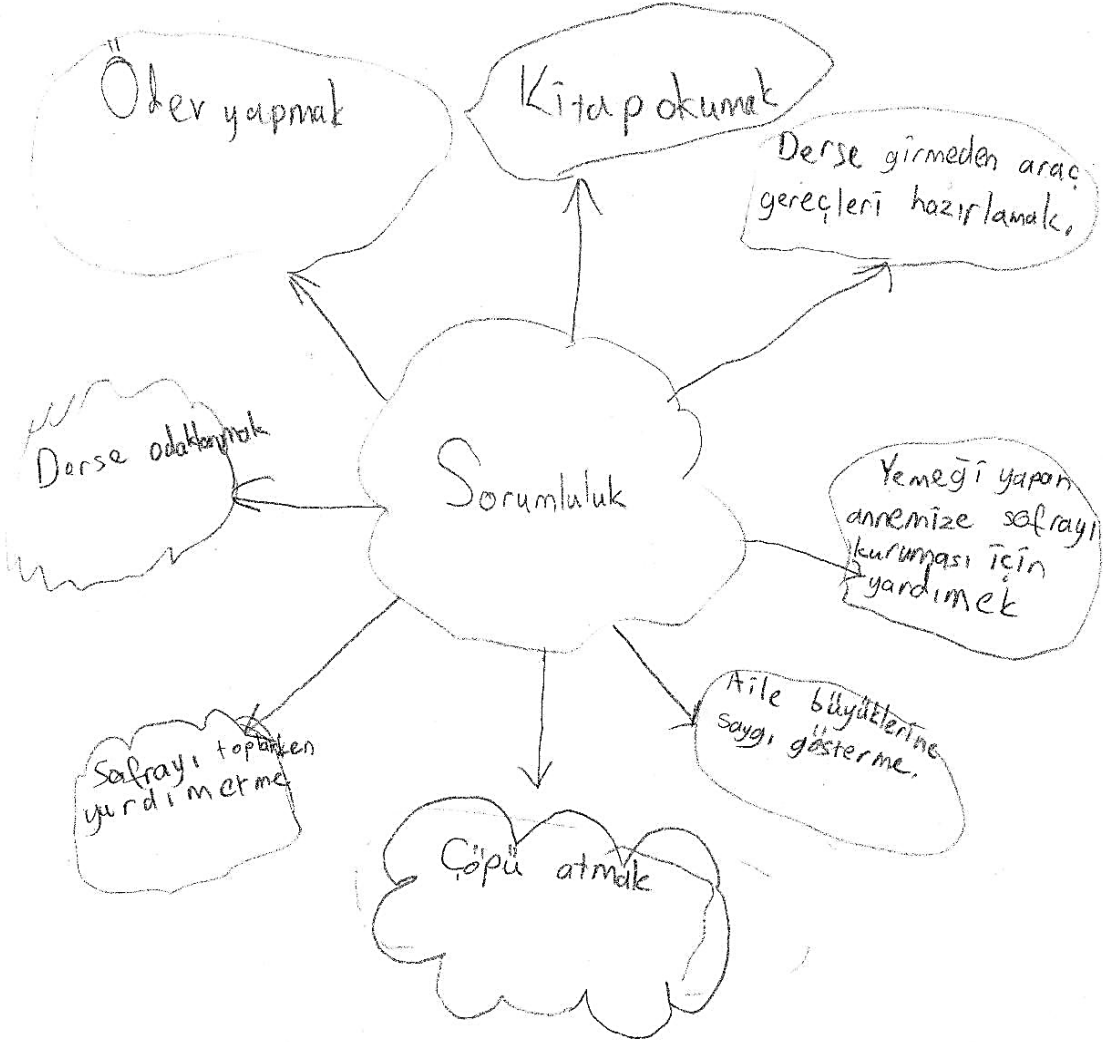
K3 Öğrencinin sorumluluk kavramı ile ilgili zihin haritası

Görsel 3'e göre K3 adlı öğrencinin zihin haritasında sorumluluk kavramı ile ilgili kalp şeklinde çizimler yapmıştır. Öğrencinin düşüncelerine göre sorumluluk, işi zamanında yapmak, dağıttığımız yeri toplamak, ödev yapmak, yıkamak, saygılı olmak, üzerine düşenleri yapmak kavramları ile ilişkili olduğunu belirtmiştir.

Görsel 4

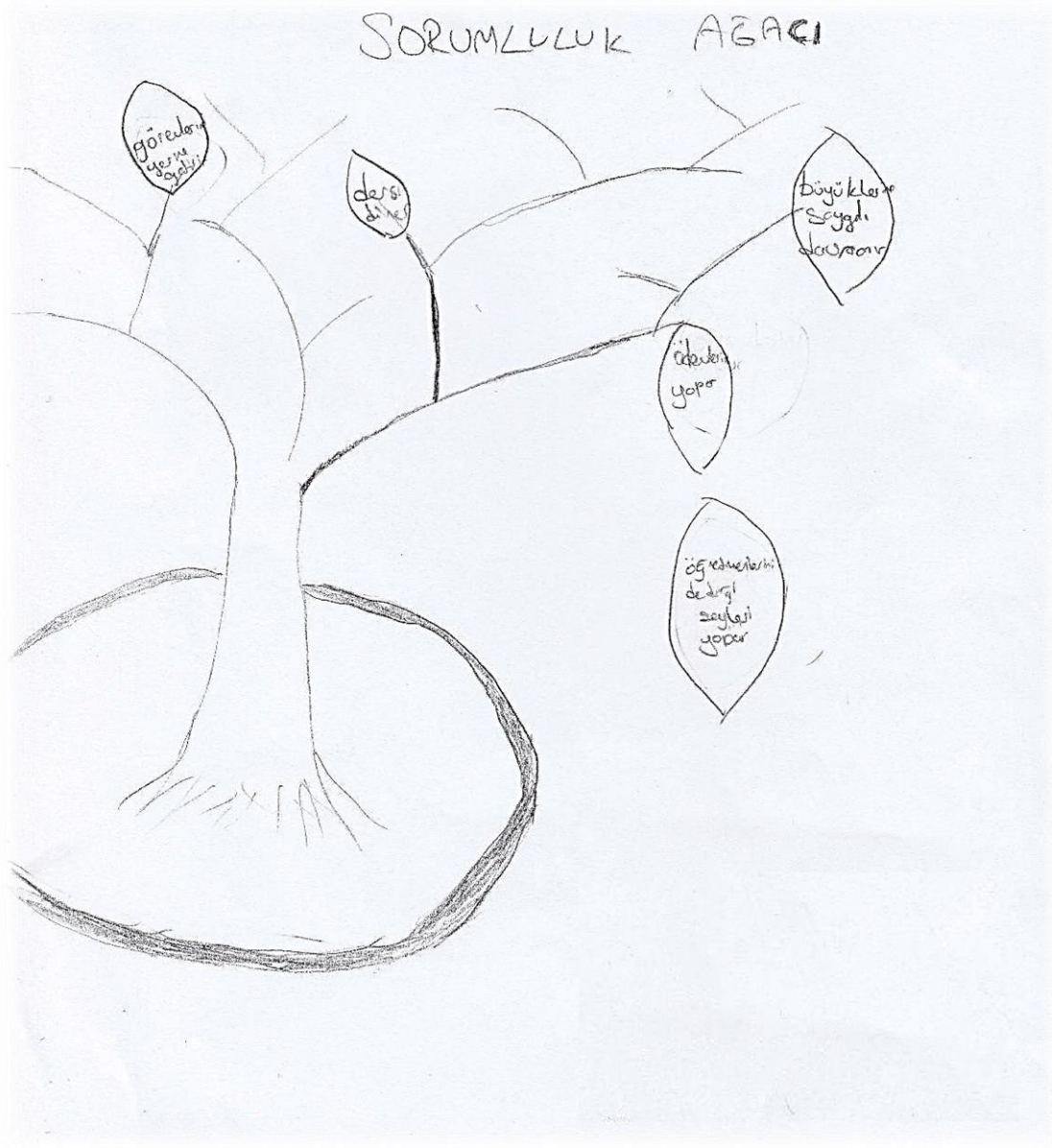
K5 Öğrencinin sorumluluk kavramı ile ilgili zihin haritası

Görsel 4'e göre K5 adlı öğrencinin sorumluluk ile ilgili zihin haritasında, derse odaklanmak, çöpe atmak, saygılı olmak, annemize yardım etmek, kitap okumak, ödev yapmak gibi kavramlarla ilişkili olduğunu açıklamıştır.

Görsel 5

K7 Öğrencinin sorumluluk kavramı ile ilgili zihin haritası

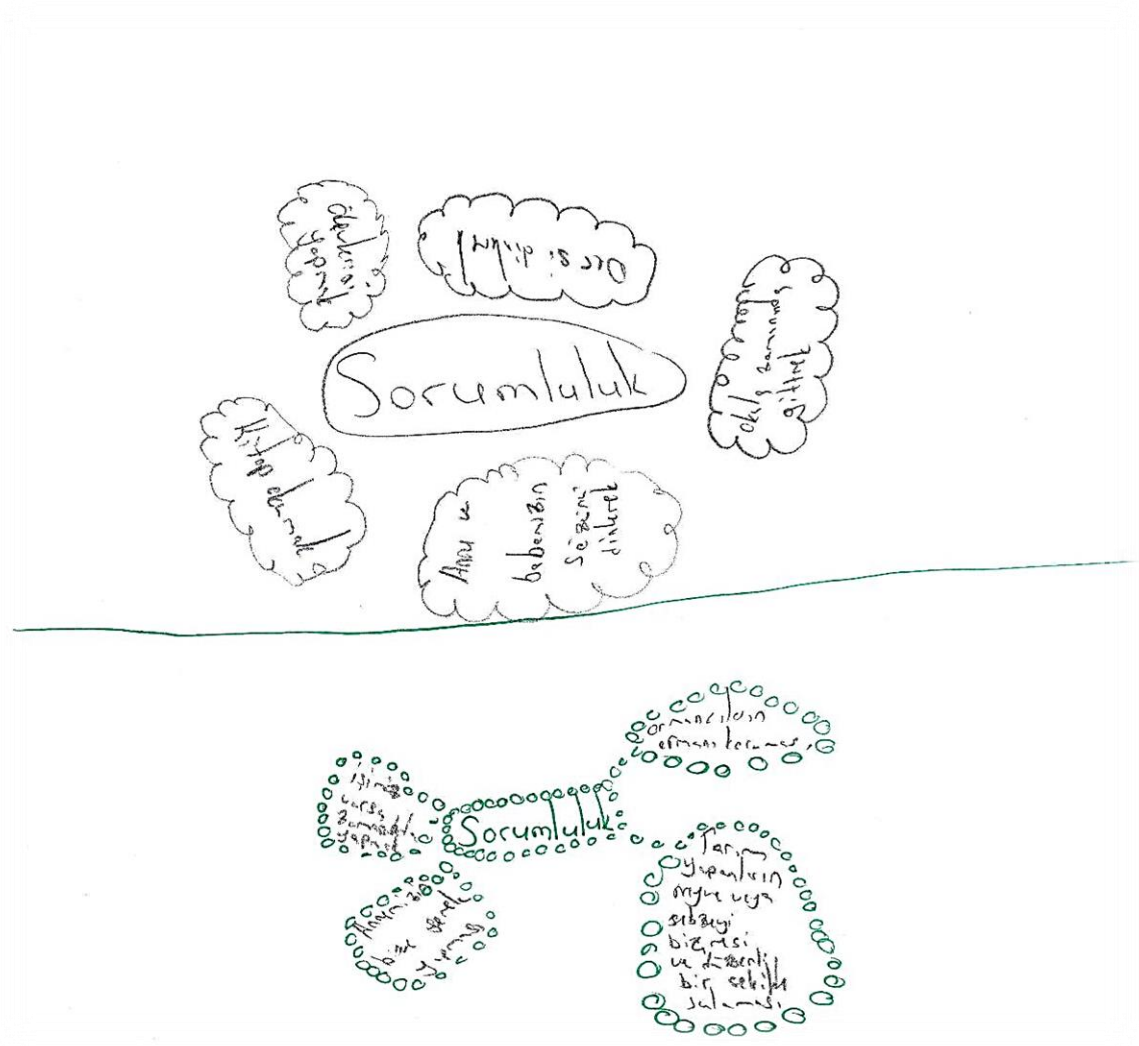

Görsel 5' e göre K7 adlı öğrenci, sorumluluk ağacı ismiyle bir zihin haritası çizmiştir.

Bu haritaya göre dersi dinlemek, ödev yapmak, saygılı davranmak şeklinde yanıtlar vermiştir.

Görsel 6

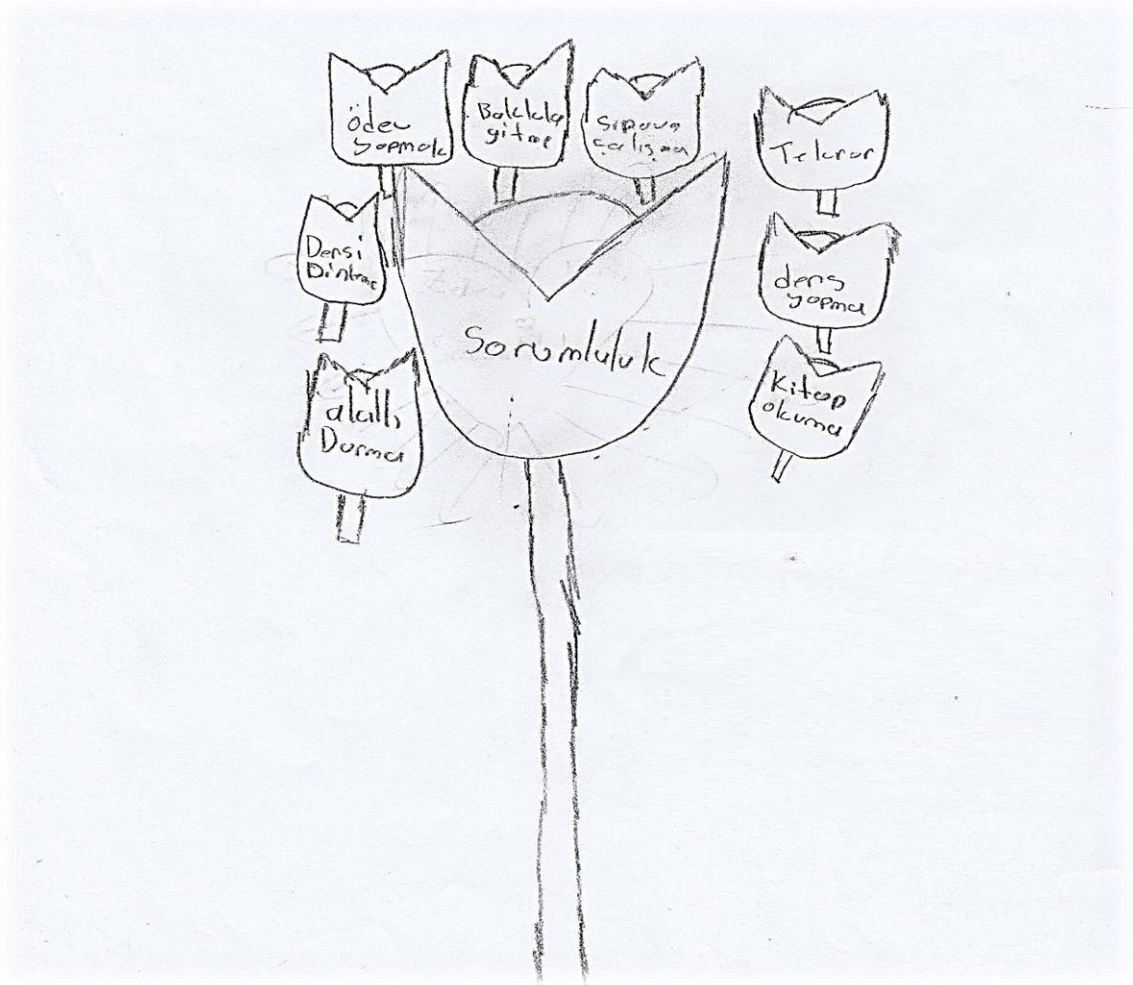
K10 Öğrencinin sorumluluk kavramı ile ilgili zihin haritası

Görsel 6'ya göre K10 adlı öğrenci, sorumluluk kavramı ile ilgili zihin haritasında, sorumluluğu, okula gitmek, ailenin sözünü dinlemek, kitap okumak, ödevlerini yapmak, annemize yardımcı olmak şeklinde açıklamalar yapmıştır.

Görsel 7

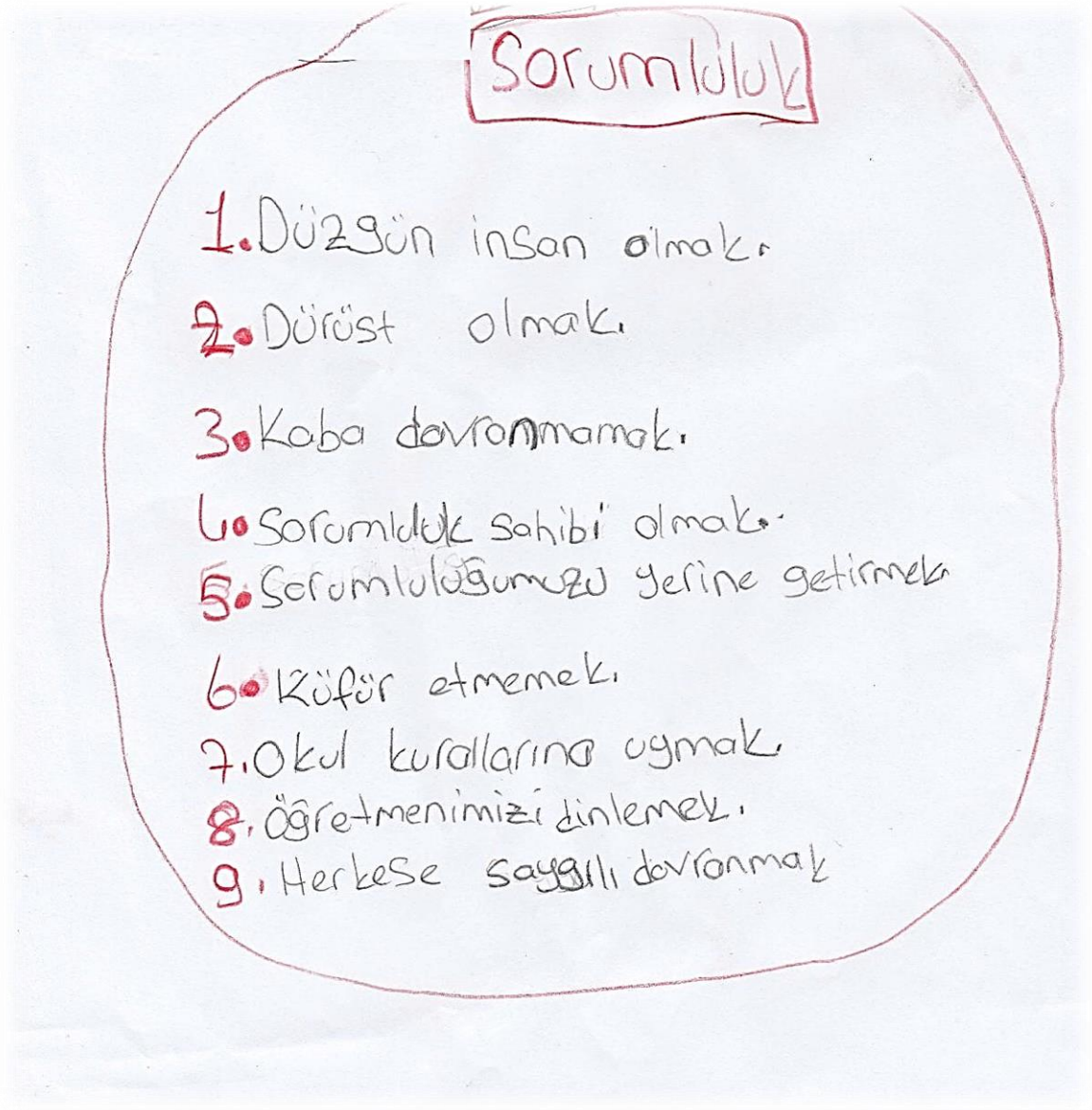
K12 Öğrencinin sorumluluk kavramı ile ilgili zihin haritası

Görsel 7’de K12 isimli öğrenci, sorumluluk ile ilgili zihin haritasına göre önce bir gül çizmiş daha sonra sorumluluk kavramına yönelik özellikleri sıralamıştır. Bu öğrenciye göre sorumluluk, akıllı durmak, kitap okumak, dersi dinlemek, ödev yapmak, bakkala gitmek, tekrar kavramları ile ilgili olduğunu açıklamıştır.

Görsel 8

K13 Öğrencinin sorumluluk kavramı ile ilgili zihin haritası

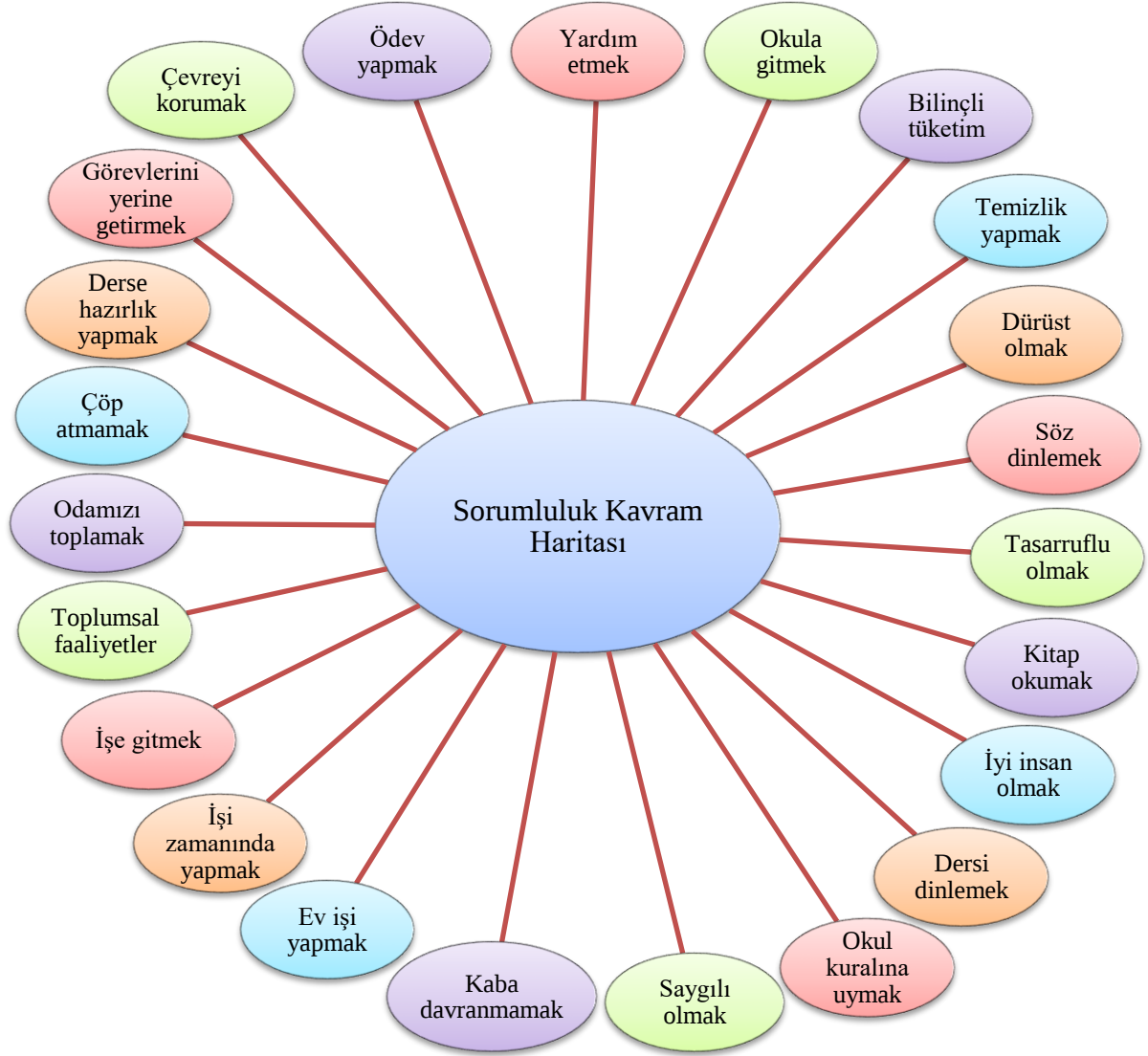
Görsel 8’de K13 adlı öğrenciye göre sorumluluk ile ilgili zihin haritasında, düzgün insan olmak, dürüstlük, saygılı olmak, kötü söz söylememek, sorumluluk sahibi olmak şeklinde yanıtlar vermiştir.

Görsel 9

Sorumluluk ağacı etkinliği

Görsel 9’da okulda, öğrencilerin sorumluluk kavramına yönelik bilgisini, duyarlılığını arttırmak ve örnek rol, model davranışlar için büyük bir ağaç materyali yapılmıştır. Bu ağaca, “sorumluluk ağacımız çiçek açtı” şeklinde isim verilmiştir. Haftalık uygulanan etkinlikler sonucunda sorumluluklarını yerine getiren öğrencilerin resimleri o sorumluluk ağacının dallarındaki çiçeklere yapıştırılmış ve haftalık olarak bu etkinlik devam ettirilmiştir. Bununla öğrencilerin olumlu tutum ve davranışlar sergilemelerine ve başka öğrencilere örnek olmalarına katkı sağladığı söylenebilir. Okullarda Sosyal Bilgiler veya diğer derslerde

uygulanan bu tarz etkinlikler sayesinde öğrencilerin sorumluluk davranışları gelişebileceği gibi bu sorumluluk davranışlarını içselleştirerek başka kişilere de olumlu rol ve model olmaları sağlanabilir.

Şekil 16 Sorumluluk kavram haritası

Şekil 16’da öğrencilerin Sosyal Bilgiler dersinde, sorumluluk değerinin etkinlik temelli öğretimine yönelik görüş ve düşünceleri sonucunda oluşan kavram haritası yer almaktadır. Nitekim süreç içerisinde öğrenciler, çeşitli zihin ve kavram haritaları yapmışlardır. Bunların bazıları bulgular bölümünde doğrudan sunulmuştur. Bu açıklamalar ışığında, şekil 16’da yer alan veriler, genel olarak değerlendirildiğinde, öğrencilerin

sorumluluk kavramına yönelik olumlu bilgiye sahip olduğu görülmektedir. Öğrencilere göre sorumluluk, *yardım etmek, okula gitmek, bilinçli tüketim, temizlik yapmak, dürüst olmak, söz dinlemek, tasarruflu olmak, kitap okumak, iyi insan olmak, dersi dinlemek, okul kurallarına uymak, saygılı olmak, kaba davranmamak, iş yapmak, işi zamanında yapmak, toplumsal faaliyetler, odamızı toplamak, çöp atmamak, derse hazırlık yapmak, görevlerini yerine getirmek, çevreyi korumak ve ödev yapmaktır*. Bu bulgulardan da anlaşıldığı gibi öğrenciler, kendi zihin ve hayal gücünü de kullanarak sorumluluk kavramına ilişkin özellikleri sıralamışlardır. Etkinlik temelli öğretim sürecine ait öğrenme ortamında öğrenciler, eğlenceli ve hoş bir vakit geçirmiştir. Hem grup çalışmalarında hem de bireysel çalışmalarda çeşitli, çalışma yaprakları, zihin haritası ve kavram haritalarını ilgi ve isteklerine göre oluşturmaya çalışmışlardır. Bu öğrenme sürecinde öğrencilerin resim yaparak, *ürün tasarlama, ürün sergileme ve sorumluluk alma, liderlik becerisi* gibi farklı alanlarda öğrenme düzeylerine olumlu katkılar sağlayacak etkinlikler yapılmaya çalışılmıştır. Öğrencilerin, sorumluluğun sadece bireysel olmadığını aynı zamanda toplumsal, okul, aile ve çevreye yönelik çok kapsamlı bir kavram olduğunu anlamasına destek olunmaya ve sorumlulukları geliştirilmeye çalışılmıştır. Daha genel ve anlaşılır bir bilgi sunmak amacıyla öğrencilerin sorumluluk kavramı ile ilgili oluşturdukları zihin haritaları ve bu haritalarda yer alan kavramların, frekans ve yüzdelik sonuçları tablolastırılmıştır.

Tablo 54

Öğrencilerin zihin haritalarında sorumluluk ile ilgili kavramların dağılımları

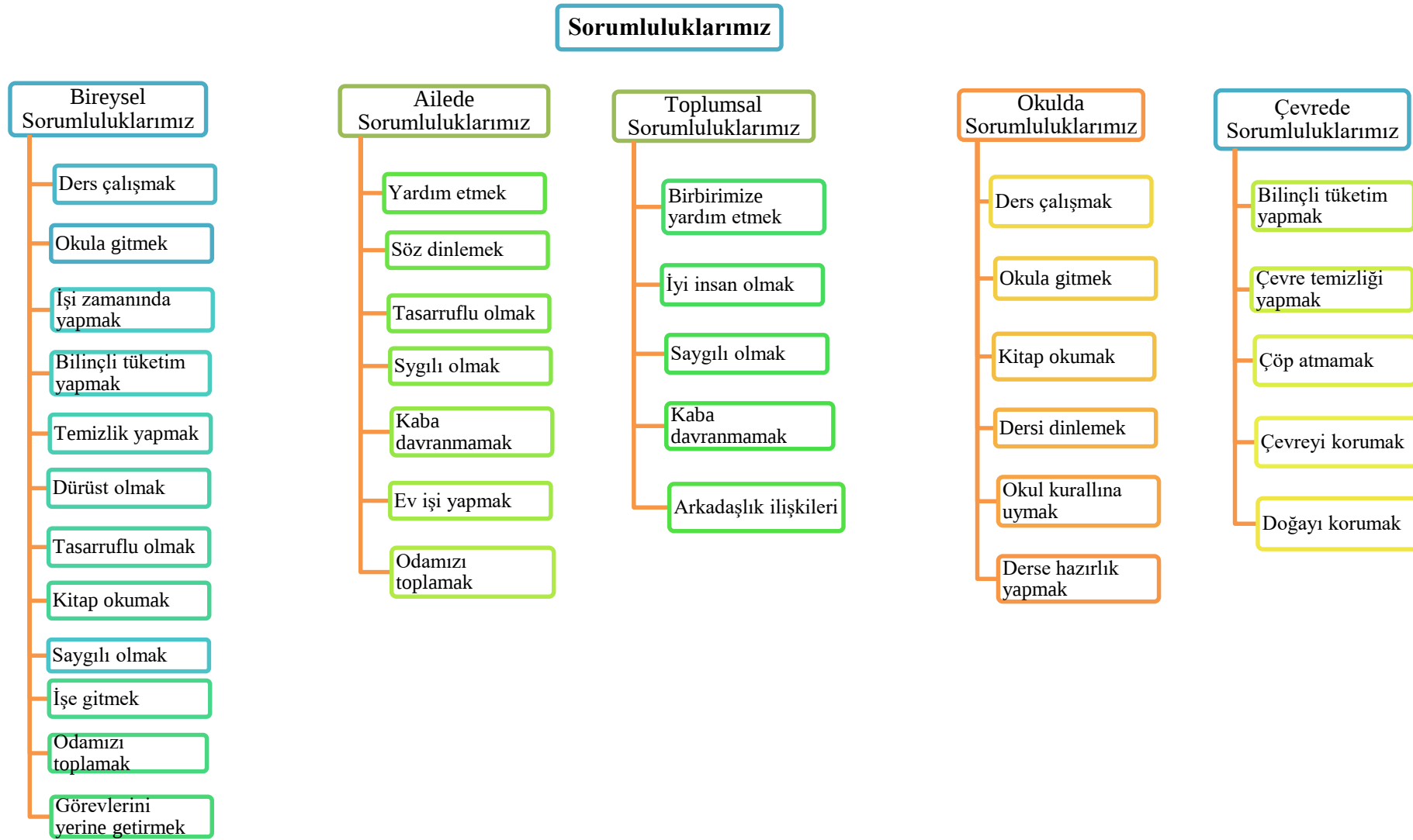
Kavramlar	frekans (f)	Yüzde (%)
Ödev yapmak	10	10,75
İş yapmak	10	10,75
Dersi dinlemek	8	8,60
Okula gitmek	7	7,53
Yardım etmek	5	5,38
Söz dinlemek	5	5,38
Kitap okumak	5	5,38
Saygılı olmak	5	5,38
İş zamanında yapmak	5	5,38

Derse hazırlık yapmak	5	5,38
Temizlik yapmak	4	4,30
Odamızı toplamak	4	4,30
Görevlerini yerine getirmek	4	4,30
Bilinçli tüketim	2	2,15
Dürüst olmak	2	2,15
Okul kuralına uymak	2	2,15
Kaba davranmamak	2	2,15
Arkadaşlık ilişkileri	2	2,15
Çöp atmamak	2	2,15
Çevreyi korumak	2	2,15
Tasarruflu olmak	1	1,08
İyi insan olmak	1	1,08
<i>Toplam</i>	93	100%

Tablo 54’te yer alan veriler değerlendirildiğinde, öğrencilerin Sosyal Bilgiler dersinde sorumluluk değerinin etkinlik temelli öğretimi sonucunda oluşturdukları zihin haritalarında geçen kavramların sıklıkları ve dağılım oranları verilmiştir. Toplam 22 kavram saptanmıştır. Ayrıca toplam frekans sayısı 93 olmuştur. Öğrencilere göre sorumluluk değerine yönelik zihin haritalarında en fazla vurgulanan kavramlar, ödev yapmak (% 10,75) ve iş yapmaktır (% 10,75). Daha sonra dersi dinlemek (% 8,60), okula gitmek (% 7,53), olarak belirtilmiştir. Öte yandan söz dinlemek (% 5,38), yardım etmek (% 5,38), kitap okumak (% 5,38), saygılı olmak (% 5,38), işi zamanında yapmak (% 5,38), derse hazırlık yapmak (% 5,38), odamızı toplamak (% 4,30), ev işi yapmak (% 4,30), görevlerini yerine getirmek (% 4,30), temizlik yapmak (% 4,30) olduğu görülmektedir. Zihin haritalarında en az geçen kavramlar: Tasarruflu olmak (% 1,08), iyi insan olmak (% 1,08) olduğu söylenebilir.

Bu bulgulardan da anlaşıldığı gibi öğrencilerin sorumluluk değerine yönelik geliştirdikleri bu kavramların, daha çok bireysel, okul ve toplumsal sorumluluklarla ilişkili olduğu görülmektedir. Ayrıca tasarruflu olmak ve iyi insan olmak ile ilgili kavramların, en az değinilen kavramlar olması, dikkat çekici olduğu söylenebilir.

Sorumluluk değerinin etkinlik temelli öğretimine yönelik bir sınıf ortamında öğrenciler, çeşitli aktivitelerde bulunarak zihin ve kavram haritası oluşturmuşlardır. Bu oluşturdukları kavram haritalarında geçen kavramlar kategorileştirilerek bir araya getirilmiştir. Birbiriyle ilişkili olan kavramlar, *bireysel, aile, toplumsal, okul ve çevre* sorumlulukları altında bir araya getirilerek kavram haritasında sunulmuştur. Öğrenciler tarafından oluşturulan zihin haritasının, öğrencilerin sorumluluk değerinin gelişimine olumlu katkılar sağladığı söylenebilir.

Şekil 17 Sorumluluklar ile ilgili kavram haritası

Şekil 17’de yer alan bulgular değerlendirildiğinde bazı kavramlar, sorumluluk alanlarında ortak özellikler taşıyabilir. Örneğin ders çalışmak, hem okul hem de bireysel sorumluluk ile ilgili bir kavramdır. Öğrencilerin yanıtlarına göre en fazla sorumluluk alanının bireysel sorumluluklarımız ile ilgili olduğu görülmektedir. Öğrencilere göre bireysel sorumluluklarımız, *ödev yapmak, okula gitmek, işi zamanında yapmak, bilinçli tüketim yapmak, temizlik yapmak, dürüst olmak, tasarruflu olmak, kitap okumak, saygılı olmak, dersi dinlemek, işe gitmek, odamızı toplamak, görevlerini yerine getirmektir.*

Bir sonraki sorumluluk alanı ailedeki sorumluluklarımızdır. Öğrencilere göre *yardım etmek, söz dinlemek, tasarruflu olmak, saygılı olmak, kaba davranmamak, ev işi yapmak, odayı toplamak* ailede sorumluluklarımız arasında yer almaktadır. *Kitap okumak, okula gitmek, ders çalışmak, okul kurallarına uymak, derse hazırlık yapmak* okulda sorumluluklarımız arasında yer almaktadır.

Öğrencilerin zihin ve kavram haritalarına göre en az değinilen sorumluluklar, toplumsal ve çevreye yönelik sorumluluklardır. Öğrencilere göre birbirimize yardım etmek, iyi insan olmak, toplumsal faaliyetlere katılmak, saygılı olmak, kaba davranmamak, toplumsal sorumluluklarımız arasında yer almaktadır. Kavram haritasının son kısmında bulunan çevreye yönelik sorumluluklarımız ise *bilinçli tüketim yapmak, temizlik yapmak, çöp atmamak, çevreyi korumak, doğayı korumak* şeklinde açıklanmıştır. Genel olarak öğrencilerin sorumluluk kavramına yönelik olumlu düşüncelere sahip oldukları söylenebilir.

4.2.3. 5. Sınıf öğrencilerinin Sosyal Bilgiler dersinde sorumluluk kavramına yönelik metaforik algıları ve buna bağlı olarak oluşturdukları metafor kategorileri ile ilgili bulgular ve yorumları

5. Sınıf öğrencilerinin Sosyal Bilgiler dersinde sorumluluk kavramına yönelik metaforik algıları ve buna bağlı olarak oluşturdukları metafor kategorileri nelerdir? Sorusuna cevap aranmıştır.

Tablo 55

5. Sınıf öğrencilerinin sorumluluk kavramını açıklamak için kullandıkları metaforlar

Metafor ismi	frekans (f)	yüzde (%)
İhtiyaç	2	14,29
Kitap okumak	2	14,29
Ödev yapmak	2	14,29
Hayat	2	14,29
Evi toplamak	1	7,14
Sofra kurmak	1	7,14
Yemek yapmak	1	7,14
Sağlık	1	7,14
İş	1	7,14
Başarı	1	7,14
<i>Toplam</i>	14	100%

Öğrencilerin zihin yapılarındaki sorumluluk kavramı ve bu kavramı neye

benzettiklerini ortaya çıkartmak için bazı etkinlikler yapılarak yeterli metafor üretip üretmediklerine bakılmıştır. Bu sayede öğrencilerin sorumluluk kavramını daha iyi anlamaları ve bu kavramın farklı özelliklerini öğrenmeleri, bunun sonucunda olumlu tutum ve davranışlar göstermelerine destek olunmak istenmiştir. Bu açıklamalardan yola çıkılarak etkinlik temelli bir öğretim sürecinin olduğu öğrenme ortamlarında öğrenciler sorumluluk kavramına yönelik metaforlar ve bu metaforlara yönelik açıklamalar yapmışlardır. Tablo 55'te 5. Sınıf öğrencilerinin sorumluluk kavramını açıklamak için kullandıkları metaforlara bakıldığında, öğrencilerin en çok kullandıkları metaforlar, ihtiyaç (% 14,29), kitap okumak (% 14,29), ödev yapmak (% 14,29), hayat (% 14,29) olduğu görülmektedir. Öğrencilerin kullandıkları diğer metaforlar, ev toplamak (% 7,14), sofrası kurmak (% 7,14), yemek yapmak (%

7,14), sağlık (% 7,14), iş (% 7,14), başarı (% 7,14) olduğu söylenebilir. Bu bulgulara göre metaforlar, kavramsal kategorilere ayrılmıştır. Bu kategoriler, *yaşam olarak sorumluluk* (ihtiyaç, hayat, sağlık, yemek yapmak, sofr kurmak), *başarı olarak sorumluluk* (kitap okumak, ödev yapmak, başarı) *görev olarak sorumluluk* (evi toplamak, iş) şeklinde 3 kategoriye ayrılmıştır. Bu kategorilerin frekans ve yüzdelik dağılımları verilmiştir.

Tablo 56

Yaşam olarak sorumluluk kategorisine yönelik metaforlar

Metafor ismi	frekans (f)	yüzde (%)
İhtiyaç	2	28,57
Hayat	2	28,57
Sofra kurmak	1	14,29
Yemek yapmak	1	14,29
Sağlık	1	14,29
<i>Toplam</i>	7	100%

Tablo 56’da yer alan sonuçlar incelendiğinde, yaşam olarak sorumluluk kategorisine ait metaforlar, ihtiyaç ve hayat (% 28,57) metaforlarının toplam frekans sayısının 4 olduğu görülmektedir. Öğrenciler, bu metaforları üretirken bizim için yaşam nasıl önemliyse sorumluluklarımızı yerine getirmenin de yaşam kadar önemli olduğunu belirtmişlerdir. (K1) “öğrencisine göre sorumluluk bir insanın hayatını etkileyen faaliyetlerdir. Çünkü bir insan hayatında nasıl nefes alıp veriyorsa, güzel işler yapıyorsa sorumluluklarını yerine getirmekte güzeldir. Özellikle insan hayatta bilinçli hareket ettiği zaman nasıl yaşamı güzel oluyorsa sorumluluk almakta onun gibi zevkli olmaktadır.” Bir başka öğrencinin açıklaması da şöyledir: (K5) “Sorumluluk olmasaydı hiçbir insan geçinemezdi. Nasıl ki ihtiyaçlarımızı yerine getirmediğimiz zaman hayatta sıkıntılar ortaya çıkıyorsa sorumlulukları yerine getirmediğimiz zaman yaşamımızda bazı sorunlar ortaya çıkar.” Öğrencilerin bu açıklamalarına göre sorumluluk, yaşam gibi önemlidir. Yaşamak için nasıl temel ihtiyaçlara gereksinim duyuyorsak birey olarak bize düşen sorumlulukları yerine getirmenin, yaşam kadar değerli ve önemli olduğunu belirtmeye çalışmışlardır.

Tablo 57

Başarı olarak sorumluluk kategorisine yönelik metaforlar

Metafor ismi	frekans (f)	yüzde (%)
Kitap okumak	2	40
Ödev yapmak	2	40
Başarı	1	20
<i>Toplam</i>	5	100%

Tablo 57’de belirtilen sonuçlar değerlendirildiğinde, *başarı olarak sorumluluk*

kategorisine yönelik metaforların, kitap okumak (% 40), ödev yapmak (% 40) ve başarı (% 20) olduğu saptanmıştır. Öğrencilerden (K7) ’ye göre “sorumluluklarımızı yerine getirmediğimiz zaman güzel şeyler başaramayız. Mesela hâkim olmak için okul okumak lazım ve okul okuduktan sonra sorumluluklarımızı yerine getirmesek o meslekte başarılı olmayız. Bu yüzden başarılı olan insan sorumluluklarını yerine getiren insandır.” Bu açıklamalar doğrultusunda öğrencilere göre sorumluluklarını yerine getirmenin başarılı olmakla benzer olduğu; onun için hayatında güzel işler yapan insan, nasıl başarılı oluyorsa tıpkı sorumluluklarını yerine getiren insanların da başarılı olduğunu söylemek mümkündür.

Tablo 58

Görev olarak sorumluluk kategorisine yönelik metaforlar

Metafor ismi	frekans (f)	yüzde (%)
Evi toplamak	1	50
İş yapmak	1	50
<i>Toplam</i>	2	100%

Tablo 58’deki bilgiler incelendiğinde, öğrencilerin görev olarak sorumluluk

kategorisine yönelik geliştirdikleri metaforlar: Evi toplamak (% 50) ve iş yapmak (% 50) olduğu görülmektedir. Öğrencilerden (K6) ’ya göre “sorumluluk, evde yemek yediğimiz zaman, ev dağınık olduğu zaman, anne ve babamızın bize verdiği görevlere benzemektedir. Çünkü evi toplamak, işe gitmek, ekmek getirmek görevleri yerine getirmektir.” Bir başka öğrenciye göre “(K13), sorumluluk, evi toplamak gibidir. Çünkü sorumluluk, evde verilen görevleri yerine getirmediğimiz zaman mikroplar çoğalır ve hasta oluruz. Böylece kendimizi kötü hissederiz ve ben de kendimi öyle hissederim.” Öğrencilerin bu cümlelerinden anlaşıldığı

gibi sorumluluğu, evde anne ve babamız tarafından bizlere verilen görevler gibi gördükleri ve buna yönelik açıklamalar geliştirdikleri görülmektedir. Öğrencilerin en az metafor ürettiği kategorinin, görev olarak sorumluluk kategorisi olduğu belirlenmiştir. Öğrenciler, metafor ile ilgili çalışma yaptığında gayet eğlenceli, hoş ve güzel bir süreç yaşadıklarını belirtmişlerdir. Ayrıca öğrenciler, metafor geliştirme sürecinin, sorumluluk değerini daha iyi düşünmelerine ve öğrenmelerine destek olduğunu belirtmişlerdir.

4.2.4. 5. Sınıf öğrencilerine göre görsel çalışma yapraklarında sorumluluk değerine ilişkin bulgular ve yorumları

5. Sınıf öğrencilerine göre görsel çalışma yapraklarında sorumluluk değerine ilişkin düşünceleri nelerdir? Sorusuna cevap aranmıştır.

Tablo 59

Öğrencilerin görsel çalışma yapraklarında sorumluluk değeri

Sorumluluk alanı	Görüşler	frekans (f)	yüzdelik (%)
Bireysel	Hayatın kendisi	3	10,71
	Sabretmek	1	3,57
	Dersi dinlemek	1	3,57
	Derse hazırlık yapmak	1	3,57
	Ödev yapmak	1	3,57
	Bilinçli olmak	1	3,57
	Parmak kaldırarak söz almak	1	3,57
Aile	Bakkala gitmek	1	3,57
	Hayvanlara bakmak	1	3,57
Okul	Ders kitabı	1	3,57
	Kalem	1	3,57
	Ders çalışmak	1	3,57
	Masa	1	3,57
	Defter	1	3,57
	Okumak	1	3,57
	Derse katılmak	1	3,57
	Ödev yapmak	1	3,57
	Canlı derse girmek	1	3,57
	Okulda sorumluluk almak	1	3,57
Çevre	Yerlere çöp atmamak	2	7,14
	Çöp kutusu	1	3,57
	Çevreyi temiz tutmak	1	3,57
	Çöp arabası	1	3,57
Toplum	Saygılı olmak	1	3,57
	İş birliği yapmak	1	3,57

<i>Toplam</i>	28	100 %

Tablo 59’da 5. Sınıf öğrencilerine göre görsel çalışma yapraklarında sorumluluk değerine yönelik sonuçlar belirtilmiştir. Buna göre öğrenciler, sorumluluk değerine ilişkin görsel çalışma yaprakları yapmışlar ve buna yönelik yorumlarda bulunmuşlardır. Bu sonuçlardan da anlaşıldığı gibi öğrencilerin, görsel çalışmalarında sorumluluk değerine yönelik düşüncelerini belirtirken daha önce sorumluluk değerine ilişkin görüşmelerden elde edilen sonuçlarla benzer olduğu belirlenmiştir. Özellikle Sosyal Bilgiler dersinde etkinlik temelli öğretim sürecinde, yapılan çalışmalarda etkin katılım göstermeye çalışmışlar ve kendilerine verilen çalışma yaprakları, görselleri yorumlama, rol oynama, drama gibi etkinliklerle derste aktif olmalarına katkı sağlanmıştır. Ayrıca öğrenciler, sorumluluk değerini görsellerle anlatmaya ve açıklamaya çalışmışlardır. Böylece derste öğrendikleri bilgilerle zihin ve hayal gücünü birleştirerek kendilerine göre görsel olarak ifade etmeye çalışmışlardır. Tablo 59’da yer alan sonuçlar incelenerek kodlar elde edilmiş ve daha sonra 5 sorumluluk alanı altında kategorileştirilmiştir. Kodlardan elde edilen frekans sayısının 28 olduğu saptanmıştır. Öğrencilerin, görsel çalışmalarında sorumluluk ile ilgili olarak en çok değindikleri kavramlar: Hayatın kendisi (% 10,71), yerlere çöp atmamak (% 7,14) olduğu görülmektedir. Öğrencilerin, görsel çalışmalarında sorumluluk değerine yönelik en çok görüş ve düşüncelerini açıkladığı sorumluluk alanının, okula ilişkin sorumluluklarımız olduğu belirlenmiştir. Bu bulgulardan da anlaşıldığı gibi öğrencilerin okul çağında olmaları, onların okula yönelik sorumluluklarını belirtmelerine etki ettiği söylenebilir.

Öğrencilerin çizmiş olduğu görsel çalışma yapraklarından bazıları şöyledir:

Görsel 10

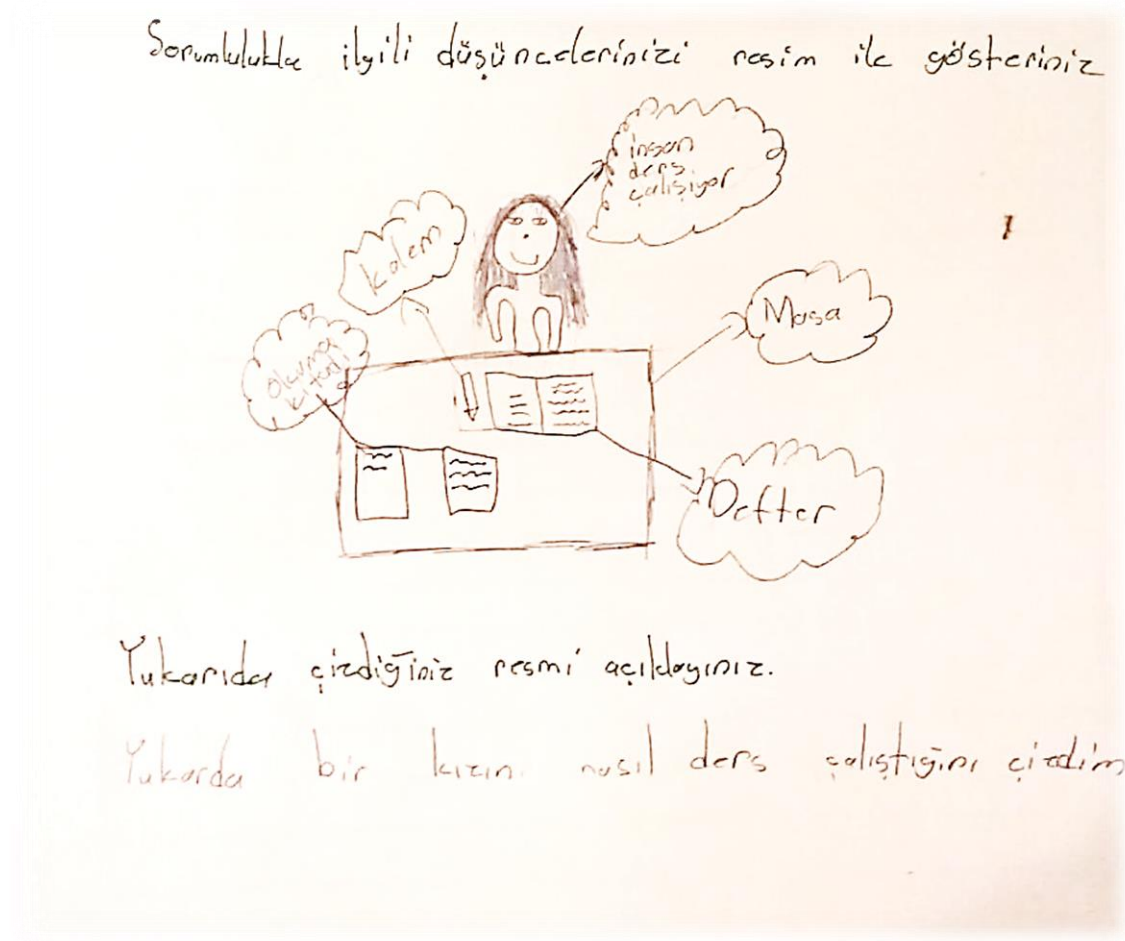
(K5) Sorumluluk değerine yönelik görsel çalışma yaprağı

Görsel 10’da K5 kodlu öğrencinin çizdiği resimde, çevre sorumluluklarını yerine getirmeye çalışan bir öğrenciyi betimlemiş ve burada çöpleri toplayıp çöp kutusuna götürmeyi amaç edinen bir kişiyi çizmiştir. Burada öğrenci sorumluluğu önce zihninde düşünmüş ve daha sonra resme aktarmıştır. Böylece çevreyi temiz tutmayı amaçlayarak sorumluluklarına uygun hareket etmeye çalıştığı söylenebilir.

Görsel 11

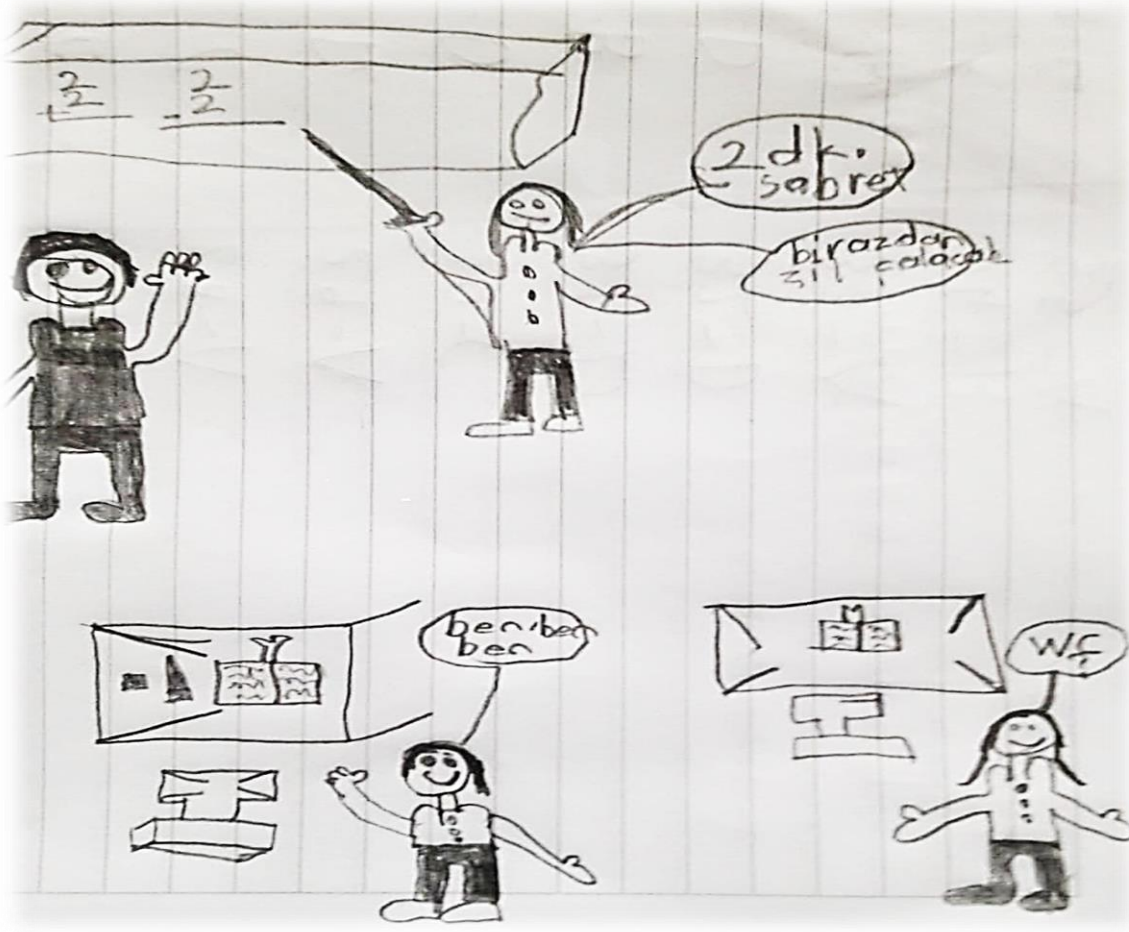
(K11) Sorumluluk değerine yönelik görsel çalışma yaprağı

Görsel 11’de K11 adlı öğrencinin yaptığı resimde, ders çalışma ile ilgili sorumluluklarını yerine getirmeye çalışan bir öğrenciyi çizmiştir. Öğrenci, okul ile ilgili sorumluluklarını betimlemiş ve defter, kalem, okuma kitabı, masa gibi objeler yapmıştır.

Görsel 12

(K12) Sorumluluk değerine yönelik görsel çalışma yaprağı

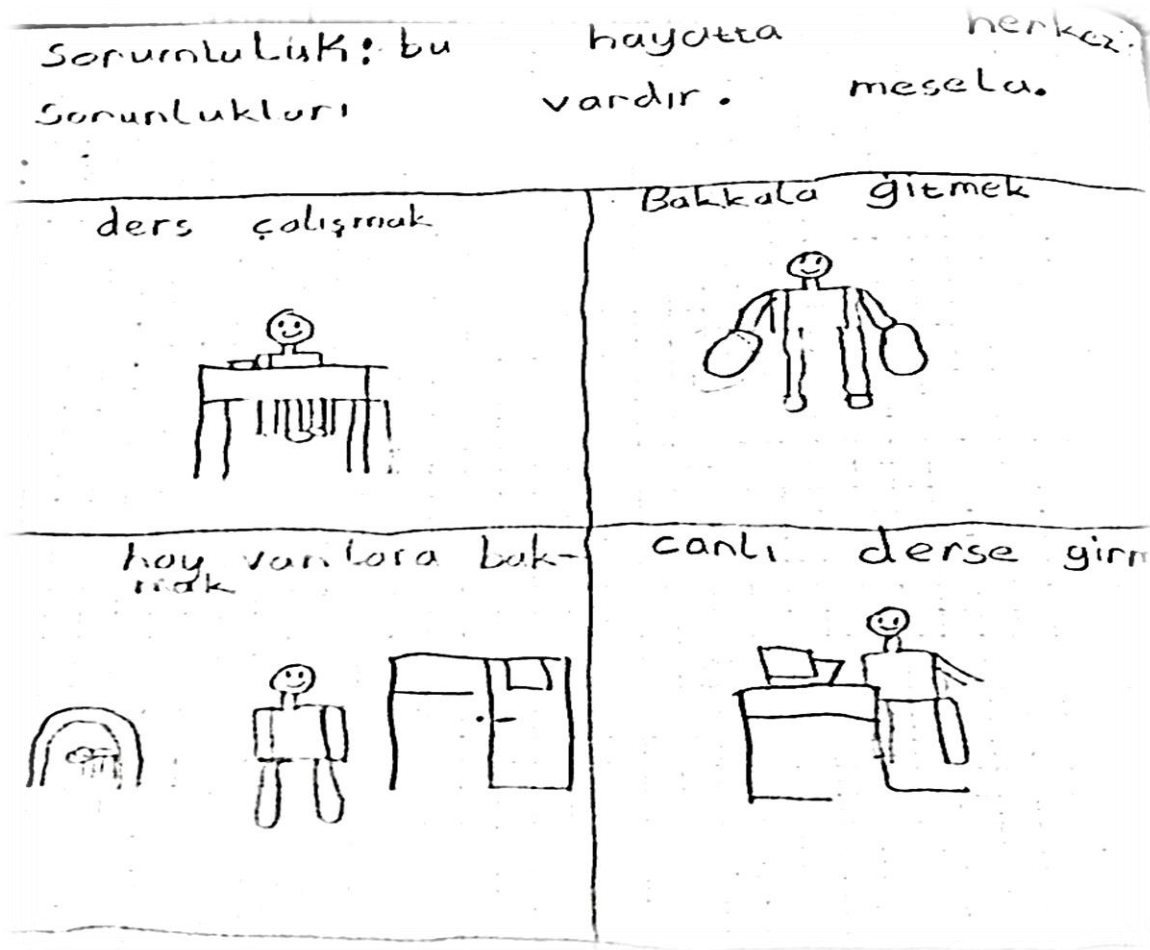

Görsel 12’de K12 kodlu öğrenci okul ve sınıf ortamı ile ilgili bir görsel çizmiştir.

Öğretmen tahtada ders anlatırken sorumluluğu: dersi dinlemek, sabretmek, derse katılmak ve söz hakkı almak şeklinde açıklamaya çalıştığı görülmektedir.

Görsel 13

(K4) Sorumluluk değerine yönelik görsel çalışma yaprağı

Görsel 13'te K4 adlı öğrenci, günlük yaşamımızdaki sorumluluklarımızı anlatan bir resim yapmıştır. Bu resme göre sorumluluk, ders çalışmak, bakkala gitmek, hayvanlara bakmak, canlı derse girmek olarak anlatılmaya çalışılmıştır.

Görsel 14

(K6) Sorumluluk değerine yönelik görsel çalışma yaprağı

Görsel 14'te K6 adlı öğrenciye göre sorumluluk, ödev yapmaktır. Çizmiş olduğu görselde öğretmenin vermiş olduğu ödevi, çalışma masasında yapmaya çalışan bir öğrenciyi çizmiştir.

4.2.5. 5. Sınıf Sosyal Bilgiler dersinde, yapılan gözlemler ve sonuçlarına yönelik bulgular ve yorumları

5. Sınıf Sosyal Bilgiler dersinde, yapılan gözlemlere göre sorumluluk değeri temelli etkinliklerin öğrencilerin sorumluluk değerini kazandırmadaki etkilerini belirlemek için sorumluluk değeri ile ilgili gözlem süreci gerçekleştirilmiştir.

Gözlem süreci sonucunda veriler, betimsel bir şekilde analiz edilmiş ve yorumlanmıştır. Bu analiz sürecinde kodlama; sistemli, düzenli, amaca uygunluk, konu bütünlüğüne uygun olarak kategorileştirilmiştir. Özellikle kodlardan elde edilen verilerin *mekân, faaliyetler, hedefler ve duygular*’ (Spradley, 1980) boyutuna (model) göre sınıflandırılmıştır.

Tablo 60

Sorumluluk değerine yönelik tanımlayıcı gözlem sonuçları

Boyut	Tanımlayıcı gözlem	Evet	Hayır
Mekan	Okul kuralları düzenli	✓	
	Panolar kontrol edilmekte	✓	
	Çevre temiz	✓	
	Doğa ile iç içe	✓	
	Sınıf havalandırılmakta	✓	
	Sınıf eşyalarına yönelik sorumluluk paylaşımı yapılmakta	✓	
	Çöp toplama etkinliği yapılmakta		✓
	Sıra ve masa düzenli	✓	
	Okul bahçesi oyun için uygun	✓	
	Lavabolar temiz kullanılmakta	✓	
	Sınıf başkanı görevini yerine getirmekte	✓	
	Sınıf kuralları açık	✓	
	Afişler ve sloganlar korunmakta	✓	
	Sınıf kitaplığı düzenlenmekte	✓	
	EBA kontrol edilmekte		✓
	Sınıf tahtası ders için hazırlanmakta	✓	
	Okul bahçesi sınıf dışı etkinlik için uygun	✓	
	Afiş ve pano konusunu değiştirme sorumluluğu		✓
	Sıra ve masasını düzenli ve temiz tutmak	✓	

Tablo 60’ta sorumluluk değerine yönelik gözlem sürecinin sonuçları belirtilmiştir. Bu gözlem sonuçları, çeşitli boyutlar etrafında bir araya getirilmiş ve süreç sistemli bir şekilde yürütülmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda elde edilen veriler, ayıklanmış; tanımlayıcı gözlem

kodları ve bu kodların bulunduğu boyutlar çerçevesinde tablolaştırılmıştır. Bu gözlem sürecindeki bulgular, eğer tanımlanmışsa *evet* bölümü işaretlenmiş, eğer tanımlanmamışsa *hayır* kısmı işaretlenmiştir. Öğrencilerin kendi sınıfında ve okula yönelik sorumluluklarını saptamak amacıyla gözlem süreci gerçekleştirilmiş ve bu süreçte elde edilen veriler, mekân boyutunda sıralanmıştır. Buna göre öğrenciler, okul ve sınıfın fiziksel yapısı olan mekân boyutuna ilişkin sorumlulukları olumlu olduğu belirlenmiştir. Genel olarak okul ve sınıf ortamının, öğrencilerin sorumluluklarını öğrenmelerini ve geliştirmelerini destekleyecek uygun fiziksel yapıya sahip olduğu söylenebilir. Etkinlik temelli bir öğretim sürecini destekleyecek zengin içerikli (materyal, fiziksel yapı, teknoloji, çevre vb.), okul ve sınıf ortamı, öğrencilerin öğrenmelerine olumlu katkılar sağlayacağı söylenebilir.

Tablo 61

Sorumluluk değerine yönelik tanımlayıcı gözlem sonuçları

Boyut	Tanımlayıcı gözlem	Evet	Hayır
Faaliyetler	Örnek rol model olmaya çalışmak	✓	
	Etkinliklere katılım	✓	
	Araç ve gereçleri düzenli kullanma		✓
	Ödevler düzenli yapılmakta	✓	
	Temizliğe dikkat edilmekte	✓	
	Derse aktif katılım	✓	
	Derste paylaşım	✓	
	Grup çalışması	✓	
	Derste işbirliği yapma	✓	
	Görev ve dağılım	✓	
	Sorumluluk panosu yapma	✓	
	Sorumluluk görselleri çizmek	✓	
	Ödevleri kontrol etmek	✓	
	Söz hakkı almak için parmak kaldırmak	✓	
	Olumlu söz ve eylemlerde bulunmak	✓	
	Yardımlaşmak	✓	
	Birbirine karşı sevgi ve saygı göstermek	✓	
	Okul kurallarına uymak	✓	
	Oyun oynama etkinliği		✓
	Materyal kontrol etme sorumluluğu		✓
	Rol ve drama ile etkinliklere katılım	✓	
	Sorunlara yönelik çözüm üretmek	✓	
	Eleştirel düşünme		✓
	Sözlü tartışmalar		✓

Tablo 61’de yer alan sorumluluk değerine yönelik yapılan gözlemde, öğrencilerin sorumluluk değerine yönelik davranış ve buna yönelik faaliyetlerle ilgili sonuçlar belirtilmiştir. Buna göre öğrenciler, sorumluluk değerine yönelik olumlu tutum ve davranışlarda bulunmaya çalıştıkları gözlemlendi. Özellikle sınıf içinde yapılan gözlemlerde uygun rol ve model olabilecek davranışlar sergilemeye çalıştıkları, ders içi etkinlik aktivitelerine etkin bir şekilde katıldıkları, birbirine karşı saygılı olma, sınıf içerisinde sorumluluk alma, görevlerini zamanında ve uygun bir şekilde yapmaya gayret ettikleri saptanmıştır. Derste sınıf içi paylaşımlarda bulunma, derste iş birliği yapma, sözlü tartışmalar yapma gibi aktivitelerde sorumluluklarına uygun davranışlarda bulunmaya çalışıldığı gözlemlendi.

Tablo 62

Sorumluluk değerine yönelik tanımlayıcı gözlem sonuçları

Boyut	Tanımlayıcı gözlem	Evet	Hayır
Hedefler	Etkinliklere aktif bir şekilde katılmak	✓	
	Sınıf içinde ve okulda yerleri kirletmemek		✓
	Sınıf eşyalarını temiz kullanmak	✓	
	Kişisel temizliğine önem vermek	✓	
	Ödevlerini eksiksiz yapmaya çalışmak		✓
	Örnek rol model olmak	✓	
	Olumlu tutum ve davranışlar sergilemek	✓	
	Derse hazırlıklı gelmek		
	Birbirinin sözünü dinlemek	✓	
	Pozitif olmak	✓	
	Sorumluluk almaya istekli olmak	✓	

Tablo 62’de sorumluluk değerine göre yapılan gözlem sonuçları ifade edilmiştir. Bu sonuçlar hedefler boyutunda bir araya getirilmiştir. Buna göre öğrencilerin, sorumluluk davranışlarını yerine getirirken bir hedef dâhilinde yaptıkları, bu hedeflerinde öğrencilerin sorumluluk davranışlarını geliştirmeye yönelik hedefler olduğu tespit edilmiştir. Etkinliklere katılmak, örnek rol model olmak, olumlu tutum ve davranışlar sergilemek, derse hazırlıklı gelmek, pozitif olmak gibi uygun davranışlarda bulunmayı hedefledikleri gözlenmiştir.

Tablo 63

Sorumluluk değerine yönelik tanımlayıcı gözlem sonuçları

Boyut	Tanımlayıcı gözlem	Evet	Hayır
Duygular	Ödevlerini yapmadığı zaman özür dilemek		✓
	Üzüntüsünü dile getirmek	✓	
	Sevgi ve saygının önemini bilmek	✓	
	Yüzde kızarıklık	✓	
	Kötü söz söylememek	✓	
	Bir arada olmayı ummak	✓	
	Sorumluluklarını davranışlarına yansıtmak	✓	
	Kararlar almak		✓
	Sevgi ve saygının önemini belirtmek	✓	
	Anne ve babaya yardımcı olduğunu ifade etmek	✓	

Tablo 63'te sorumluluk değerine ilişkin gözlem sonuçları belirlenmiştir. Bu tanımlanan gözlem sonuçları, duygular boyutunda bir araya getirilmiştir. Genel olarak değerlendirildiğinde, öğrenciler, sorumluluklarını yerine getirmeye çalıştıklarında, *mutlu olmak, kötü söz söylememek, sevgi ve saygının önemini ifade etmek*, gibi duygulara sahip olduğu söylenebilir. Öğrencilerden bazıları, sorumluluklarını unuttuklarında ve yerine getirmediklerinde, yüzünde kızarma ve üzüntüsünü dile getirmek gibi davranışlar sergiledikleri saptanmıştır. Bu açıklamalar doğrultusunda, öğrencilerin sorumluluk gelişimlerini desteklemek için olumlu tutum ve davranışlarda bulunmaya cesaretlendirilmiş ve yeri geldiğinde çeşitli sınıf içi ve sınıf dışı etkinliklerle desteklenmeye çalışılmıştır. Örneğin öğrencilerin grubu yönetme sorumluluğu, sınıfı yönetme sorumluluğu, fabrika işletme sorumluluğu, bütçeyi harcama sorumluluğu gibi rol ve drama ile ilgili çeşitli aktivitelerle öğrencilerin sorumluluk davranışlarının geliştirilmesine olumlu katkılar sağlanmaya çalışılmıştır.

4.2.6. 5. Sınıf öğrenci velilerinin sorumluluk değerine yönelik düşünceleri ile ilgili bulgular ve yorumları

5. Sınıf öğrenci velilerinin sorumluluk değerine yönelik düşünceleri nelerdir?

Sorusuna cevap aranmıştır.

Tablo 64

Öğrenci velilerinin sorumluluk değeri ile ilgili düşünceleri

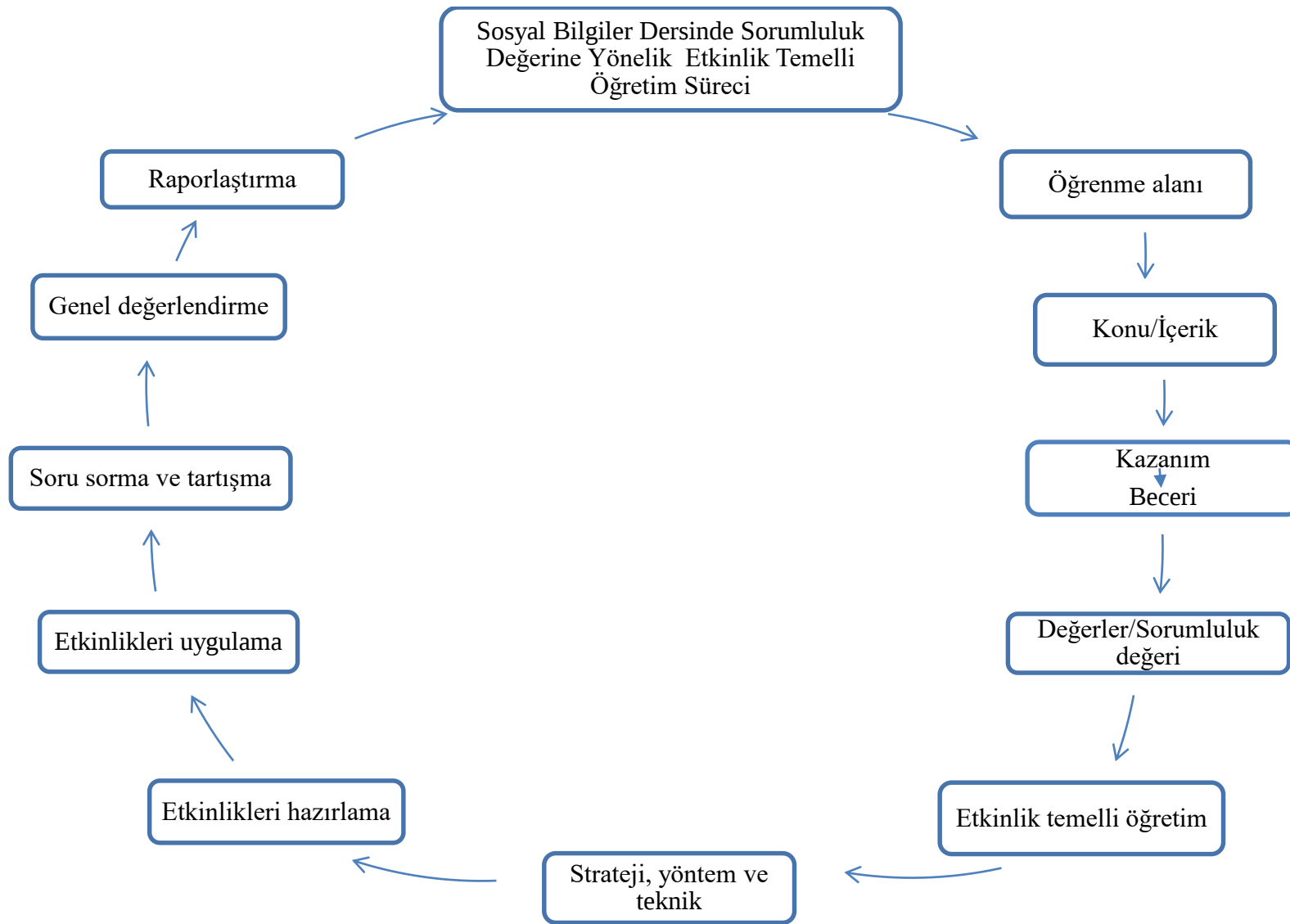
Görüşler	Frekans (f)	Yüzdelik (%)
Odasını temizlemek ve düzenlemek	9	26,47
Elini yıkamak	5	14,71
Bakkala gitmek	4	11,76
Söz dinlemek	4	11,76
Anne ve babaya yardım etmek	3	8,82
Dişlerini fırçalamak	3	8,82
Aile de sorumluluğu yerine getirmeye çalışılmak	2	5,88
Başka insanlara yardım etmek	2	5,88
Yemek hazırlamaya yardımcı olmak	2	5,88
<i>Toplam</i>	34	100%

Tablo 64’te sorumluluk değerine ilişkin veli görüşmesi sonuçları değerlendirildiğinde veliler, sorumluluklarımızın sadece okulda olmadığını, aynı zamanda ailede, toplumda ve çevrede de yer aldığını ifade etmişlerdir. Veliler, çocuklarının sorumluluklarını, odasını temizlemek ve düzenlemek (% 26,47), elini yıkamak (% 14,71), odasını düzenlemek (% 11,76), söz dinlemek (% 11,76), bakkala gitmek (% 11,76), anne babaya yardım etmek (% 8,82) olarak açıklamışlardır. Bu açıklamalar doğrultusunda velilerin belirttiği görüşlerin, genelde bireysel sorumluluklarla ilişkili olduğu söylenebilir. Daha sonra ailede sorumluluklarla ilgili açıklamalarda bulunmuşlardır. Ayrıca sorumluluklar ile ilgili olarak velilerin yanıtları, öğrencilerin yanıtları ile tutarlılık gösterdiği belirlenmiştir.

Nitel verilerin analizinden elde edilen sonuçlar genel olarak değerlendirildiğinde, sorumluluk değerinin etkinlik temelli öğretim sürecinin uygulandığı sınıf ortamında, öğrencilere çeşitli sorular sorulmuş, görüş ve düşünceleri alınmıştır. Ayrıca sorumluluk değerine yönelik çeşitli görsel çalışmalar yaptırılmış, zihin haritaları ile ilgili araçlar uygulanmış, metafor çalışması gerçekleştirilmiş, gözlem süreci ve veli görüşmesi

gerçekleştirilmiştir. Elde edilen sonuçlar özetlenmiş ve yorumlanmıştır. Bu nitel veri araçlarından elde edilen bulgulara göre öğrencilerin sorumluluk değerine yönelik görüşlerinin, düşüncelerinin ve öğrenmelerinin olumlu düzeyde olduğu ve benzer ifadeler kullanıldığı ve çok büyük farklılaşmalar olmadığı saptanmıştır. Ayrıca gözlem sürecine göre de sorumluluk etkinlikleri uygulandığı zaman, gerekli hatırlatmalar yapılarak ve uygun rol, model ve davranışlar örnek gösterilerek öğrencilerin sınıf içinde ve sınıf dışında olumlu tutum ve davranışlarda bulunmalarına katkı sağlandığı söylenebilir.

Bu araştırmada nicel ve nitel verilerin analizi sonucunda bazı kategoriler oluşmuştur. Öğrencilerin sorumluluk değerine yönelik başarıları, tutum ve davranışları, görüşleri, düşünceleri, çizimleri ve gözlem sürecinde elde edilen veriler ışığında, sorumluluk değeri şu beş tane başlık altında kategorileştirilmiştir. *1. Bireysel sorumluluklarımız, 2. Ailede sorumluluklarımız, 3. Okulda sorumluluklarımız, 4. Toplumsal sorumluluklarımız, 5. Çevreye yönelik sorumluluklarımızdır.* Söz konusu, etkinlik temelli hazırlanan bu öğretim sürecinin, öğrencilerin sorumluluk değerine yönelik bilişsel ve duyuşsal niteliklerine olumlu etkileri olduğu belirlenmiştir. Bu bağlamda, bu sonuçlar ışığında sorumluluk değeri öğretilirken bir öğretim süreci ortaya çıktığı söylenebilir. Bu öğretim süreci, şekil 17’de görselleştirilmiştir.

Şekil 18 Sosyal Bilgiler dersinde etkinlik temelli öğretim süreci

5. Bölüm

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Bu bölümde, araştırmanın sonuçları genel hatlarıyla özetlenmiş ve ilgili literatür desteğiyle de tartışılmıştır. Bunun sonucunda ise bazı öneriler sunulmuştur.

5.1. Sonuç ve Tartışma

Sorumluluk değerinin etkinlik temelli öğretimle gerçekleştiği bu çalışmada, sonuçlar özetlenmiş ve literatür kapsamında tartışılmıştır. Sosyal Bilgiler dersinde sorumluluk, kazanım ve becerilerle beraber doğrudan öğretilmek istenen değerlerden biri olduğu gibi 21. Yüzyıl eğitim ve öğretim çalışmalarında bilişsel, psikomotor ve duyuşsal anlamda kazandırılması hedeflenen konular arasında yer almaktadır. Son dönemlerde küresel anlamda meydana gelen salgın hastalıklar (Covid-19 virüsü), iklim değişiklikleri, açlık, susuzluk, terör, şiddet, ekonomik problemler, insan haklarına yönelik sorunlar, temiz gıda sorunu, orman yangınları, çevre ve doğa tahribatı gibi birçok sebepten dolayı sorumluluk sahibi bireylerin yetişmesi bir zorunluluk olarak görülmektedir. Bu nedenle birçok ülke kendi eğitim ve öğretim programları aracılığıyla sorumluluk değerinin öğretilmesini desteklemektedir. Bu bağlamda günümüzde ve gelecekte sorumluluk sahibi bireylerin yetişebilmesi için öncelikli olarak okullarda öğretilen değerler ve bu değerlerden biri olan sorumluluk değerinin öğretilmesi ve geliştirilmesi noktasında bazı çalışmalar yapılmış ve her biri ayrı ayrı sonuçlarıyla da sorumluluk değerinin öneminden bahsetmişlerdir. Bu açıklamalar doğrultusunda, bu araştırmanın sonucunda sorumluluk değeri ile ilgili yapılan analizler ve bunun neticesinde yapılan yorumlar göz önünde bulundurulmuştur. Ayrıca sonuçlar, araştırma sorularına göre sıralanmış ve tartışılmıştır.

5. Sınıf Sosyal Bilgiler dersinde, sorumluluk değerinin etkinlik temelli öğretiminin, deney grubu ön test ve son test başarı puanları arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığı araştırılmıştır. Bu bağlamda sorumluluk değerinin etkinlik temelli öğretimle gerçekleştiği öğrenme ortamında, deney grubunda yer alan katılımcıların son test başarı puanlarının aritmetik ortalamasının, ön test başarı puan ortalamasına göre yükseldiği belirlenmiştir. Deney grubunda, öğrencilerin ön test ve son test başarı puanları arasında anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuçlara göre 5. sınıf Sosyal Bilgiler dersinde sorumluluk değerinin etkinlik temelli öğretimin, öğrencilerin akademik başarıları üzerinde olumlu bir etkisi olduğu saptanmıştır. Durmaz’a (2019) göre etkinliklerle yapılan öğretimin öğrencilerin başarılarını hem olumlu yönde etkilediği hem de öğrencilerin başarı puanlarında bir yükselme olduğunu saptaması bu araştırmanın sonuçlarını desteklemektedir. Bu araştırmanın sonuçlarını destekleyen bir başka çalışmaya göre etkinlik temelli öğretim süreci sayesinde, öğrencilerin değerleri öğrenmelerinin kolaylaştığı, ders süreci eğlenceli ve zevkli hale geldiği, öğrenme sürecinin somutlaştırıldığı ve bu sayede öğrencilerin başarılarının yükseldiği belirlenmiştir (Aktepe, 2010). Etkinlik temelli öğretimde, problem çözme becerileri, görsel okumalar, drama ve rol oynama, iş birlikli öğrenme, tartışma, teknolojiyi kullanma gibi öğretim, yöntem, teknik ve stratejilerin kullanılması öğrencilerin öğrenme motivasyonlarını arttırdığı ve bunun sonucunda öğrenmenin kalıcılığına etkisinin, yüksek olduğunun ifade edilmesi (Bonwell and Eison, 1991) bu araştırmanın sonuçlarını destekler niteliktedir.

5. Sınıf Sosyal Bilgiler dersinde kontrol grubu ön test ve son test başarı puanları arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığı araştırılmıştır. Kontrol grubunda yer alan katılımcıların ön test ve son test akademik başarı puanları arasında anlamlı bir farklılık ortaya çıkmamıştır. Ancak kontrol grubunun ön test ve son test betimsel istatistiksel sonuçlarına göre başarı puanlarının aritmetik ortalamasında son test lehine bir düşme olduğu belirlenmiştir.

Kontrol grubunda Sosyal Bilgiler dersine yönelik gerçekleştirilen öğretim süreci, normal MEB müfredatına göre yapılmış ve herhangi bir müdahalede bulunulmamıştır.

5. Sınıf Sosyal Bilgiler dersinde, sorumluluk değerinin etkinlik temelli öğretiminin, deney ve kontrol grubu ön test ve son test başarı puanları arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığı araştırılmıştır. Bu araştırma sorusunun sonucuna göre deney ve kontrol grubu ön test başarı puanları arasında anlamlı bir farklılık çıkmamıştır. Ön test başarı sonuçlarından anlaşıldığı gibi ilk başta birbirine yakın puanlar almışlardır. Fakat deney ve kontrol grubu son test başarı puanları arasında anlamlı bir farklılık olduğu belirlenmiştir. Bu sonuçlar, deney ve kontrol grupları açısından karşılaştırıldığında, deney grubunda sorumluluk değerinin etkinlik temelli öğretim sürecinin öğrencilerin öğrenmelerine pozitif etkileri olduğu ortaya çıkmıştır. Aladağ (2009) yaptığı araştırmaya göre deney grubu lehine uygulanan etkinliklerin, öğrencilerin bilişsel düzeylerini (başarılarını) kontrol grubuna göre arttırdığını açıklaması, bu araştırmanın sonuçlarıyla benzerlik gösterdiği söylenebilir. Etkinlik temelli öğretim sayesinde öğrencilerin sorumluluk değerine yönelik bilgi ve duyuşsal becerileri üzerinde olumlu bir etkisi olduğu söylenebilir (Güleç ve Yalçın, 2020).

Etkinlik temelli öğretim ile öğrencilerin daha pozitif yaşantılara sahip olduğu, arkadaşlık ilişkilerinde, öğrenmelerine odaklanma ve becerilerinin gelişimine yardımcı olacak içeriklere sahip olması açısından önemli olduğu düşünülmektedir (Parfitt, Forster, McGowan, 2011). Sorumluluk değerinin kazandırılmasında derste, toplumsal çevre ve aile ile ilgili yapılan etkinliklerin yapılması (Sezer ve Çoban, 2016), değer çalışmalarında olduğu gibi bilgi ve becerilerin öğretiminde de olumlu sonuçlar verdiği belirlenmiştir. Nitekim etkinlik temelli yapılan bir öğretimin öğrencilerin dinleme becerilerini daha fazla geliştirdiği belirlenmiştir (Doğan, 2008).

Bir başka araştırma sonucuna göre değerlerin öğretilmesinde, aynı öğretim tekniklerinin kullanılması öğrencilerin değerleri öğrenmesine etkisinin düşük olduğu, fakat rol

ve drama yöntemi, masal, hikâye ve öykülerle, örnek olaylar gibi farklı öğretim yöntem ve tekniklerin bir arada kullanılması sonucunda öğrencilerin başarı oranlarının yükseldiği saptanmıştır. Derslerde aktif öğrenme sayesinde, zamanın daha iyi ve etkili kullanıldığı belirtilmiştir. Bu sayede öğrenci, sorumluluk kavramını bilir, sorumluluklarının bilincine varır bunun sonucunda uygun davranışlarda bulunabilir (Toptaş, 2016). Farklı derslerde uygulanan etkinlik temelli öğretimin sonuçlarına göre Tarih derslerinde çeşitli kaynaklar kullanılarak etkinlik temelli işlenen derslerin öğrencilerin tarihsel düşünme becerilerini geliştirdiği görülmüştür (Işık, 2011). Ayrıca etkinlik temelli öğretimin uygulandığı bir sınıfta öğrencilerin tarihsel düşünme becerilerine yönelik konuları daha etkili kullanmaları (Işık, 2011), bu araştırmanın sonuçlarıyla tutarlılık göstermektedir. Aytaçlı (2018) araştırmasında, deney grubuna uygulanan değerler eğitimi ile desteklenmiş etkinliklerin, öğrencilerin değer algıları üzerinde olumlu bir etkisi olduğunu açıklamıştır. Birçok çalışmada, Sosyal Bilgiler dersinde değerlere yönelik hazırlanan etkinliklerin öğrencilerin akademik başarılarını olumlu yönde etkilediği görülmektedir (Barth ve Demirtaş, 1997; Barr ve diğerleri, 2013; Batdı, 2014; Durmaz, 2019). Bu durum etkinliklerin öğrencilerin bilgi, beceri, değer ve katılımlarını etkilediğinin bir göstergesidir (Durmaz, 2019).

5. Sınıf Sosyal Bilgiler dersinde, sorumluluk değerinin etkinlik temelli öğretiminin, deney ve kontrol grubu cinsiyet değişkenine göre ön test ve son test başarı puanları arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığı araştırılmıştır. Bu soruya yanıt aramak için hem bağımlı gruplar için t-testi sonuçları hem de tekrarlı ölçümler için Anova sonuçlarına yer verilmiştir. Öncelikle bağımlı gruplar için t-testi sonucuna göre deney grubu erkek öğrencilerin ön test ve son test başarı puanları arasında anlamlı bir farklılık çıkmıştır. Deney grubu kız öğrencilerin ise ön test ve son test başarı puanları arasında anlamlı bir farklılık çıkmamıştır. Kontrol grubundaki erkeklerin ön test ve son test puanları arasında anlamlı bir farklılık varken kız öğrencilerin ön test ve son test başarı puanları arasında anlamlı bir

farklılık olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Tekrarlı ölçümler için *Anova* sonuçlarına göre deney ve kontrol grupları cinsiyet değişkenine göre ön test ve son test başarı puanları arasında anlamlı bir farklılık olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Deney grubunda, cinsiyet değişkeninin etki büyüklüğünün ($\eta^2=.026$) küçük olduğu saptanmıştır. Kontrol grubunda cinsiyet değişkeninin etki büyüklüğünün ($\eta^2=.004$) olduğu belirlenmiştir.

Deney grubunda, erkek ve kızların ön test ve son test toplam puan ortalamaları, kontrol grubunda yer alan erkek ve kızların ön test ve son test toplam puan ortalamalarından daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Aladağ (2009) sorumluluk değeri ile ilgili yaptığı araştırmaya göre deney grubunda hem uygulama başlamadan önce hem de uygulamadan sonra kız öğrencilerin puan ortalamalarının erkek öğrencilerden daha fazla olduğunu belirtmesi, bu araştırmanın cinsiyet değişkeni sonuçlarıyla farklı olduğu söylenebilir. Bu araştırmada ise deney grubu erkek öğrencilerinin başarı (bilişsel) puan ortalamalarının kız öğrencilerinin başarı (bilişsel) puan ortalamalarından daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

5. Sınıf Sosyal Bilgiler dersinde, sorumluluk değerinin etkinlik temelli öğretiminin, deney ve kontrol grubu aile gelir düzeyi değişkenine göre ön test ve son test başarı puanları arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığı araştırılmıştır. Deney grubunda, aile gelir düzeyi değişkenine göre ön test ve son test başarı puanları arasında anlamlı bir farklılık çıkmamıştır. Sorumluluk değerinin etkinlik temelli öğretime yönelik gerçekleşen öğrenme ortamında, katılımcıların aile gelir düzeyine göre hem ön test puanlarında hem de son test puanları arasında bir farklılık olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Kontrol grubunda ise aile gelir düzeyine göre katılımcıların ön test ve son test başarı puanları arasında anlamlı bir farklılık oluşmamıştır. Yapılan bir başka araştırmada, deney ve kontrol grubundaki öğrencilerin aile gelir düzeyine göre tutum fark ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık çıkmamıştır (Aktepe, 2010).

5. Sınıf Sosyal Bilgiler dersinde, sorumluluk değerinin etkinlik temelli öğretiminin, deney ve kontrol grubu aile meslek düzeyi değişkenine göre ön test ve son test akademik başarı puanları arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığı araştırılmıştır. Deney ve kontrol gruplarında aile meslek değişkeni altında hem anne hem de baba meslekleri yer aldığı için analizler ayrı başlıklarda gerçekleştirilmiştir. Bu nedenle bu sonuçlar da ayrı başlıklarda sunulmuştur. Deney grubu, anne mesleği değişkenine göre katılımcıların ön test ve son test puanları arasında anlamlı bir farklılık çıkmamıştır. Kontrol grubunda anne mesleği değişkenine göre katılımcıların ön test puanları arasında anlamlı bir farklılık çıkmamıştır. Ancak kontrol grubu anne mesleği değişkenine göre katılımcıların son test puanları arasında anlamlı bir farklılık çıkmıştır. Bu farkın alt meslek gruplarında, annesi işçi olan katılımcılar arasındaki ön test ve son test ortalama puan farklılıklarından kaynaklandığı sonucuna ulaşılmıştır.

Deney ve kontrol grubunda baba mesleği değişkenine göre katılımcıların ön test ve son test puanları arasında anlamlı bir farklılık olmadığı belirlenmiştir.

5. Sınıf Sosyal Bilgiler dersinde, sorumluluk değerinin etkinlik temelli öğretiminin, deney ve kontrol grubu, aile eğitim düzeyi değişkenine göre ön test ve son test başarı puanları arasında anlamlı bir farklılık var mıdır sorusu araştırılmıştır. Deney ve kontrol grubu, baba eğitim düzeyi değişkenine göre katılımcıların ön test ve son test puanları arasında anlamlı bir farklılık çıkmamıştır. Deney grubunda annesi ilkököl mezunu olan katılımcılar ile annesi ortaokul mezunu olan katılımcıların ön test ve son test başarı puanları arasında anlamlı bir farklılık olduğu belirlenmiştir. Deney grubunda annesi ortaokul mezunu olan katılımcılar ile annesi üniversite mezunu katılımcıların ön test ve son test başarı puanları arasında anlamlı bir farklılık olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Deney grubunda, anne eğitim düzeyine göre (ilkököl ve ortaokul) ön test ve son test başarı puanlarında anlamlı bir farklılık çıkmasının nedeni, uygulama sürecinde gerçekleşen etkinlik temelli bir öğretimin son test lehine başarı

puanları üzerinde olumlu bir etkisi olduğu söylenebilir. Kontrol grubunda ise anne eğitim düzeyi değişkenine göre katılımcıların ön test ve son test başarı puanları arasında anlamlı bir farklılık olmadığı saptanmıştır.

5. Sınıf Sosyal Bilgiler dersinde, sorumluluk değerinin etkinlik temelli öğretiminin, deney grubuna göre ön test ve son test tutum puanları arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığı araştırılmıştır. Bağımlı gruplar için t-testi sonucuna göre deney grubunda uygulanan sorumluluk değeri ile ilgili ön test ve son test tutum puanları arasında anlamlı bir farklılık olmadığı belirlenmiştir. Deney grubunda uygulanan sorumluluk değerinin etkinlik temelli öğretimi, öğrencilerin ön test ve son test tutum puanları üzerinde anlamlı bir farklılık yaratmamıştır. Başka bir araştırma sonucuna göre etkinlik temelli değer eğitiminin deney grubunda yer alan öğrencilerin genel tutumlarını olumlu yönde etkilediği belirlenmiştir (Aktepe, 2010). Sosyal Bilgiler dersinde değerlere yönelik hazırlanan etkinliklerin öğrencilerin tutumlarını olumlu yönde etkilediği söylenebilir (Durmaz, 2019).

5. Sınıf Sosyal Bilgiler dersinde, kontrol grubuna göre ön test ve son test tutum puanları arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığı araştırılmıştır. Bağımlı gruplar için t-testi sonucuna göre kontrol grubunda, katılımcıların ön test ve son test tutum puanları arasında anlamlı bir farklılık olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bilindiği gibi kontrol grubunda Sosyal Bilgiler dersi öğretim süreci, MEB müfredatı doğrultusunda gerçekleşmiştir. Bu deney ve kontrol grupları açısından karşılaştırıldığında kontrol grubu için beklenen bir sonuç olduğu söylenebilir. Karataş (2019) yaptığı araştırmaya göre deneysel süreçte hiçbir müdahalede bulunulmayan kontrol grubu öğrencilerinin sorumluluk düzeylerinin ön test puanlarında deneysel süreç sonucunda ölçülen son test puanlarına göre anlamlı bir farklılaşma gerçekleşmediği belirlenmiştir.

5. Sınıf Sosyal Bilgiler dersinde, sorumluluk değerinin etkinlik temelli öğretiminin, deney ve kontrol grubuna göre ön test ve son test tutum puanları arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığı araştırılmıştır. Bağımsız gruplar için t-testi sonucuna göre araştırmada deney ve kontrol grubu ön test tutum puanları arasında anlamlı bir farklılık olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Uygulamadan önce gerçekleştirilen ön test sonuçlarına göre deney ve kontrol grupları arasında sorumluluk değerine yönelik tutum puanlarının birbirine benzer olmadığı ve aralarında farklılık olduğu saptanmıştır. Deney ve kontrol grubu son test tutum puanları arasında da anlamlı bir farklılık olduğu belirlenmiştir. Bu anlamlı farklılık, birbirinden bağımsız iki grup olarak karşılaştırıldığında, deney grubuna uygulanan etkinlik temelli öğretim sürecinin etkisi olarak söylenebilir. Nitekim Deney ve kontrol grupları arasında, ön test aritmetik ortalama tutum puan farklılığı, 18 iken son test kısmında bu farklılığın 11'e düşmesi deney grubunda etkinlik temelli öğretim sürecinin son test lehine olumlu etkisinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Aladağ (2009) yaptığı çalışmaya göre etkinlik temelli öğretimin öğrencilerin duyuşsal becerilerine olumlu etkileri olduğunu belirtmesi bu çalışmanın sonuçlarıyla tutarlılık gösterdiği söylenebilir. Aytaçlı (2018, s. 189) yaptığı araştırmaya göre “deney grubunda uygulanan etkinliklerin öğrencilerin değer algılarını ve problem çözme becerilerini arttırdığını belirtmesi bu araştırmanın sonuçlarını desteklemektedir.” Nitekim bu araştırma sonuçlarından farklı bulgulara ulaşılan araştırmalarda bulunmaktadır.

5. Sınıf Sosyal Bilgiler dersinde, sorumluluk değerinin etkinlik temelli öğretiminin, deney ve kontrol grubu, cinsiyet değişkenine göre ön test ve son test tutum puanları arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığı araştırılmıştır. Deney ve kontrol grubu cinsiyet değişkenine göre tutum ön test ve son test puanları arasında anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir. Bu sonuçlardan da anlaşıldığı gibi sorumluluk değerinin etkinlik temelli öğretime yönelik öğrenme sürecinin deney grubunda cinsiyet değişkenine göre ön test ve

son test tutum puanları üzerinde etkisinin düşük olduğu belirlenmiştir. Aktepe (2010) deney ve kontrol grubu öğrencilerinin deney öncesi ve deney sonrası tutum puanları cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermediğini belirtmiştir. Yapılan bir araştırmaya göre deney grubunda öğrencilerin sorumluluk ile ilgili duyuşsal düzeyleri ile cinsiyetleri arasında anlamlı bir ilişkinin olduğunu ve bu anlamlılığın kız öğrencileri lehine olduğunu belirtmiştir (Aladağ, 2009). Yine benzer bir araştırma sonucuna göre “kız öğrencilerin sorumluluk düzeylerinin erkek öğrencilere göre daha yüksek olduğu” (Canöz, 2019, s. 2) saptanmıştır. Ancak başka bir araştırmada ise “sorumluluk tutum puanlarının, cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık oluşturmadığı sonucuna ulaşılmıştır” (Özçelik, 2019, s. 12).

5. Sınıf Sosyal Bilgiler dersinde, sorumluluk değerinin etkinlik temelli öğretiminin, deney ve kontrol grubu aile gelir düzeyi değişkenine göre ön test ve son test tutum puanları arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığı araştırılmıştır. Deney ve kontrol grubu, aile gelir düzeyi değişkeni sonuçlarına göre tutum ön test ve son test puanları arasında anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir. Aladağ (2009) yaptığı araştırmasında, değer eğitiminde öğrencilerin tutum düzeyleri arasında; ailenin gelir durumu değişkenine göre anlamlı bir fark bulunmadığını açıklamıştır. Bu durum öğrencilerin tutum puanları üzerinde ailelerinin gelir durumlarının etkili olmadığı ortaya çıkmıştır.

5. Sınıf Sosyal Bilgiler dersinde, sorumluluk değerinin etkinlik temelli öğretiminin, deney ve kontrol grubu aile meslek düzeyi değişkenine göre tutumları ön test ve son test puanları arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığı araştırılmıştır. Bu araştırma sorusunun sonuçlarına göre deney grubu anne meslek düzeyi değişkenine göre katılımcıların ön test ve son test tutum puanları arasında anlamlı bir farklılık çıkmamıştır. Kontrol grubunda ise anne meslek düzeyi değişkenine göre annesi ev hanımı olan katılımcıların ön test ve son test tutum puanları arasında anlamlı bir farklılık olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Deney ve kontrol grubunda baba mesleği değişkenine göre tutum ön test ve son test puanları arasında anlamlı bir farklılık

çıkamamıştır. Tekin (2019, s. 13) yaptığı araştırmada “deney ve kontrol grubundaki katılımcıların sorumluluk değerine ilişkin algılarında anne ve baba mesleğine göre anlamlı bir sonuç çıkmadığını açıklamıştır.” Deney ve kontrol grubu sorumluluk tutum puanlarının, anne ve baba meslek düzeyi değişkenine göre anlamlı bir farklılık yaratmadığı benzer araştırma sonuçlarıyla örnek gösterilebilir (İşcan, 2007; Aladağ, 2009; Aktaş, 2010; Tekin, 2019).

5. Sınıf Sosyal Bilgiler dersinde, sorumluluk değerinin etkinlik temelli öğretiminin, deney ve kontrol grubu, aile eğitim düzeyi değişkenine göre ön test ve son test tutum puanları arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığı araştırılmıştır.

Deney grubu baba eğitim düzeyi değişkenine göre katılımcıların ilkökul ve üniversite ön test ve son test tutum puanları arasında anlamlı bir farklılık olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Ancak deney grubunda babası ortaokul mezunu olan katılımcıların ön test ve son test puanları arasında anlamlı bir farklılık çıkmıştır. Kontrol grubunda ise baba eğitim düzeyi değişkenine göre katılımcıların ön test ve son test tutum puanları arasında anlamlı bir farklılık ortaya çıkmamıştır.

Deney ve kontrol grubunda, anne eğitim düzeyi değişkenine göre katılımcıların ön test ve son test tutum puanları arasında anlamlı bir farklılık ortaya çıkmamıştır.

5. Sınıf Sosyal Bilgiler dersinde sorumluluk değerinin etkinlik temelli öğretime yönelik öğrencilerin görüşlerine ilişkin sonuçlara yer verilmiştir. 5. Sınıf Sosyal Bilgiler dersinde, sorumluluk değerinin etkinlik temelli öğretime yönelik öğrencilerle yapılan görüşme sonuçlarının genel olarak olumlu olduğu belirlenmiştir. Nitekim öğrenciler, sorumluluk ile ilgili düşüncelerini ifade ederken daha çok *ders çalışmak, okula gitmek, dersi dinlemek* olduğunu açıklamış ve ayrıca *denilen şeyleri yapmak, kötü söz söylememek, görevlerini yerine getirmek, saygılı olmak, iş yapmak, zorunlu şeyler* gibi sonuçlara ulaşılmıştır. Günümüz modern toplumun sorumluluklarını geliştirmede, verilen karakter eğitiminin içeriği ve uygulamalı aktivitelerin zenginliği önemlidir (Hoge, 2002). Bir başka araştırma sonucuna göre “etkinlik temelli öğretim sürecinde, yapılan etkinlik ve tüm

çalışmaları, süreci somutlaştırdığını ve bu sayede somutlaştırılan sürecin, yaşam örneklerini doğrudan sunduğu için öğrenciler üzerinde etkili olduğunu ve sorumluluk değerini öğrenmelerini kolaylaştırdığını ve eğitim sürecini etkili ve zevkli bir sürece dönüştürdüğünü ifade etmiştir” (Tekin, 2019, s. 14).

Öğrencilere göre bireysel sorumluluklarımız, *kendimize güzel şeyler yapmak ve sorumluluğu sevmek, davranışlarımızla örnek olmak, kitap okumak, banyo yapmak, temiz olmak* olarak açıklanmıştır. Öğrenciler, toplumsal sorumlulukları, *herkesin sorumluluklarının olması, doğru yolu göstermek, saygılı davranmak, kavga etmemek, birbirine yardım etmek, toplum için bir şeyler üretmek, uyumlu olmak, örnek olmak, başkalarının haklarına saygı göstermek, ortama uygun davranmak* olarak belirtmişlerdir. Öğrencilerin, toplumsal sorumluluklarına yönelik cevaplarının olumlu olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Ailedeki sorumluluklarımız ile ilgili olarak öğrencilerin görüş ve düşüncelerinin olumlu olduğu belirlenmiştir. Öğrencilere göre ailedeki sorumluluklarımız: *saygılı olmak, üzerine düşen sorumlulukları yerine getirmek, annemize yardım etmek* şeklinde en çok vurgulanan kavramlardır. Daha sonra *iyi olmak, iş konusunda yardım etmek, saygısızlık yapmamak, kötü söz söylememek, aileyi sevmek, sözlerinden çıkmamak* olarak belirtilmiştir. Çevreye yönelik sorumluluklarımız ile ilgili sonuçlara bakıldığında, *yere çöp atmamak, çevrede uygun davranışlar sergilemek, doğayı korumak, çöp atamları uyarmak, yerdeki çöpi kaldırmak, kaynakları temiz tutmak* şeklindedir. Öğrencilerin çevre sorumluluklarına ilişkin görüşlerinin, *çevre, doğa ve temiz bir dünya* ile ilgili olduğu saptanmıştır. Yapılan bazı araştırmalarda etkinliklerle yapılan öğretimin, öğrencilerin sosyalleşmelerine, doğal çevreye duyarlılıklarının artmasına, bilginin önemine ilişkin farkındalıklarının ve sosyal farkındalıklarının artmasına, karar verme ve yaratıcı düşünme becerilerinin gelişimine destek olduğu belirlenmiştir (Eryılmaz, 2019). Bir başka araştırmaya göre öğrencilerin özellikle yöneldikleri değerlerin *çevre, doğa ve insan* ilişkilerine olumlu katkı yapan değerlerle ilgili olmaları (Rokeach, 1974) bu araştırmanın sonuçlarıyla örtüşmektedir.

Bu sonuçlardan da anlaşıldığı gibi sorumluluk değerinin etkinlik temelli öğretiminin, öğrencilerin düşüncelerini olumlu yönde etkilediği görülmektedir. Nitekim öğrenciler, Sosyal Bilgiler dersinde etkinlik temelli öğretim sürecini iyi bulduklarını açıklamışlardır. Ayrıca *gayet güzel, eğlenceli, güven verici, örnek alınacak, uygulamaya dayalı çalışmalar* ağırlıkta olduğunu ifade etmeleri, etkinlik temelli öğretim sürecinin öğrencilerin öğrenmelerine pozitif bir etkisi olduğunu göstermektedir. Bu sonuçlara göre etkinlik temelli öğretimin, öğrencilerin öğrenmeye yönelik motivasyonlarını ve derse katılımlarını arttırdığı tespit edilmiştir.

Eryılmaz (2019) sorumluluk ile ilgili yaptığı araştırmasında, öğrencilere yönelik gerçekleştirilen etkinliklerden dolayı öğrencilerin, hem kendileri ile gurur duydukları hem de aile üyelerinin kendileriyle gurur duyduğunu açıklamışlardır. Aynı zamanda öğrencilerin bu öğretim süreci içerisinde başkalarına bir şeyler öğretmekten, iyilik yapmaktan, başkalarını mutlu etmekten, birlikte bir şeyler yapmaktan ve öğrenmekten mutluluk duyduklarını ifade etmeleri, bu araştırmanın sonuçlarını destekler niteliktedir.

Öğrenciler, sorumluluk değerinin en çok *okulda öğretilmesi* gerektiğini açıklamış daha sonra bazıları da *evde öğrenmek, etkili ve güzel öğrenmek, her yerde öğrenmek* şeklinde açıklamışlardır. Sorumluluğun önemi ve farkındalığını arttırmak için öğrencilerin kamu veya herhangi bir sivil toplum kuruluşuna katılım göstermelerinin onların sosyal ve bireysel sorumluluklarının gelişimine destek olacağını düşünmektedirler. Bu tür etkinliklere öğrencilerden sadece beş kişi katıldığı ve on bir kişi de bu tür etkinliklere katılmadığı tespit edilmiştir. Bu tarz etkinliklere katılmak, öğrencilerin *bireysel, toplumsal ve çevre* sorumluluklarının gelişimine olumlu katkılar sağladığı söylenebilir. Öğrencilerin sorumluluğu tercih etmede, *çevre, toplum, bireysel ihtiyaçlar-beklentiler ve evrensellik* ilkelerinin etkili olduğu (Ünlü, 2019) belirtilmiştir. Ayrıca eğitim ile ilgili kamu veya sivil toplum kuruluşu etkinliklerine katılmak öğrencilerde, *karakter gelişimi, kişilik gelişimi, mizaç, toplumsal bilinç, birlik ve beraberlik* duygusunun gelişimine katkı sağlayabilir. Nitekim benzer

araştırmalarda da sorumluluk ile ilgili etkinliklerin öğrencilerin sorumluluk bilincini geliştirdiğini ve bu konudaki farkındalık düzeyini artırdığını göstermektedir (Özçelik, 2019)

5. Sınıf Sosyal Bilgiler dersinde, sorumluluk değerinin etkinlik temelli öğretim sürecinde, çeşitli çalışma yaprakları, görsel etkinlikler, zihin haritaları, kavram bulmacası gibi farklı öğretim araçları kullanılmış ve öğrenciler zevkli, eğlenceli ve etkin oldukları bir öğretim süreci yaşamışlardır. Batdı (2014, s. 24) yaptığı çalışmada “Etkinlik temelli öğrenme sürecindeki etkinliklerin akademik başarı üzerinde etkili olduğunu belirlemiştir. İlgili yaklaşımla yapılan öğretimin, öğrencilerin öğrenme sürecindeki rolünü, değerlendirme sürecindeki performansını ve derse yönelik ilgi ve tutumunu olumlu yönde etkileyerek akademik başarılarının artmasına katkısının olduğunu açıklamıştır.” Bu açıklamalar doğrultusunda, öğrenciler, sorumluluğun sadece bireysel ve aile ile ilgili olmadığını başka alanlarda da (çevre, toplum, okul vb.) sorumluluklarımızın olduğunu anlamaya başlamışlardır. Bunun için bu süreçte öğrencilerin sorumluluk kavramına yönelik düşüncelerini geliştirmek için zihin haritalarından faydalanılmıştır. Öğrenciler, zihin haritalarında *yardım etmek, okula gitmek, bilinçli tüketim, temizlik yapmak, dürüst olmak, söz dinlemek, tasarruflu olmak, kitap okumak, iyi insan olmak, dersi dinlemek, okul kurallarına uymak, saygılı olmak, kaba davranmamak, iş yapmak, işi zamanında yapmak, arkadaşlık ilişkileri, odalarını toplamak, çöp atmamak, derse hazırlık yapmak, görevlerini yerine getirmek, çevreyi korumak ve ödev yapmak* şeklinde cevaplar vermişlerdir. Bu sonuçlara göre öğrenciler, kendi zihin ve hayal gücünü de kullanarak sorumluluk kavramına ilişkin özellikler belirtmişlerdir. Sorumluluk değerinin etkinlik temelli öğretim sürecine ait öğrenme ortamında öğrenciler, eğlenceli ve hoş bir vakit geçirdiğini açıklamışlardır. Hem grup çalışmalarında hem de bireysel çalışmalarda çeşitli, çalışma yaprakları, zihin haritası ve kavram haritalarını ilgi ve isteklerine göre oluşturmaya çalışmışlardır. Bu öğrenme sürecinde öğrencilere yönelik *resim yapma, ürün*

tasarlama, ürün sergileme ve sorumluluk alma, liderlik becerisi gibi farklı alanlarda öğrenme düzeylerine olumlu katkılar sağlayacak etkinlikler yapılmaya çalışılmıştır.

Öğrencilerin sorumluluk kavramıyla ilgili görüşleri, sadece *bireysel ve sosyal (toplumsal)* sorumluluklar ile ilgili değildir. Aynı zamanda *okul, aile ve çevre* sorumluluklarını da kapsamaktadır. Sezer ve Çoban (2016, s. 1)'ın sorumluluk değerine yönelik ortaokul öğrencileri ile yaptığı araştırma sonucunda “*aileye kişisel akademik sorumluluk, kişisel sağlıklı olma sorumluluğu, kişiler arası ilişkilerde sorumluluk, çevreye karşı sorumluluk, dini sorumluluk ve kamusal sorumluluk* olmak üzere 7 farklı sorumluluk boyutu olduğunu tespit etmiştir.” Bakıldığında dini, kamusal, sağlık ile ilgili sorumluluk boyutlarının bu araştırma sonuçlarıyla farklılık gösterdiği söylenebilir.

Öğrenciler, sorumluluk değerine ilişkin bazı metaforlar da üretmiş ve bu ürettikleri metafor sonuçlarına göre *yaşam olarak sorumluluk, başarı olarak sorumluluk, görev olarak sorumluluk* şeklinde üç kategori meydana gelmiştir. Öğrencilerin sorumluluk kavramıyla ilgili en çok ürettiği metafor, *ihtiyaç, kitap okumak, ödev yapmak* olarak tespit edilmiştir. En az üretilen metafor ise *sofra, yemek yapmak, başarı ve sağlık* olarak belirlenmiştir.

5. sınıf Sosyal Bilgiler dersinde öğrencilerin görsel çalışma yapraklarında sorumluluk değerine yönelik olarak Sosyal Bilgiler dersinde etkinlik temelli öğretim sürecinde, yapılan çalışmalara etkin katılım göstermeye çalışmışlardır. Bu durum, *görselleri yorumlama, rol oynama, drama* gibi aktivitelerde etkin olmalarına katkı sağlamıştır. Ayrıca öğrenciler, görseller aracılığıyla sorumluluk değerini anlatmaya ve açıklamaya çalışmışlardır. Bu öğretim sürecinde öğrendikleri bilgilerle zihin ve hayal gücünü kullanarak kendilerine göre görseller çizerek sorumluluğu ifade etmişlerdir. Görsel çalışmalarında sorumluluk ile ilgili olarak öğrencilerin en çok açıklamaya çalıştıkları kavramlar: *Hayatın kendisi, yerlere çöp atmamak* olarak tespit edilmiştir. Öğrencilerin, görsel çalışmalarında sorumluluk değerine yönelik en çok görüş ve düşüncelerini açıkladığı sorumluluk alanının, *okula yönelik sorumluluklarımız*

olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Karakuş, Kartal ve Çağlayan (2016, s. 15)’ın yaptığı araştırmaya göre “öğrencilerin sorumluluğu resimle ifade etmeleri istendiğinde, çoğunlukla bilişsel düzeyde ödevini yapan çocuklar ve verileni yerine getiren kişiler olarak belirtmişlerdir. Öğrencilerin sorumluluğu resim ile ifade ederken okul, öğretmen, dersler, kalem, kitap, diploma gibi objeleri kullandığı görülmüştür.”

Bu araştırmada gözlem sürecinde elde edilen sonuçlara göre öğrencilerin kendi sınıfındaki ve okula yönelik sorumluluklarını saptamak amacıyla gözlem süreci gerçekleştirilmiş ve bu süreçte elde edilen veriler *mekân boyutu, faaliyetler, hedefler, duygular* (Spradley, 1980) olmak üzere dört başlıkta sıralanmıştır. Genel olarak okul ve sınıf ortamının, öğrencilerin sorumluluklarını öğrenmelerine ve geliştirmelerine destek olacak uygun fiziksel yapıya sahip olduğu söylenebilir. Etkinlik temelli bir öğretim sürecini destekleyecek zengin içerikli (materyal, fiziksel yapı, teknoloji, çevre vb.) okul ve sınıf ortamı, öğrencilerin sorumluluk değerini öğrenmelerine ve olumlu tutum ve davranışlarda bulunmalarına katkılar sunabilir. Bir başka çalışmada “öğrenciler, sorumlu oldukları davranışları yerine getirmediklerinde ise üzüntü, gözden düşme korkusu, huzursuzluk, mutsuzluk, kaygı ve başarısızlık duygusu yaşadıklarını” (Karakuş ve diğerleri, 2016, s. 18) ifade etmişlerdir.

Öğrenci velileri, öğrencilerin evde ve aileleriyle oldukları zaman diliminde daha çok bireysel sorumluluklarını yerine getirdiklerini belirtmişlerdir. Daha sonra ailede sorumluluklarını yerine getirmeye çalıştıklarını ifade etmişlerdir. Tekin (2019) araştırmasında deney grubu velileri ile yaptığı görüşmede katılımcılarının sorumluluğu daha çok görev ve iş olarak tanımladıkları ve bireylerin toplumda hak ve çıkarlarını korumaları gerektiğini açıklamışlardır. Çelikkaya ve Kürümlüoğlu (2017) öğrenci, öğretmen ve veliler üzerinde yaptığı araştırmada, değerlerin önem sıralaması yapılmış ve onlara göre en önemli değerlerden biri de sorumluluk değeri olduğu ifade edilmiştir. Çocukların hayatlarını düzene koymaları açısından sorumluluk değerini önemli gördüklerini açıklamışlardır. Başka bir çalışmada çocuklarda

sorumluluk duygusunun gelişimini desteklemek ve olumlu tutum ve davranışlar sergilemelerini güçlendirmek için öğrenci, öğretmen ve veli işbirliğinin etkili olduğu açıklanmıştır (Filiz ve Demirhan, 2019). Başka bir araştırma sonucuna göre ebeveynler, öğrencilerin kendi ehliyetlerini ve algılarını geliştirdikleri ve ev ödevleri hakkında daha iyi sonuçlar elde ettikleri belirtilmiş ve çocukların karakter eğitiminde okul, yönetici, ebeveynler ve öğretmenlerin katılımcı role sahip olduğunu ifade etmiştir (Brannon, 2008). Ayrıca diğer bir araştırmada, aileler, bireylerin sorumluluklarını geliştirmek amacıyla, çocuklara daha iyi kararlar vermelerini desteklemek için diğer yaş grubundaki bireylere oranla daha çok önem verdiklerini saptanmıştır (Özmete, 2010).

5.2. Öneriler

Bu kısımda, araştırmanın sonuçları doğrultusunda bazı öneriler sunulmuştur.

1. Bu araştırmanın sonuçları doğrultusunda etkinlik temelli öğretim sürecinin öğrencilerin başarılarına ve sorumluluk davranışlarına olumlu etkileri olduğu belirlendi. Bu doğrultuda Sosyal Bilgiler dersinde farklı sınıf düzeylerinde benzer araştırmalar yapılması önerilebilir.

2. Bu çalışma, Sosyal Bilgiler dersinde sorumluluk değeri temelli yapıldığı için diğer değerlerin öğretiminde kullanılan öğretim yaklaşımlarının uygulaması yapılarak etkinlik temelli öğretim süreci ile karşılaştırması önerilebilir.

3. Etkinlik temelli değer öğretiminde kullanılan öğretim, yöntem ve tekniklerin zenginliği, öğrencilerin derse yönelik ilgi ve motivasyonlarına ne gibi etkisi olduğu araştırılabilir.

4. Yaşadığımız çağda, artan sorunlara etkili çözümler bulabilmek için sorumluluk eğitiminin verilmesinin önemli olduğu görülmektedir. Bu nedenle sorumluluk eğitime yönelik bir öğretim modülü geliştirilerek uygulanması önerilebilir.

5. Etkinlik temelli öğretim sürecinde sorumluluk değerine yönelik gözlem sürecinin önemi ortaya çıktı. Çünkü değerler daha çok davranışlara yönelik olduğu için bu süreçte öğrencilerin davranışlarını doğru ölçen tutum ölçekleri geliştirilmesi önerilebilir.

6. Sosyal Bilgiler öğretim programında etkinlik temelli öğretim sürecine önem verilmelidir. Bunun için konuların öğretiminde sınıf içi ve sınıf dışı öğretim etkinlikleri aktif bir şekilde uygulanmalı ve etkililiğini ölçen araçlar geliştirilmelidir.

7. Türkiye'nin farklı bölgelerinde okullarda okuyan çocukların, sosyo-ekonomik düzeyi eşit olmadığı için uygulanan değer öğretim programları da aynı değildir. Bunun için okullarda okutulan derslerde, bölgesel koşullara uygun etkinlikler geliştirilerek öğrencilerin başarılarının yordayıcılığına bakılabilir.

8. Etkinlik temelli öğretim sürecinin, öğrenci, öğretmen, veli ve okulun dahil edilmesi ile sorumluluk değerinin geliştirilmesine destek olunduğu belirlendi. Bu bağlamda sivil toplum kuruluşları ve derneklerle görüşülerek öğrencilerin sorumluluklarını geliştirmek ve farkındalıklarını arttırmak için okul dışı öğrenme ortamlarına yönelik katılımların artırılması önerilebilir.

9. Etkinlik temelli öğretim sürecinde, öğrencilerin sorumluluklarını desteklemek ve tarihsel düşünme becerilerini de geliştirmek amacıyla tarihte örnek rol ve modele sahip kişilerden faydalanılarak sorumluluklar geliştirilebilir.

6. Bölüm

Kaynakça

- Ada, S., Baysal, Z. N. & Erkan, S. S. Ş (2017). Çeşitli boyutları ile çevre eğitimi. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Akbaş, O. (2008). Değer eğitimi akımlarına genel bir bakış, *Değerler Eğitimi Dergisi*, 6(16), 9-27.
- Aktaş, N. (2010). *İlköğretim beşinci sınıf öğrencilerinin sosyal bilgiler programında verilen değerleri edinme düzeyleri Erzincaan örneği*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Aktepe, V. (2010), *İlköğretim 4. sınıf Sosyal Bilgiler dersinde “yardımseverlik” değerinin etkinlik temelli öğretimi ve öğrencilerin tutumlarına etkisi*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Aladağ, S. (2009). *İlköğretim Sosyal Bilgiler öğretiminde değer eğitimi yaklaşımlarının öğrencilerin sorumluluk değerini kazanma düzeyine etkisi*, (Yayınlanmamış doktora tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Aladağ, S. ve Kuzgun, M. P. (2015). Sınıf öğretmeni adaylarının ‘değer’ kavramına ilişkin metaforik algıları, *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 29, 163-193.
- Anwer, F. (2019). Activity-based teaching, student motivation and academic achievement. *Journal of Education and Educational Development*. 6(1). 154-170.
- Apaçık, G. (2018). *İlkokul 4. sınıflarda adil olma ve sorumluluk değerlerinin oyun ve fiziki etkinliklerle kazandırılması*, (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Muğla.
- Arnaldi, S. & Bianchi, L. (2016). Responsibility in science and technology. Germany: Springer VS.

- Aspin, D. N. (2005). Values, beliefs and attitudes in education: The Nature of values and their place and promotion in schools, in, M. Leicester, C. Modgil and S. Modgil (Eds.), *Education, culture and values, institutional issues: pupils, schools, and teacher education*. London and New York: Taylor and Francis Group, Falmer Press.
- Ata, B. (2013). Sosyal Bilgiler eğitiminde müzelerin önemi, R. Turan ve K. Ulusoy (Editörler). *Sosyal Bilgiler temelleri*, (ss. 342-353), Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Ay, E. (2015). Sosyal Bilgilerde değerler eğitimi, C. Dönmez ve K. Yazıcı (Editörler), *Sosyal Bilgiler öğretimi* (ss.233-260). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Aydın, K. (2019). *İlkokul 4. sınıf öğrencilerinin okul sorumluluklarını geliştirmeye yönelik bir eylem araştırması*, (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzincan.
- Aydın, M., DüNDAR, R. & Kaya, F. (2020), Yerel tarih etkinlikleriyle Sosyal Bilgiler öğretimi, R. Sever, M. Aydın & E. Koçoğlu (Editörler). *Alternatif yaklaşımlarla Sosyal Bilgiler eğitimi*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Aytaçlı, B. (2018). *Değer temelli etkinliklerin matematik başarısına, değer algısına, problem çözme becerisine, matematiğe yönelik tutuma ve kalıcılığa etkisi*. Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Aydın.
- Babadoğan, C. (2003). Sorumlu davranış geliştirme stratejileri bağlamında öğrenen sınıf. *Milli Eğitim Dergisi*, 157.
- Bagozzi, R. P, Sekerka, L. E., Hill, V. & Squera, F. (2013). The Role of moral values in instigating morally responsible decisions, *The Journal of Applied Behavioral Science*, 49(1) 69–94.
- Barr, R. D., Barth, J. L., & Shermis, S. S. (2013). Sosyal Bilgilerin doğası. (Çev. C. Dönmez. Editörler). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

- Barth, J. L. & Demirtaş, A. (1997). İlköğretim Sosyal Bilgiler öğretimi. Ankara: YÖK.
- Batdı, V. (2014). Etkinlik temelli öğrenme yaklaşımının akademik başarıya etkisi (Meta-analitik ve tematik bir çalışma), *e-International Journal of Educational Research*, 5(3), 39-55
- Bilgili, A. S. (2006). Geçmişten günümüze Sosyal Bilimler ve Sosyal Bilgiler (ss. 3-56) İ. H. Demircioğlu (Ed.). Sosyal Bilgilerin temelleri. Ankara: Hegem Yayınları.
- Bonwell, C. C. & Eison J. (1991). Active learning; creating excitement in the classroom. ASHE-ERIC Higher Education Report No. 1. Washington, D.C: The George Washington University, School of Education & Human Development.
- Borich, G. D. (2017). *Etkili öğretim yöntemleri araştırma temelli uygulama*, (Effective teaching methods, research-based practice). (M. B. Acat. Ed.). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Bozkurt, E. (2019) Karakter eğitimi ve değerler eğitimi ile ilgili temel kavramlar, B. Özer (Ed.), *Karakter ve değerler eğitimi*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Brannon, D. (2008) Character education a joint responsibility. *Published by Kappa Delta Pi*, 44. 62-65.
- Bullock, N. B. (1988). *Examination of values instruction in education and the role of humanities in values education*, (Unpublished master thesis). Kutztown University, Faculty of The Department of Art Education, Kutztown, Pennsylvania.
- Bullock, N. B. (1988). *Examination of values instruction in education and the role of humanities in values education*, (Unpublished master thesis). Faculty of The Department of Art Education, Kutztown University, Pennsylvania.
- Büyükoztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., & Demirel, F. (2014). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

- Büyüköztürk Ş. (2014). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Camci, F. (2012). *Aktif öğrenmeye dayalı etkinlik temelli öğretimin öğrencilerin akademik becerilerine ve öğrenme sürecine etkisi*, (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Adıyaman Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Adıyaman.
- Canöz, T. (2019). *İlkokul öğrencilerinin motivasyonlarının yordayıcısı olarak problem çözme becerisi ve sorumluluk değerinin incelenmesi*. Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Sakarya.
- Caple, K. (2005). Values in school planning: can they be explicit? in, M. Leicester, C. Modgil and S. Modgil (Eds.), *education, culture and values, institutional issues: pupils, schools, and teacher education*. London and New York: Taylor and Francis Group, Falmer Press.
- Cappelan, A. W., Sorensen, E. Q. & Tungodden, B. (2010). Responsibility for what? Fairness and individual responsibility, *European Economic Review*, 54, 429–441
- Catic, N. T., Karaköse, R., Saydam, N., Uzun, S. K. & Gökçek, V. U. (2019). Görevlerimi yapıyorum. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Creswell, J. W. (2017). Nitel araştırmacılar için 30 temel beceri (Çev. H. Özcan). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Creswell, J. W and Clark V.L.P. (2020). Karma yöntem araştırmalarının doğası. (İçinde, Dede & Demir). *Karma Yöntem Araştırmaları Tasarımı ve Yürütülmesi*. Çev. Y. Dede & S. Beşir Demir, (Editörler). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Creswell, J. W. (2021). Temel ve gelişmiş karma yöntem desenleri. (İ. H. Acar). *Karma yöntem araştırmalarına giriş*, Çev. M. Sözbilir (Ed.). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Çalışkan, H., Yıldırım, Y. & Kılınç, G. (2019). Farklı kültürel yapıdaki ailelerde yetişen öğrencilerin sorumluluk ve hoşgörü değerlerinin incelenmesi, *Eğitim ve Bilim*, 44(199), 353-372.

- Çankırılı, A. (2015). Ailede ve okulda değerler eğitimi. İstanbul: Zafer Yayınları.
- Çelik, F. (2010). *5. sınıf Sosyal Bilgiler programında sorumluluk, estetik ve doğal çevreye duyarlılık değerlerinin kazandırılmasına ilişkin öğrenci ve öğretmen görüşleri*, (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi), Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Çelikkaya, T. & Kürümlüoğlu, M. (2017). Veliler, öğrenciler ve Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin 2005 programdaki değerlere ilişkin değer hiyerarşileri, gerekçeleri ve önerileri, *Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi*, 4(8), 243-264.
- Çınar, S. (2017). *Etkinlik temelli alan gezilerinin öğrenci başarısı ve tarihsel beceriler üzerindeki etkisi*, (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Gaziosmanpaşa Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Tokat.
- Çiftçi, S. (2019). *Sosyal Bilgiler dersinde etkinlik temelli öğretimin çevresel sorumlu vatandaşlık davranışlarına etkisinin incelenmesi*, (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aksaray.
- Çoban, O. (2016). *Sokratik sorgulama yöntemi ile sorumluluk değerinin öğretimi*, (Yayınlanmamış doktora tezi). Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uşak.
- Doğan, Y. (2008). İlköğretim yedinci sınıf öğrencilerinin dinleme becerisini geliştirmede etkinlik temelli çalışmaların etkililiği, *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 6(2), 261-286.
- Doğanay, A (2015), Değerler eğitimi, C. Öztürk (Ed.), *Sosyal Bilgiler öğretimi*, (ss. 225-256). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Doğanay, A. (2002). Sosyal Bilgiler öğretimi, C. Öztürk & D. Dilek (Editörler). *Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler öğretimi* (ss. 16-46), Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Durmaz, A. (2019). *Sosyal Bilgiler dersinde bilimsellik değerine yönelik yapılandırmacı etkinliklerin öğrencilerin akademik başarı ve bilimsel epistemolojik inançlarına etkisi*,

- (Yayınlanmamış doktora tezi). Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. İstanbul.
- Ekinci, H. (2018). Okulda ve ailede değerler eğitimi. İstanbul: Kayıhan Yayınları.
- Ekiz, D. (2020), Bilimsel araştırma yöntemleri. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Elwood, W. F. (1959). *Value theory in education: the application of an hypothesis for the empirical nature of value to the philosophy of education*, (Unpublished doktoral dissertation). Doctor of Education In the Graduate College, The University of Arizona, USA.
- Er, E. & Özen, Y. (2019). Biz babadan böyle gördük-evlat sorumluluğu, *Yaşam Becerileri Psikoloji Dergisi*, 3(5), 13-22.
- Erkılıç, T. A. (2019). Değişim ve değerler eğitiminin gerekçeleri, A. F. Ersoy & P. Ünüvar (Editörler). *Karakter ve değerler eğitimi*, (ss. 1-30). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Eryılmaz, Ö. (2019). *Ortaokul Sosyal Bilgiler dersinde uygulanan çocuktan çocuca öğretim yaklaşımının öğrencilerin sosyal sorumluluk düzeyine etkisi*, (Yayınlanmamış doktora tezi). Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Filiz, B. & Demirhan, G. (2015). Sorumluluk davranışlarının kazandırılmasında bireysel ve sosyal sorumluluk modelinin kullanılması. *TVF Spor Lisesi Örneği, Eğitim ve Bilim*, 44(199), 391-414.
- Filiz, B. (2016). *Bireysel ve sosyal sorumluluk modelinin sorumluluk davranışlarının kazandırılmasında kullanılması: TVF spor lisesi örneği*, (Yayınlanmamış doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Francis, M. A. (1980). *The rol of values education in multicultural education*, (Unpublished doktoral dissertation). University of Toronto, School of Graduate Studies, Canada.
- Genç, İ. & Kınasakal, İ. (2019). Sosyal Bilgiler ve küresel eğitim, B. Ü. İbret & S. Kaymakçı (Editörler), *Sosyal Bilgiler ve toplum*, (351-385). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

- Gideonse, H. D., Koff, R. & Schwab, J. J. (1980). Values, inquiry, education, center for the study evaluation, University of California, Los Angeles.
- Gilfix, H. L. (2019). *Character strengths of ninth grade students in accelerated curricula; a mixed-methods investigation*, (Unpublished doktoral dissertation). University of South Florida.
- Golzar F. A. (2006). *İlköğretim 5. sınıf öğrencilerine yönelik sorumluluk ölçeğinin geliştirilmesi ve sorumluluk düzeylerinin cinsiyet, denetim odağı ve akademik başarıya göre incelenmesi*, (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Gutek, G. L. (2014). Eğitime felsefi ve ideolojik yaklaşımlar, (Çev. N. Kale). Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Güleç, S. & Yalcın, A. (2020). The Value of responsibility in the point of view of the 5th grade students. *International Journal of Educational Methodology*, 6(1), 123-133. <https://doi.org/10.12973/ijem.6.1.123>.
- Gültekin, M. (2017), Program geliştirmeye ilişkin temel kavramlar, B. Oral & T. Yazar (Editörler), *Eğitimde program geliştirme ve değerlendirme*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Gündüz, M. (2014). *İlköğretim 3. sınıf Hayat Bilgisi dersinde sorumluluk değerinin proje tabanlı öğrenme yaklaşımı ile öğretiminin akademik başarı ve tutumuna etkisi*, (Yayınlanmamış doktora tezi). Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Güneş, S. (2019). *Sosyal Bilgiler dersinde yaratıcı drama yöntemiyle tarihsel empati becerisinin kazandırılmasına yönelik etkinlik temelli bir eylem araştırması*, (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Bartın Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Bartın.

- Halvorsen, A. L. F. (2006). *The Origins and rise of elementary Social Studies education, 1884 to 1941*, (Unpublishing doktoral dissertation). The University of Michigan, USA
- Harris, E. L. (1991). *Identifying integrated values education approaches in secondary schools*, (Unpublished doktoral thesis). Submitted to the Office of Graduate Studies of Texas A&M University, Texas.
- Hoge, J. D. (2002). Character education, citizenship education, and the social studies, *the Social Studies*, 93(3), 103-108.
- Işık, H. (2011). Ortaöğretim tarih derslerinde birinci ve ikinci el kaynaklar ile etkinlik temelli ders işlemenin öğrencilerin tarihsel düşünme becerilerine etkisi, *Turkish Studies-International Periodical for The Languages, terature and History of Turkish or Turkic*, 6(1), 1323-1337.
- İbret, B. Ü. & Yılmaz, O. (2019). Sosyal Bilgiler ve dijital toplum, B. Ü. İbret & S. Kaymakçı (Editörler), *Sosyal Bilgiler ve toplum*, (325-345). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- İnan, S. (2019) Sosyal Bilgiler eğitimi, nedir, ne zaman ve neden. S. İnan, (Ed.), *Sosyal Bilgiler eğimine giriş, kavramlar, yaklaşımlar, etkinlikler*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- İşcan, C. D. (2007). *İlköğretim düzeyinde değerler eğitimi programının etkililiği*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.
- İşcan, C. D. (2019). Değerler eğitiminde temel kavramlar. A. F. Ersoy ve P. Ünüvar (Editörler). *Karakter ve değerler eğitimi*, (s. 31-50). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Jung, K. K. (2004). *Responsibility and the problem of value: A comparative study of H. Richard Niebuhr and Emmanuel Levinas*, (Unpublished doktoral thesis). The University of Chicago. Chicago.
- Karakuş, C., Kartal, A. & Çağlayan, K. T. (2016). İlkokul öğrencilerine göre sorumluluk, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 49(1),1-19.

- Karasar, N. (2018). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Karataş, G. (2019). *Sorumluluk değerinin yaratıcı yazma teknikleri ile oluşturulan etkinliklerle kazandırılmasının öğrencilerin sorumluluk düzeyine etkisi*. Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Erzurum.
- Kasapoğlu, H. (2013). Okulda değer eğitimi ve hikâyeler, *Millî Eğitim*, 198, 97-109.
- Kelly, G. E. (2010). An activity-based learning third-level course on survey sampling, *Educational Studies*, 36(4), 461-464.
- Koçoğlu, E. & Erdoğan, E. (2020), Dinî ve ahlaki değerlerle Sosyal Bilgiler öğretimi, Sever, M. Aydın & E. Koçoğlu (Editörler), *Alternatif yaklaşımlarla Sosyal Bilgiler eğitimi*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Krathwohl, D. R. (2002). A revision of Bloom's taxonomy: An overview. *Theory into practice*, 41(4), 212-218.
- Lang, P. (2005). Parent, schools and values, İn, M. Leicester, C. Modgil and S. Modgil (Eds), *Education, culture and values, institutional issues: pupils, schools, and teacher education*. London and New York: Taylor and Francis Group, Falmer Press.
- Lickona, T. (1991). *Educating for character*. New York: Bantam Books.
- Lintner, T. (2013). Using “Exceptional” children's literature to promote character education in elementary Social Studies classrooms, *The Social Studies*, 102(5), 200-203.
- Lovat, T. J. (2005). Ethics and values in schools: Philosophical and curricular considerations, İn, M. Leicester, C. Modgil and S. Modgil (Eds), *Education, culture and values, institutional issues: pupils, schools, and teacher education*. London and New York: Taylor and Francis Group, Falmer Press.
- Lybarger, M. B. (1991). The Historiography of Social Studies: retrospect, circumspect and prospect, İn. J. P. Shaver (Ed). *Handbook of research on Social Studies teaching and learning*. New York: Macmillian Publishing Company.

- Margaryan A., Collis, B. & Cooke, A. (2004). Activity-based blended learning, *Human Resource Development International*, 7(2), 265-274,
- MEB, (2005). İlköğretim Sosyal Bilgiler dersi öğretim programı ve kılavuzu. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- MEB, (2015). Sosyal Bilgiler dersi 4, 5, 6 ve 7. sınıflar öğretim programı. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- MEB, (2018). Sosyal Bilgiler dersi öğretim programı (ilkokul ve ortaokul 4, 5, 6 ve 7. sınıflar). Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Merriam, S. B. (2013). *Nitel araştırma desen ve uygulama için bir rehber*, (Çev. S. Turan), (Ed.). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Miles, M.B. & Huberman, A. M. (1994). Qualitative data analysis. USA: Sage Publications.
- Mindes, G. (2006). Teaching young children Social Studies. USA: Praeger Publishers.
- Misco, T. (2005). The Moral nature of elementary Social Studies methods, *Theory & Research in Social Education*, 33(4), 532-547.
- Narasimhan, N., Bhaskar, K. & Prakhya, S. (2010), Existential beliefs and values, *Journal of Business Ethics*, 96(3), pp. 369-382.
- NCSS, (1994). The Social Studies professional. Washington DC. 281
- Ogle, D., Klemp, R. & McBride, B. (2007). Building literacy in Social Studies: strategies for improving comprehension and critical thinking. USA: Association for Supervision and Curriculum Development.
- Öcal, H. A. (2012). *Etkinlik temelli öğretimin uygulanmasına ilişkin öğretmen görüşleri*, (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.
- Özçelik, E. (2019). *Temel eğitimde drama yöntemi ile sorumluluk değerinin öğretimi*. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Ankara.

- Özen, Y. (2009). *İlköğretim 8. sınıf öğrencilerinin kişisel ve sosyal sorumluluk yordayıcılarının incelenmesi*, (Yayınlanmamış doktora tezi). Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.
- Özen, Y. (2016). Çocuklarda sorumluluk eğitimi. Ankara: Yason Yayınları.
- Özmete, E. (2010). Aile yaşam kalitesi dinamikleri: Aile iletişimi, ebeveyn sorumlulukları, duygusal, duygusal refah, fiziksel/materiyal refahın algılanması. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi The Journal of International Social Research*, 3(11), 455-465.
- Parfitt, V. Forster, C. & McGowan, A. (2011). Activity-based learning, *english homework for key stage*. New York: 2, First Published By Routledge.
- Polat, B., Kaya, F. & Yalçınkaya, E. (2019). Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin değerler eğitiminde karşılaştıkları sorunlar ve çözüm önerileri, *Uluslararası Medeniyet Çalışmaları Dergisi*, 4(2), 267-285.
- Ray, J. M. (1992). *Education and values: An exploratory study of the meanings and in terrelation ships among values, equal educational opportunity, and the purpose of education in public schools*, (Unpublished doctoral thesis). Northwestern University, Field of Education and Social Policy, Evanston, Illinois.
- Rokeach, M. (1974). Change and stability in American value systems, 1968-1971. *Public Opinion Quarterly*, 38(2), pp. 222-238.
- Ross, E. W. (2006). Social Studies teachers and curriculum, the struggle for the Social Studies curriculum, Wayne E. R. (Ed.) *The Social Studies curriculum, purposes, problems and possibilities*, (pp, 1-17). Albany, New York: State University of New York Press.
- Sağ, Ç. (2018). *İlkokul Sosyal Bilgiler dersinde somut olmayan kültürel miras eğitime yönelik etkinlik temelli bir eylem araştırması*, (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Bartın Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Bartın.

- Sapsağlam, Ö. (2017). Okul öncesi dönem çocuklarının değer algılarının çizdikleri resimler ve sözlü anlatımlarına göre incelenmesi: Sorumluluk değeri örneği. *Eğitim ve Bilim*, 42(189).
- Schoeman, F. (1988). In F. Schoeman (Ed.), *Responsibility, character, and the emotions: new essays in moral psychology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Schwartz, S. H. (2012). An overview of the Schwartz theory of basic values. online readings in psychology and culture, 2(1). <https://doi.org/10.9707/2307-0919.1116>.
- Sever, R. (2020), Alternatif yaklaşımlarla Sosyal Bilgiler öğretimi ile ilgili temel kavramlar, R. Sever, M. Aydın & E. Koçoğlu (Editörler), *Alternatif yaklaşımlarla Sosyal Bilgiler eğitimi*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Sezer, A. & Çoban, O. (2016). Ortaokul öğrencilerinin sorumluluk değeri algıları, *Uşak Üniversitesi Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 22-39.
- Silberman, M. (2016). Aktif öğretim, sınıflarda öğrenmeyi harekete geçirecek sekiz adım ve 32 strateji, (Çev. Editör. N. Kalaycı). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Siheem, B. (2013). Social responsibility of educators, *International Journal of Educational Research and Technology*, 4(1), 46-51.
- Singer, A.J. (2003). Social Studies for secondary schools: teaching to learn, learning to teach. New Jersey: Published by Lawrence Erlbaum Associates, Inc.
- Spradley, J.P. (1980). Participant Observation. New York: Holt, Rinehart and Winston.
- Sönmez, E. & Recepoğlu, E. (2019). İlk ve ortaokullardaki öğretmenlerin sınıf yönetimi becerileri ile performansları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 27(1), 421-432. DOI: 10.24106/kefdergi.3327.
- Suhonen, P. (1985). Approaches to value research and value measurement, *acta sociologica, Sage Publications*, 28(4), pp. 349-358.

- Şahin, H. (2019). Anaokuluna devam eden çocukların değer düzeylerinin ebeveyn görüşüne göre belirlenmesi, *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 13, 423-448.
- Şimşek, S. ve Alkan, V. (2019). Karakter ve değer eğitimi dersinin kazanımları, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20.
- Tarman, B. (2011), Sosyal Bilgiler eğitiminde Sosyal Bilgiler laboratuvarlarının yeri ve önemi, R. Turan A. M. Sünbül ve K. Ulusoy (Editörler), *Sosyal Bilgiler öğretiminde yeni yaklaşımlar-II*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Tay, B. (2013). Sosyal Bilgiler öğretiminin dünü bugünü ve yarını, R. Turan ve K. Ulusoy (Editörler), *Sosyal Bilgilerin temelleri*, (ss. 2-16). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Taylor, M. J. (2005). Values education: issues and challenges in policy and school practice, in, M. Leicester, C. Modgil and S. Modgil (Eds), *Education, culture and values, institutional issues: pupils, schools, and teacher education*. London and New York: Taylor and Francis Group, Falmer Press.
- Tekin, S. (2019). *İlkokul 4. sınıflarda etkinlik temelli değer eğitimi yoluyla sorumluluk değerinin kazandırılması*, (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzincan.
- Tepecik, B. (2008). *Sosyal Bilgiler dersinde sorumluluk değerinin kazandırılmasına ilişkin öğretmen görüşleri*, (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Tezcan, M. (2018), Değerler eğitimi sosyolojik yaklaşım. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Tokcan, H. (2019), Sosyal Bilgiler ve edebiyat, H. Tokcan (Ed.), *Sosyal Bilgiler 'de sözlü ve yazılı edebiyat incelemeleri*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Topal, Y. (2019). Değerler eğitimi ve on kök değer, *Mavi Atlas*, 7(1), 245-254.

- Topaloğlu, M. (2016). *Ailede sorumluluk eğitimi*. İstanbul: Yediveren Yayınları.
- Turgut, B. K. (2018). *Sosyal Bilgiler dersinde sorumluluk, yardımseverlik, hak ve özgürlüklere saygı değerlerinin kazanımında işbirlikli öğrenme modelinin etkisi*, (Yayınlanmamış doktora tezi). Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.
- Ulusoy, K. & Arslan, A. (2019). Değerli bir kavram olarak “Değerler ve değerler eğitimi” R. Turan ve K. Ulusoy (Editörler), *Farklı yönleriyle değerler eğitimi*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Ulusoy, K. & Tay, B. (2011). Sosyal Bilgilerde değer eğitimi, R. Turan A. M. Sünbül ve K. Ulusoy (Editörler), *Sosyal Bilgiler öğretiminde yeni yaklaşımlar-II*, Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Ünlü, İ. (2019). İlkokul öğrencilerinin değer yönelimlerinin ahlaki ikilem hikâyeleriyle incelenmesi: sorumluluk değeri örneği, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Mart*. 23(1). 265-287.
- Vincent, N. (2011), A Structured taxonomy of responsibility concepts, N. Vincent, I. D. De Poel, J. V. D. Hoven (Eds). *Moral responsibility*, springer science+business media B.V.
- Wright, J. E. (1973). *Responsibility as an ethical norm in the thought of Erik H. Erikson*, (Unpublished doctoral thesis). Faculty of The Graduate School, University of Southern California, California.
- Yalçın, A. (2016). *Cumhuriyetten günümüze Sosyal Bilgiler programlarının Sosyal Bilgiler öğretim yaklaşımlarına göre incelenmesi*, (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Akdeniz Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Antalya.

- Yanpar, T. Y. (2013). Sosyal Bilgilerde eğitimin yeri ve önemi, R. Turan ve K. Ulusoy (Editörler), *Sosyal Bilgilerin temelleri*, (ss. 358-368). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Yazıcı, H. & Koca, M. K. (2015). Sosyal bilgiler öğretimi programı. B.Tay, A. Öcal.(Editörler). *Sosyal Bilgiler öğretimi*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları
- Yel, S. & Aladağ, S. (2012). Sosyal Bilgilerde değerlerin öğretimi, M. Safran (Ed.), *Sosyal Bilgiler öğretimi*, (ss. 119-150). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Yel, S., Taşdemir, A. & Yıldırım, K. (2015). Sosyal Bilgilerde öğretim strateji, yöntem ve teknikleri, B. Tay & A. Öcal. (Editörler), *Özel öğretim yöntemleriyle Sosyal Bilgiler öğretimi*, (ss. 41-98). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Yeşil, R. (2014). İlköğretim okullarında görev yapan öğretmenlerin sorumluluk eğitimi stratejilerinin incelenmesi, *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 29(2), 282-294.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2016). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Yıldırım, A., Doğanay, A, ve Türkoğlu, A. (2009). Okulda başarı için ders çalışma ve öğrenme yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yiğittir, S. (2012). İlköğretim 5. sınıf öğrencilerinin değer yönelimlerinin Rokeach ve Schwartz değer sınıflandırmasına göre değerlendirilmesi, *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*. 19, 1-15.
- Yontar, A. (2013). *Sosyal Bilgiler programında kazandırılması hedeflenen sorumluluk değeri ve empati becerisi arasındaki ilişkinin incelenmesi*, (Yayınlanmamış doktora tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Ekler

Ek-1 Gözlem formları

Tarih:
 Saat:
 Ders:
 Tez konusu: 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde Uygulanan Sorumluluk Temelli

Etkinliklerin Öğrencilere Sorumluluk Değerini Kazandırmadaki Etkisi

Sınıf/Yer:

Gözlem yapan kişi:

Gözlem soruları

- 1- Okulda öğrencilerin *bireysel, sosyal ve çevreye yönelik* sorumluluklarını geliştirecek etkinliklerin varlığı hakkında gözlem yapmak
- 2- Sosyal Bilgiler dersinde öğrencilerin davranışlarını sorumluluk değeri bağlamında gözlemlemek
- 3- Öğrencilerin ders dışındaki, yani okul bahçesi ve teneffüslerde ki davranışlarını gözlemlemek

Sorumluluk değeri ile ilgili tanımlayıcı gözlem formu (analiz için)

Boyutlar	Tanımlayıcı gözlem	Sorumluluk değeri ile ilgili gözlenen özelliklerin varlığı	
		Evet	Hayır
Mekan			
Faaliyetler			
Hedefler			
Duygular			

Ek-2 Başarı testi formu

Başarı testi

1. Aşağıdaki ekonomik faaliyetlerle ilgili açıklamalardan hangisi doğrudur?

- A-) Toprağı verimli ve düzenli kullanmak sorumluluğumuzda değildir.
- B-) Ekonomi, beslenme, sağlık ve barınma ihtiyacımızı karşılar.
- C-) Doğal ve tarihi zenginliklere sahip yerlerde turizm gelişmez.
- D-) Ekonominin gelişmesine katkı yapmak sorumluluklarımız arasında yer almaz.

2. “Tarım için elverişli geniş düzlüklerin olmadığı ve çayırların geniş yer kapladığı yerlerde gelişmiştir”.

Yukarıdaki özellikleri verilen ekonomi faaliyet türü aşağıdakilerden hangisidir?

- A-) Hizmet
- B-) Hayvancılık
- C-) Sanayi
- D-) Madencilik

3. “Kandıra köyü, Bolu merkezine 13 km uzaklıkta bir dağ köyüdür. Köyde halkın geçim kaynakları tarım ve hayvancılıktır. Karadeniz ikliminin etkili olduğu köyde ormanlar geniş yer kaplar. Bu nedenle köyün bir diğer ekonomik faaliyeti ormancılıktır”.

Yukarıdaki paragrafta köyle ilgili özelliklerden yola çıkılarak aşağıdakilerden hangisi yanlıştır?

- A-) Köyde insanlar hayvancılıkla uğraşmaktadır.
- B-) Köyde ormancılık gelişmemiştir.
- C-) Köyün geçim kaynaklarından biri de tarımdır.
- D-) Köyde Karadeniz iklimi etkilidir.

4. Aşağıdakilerden hangisi bilinçli bir tüketicinin sorumlulukları arasında yer alır?

- A-) Tükettiği yiyeceklerin son kullanma tarihine dikkat eder.
- B-) İhtiyacından fazla ürün alır.
- C-) Çevreyi kirleten ürünleri satın alır.
- D-) Tükettiği ürünlerin bir üretim aşamasının olduğunu önemsemez.

5. Bir bölgede ekonomik faaliyetlerin gelişmiş olması aşağıdakilerden hangisine neden olur?

- A-) Bölge başka yerlerden göç almaz.
- B-) İş imkânları azalır.
- C-) Konut ihtiyacı azalır.

D-) Görev ve Sorumluluklarımız artar.

6. “Ben bir buğday tanesiyim. Anadolu’nun bir köyünde güz rüzgârları eserken ekildim toprağa. Bahar gelince bir başağın üzerinde çoğaldım serpildim. Yaz boyu güneş ısıttı bedenimi. Olgunlaşıp sararınca çiftçi hasat etti, harman etti beni. Doldurdu bir çuvala, yüklendik kamyonlara. İlk durağım değirmenler. Öğütüldüm un haline getirildim. Tekrar dolduruldu çuvala bu kez yolculuğum fırınlara... Fırıncı beni suyla yoğurdu hamur yaptı. Sıcak fırında pişip ekmek oldum şimdi de. Marketlere, bakkala servis edildim. İhtiyacım olduğu kadar alıp tükettim.”

Yukarıdaki paragrafta özellikleri verilen ekonomik faaliyet türü aşağıdakilerden hangisidir?

- A-) Madencilik
- B-) Tarım
- C-) Hayvancılık
- D-) Turizm

7. “Tükettiğimiz yiyecekler, okulda oturduğumuz sıralar, giydiğimiz kıyafetler, oyuncaklar ve birçok araç ve ürün ulaşana kadar pek çok aşamadan geçer. Aslında bu işlemler bir üretim serüveninin olduğunu göstermektedir.”

Yukardaki paragrafta özellikleri verilenlerle ilgili olarak aşağıdakilerden hangisi doğrudur?

- A-) Tükettiğimiz yiyeceklerin bir aşaması yoktur.
- B-) Her ürünün bir üretim aşaması bulunmaktadır.
- C-) Ürünlerin belli bir kalitede olması gerekmez.
- D-) Her ürünün türü aynıdır.

8. “Bilinçli bir tüketici çevreyi ve doğayı korur. Atıkların bir geri dönüşüm sürecinin olduğunu bilir.”

Yukardaki açıklamalardan yola çıkılarak aşağıdakilerden hangisi yanlıştır?

- A-) Çevreyi korumak sorumluluklarım arasındadır.
 B-) Doğa, yaşam için önemlidir.
 C-) Atıklar, insana ve çevreye zarar vermez.
 D-) Bilinçli tüketici, haklarını ve sorumluluklarını bilir.
9. Tüketici Hakları Kanunu'na göre satın aldığım ürün arızalı, kullanım tarihi geçmiş veya sorunlu çıkarsa bilinçli bir tüketici olarak yapmam doğru olur?
 A-) Ücretli olarak tamir edilmesini ister.
 B-) Ödediğim ücretin iadesini isterim.
 C-) Yenisiyle değiştirilmesini talep etmem.
 D-) Yenisini satın alırım.
10. "Toplumsal ihtiyaçların değişmesi ve teknolojinin gelişmesi gibi nedenlerle bazı meslekler geçerliliğini yitirmiştir. Her insanın yapabileceği bir mesleğe sahip olması demek bireyin kendisine ve topluma karşı sorumluluklarını yerine getirmesi demektir."
 Yukardaki açıklamalardan yola çıkılarak aşağıdakilerden hangisine ulaşılabilir.
 A-) Bir insan birçok mesleğe sahip olmak zorundadır.
 B-) Toplumsal ihtiyaçları zamanla değişmez.
 C-) Her mesleğin bireysel ve toplumsal sorumlulukları bulunmaktadır.
 D-) Meslek edinmek kişiden kişiye değişmez.
11. "Üretilen bir malın tüketicilere ulaşabilmesi dağıtım yoluyla olmaktadır. Ekonomide üretim kadar dağıtım da önemlidir. Kısaca ekonomide bir ürünün üretim aşamasından dağıtıma ve oradan da tüketicilere ulaşan bir serüveni vardır."
 Yukardaki paragrafta anlatılmak istenen aşağıdakilerden hangisidir?
 A-) Üretim aşamasında her insanın sorumluluğu aynıdır.
 B-) Dağıtım aşamasında insanlar sorumlu olmaz.
 C-) Üretim, dağıtım ve tüketim zinciri vardır.
 D-) Ekonomi sadece dağıtımla ilgilenir.
12. "İnsanların bireysel ve toplumsal sorumlulukları olduğu gibi her kurumunda insanlara karşı yerine getirmesi gereken sorumlulukları bulunmaktadır. Bunlardan biri de insanlara iyi ve kaliteli hizmet sunmalarıdır."
 Yukardaki açıklamada anlatılmak istenenle ilgili aşağıdakilerden hangisi doğrudur?
 A-) İyi hizmet sunmak görevlerimden değildir.
 B-) İnsanların kurumlara karşı sorumlulukları yoktur.
 C-) Kurumlar insanlara iyi hizmet sunmazlar.
 D-) Kurumlarında insanlara karşı sorumlulukları bulunmaktadır.
13. "Evet çocuklar tükettiğimiz ürünlerle ilgili haklarımızı koruyan bir kanun vardır. Tüketici Hakları Kanunu. Bu kanundan yararlanabilmek için bazı sorumluluklarımızı yerine getirmeliyiz. Öncelikle ürünü nereden ve ne zaman aldığımızı kanıtlamamız gerekir. Bunun içinde bize verilen satış fişi, fatura veya satış sözleşmesini saklamalıyız."
 Yukardaki açıklamalardan da anlaşıldığı gibi aşağıdakilerden hangisine ulaşamaz?
 A-) Haklarımızı koruyan kanunlar vardır.
 B-) Tüketicilerin haklarını koruyan kanunlar vardır.
 C-) Kanunlara karşı sorumluluklarımız yoktur.
 D-) Bir ürünün fişi, faturası ve satış sözleşmesi önemlidir.
14. Burak ve ailesi: Yaşadığımız yer Türkiye'nin önemli çiçek yetiştiren bir ilidir. Birçok çeşit çiçek seralarda yetistirilir.
- Buna göre, Burak ve ailesi aşağıdaki yerlerden hangisinde yaşamaktadır?
 A) Aksaray B) Yalova
 B) C) Kırıkkale D) Siirt
 C)

15.

Bu proje, Güneydoğu Anadolu Bölgemizin kurak topraklarına can vermiştir.

Yunus'un söz ettiği bu proje aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Rüya Proje B) GAP C) Kanal Proje
D) Süveyş Kanalı

Sivil Toplum Kuruluşları	Görevleri
KIZILAY	Sel, deprem, yangın gibi felaketlerde zarar gören kişilere yiyecek, giyecek ve barınma yardımı yapar
TEMA	Türkiye tarım alanlarının erozyonla mücadelesine destek sağlar, ormanları korur, yeni ağaçlandırma çalışmaları yapmaya teşvik eder, doğa bilincinin oluşmasına yönelik çalışmalar yapar
AKUT	Doğa koşullarında meydana gelen kaybolma ve kaza olaylarında, deprem, sel gibi doğal afetlerde ve büyük kazalarda, gönüllü olarak ulaşır; yardım eder; arama ve kurtarma çalışması yapar.
AÇEV	Anneler ve çocukların eğitimine destek sağlar, ailelere eğitimle ilgili destekler verir, çocukların eğitim hayatına başlarken fırsat eşitliğinden yararlanmasına yönelik çalışmalar yapar.

16. Bu tablo 'ya göre yamaç paraşütü yaparken ters esen rüzgâr nedeniyle kayalıklara takılan bir sporcuya aşağıdaki kuruluşlardan öncelikle hangisi yardımcı olur?

- A) KIZILAY B) TEMA C) AKUT D) AÇEV

17. I. Çocuk Esirgeme Kurumu
II. Toplu Konut İdaresi (TOKİ)
III. Sağlık Ocakları
IV. Aşevleri

Yukarıdakilerden hangileri toplumun temel ihtiyacı olan barınma ile ilgili kurum ve kuruluşlardandır?

- A) I ve II. B) II ve III. C) II ve IV. D) III ve IV.

18.

Ben Ayçin evde keçe ile süs eşyaları yapmaya başladım, önce yakın çevrem bu süs eşyalarını satın almaya başladı. Daha sonraki zamanlarda işlerimi daha çok ilerlettim, artık anlaştığım birkaç mağazaya süs eşyaları yapıp satıyorum.

Buna göre Ayçin Hanım ile ilgili,

- I. Üretime katkı sağlamıştır,
II. Girişimciliği başarılı olmuştur,
III. Ülke ekonomisine katkıda bulunmuştur

durumlarından hangilerine ulaşılabilir?

- A) I ve II. B) I ve III. C) II ve III. D) I, II ve III.

19. Ülkemizde yetiştirilen buğdayın olgunlaşma süresi bölgeden bölgeye farklılık gösterir.

Bu farklılığın temel sebebi aşağıdakilerden hangisidir?

- A) İklim özellikleri
B) Yer şekilleri
C) Bitki örtüsü
D) Makine kullanımı

20. Doğu Anadolu Bölgesi en fazla göç veren bölgelerimizden biridir.

Aşağıdakilerden hangisi bu bölgenin göç vermesinin en önemli nedenidir?

- A) Yazların kurak geçmesi
B) Maden çeşitliliğinin fazla olması
C) Otlakların geniş yer kaplaması
D) İş imkânlarının yetersiz olması

21. İş adamı Harun Bey, Aksaray'ın Ağaçören ilçesinde süt ürünleri fabrikası açmak istiyor.

Buna göre, fabrika kurulduğunda ilçede aşağıdaki gelişmelerden hangisinin olması beklenmez?

- A) İşsizlik azalır.
B) Göç verir.
C) Konut ihtiyacı artar.
D) Üretim artar

22. Ülkemizde ticaretin, sanayinin, ulaşımın ve hizmet sektörünün en fazla geliştiği illerden biri de İstanbul'dur. Buna göre İstanbul'da aşağıdaki mesleklerden hangisinin daha az olması beklenir?

A) Bankacı B) Şoför C) Tüccar D) Çiftçi

23. Aşağıdakilerden hangisi sivil toplum kuruluşlarının faaliyet alanlarından biri değildir?

- A) Hayvanların korunması
- B) İhtiyaç sahiplerine yardım
- C) Suçluların cezalandırılması
- D) Eğitim faaliyetlerinin desteklenmesi

24. I. Planlı olması

II. Hiç kimseye ihtiyaç duymadan çalışabilmesi

III. Sorumluluk sahibi olması

IV. Mücadeleci ve azimli olması

Yukarıda verilen kutucuklardan hangisi girişimci bir kişide bulunması gereken niteliklerden biri değildir?

- A) I B) II C) III D) IV

25. Girişimci insan açık fikirli olan, değişen şartlara uyum sağlayıp gözlem yaparak fırsatları değerlendiren kişidir.

Buna göre aşağıdakilerden hangisi girişimci bir insanın özelliklerinden biridir?

- A) İyi bir gözlemcidir
- B) Kendini sürekli geliştirir
- C) Yeniliklere kapalıdır
- D) Fırsatları değerlendirir

26. Türkiye’de sanayinin en fazla geliştiği şehrimiz İstanbul’dur.

Aşağıdakilerden hangisi sanayi sektörünün İstanbul’da gelişmesinin sebeplerinden biri değildir?

- A) Ulaşımın kolay olması
- B) Enerji üretiminin çok olması
- C) Nitelikli insan gücünün fazla olması
- D) Satış olanaklarının çok olması

27. Devlet, toplumun temel ihtiyaçlarını karşılamakla sorumludur. Ancak nüfusun giderek artması dolayısıyla devlete destek olacak kuruluşlara ihtiyaç duyulmuştur.

Gönüllülerin desteğiyle toplum için hizmet eden bu kuruluş aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Sivil Toplum Kuruluşları
- B) Sağlık Bakanlığı
- C) Adalet Bakanlığı
- D) Talim ve Terbiye Kurulu

28. Sivil Toplum Kuruluşları bireysel ya da toplumsal ihtiyaçları karşılar.

Buna göre;

- I. Sorumluluk duygusunu geliştirmesi,
- II. Dayanışma duygularını pekiştirmesi
- III. Hoşgörülü olmayı sağlaması

İfadelerinden hangileri Sivil Toplum Kuruluşlarının toplumsal katkılarından?

- A) I ve II. B) I ve III. C) II ve III. D) I, II ve III.

29.

Yukarıda verilen sivil toplum kuruluşunun çalışmalarıyla ilgili olarak;

I. Toplumun sağlık ihtiyacını karşıladığı,

II. Çevreyi koruduğu,

III. Kültürel değerleri koruduğu,

İfadelerinden hangileri söylenebilir?

- A) Yalnız I. B) Yalnız II. C) I ve III. D) II ve III

30.

Dalgalan sen de şafaklar gibi ey şanlı hilal
Olsun artık dökülen kanlarımın hepsi helal
Ebediyyen sana yok, ırkıma yok izmihlal
Hakkıdır hür yaşamış bayrağımın hürriyet
Hakkıdır hakka tapan milletimin istiklal
İstiklal marşımızın yukarıda verilen kıtasından hareketle Mehmet Akif Ersoy aşağıdaki hangi kavrama değer vermiştir.

- A) Barış B) İstiklal C) Çağdaşlaşma
D) Demokrasi

31. Çocuk Haklarına Dair Sözleşme’nin 12. Maddesi ‘Çocuğun Katılım Hakkı’ kendi görüşlerini oluşturma yeteneği olan her çocuğun kendini etkileyecek her konuda görüşlerini serbestçe ifade etmesi anlamını taşımaktadır.

Buna göre aşağıdakilerden hangisi katılım hakkına örnek gösterilemez?

A) Okul öğrenci temsilcisi seçimlerinde aday olmak

B) Hastalığımızın tedavisi için hastaneye gitmek

C) Okulda yaşamımızı etkileyen konularda görüşlerimizi belirtmek

D) Çevremizdeki sorunlarla ilgili düşüncelerimizi yetkililere iletmek

32. Anayasamıza göre insanların sınırlandırılmaz temel hak ve özgürlükleri

vardır. Ne sebeple olursa olsun bu haklar sınırlandırılmaz.

Buna göre aşağıdakilerden hangisi bu haklardan değildir?

- A) Yaşama Hakkı
- B) Düşünce ve Kanaat Özgürlüğü
- C) Din ve Vicdan Özgürlüğü
- D) Konut Dokunulmazlığı

33. Şehit kanlarıyla, vermişim rengini,
Gökten Ay'la Yıldızı koparmışım;
Yüreğimi koymuşum sana, yüreğimi; Birde
vatan sevgimi....

Sen dalgalan, ben coşayım,
Uğruna destanlar yazayım!...

Yukarıdaki şiir, bağımsızlık
sembollerimizden hangisi ile ilgilidir?

- A) Bayrak B) İstiklal Marşı
- C) Başkent D) TBMM

34. Yasemin, annesine kendisini ilgilendiren bir konu ile ilgili görüşlerini bildirmiştir.

Buna göre annesinin Yasemin'e aşağıdaki cevaplardan hangisini vermesi düşünce özgürlüğüne saygılı olduğunu gösterir?

- A) Senin fikirlerin bizim için önemlidir.
- B) Sen anlamazsın, daha çok küçüksün.
- C) Bu konu seni hiç ilgilendirmiyor.
- D) Senin bu konuda söz söyleme hakkın yok!

35.Aşağıdakilerden hangisi eğitim kurumlarının görev ve sorumluluklarından biridir?

- A) Eğitim öğretim hizmeti vermek
- B) Kişilerin kültürel farklılıklarını ortadan kaldırmak
- C) Kişilerin yeteneklerine önemsemeden eğitmek
- D) Bireyleri toplumdan uzak tutmak

Ek-3 Öğrenci kişisel bilgi formu

Öğrenci kişisel bilgi formu

Değerli öğrenciler, bu bölümde yer alan kişisel bilgiler ile ilgili sorular, doktora tez çalışmama destek olma amacı taşımaktadır. Bu sorulara verilen cevaplar saklı tutulacak ve kimseyle paylaşılmayacaktır. Aşağıda size uygun olan bilgilerin yanında yer alan paranteze (×) işareti koyunuz.

1. Cinsiyetiniz nedir?

( ) Erkek ( ) Bayan

2. Annenizin mesleği nedir? ( ) Çiftçi ( ) İşçi ( ) Esnaf ( ) Memur

( ) Emekli ( ) Ev Hanımı ( ) Diğer/belirtiniz:.....

Babanızın mesleği nedir? ( ) Çiftçi ( ) İşçi ( ) Esnaf ( ) Memur

( ) Emekli ( ) Diğer/belirtiniz:.....

3. Ailenizin aylık gelir düzeyi nedir?

( ) 0-2000 TL

( ) 2000-3000 TL

( ) 3000-4000 TL

( ) 4000 -5000 TL

( ) 5000 TL ve üzeri

4. Annenizin eğitim durumu nedir?

( ) Okuryazar değil ( ) İlkokul mezunu ( ) Ortaokul mezunu ( ) Lise mezunu

( ) Üniversite mezunu ( ) Lisansüstü eğitim

Babanızın eğitim durumu nedir?

( ) Okuryazar değil ( ) İlkokul mezunu ( ) Ortaokul mezunu ( ) Lise mezunu

( ) Üniversite mezunu ( ) Lisansüstü eğitim

Ek-4 Sorumluluk değeri görüşme formu

Öğrenci görüşme formu

Tarih:

Saat:

Sınıf/Yer:

Değerli öğrenci, ismim Ali YALÇIN, Bursa Uludağ Üniversitesinde Sosyal Bilgiler eğitimi alanında doktora yapmaktayım. Sorumluluk değeri temelli bir araştırma yapmaktayım. İzniniz olursa sorumluluk değeri hakkında bazı sorular sormak istiyorum. Sorular esnasında zaman kaybını en aza indirmek için bazı notlar almak istiyorum. Ayrıca bazı sorulara da yanıt verirken not kâğıdına görüş ve yorumlarınızı da yazmanızı istiyorum. Bu araştırmaya yönelik vereceğiniz bilgiler, bilimsel araştırma dışında kesinlikle kullanılmayacaktır.

Bilim merakla ve soru sorarak başlar. Bizde bunu gerçekleştirmenin gururunu ve hazzını yaşamak için bu soruları oluşturduk. Bu görüşmede yer alan sorulara samimi ve içtenlikle cevap vereceğinize inanıyorum. Sormak istediğiniz herhangi bir konu var mı? Yoksa görüşmeye başlayabiliriz. Şimdiden çok teşekkür ediyorum...

Sorumluluk değerine yönelik sorular

- 1- Sorumluluk denildiğinde aklınıza ne gelmektedir?
- 2- Bireysel sorumluluklarınız ile ilgili düşünceleriniz nelerdir?
- 3- Ailenize karşı sorumluluklarınız ile ilgili düşünceleriniz nelerdir?
- 4- Toplumsal sorumluluklarınız ile ilgili düşünceleriniz nelerdir?
- 5- Okula yönelik sorumluluklarınız ile ilgili düşünceleriniz nelerdir?
- 6- Çevreye yönelik sorumluluklarınız ile ilgili düşünceleriniz nelerdir?
- 7- Sosyal Bilgiler dersinde, sorumluluk değerinin etkinlik temelli öğretimini nasıl buldunuz?
- 8- Sizce Sosyal Bilgiler dersinin etkinlik temelli işlenilmesi yararlı mıdır?
( ) Evet ( ) Hayır cevabınız evet ise nedenlerini belirtiniz?
- 9- Sorumluluk değeri sizce nerede ve nasıl öğretilmelidir?
- 10- Herhangi bir kamu veya sivil toplum kuruluşunun etkinliklerine katıldınız mı? Biraz bahseder misin?
( ) Evet, şu etkinliğe katıldım ( ) Hayır

Ek-5 Metafor yoluyla sorumluluk kavramına yönelik veri toplama formu

Metaforlar Yoluyla Sorumluluk Kavramına Yönelik Veri Toplama Formu

Sevgili Öğrenciler;

Bu form “5. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde Uygulanan Sorumluluk Temelli Etkinliklerin Öğrencilere Sorumluluk Değerini Kazandırmadaki Etkisi” adlı doktora tez araştırma konusuna yönelik veri elde etmek amacıyla hazırlanmıştır. Bu nedenle sorumluluk kavramına ilişkin düşüncelerinizi metaforlar yoluyla (mecazlar, benzetmeler) belirlemek amacıyla hazırlanmıştır. Vereceğiniz bilgiler bilimsel araştırmalarda kullanılacaktır.

Bu veri toplama formu iki bölümde oluşmaktadır. Birincisi metaforlar yoluyla (benzetmeler, mecazlar) sorumluluk kavramına yönelik düşüncelerinizi, fikirlerinizi belirteceğiniz kısımdır. İkincisinde ise bu belirlediğiniz metaforları resimlerle veya karikatür çizimleriyle göstereceğiniz bölümdür. Sayfanın her iki tarafı da kullanılacaktır. Katkılarınızdan dolayı şimdiden teşekkür ediyorum.

Sorumluluk.....gibidir/benzerdir.

Çünkü;.....
.....
.....
.....

Ek-6 Sorumluluk kavramına yönelik görsel çalışma formu

Sorumluluk kavramına yönelik fikirlerinizi ve düşüncelerinizi anlatan resim veya karikatür çiziniz.

Lütfen yukarıda çizdiğiniz resim veya karikatürün açıklamasını aşağıda belirtiniz?

Ek-7 Uygulama izni-1

T.C.
YALOVA VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

Sayı : 86980341-44-E.4161202
Konu : Anket Uygulama İzni

26.02.2020

..... MÜDÜRLÜĞÜNE

İlgili) Ali YALÇIN'ın 20.02.2020 tarihli ve 3785996 sayılı yazısı.
b)Valilik Makamının 25.02.2020 tarihli ve 4052498 sayılı oluru.

Uludağ Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi
Doktora öğrencisi Ali YALÇIN'ın "Sorumluluk Değeri temelli" başlıklı tezini uygulaması
için ilgi (b) Valilik Makamı oluru yazımız ekinde gönderilmiştir.

Bilgilerinizi ve gereğini rica ederim.

Ahmet AYDIN
Müdür a.
İl Millî Eğitim Müdür Yardımcısı

Ek : ilgi yazı (17 sayfa)

Dağıtım
Safran Ortaokulu
İsmetpaşa Mazlum Palalıysık Ortaokulu

Adres: Şehit Ömer Paydaş Cad. YALOVA
Elektronik Ad: www.yalova.meb.gov.tr
e-posta: arge17@meb.gov.tr

Bilgi için
Tel: 0 (226) 814 16 32
Faks: 0 (226) 814 11 39

İle çevre güvenli elektronik ortamda imzalanmıştır. <https://www.kayitli.meb.gov.tr> adresinden 8274-1819-3101-bd3a-305e kodu ile teyit edilebilir.

Ek-8 Uygulama izni-2

T.C.
YALOVA VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

Sayı : 86980341-20-E.4052498
Konu : Anket

25/02/2020

VALİLİK MAKAMINA

İlgi: a)MEB Yenilik ve Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğünün 21/02/2020 tarihli ve E.1563890 sayılı yazısı. (genelge 2020/2)
b)Ali YALÇIN'ın 20.02.2020 tarihli ve 3785996 sayılı başvurusu.

Uludağ Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim dalı doktora öğrencisi Ali YALÇIN'ın "Sorumluluk Değeri Temelli" isimli anket çalışması yapmak istendiği ilgi yazı ile Müdürlüğümüze bildirilmiştir.

Söz konusu anketin; Müdürlüğümüze bağlı Safran Ortaokulu ve İsmetpaşa Mazlum Palalıyık Ortaokulunda gönüllülük esasına göre, eğitim ve öğretimi aksatmamak ve gerekli bilgilerin araştırmacı tarafından okul müdürlüğünün gözetiminde toplanması ve anket sonuçlarının Müdürlüğümüzle de paylaşılması koşulu ile yapılması Müdürlüğümüzce uygun görülmektedir.

Makamlarınızca da uygun görülmesi halinde olurlarınıza arz ederim.

Ahmet AYDIN
İl Millî Eğitim Müdür V.

Ek: İlgi yazı(16 sayfa)

OLUR
25/02/2020

Abdurrahman İNAN
Vali a.
Vali Yardımcısı

Adres: Şehit Ömer Faruk Cad. YALOVA
Elektronik Ağı: www.yalova.meb.gov.tr
e-posta: irtis@yalova.meb.gov.tr

Bilgi için
Tel: 0 (226) 814 16 32
Faks: 0 (226) 814 11 35

Bu evrak güvenli elektronik imza ile onaylanmıştır. <https://evrak.meb.gov.tr> adresinden 161b-bcf1-3e02-9ac0-08c7 koda ile teyit edilebilir.

Ek-9 Uygulama izni-2

T.C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Genel Sekreterlik

Sayı: 26468960-755.02.01/E.7030
Konu: Ali YALÇIN'ın Araştırma İzni

13.02.2020

YALOVA VALİLİĞİNE
(Yalova İl Millî Eğitim Müdürlüğü)

Üniversitemiz Eğitim Bilimleri Enstitüsü Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı Doktora öğrencisi Ali YALÇIN tez çalışması kapsamında Müdürlüğünüze bağlı ekli yazıda bahsi geçen Safran Ortaokulu ve Mazlum Palalıyık Ortaokulunda uygulama yapmak istemektedir.

Bilgilerinizi ve gerekli iznin verilmesi hususunda gereğini arz ederim.

Prof. Dr. A.Saim KILAVUZ
Rektör

Ek:
1-Üst Yazı
2-formlar
3-Devamsı
4-karar Örneği
5-Karar Örneği

(Elder Çabırdı)

YALOVA VALİLİĞİ
EĞİTİM MÜDÜRLÜĞÜ
Tarih: 13.02.2020
Kısayazı No: 3978-

Bu belge, 5070 sayılı Kanun hükümlerine uygun olarak elektronik imza ile imzalanmıştır.

BUÜ Rektörlüğü Görükle Kampüsü 16059 Nilüfer/BURSA
Tel: 0224 294 00 38 Faks: 0224 294 00 37
e-posta : uugs@uludag.edu.tr Elektronik Ağı: www.uludag.edu.tr
uludag.rektorluk@hs03.kep.tr

Bilgi İçin :Özge ABİÇ
Tel: 0224 294 00 86

Bu belge UDOS ile hazırlanmıştır.Teyit için: <https://udos.uludag.edu.tr/Teyit/NoHUrM3CE6xMT8O-4pV6A>

Ek-10 Uygulama içeriğine ait konuların özeti

Belirtke tablosu

5. Sınıf Öğrenme alanı	Üniteler/Kazanım	Soru sayısı	Bloom'un yeni taksonomisine ait bilişsel boyutlar					
			1. Hatırlama	2. Anlama	3. Uygulama	4. Analiz	5. Değerlendirme	6. Yaratma
Üretim, Dağıtım ve Tüketim	Çevremizdeki Ekonomik Faaliyetler	4	xx	xx		x		
	Ekonomik Faaliyetler Meslekleri Etkiler	4	xx	xx				
	Ekonomik ve Sosyal Hayat	5	xx	xx		x		
	Üretim Dağıtım Tüketim Ağı	4	x	xx		x		
	Yeni Fikirler Geliştirelim	2		xx				
	Bilinçli Tüketici	4	x	xx	x			
Etkin vatandaşlık	Halka Hizmet Veren Kurumlar	4	xxx	x				
	Yaşadığım Yerin Yönetimi	3	xx	x				
	Temel Haklarımız Öğrenelim	3	xx	x				

	Bayrağımız ve İstiklal Marşı	2	x	x				
Öğrenme Alanı	Üretim, Dağıtım ve Tüketim		Uygulama Tarihi	Etkin Vatandaşlık	Uygulama Tarihi	Öğretim Strateji, Yöntem ve Teknik	Temel Eğitsel Değer	
Ünite	Çevremizdeki Ekonomik Faaliyetler		3-7 Şubat 2020	Halka Hizmet Veren Kurumlar	23-27 Mart 2020	x	x	
Hedef		Yaşadığım yerde ekonomik faaliyetler konusunda sorumluluklarımı yerine getirmek		Bireysel ve toplumsal ihtiyaçlara hizmet veren kurumların sorumlulukları olduğunu bilmek		x	x	
Kazanım		SB.5.5.1. Yaşadığı yerin ve çevresinin ekonomik faaliyetlerini analiz eder.		SB.5.6.1. Bireysel ve toplumsal ihtiyaçlar ile bu ihtiyaçların karşılanması için hizmet veren kurumları ilişkilendirir.		Örnek olay, soru cevap, araştırma, problem çözme	Sorumluluk	
Ünite	Ekonomik Faaliyetler Meslekleri Etkiler		10-14 Şubat 2020	Yaşadığım Yerin Yönetimi	30 Mart, 3 Nisan 2020	x	x	

Hedef		Her mesleğin görev ve sorumluluklarını olduğunu bilmek	Yönetim birimlerinde çalışan insanların, görev ve sorumluluklarının olduğunu öğrenmek	x	x			
Kazanım		SB.5.5.2. Yaşadığı yer ve çevresindeki ekonomik faaliyetlere bağlı olarak gelişen meslekleri tanır.	SB.5.6.2. Yaşadığı yerin yönetim birimlerinin temel görevlerini açıklar.	Drama, rol oynama, tartışma, istasyon, soru cevap	Sorumluluk			
Ünite	Ekonomik ve Sosyal Hayat		17-21 Şubat 2020	Temel Haklarımız Öğrenelim	6-10 Nisan 2020	x	x	
Hedef		Çevremizdeki ekonomik faaliyetlerin bireyin, toplumun ve çevre üzerindeki etkisini araştırmak	Temel hak ve özgürlüklerini yerine getirirken ne gibi sorumlulukları olduğunu öğrenmek	x	x			
Kazanım		SB.5.5.3. Çevresindeki ekonomik faaliyetlerin, insanların sosyal hayatlarına etkisini analiz eder.	SB.5.6.3. Temel hakları ve bu hakları kullanmanın önemini açıklar.	Tartışma, soru cevap, problem çözme	Sorumluluk			

Ünite	Üretim Dağıtım Tüketim Ağı		24-28 Şubat 2020	Temel Haklarımız Öğrenelim	13-17 Nisan 2020	x	x	
Hedef		Kullandığımız ürünlerin bir üretim, dağıtım ve tüketim aşaması olduğunu öğrenmek		Öğrenciye temel hakları ve bunları nasıl kullanacağını öğrenmesine yardım etmek		x	x	
Kazanım		SB.5.5.4. Temel ihtiyaçları karşılamaya yönelik ürünlerin üretim, dağıtım ve tüketim ağını analiz eder.		SB.5.6.3. Temel hakları ve bu hakları kullanmanın önemini açıklar.		Anlatım, okuma, örnek olay, tartışma, soru cevap	Sorumluluk	
Ünite	Yeni Fikirler Geliştirelim		2-6 Mart 2020	Bayrağımız ve İstiklal Marşı	20-24 Mayıs 2020	x	x	
Hedef		Üretimden tüketime giden süreçte yaratıcı fikirler geliştirmek		Milli egemenlik ve bağımsızlık sembollerimizi bilmeyi temel sorumluluklarımızdan biri olarak görmek		x	x	
Kazanım		SB.5.5.5. İş birliği yaparak üretim, dağıtım ve tüketime dayalı yeni fikirler geliştirir.		SB.5.6.4. Millî egemenlik ve bağımsızlık sembollerimizden Bayrağımıza ve İstiklâl Marşına değer verir.		Beyin fırtınası, problem çözme, tartışma, soru cevap, okuma	Sorumluluk	

Ünite	Bilinçli Tüketici		9-13 Mart 2020			x	x	
Hedef		Bilinçli bir tüketici haklarını ve sorumluluklarını araştırmaktadır.				x	x	
Kazanım		SB.5.5.6. Bilinçli bir tüketici olarak haklarını kullanır.				Drama, Problem çözme, rol oynama, tartışma, soru cevap	Sorumluluk	
Ünite	Bilinçli Tüketici		16-20 Mart 2020			x	x	
Hedef		Bireye bir yaşantı sonucunda haklarının ve sorumluluklarının ne kadar önemli olduğunu fark etmek				x	x	
Kazanım		SB.5.5.6. Bilinçli bir tüketici olarak haklarını kullanır.				Rol oynama, tartışma, soru cevap, beyin fırtınası, fikir bulma	Sorumluluk	

Ek-11 Çevre ile ilgili sorumluluklarımız posteri

Ek-12 Metin okuma ve sonuç çıkarma etkinliği

2. Etkinlik: Metni Okuyorum ve Sonuç Çıkartıyorum

Aşağıda yer alan metni okuyunuz. Bunun sonucunda bireysel ve toplumsal ihtiyaçlarımız bize ne gibi sorumluluklar yüklemektedir. Yazınız.

Benim Adım Kurumlar

Benim adım Oya, bugün size bazı kurumlarda geçen bir günümü anlatacağım. İlk işim adliye sarayı oldu burada çeşitli davaların yapıldığını gördüm. Bu kurum her alanda hakkımızı savunan ve bizlere anayasasının sunmuş olduğu hakların kullanıldığı birçok mahkemeden meydana gelir. Biz düşen sorumluluk hem bireysel hem de toplumsal olarak etkin ve üretken vatandaşlar olarak hareket etmektir.

Bir sonraki duruşum okul oldu. Burada öğrenci, öğretmen ve okul idarecileriyle muhabbet ettim. Öğrenci olarak ödevlerimi yapmak, okul kurallarına uymak, temiz olmak ve öğretmenlerimin sözünü dinlemenin ne kadar önemli olduğunu anladım. Okul bizim eğitim gördüğümüz ve geleceğimizi şekillendiren bir kurumdur. Burada hem çeşitli dersleri görmekteyiz. Hem de hayata dair konuları ve günlük yaşamda işimize yarayacak bilgiler elde etmekteyiz. Kısacası nitelikli insan yetiştirmede ve farklı kurumlara ilerde insan yetiştirmek için en önemli kurumun OKUL olduğunu söyleyebilirim. Şimdilik anlatacaklarım bu kadar hep beraber sorumluluklarımızın olduğunun farkında olmamız gerektiğidir.

Bireysel

sorumluluklar

[illegible]

Tophumsal

sorumluluklar

[illegible]

Ek-13 Meslek etkinliği

2. Hafta

2. Etkinlik: Hangi mesleğin bana uygun olduğunu belirliyorum

Aşağıdaki ar alan bmlerdeki konuları doldurunuz.

Benim kişisel zelliklerim.....

.....

.....

.....

.....

.....

Semeyi düşündüğüm mesleğin sorumlulukları.....

.....

.....

.....

.....

.....

Semeyi düşündüğüm mesleği daha yakından tanımak için kimlerden yardım alırım.....

.....

.....

.....

.....

.....

Semeyi düşündüğüm mesleğin iş imkânları.....

.....

.....

.....

.....

.....

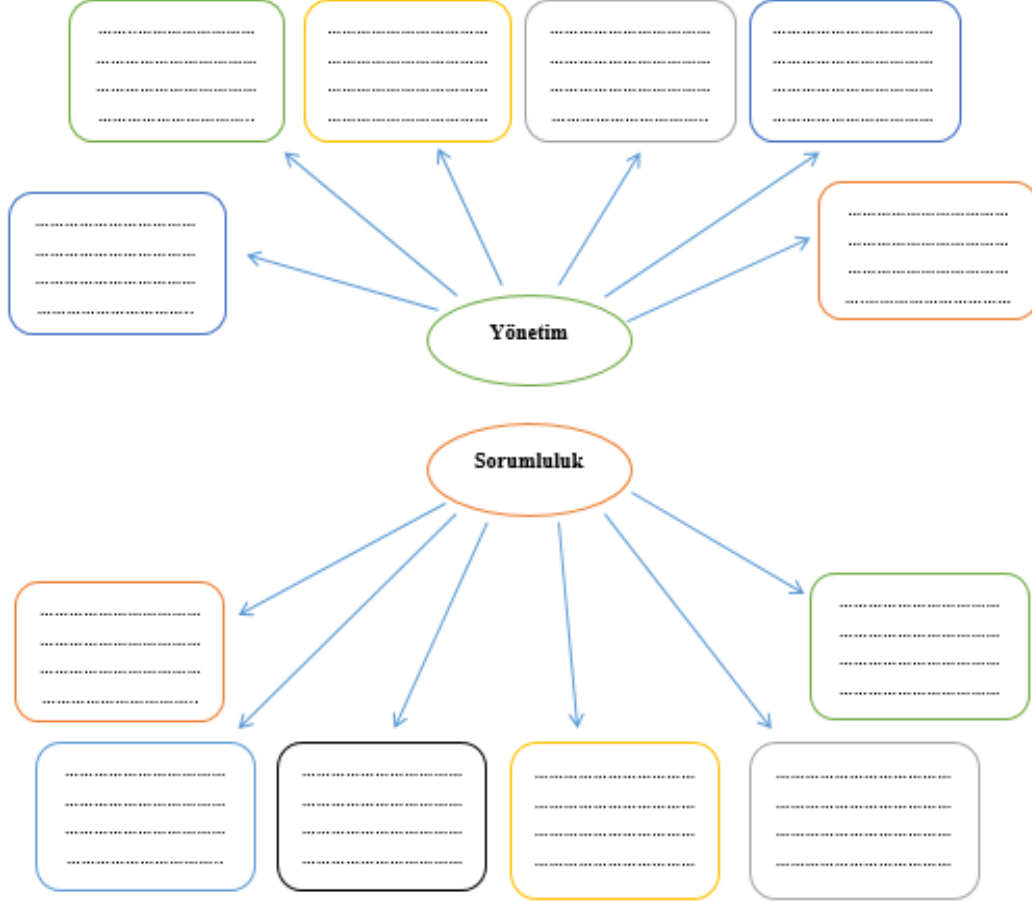
Ek-14 Kavram haritası etkinliği

10. Hafta

1. Etkinlik: Kavram Haritası Tamamlıyorum

Aşağıda yer alan yönetim ve sorumluluk ile ilgili özelliklerin neler olabileceğini kavram haritasıyla tamamlayınız.

Ek-15 Kavram etkinliği

12. Hafta

1. Etkinlik: Kavramları Anlıyorum ve Yorumluyorum

Aşağıda temel haklarını kullanırken bireysel, toplumsal ve çevresel sorumluluklarımızın neler olabileceğini yazınız.

Temel Haklarını
kullanırken Bireysel
Sorumluluklarını Şunlardır

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Temel Haklarını
kullanırken Toplumsal
Sorumluluklarını Şunlardır

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Temel Haklarını
kullanırken Çevresel
Sorumluluklarını Şunlardır

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Ek-16 Görsel etkinlik

YERİNDEN

3. Etkinlik: Fotoğrafları İnceliyorum ve Yorumluyorum

Aşağıda sivil toplum kuruluşları ile ilgili görselleri inceleyiniz. Bunun sonucunda bu sivil toplum kuruluşlarının ne gibi görev ve sorumluluklarının olduğunu yazınız.

Darülsafaka
1863
CEMİYET

Yardıma muhtaç çocuklar

LÖSEV
Lösemili Çocuklar Vakfı

Lösemili çocuklar vakfı

Mehmetçik Vakfı

Eğitim gönüllüleri vakfı

Yeşilay cemiyeti

Tema vakfı

Ek-17 Görsel etkinlik

8. Hafta

1. Etkinlik: Fotoğrafları İnceliyorum ve Yorumluyorum

Aşağıda çeşitli kurumlara ait fotoğraflar yer almaktadır. Bu fotoğrafları inceleyiniz. Bunun sonucunda bu kurumların ne gibi görev ve sorumlulukları olduğunu yazınız.

Okul bir kurumdur.

.....

.....

.....

.....

.....

Hastane bir kurumdur.

.....

.....

.....

.....

.....

Adliyeler bir kurumdur

.....

.....

.....

Emniyet Müdürlükleri bir kurumdur.

.....

.....

.....

Ek-18 Eşleştirme etkinliği

6. Hafta

2. Etkinlik: Eşleştiriyorum

Aşağıdaki yer alan iki mavi kutudaki başlıklar ile bunlara ait bazı özellikler verilmiştir. Bu özelliklerin hangisine ait olduğunu eşleştiriniz.

Aldığım ürünün fişini mutlaka alırım.	Bilinçli Tüketicinin Sorumlulukları
Satın aldığım ürünlerde hata olmaması.	
Bozuk olan ürünün yenisini talep etmek.	
Tüketici hakları kanunu benim haklarımı savunur.	
Çevre dostu ürünleri tercih ederim.	
Dilekçe ile hakkımı kullanırım.	Bilinçli Tüketicinin Hakları
Ürünlerin tarihine dikkat ederim.	
Tüketirken doğaya zarar vermemek.	
175 Alo Tüketici hakkını aramak.	
Aşırı tüketimden kaçınmak.	
İhtiyacımız kadar satın almak.	
Birey, aile ve toplum olarak bilinçli tüketim.	
Bilinçli tüketim ile ilgili dernek kurmak.	
Tüketici sorunları hakem heyetleri.	
İstediğim ürünü seçme hakkına sahip olmak	
Aldığım ürünü tükettikten sonra ambalajını geri dönüşüme atmak.	

Öz geçmiş

Öğrenim Gördüğü Kurumlar :	Başlama Yılı	Bitirme Yılı	Kurum Adı
Lise	2003	2005	Patnos Lisesi
Lisans	2008	2012	Necmettin Erbakan Üniversitesi
Yüksek Lisans	2014	2016	Akdeniz Üniversitesi
Doktora	2017	2021	Uludağ Üniversitesi

Bildiği Yabancı Diller ve

Düzeyi : İngilizce- B1-B2

Almanca- A1-A2

Çalıştığı Kurumlar : Başlama ve Ayrılma Kurum Adı Tarihleri

1. 2012 - 2013 Patnos/Doğansu Ortaokul (ücretli öğretmenlik).
2. 2017- 2018 Uludağ Üniversitesi bursiyer asistanlık (YÖK-Bursu).
3. 2019-2020 Safran Ortaokulu (ücretli öğretmenlik).
4. 2020-2021 Mevlana İlkokulu (ücretli öğretmenlik).